

DK

296.α

DK
296_A

TAGÁNYI KÁROLY.

MAGYAR
ERDÉSZETI
OKLEVÉLTÁR.
I.
1015-1743.

MAGYAR
ERDÉSZETI OKLEVÉLTÁR.

MAGYARORSZÁG
EZREDEVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE

KIADJA AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET.

☆

SZERKESZTETTE ÉS TÖRTÉNETI BEVEZETÉSSSEL ELLÁTTA

AZ EGYESÜLET MEGBIZÁSÁBÓL:

TAGÁNYI KÁROLY.

I. KÖTET.

1015—1742.

BUDAPEST

«PÁTRIA» IROD. VÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÖNYVNYOMDÁJA

1896.

MAGYAR

ERDÉSZETI ORSZÁGOS

ERDÉSZETI ÉS VÉDELMI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ERDÉSZETI ÉS VÉDELMI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ERDÉSZETI ÉS VÉDELMI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ERDÉSZETI ÉS VÉDELMI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1981

1981

ERDÉSZETI ÉS VÉDELMI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ERDÉSZETI ÉS VÉDELMI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BEVEZETÉS.

Az Orsz. Erdészeti Egyesület választmányának 1893. évi december 3-án tartott ülésében *Bedó Albert* első alelnök azzal az indítvánnyal lépett föl, hogy miután immár az erdészeti irodalom sürgősebb szükségleteit, részben kielégítve, részben megbízások s pályázatok útján biztosítva látja, tekintettel az ország ezredéves fennállásának közelgő ünnepére is, a magyar erdőgazdaság-történet megírásának előkészítését tartja szükségesnek. E célból javaslatba hozta, hogy egy ahhoz értő szakember által, gyűjtessenek össze mindazon *kiadott* vagy *kiadatlan* okiratok, a melyek *a magyar erdőgazdaság fejlődését* a honfoglalástól kezdve 1867-ig feltüntetik, s majdan az egyesület kiadásában, a milleniumi kiállításon is bemutatathatók legyenek.

Az igazgató választmány ezen indítványt nyomban magáévá tévén, miután azt a közgyűlés is elfogadta s keresztülvitelére a választmányt hatalmazta fel, az 1894. évi január 28-án a magyar erdészeti oklevéltár szerkesztésére a választmány kiténtető bizalma engem szemelt ki. Az elvállalt feladat nagyságához képest rövid két év alatt, szakadatlanul folytatott kutatásaimnak sikerült is a kívánt anyagot három kötetben összeállítanom.

Az anyag összehordásánál mindenképpen azon iparkodtam, hogy abban erdőgazdaságunk fejlődése híven tükröződjék, s megnyugvással mondhatom, hogy e fejlődésnek nincs olyan mozzanata, a melyről belőle valamelyes alakban tudomást ne nyernénk.

Erről azonban inkább az erdész-szakemberek tiszte itélni; az én feladatom most csak az lehet, hogy a gyűjtemény anyagát *tör-*

téneti szempontból megismertessem, s másfelől az összegyűjtésnél követett elvekről beszámoljak.

A MAGYAR ERDŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSE.

Az egész anyag három kötetre oszlik. Az első: az idevágó legrégebb hiteles okirattal kezdődik 1015-ből s 1742-ig a volt temesi bánsági erdőmesteri hivatal —, a második 1743—1807-ig a selmeczi erdészeti akadémia felállításáig és a harmadik 1808-tól 1867-ig terjed.

Az első inkább az *ősi*, a másik kettő pedig a *modern* erdőgazdaságot képviseli. Csakhogy e két korszak határait kimérni, évszámokkal megjelölni inkább csak theóriában könnyű, maguk a tények az időrend szerinti osztályozásnak mereven ellentállnak. Az első kötetben gyakran akadunk olyan jelenségekre, a melyeket a modern erdészeti technika is magáénak vallhatna, viszont az újabbkori anyagban többször az ősi erdőgazdálkodás legtipikusabb formáira ismerhetünk.

1. A primitív erdőközösség.

Az *ősi erdőgazdálkodás* eredete abba a korba nyúlik vissza, midőn még az emberek a közös leszármazás alapján csoportosultak törzsek, nemzetségek és ágak szerint, s ezek a megszállott földet csoportonként közösen osztatlanul bírták.

Igy kell képzelnünk a honfoglaló magyarság letelepedését is, annival is inkább, mert — amint azt másutt az adatok egész tömegével bebizonyítottam* — hazánkban a *teljes* birtokközösség, t. i. még a *szántóföldek* és *kaszálók* közössége is az ország jelentékeny részében a múlt század közepéig, sőt Erdélyben a jelen század elejéig s néhol még 1848-ig is eltartott.

Az erdő-birtokközösség legősibb formája kétségkívül az volt, a mely a *legnagyobb embercsoportokra* terjedt ki. Mint a régi germán törzsek az általuk megszállott *márkák* földjét, vizét, erdejét közösen használták, azonképpen nálunk is kezdetben mindez az

* A földközösség története Magyarországon című tanulmányomban a „Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle” 1894. évi 4—5. füzetében.

egyes megszálló törzsek osztatlan közös birtokát képezte. Bizonyosságunk rá az, hogy még később is a székelyeknél és szászoknál az egyes *székeknek* is megvoltak a maguk földjei, erdei és havasai, a miket az illető szék tagjai közösen éltek. Ezek közül legnevezetesebbek: Aranyosszék hatalmas »Székely erdeje« (lásd 1640., 1699., 1728., 1733.,¹ 1778. évek alatt), melynek használatáról a legtöbb adat maradt fenn, a marosszéki havasok, a hét csiki székely falu havasai (I. köt. 343—6. l.), a szászoknál* Selykszék erdeje «freytumb»-ja sat. Maguk az ilyen székerdők aztán — mint például Aranyosszéké 1778-ban — az egyes szomszédos községek birtokába mentek át.

Oklevéltárunkban sok példáját találjuk annak is, hogy 2—3—4—5 sat. falu él erdőközösségben egymással, a mit, ha nem is tarthatunk mindig ama kezdetleges tágabb közösség maradványának, de mindenesetre nagyobb embercsoportok közös megtelepedésére vezethetünk vissza. Ezzel aztán mindig a terület teljesen közös élvezete volt összekötve. «Ha egyik fiatal (értsd: fát) *tarpai* ember vágta le — mondják 1627-ben (I. köt. 368. l.) — másikat *badalai*» vagy másutt: (u. o. 306. l.) »Ha egy bokorban három szálfa nőtt volna, tehát azt a *siliczeiek* elővágták, tehát a *salócziak* más annyit vágtak.» Vagy Szék városában például még 1794-ben is (II. köt. 232. sz.) az egész határon lévő gyümölcsfák — a szőlőkben levőkön kívül — bárki földjén voltak is, mind közös tulajdont képeztek. A város viselte gondjukat, közgyűlése tüzte ki a gyümölcszedő napot, s aznap a ki legelőbb ért valamely fához s azt megrázta, bárki barázdáján lett volna is, gyümölcse az övé volt, míg maga az illető föld tulajdonosa erős birság alatt soha ahhoz nem nyulhatott.

Ilyen és oklevéltárunkban található sok más ehhez hasonló jelenség a közösség érzetének akkora mértékét tárják elénk, hogy azt csak az egykor, a közös leszármazás elvén történt csoportosulásból tudjuk megérteni. Ennek tudata e csoportok minden fokán — a legnagyobbtól a legkisebbig: a törzstől az egyes községekig

* Az erre vonatkozó adatokat legelőbb *Teutsch F.* állította össze 1883-ban az «Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde» XVII. köt. 526—591. l. Újabban pedig *dr. Teutsch F.* «Die Art der Ansiedelung der Siebenbürger Sachsen» című munkája 16—17. lapján, mely a Kirchhoff-féle «Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde», Stuttgart 1895. IX. kötetének 1. füzetét képezi.

a köz- és magánélet minden nyilvánulását át meg áthatotta s csak lépésről lépésre engedett tért a haladó kor ostromának.

Eleintén a teljes birtokközösség uralkodott az egész határon, a szántóföldeket és kaszálókat is beleértve. Az egyéni tulajdon csak lassankint s mindegyre nagyobb területen gyökerezett meg a minék első sorban a szántóföld, azután a kaszáló esett áldozatul. Az erdő daczolt vele legtovább, s ebben a küzdelemben csak természet tudta megmenteni, mert ha előbb-utóbb a kor szelleméhez kellett is idomulnia, az ősi birtoklási formákat sok helyütt *maig* is fenntartotta.

Az erdőközösségnél kezdetben mindenütt az volt a szabály, hogy a kinek bármennyi s bármiféle fára vagy irtásra szüksége volt, azt a hol érte, ott vághatta. De a legtöbb helyen a közösség elvén annyira pusztultak az erdők, hogy a községek jónak látták a közös *osztatlan* birtoklásról a *szintén közös*, de *ideiglenes felosztásra* térni. át. Ennek szüksége természetesen hol előbb, hol utóbb állott be, például Szék városa azt csak 1802-ben hozta be s ennek alapján egy rendkívül érdekes erdőrendtartást (II. köt. 266. sz.) dolgozott ki, a mely az ideiglenes felosztás egész rendszerét megvilágítja.

Az osztás ugyanazon szabályok szerint ment végbe, mint a szántóföldek vagy kaszálóknál. Miként ezekből, ugy az erdőből is a község minden egyes tagja *egyenlő* részt kapott, oly módon, hogy előbb az erdőt, vagy annak felosztás alá eső részét *annyi egyenlő részre* mérték ki, a hány egyenjogú tagja volt a községnek s azután az így felmért részek fölött maguk közt *sorsot hústak*, s a kinek amelyik rész jutott, azt vágta ki a mig tartott benne, kivágása után pedig a községre szállott vissza, és a község, a maga tagjainak megint másutt osztott erdőt.

Mivel pedig a régi magyar nyelv a sorshuzást *nyilvánítás*-nak *nyil-vetés*-nek nevezi — bizonyosan azért, mert annál kezdetben a *nyilvessző* szerepelt — magát a kisorsolt részt is *nyil*-nak, *nyilas*-nak, az erdőnél *erdőnyil*-nak, az osztást *nyilas osztás*-nak hívták; sőt Erdélyben mikor már a modern erdőrendezésre tértek át, a rendes vágásokra osztást a nyilakra való osztással azonosították. A fraknoi és kismartoni uradalmakban élt németek 1578-ban (I. k. 208. és köv. l.) a nyilat a *loos* után *luss** vagy *liüss*-

* Ugyanígy nevezték a középkorban *Pozsony* városában is (Dr. *Király J.*, *Pozsony város joga a középkorban*. Budapest, 1894. 115—6. l.) és a tiroli

nek nevezték; azt pedig, hogy erdejüket nyilas osztás szerint élik «lissweiss»-al fejezték ki.

A nyilas osztás rendszerint esztendőnként karácsony előtt (I. 406. l.), a nyilak kimérése pedig kötéllel vagy rúddal (I. k. 708. l.) történt.

Az egyenlőség tudata oly erőteljes volt az ilyen községekben, hogy ott a hol az erdő különböző értékű fákból s más és más távolságra állott, előbb azt a különböző fanemek, a fekvés s a minőség szerint osztályozniok kellett.* Ezen osztályzat szerint aztán az erdőt különböző nagyságú, még pedig a jobb vagy közelebb esőket kisebb, a rosszabakat és távoliakat nagyobb táblákra, az egyes táblákat pedig annyi egyenlő részre osztották a hányan azokra igényt tartottak.

Ilyenekül kezdetben a község minden tagját tekintették, kinek háztelke volt, később azonban különösen a városokban a lakoságnál különféle megkülönböztetések kaptak lábra. Nagy-Ényeden például 1800-ban két osztály volt; az első osztályba a tanácstagok, esküdtek és a jelesebb polgárok tartoztak, kik kétannyi nyilat kaptak mint a második osztályba tartozó többi polgárok. Szék városában pedig (II. k. 266. sz.) 3 osztály volt; az elsőben a *nemesi* és polgári ősi lakott telkek foglaltak helyet a legnagyobb mértékű nyilakkal, a másodikba az új lakott telkek jutottak $\frac{1}{3}$ -ával kisebb nyillal, s végül a harmadik osztályt a lakatlan és zsellértelek képezték, a melyek után felényivel kisebb nyil járt.

Érdekes vonás az is, hogy mint az utóbbi példából is látjuk, a nemesek is egyaránt osztoznak a polgárokkal, jelölül annak, hogy azok csak később váltak ki a többiek közül. De arra is van több példánk, hogy a községi kötelék még a földesurakra vagy azok jogutódaira: a fiscusra (például Vizaknán 1810-ben) vagy a

Vintschgauban is. (*Tille. Die bäuerliche Wirthschaftsverfassung des Vintschgaues. Innsbruck, 1895. 72. l.*)

* Gyűjteményünkben ennek csak egy-két nyoma (p. II. k. 49. l.) van meg mindössze. Egyáltalán daczára a legkiterjedtebb kutatásaimnak, adataink ezen a téren annyira hézagosak, hogy azoknak megértése, kiegészítése végett multhatatlanul a külföld analógiáit kell ismernünk. Az erdei nyilas osztásra például meglepő példákat hoz fel a híres *Hanssen*, «Agrar-historische Abhandlungen» I. köt. 118—122., II. köt. 32—36., 56—66. l. Szintén számos példa van elszórva *Laveley*-nek «De la propriété et de ses formes primitives» című műve 4. kiadásában, mely nemsokára a M. Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatában magyar fordításban is napvilágot fog látni.

királyra is kiterjedt. Szinden például 1738-ban a földesúrnak is a parasztok osztanak erdőt. De — mint ezt idézett tanulmányomban a szántóföldekre kimutattam — bizonynal az erdőből is megkülönböztetésül *kétannyi* nyilat adhattak neki mint maguknak. Kismartonban pedig 1578-ban egy erdőt mindig 25 nyilra (lüss) szoktak osztani, s abból a királynak mint földesúrnak mindig 9 nyil járt s azokat az összes nyilakból szabadon kiválaszthatta.

Az ősi erdő-birtokközösségnek utolsó stádiuma az, a mikor többé már *nem erdőt*, hanem csak *fát* osztanak, noha szintén nyilas osztással, a mi aztán lassankint — különösen a városoknál — a fa állandó raktározására, elárusítására s csak a közös pénzbeli jövedelem megosztására s általában a modern pénzgazdaságra vezetett.

E különböző birtoklási formák közül, ott a hol még mindig vannak közös erdők, kétségkívül egyik-másik ma is feltalálható. Ezeknek a helyszinén való összegyűjtését s felkutatását az erdészeti ethnographiától kell várunk, ami annál kívánatosabb volna, mert ezek az adatok a modern élet hatása alatt napról napra pusztulnak és erdészeti kulturánk őskorát, az okiratok hézagos adatainál sokkal teljesebben világitánák meg.

2. A király erdőgazdasága.

A közös erdőbirtoklásból *a király erdőbirtoka* vált ki leghamarébb. Az összes erdőknek alighanem jó *kétharmada* volt az övé, melynek az északi s északkeleti vidékeken valószínűleg úgy, mint valami *«res nullius»*-nak, másutt pedig mint a régi törzsfők jogutóda jutott birtokába.

Ezeket többi más rengeteg terjedelmű birtokaival együtt már szent István király uradalmakra = *megyékre* * osztotta föl, melyeknek kormányzását *megye-ispánokra* bizta, kik ennek fejében a megye mindennemű jövedelmeinek *egyharmadát* kapták fizetésül.

Az egyes ilyen megyékben fekvő *erdők* is a megye-ispán kormányzata alatt állottak, ő gondoskodott különösen a határszéli megyékben az ország védelméről, melynél akkor az erdők, az utak

* Akkor s még soká, a XIII. század végéig a megyék csak uradalmak voltak s a nemesség kívül állott rajtok. Ezeknek a megyéknek szervezetére lásd *Pauler Gy.*, «A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt». Budapest, 1893. I. 68—74. l. és 437—441. l.

eltorlaszolása által, oly nagy szerepet játszottak. Ő szedte az erdők jövedelmét, mely leginkább a makkra hajtott disznók után fizetett adóból állott. E jövedelemnek aztán egyharmadát magának tartván a többbit a királynak beszolgáltatta. Még azután is, midőn a király megyéje már gyökeresen megváltozott s az addig kívül álló nemes-ség is helyet foglalt benne — azokban a megyékben, a hol a sok eladományozás után még fennmaradt valami erdő, annak kormányzata továbbra is, a most már nemes vármegye (lásd I. köt. 56., 70., 71., 73., 82. számokat) kezén maradt.

A *Bakony* maga külön *megyét* képezett. Ispánja a többiekkel egyenrangú volt, méltósága éppen úgy mint más főispánságoké — különösen mikor már a Bakony a körülötte fekvő magánvárakhoz darabonként eladományoztatott — *örökössé* vált előbb a Csákok, majd a Báthoriak, Garaiak és Rozgonyiak kezén, míg végre az országos méltóságok sorából végleg kimaradt. A bakonyi ispán joghatósága nemcsak a maga közvetlen alantasaira, hanem a megyéjében fekvő nemesi és egyházi községekre is kiterjedt, s ennek folytán alispánt s más tisztviselőket is tartott.*

De erdészeti kulturánkban jelentős vonás az, hogy habár az ilyen erdők élén a megyeispán állott, azok közvetlenül mégis speciális gondozásban részesültek. E tisztet a király *erdőővői* — mert ez volt az Árpádok korában az ő *hivatalos* címük (I. köt. 77. sz.) — apáról fiura viselték. Ezek az erdők körüli falvakban laktak, úgy hogy rendszerint az egész falu tisztán erdőővőkből állott. Közvetlen elüljárójuk a *tisnagy* (tizedes = decurio), e fölött pedig a *szásnagy* (százados = centurio) volt, kik őket katonai fegyelemben tartották, mert különösen az ország szélein csakugyan határőri szerepük (I. köt. 20. szám) is lehetett.

Szolgálatuk természetesen első sorban az erdő őrizete volt, de az — mint szép ősi magyar nevük is mutatja — az erdő gondozására is kiterjedt, például már 1258-ban (I. köt. 10 l.) a bakonyiak a bakonybéli apát jobbágysait az élőfák kiirtásától eltiltják.

Másik tisztük az erdei patakok halászata s a vadászat volt, s a király szempontjából *ez a két dolog volt a legfontosabb* s ezek-

* A bakonyi ispánságra vonatkozó adatokat összeállította *Pesty F.*, Az eltűnt régi vármegyék. Budapest, 1880. I. 201—218 l. Érdekes az is, hogy a magánosok birtokába került egyes bakonyi erdőrészek a régi ispánság emlékét nevükben (Ispánság, Ispánságerdő) továbbra is fenntartották, s hogy a bakonyi ispánság jövedelméről még 1470-ben is (I. köt. 28. l.) szó van.

nek hiánya valamely erdőnél elég ok volt arra, hogy azt eladományozza (I. k. 49. sz.), s viszont nem egyszer ha adott is valakinek erdőt (u. o. 29. sz.), a halászatot és vadászatot magának tartotta fenn. Az erdei halászatra külön királyi vízóvók is (u. o. 40. sz.) voltak, kik együtt szerepelnek az erdőóvókkal ugyanabban a szervezetben.

A vadászatnak azonban oly nagy fontosságot tulajdonítottak, hogy a vadászszemélyzet közvetlenül a királyi udvarhoz tartozott. A vadászat minden nemére külön személyzet volt. Voltak királyi solymárok, madarászok, kutyapecezők, agarászok sat., mi azonban itt különösen a *bövényvadászokat* emeljük ki, kik Szatmár s a mai Szilágymegye területéről említetnek — mert úgy látszik ez volt a bövényvadászat területe.* E különféle vadászok már nem a megyeispán alatt állanak, hanem külön ispánjuk van, egyébként éppen úgy a saját falvaikban élnek tiz- és száznagyjaik alatt mint az erdőóvók. Előjön még a *királyi vadászok ispánja* is, de csak egyetlen egyszer (u. o. 59. sz.) s csupán azt tudjuk róla, hogy neki a pozsonyi erdők használatáért bizonyos fizetés járt. E jövedelemhez valószínűen csak úgy juthatott, hogy ez olyan erdő volt, mely a király vadászatára volt lefoglalva. Végül Zólyomban királyi és Gömörben megyei *vadaskertek* említetnek,** de azoknak őrizetét — úgy veszem ki az adatokból — királyi erdőóvók végezték.

A mi most már a vadászok, erdő- és vízóvók társadalmi helyzetét illeti, kétségtelen, hogy ezek csak félig lehettek szabad emberek, mert helyükhöz és foglalkozásukhoz voltak kötve s mint egy 1210. évi oklevélből (I. k. 5. l.) látjuk, ispánjuknak *adóval* és *szállásadással* tartoztak. Említenek közöttük *jobbágyokat* is, de e szónak nem mai, hanem XIII. századi értelmében: vagyis az erdőóvók előbbkelői, jobbjai gyanánt. Belőlük lesznek a tiz- és száznagyok s ha már hivatalt sem viselnek, akkor is fő-tanácsadói maradnak (u. o. 25. sz.) ispánjuknak. Vannak köztük vagyonosab-

* Kálmán király egy oklevelében (*Fejér*, Cod. dipl. t. III. vol. II. 483 l.) — melynek hitelességében, mióta annak 1611. évi hiteles átírását sikerült fölfedeznem, összevetve azt még az Anjoukori Okmánytár IV. köt. 146. lapján olvasható adattal, nem kételkedhetem — Krasznamegyét «bövénymező»-nek nevezi.

** A gömörmegyei *Telgárt* (Tergárt, Thiergarten) s a sok *Vadas*, *Vadaskert* s *Vadkert* helynevek is mind ilyenekre utalnak.

bak is, mert többször egész falut találunk e jobbágyok birtokában, sőt királyi szabadalomlevelekben (u. o. 37. sz.), birtokadományokban is (u. o. 30. sz.) részesülnek.

A XIII. század második felében a nemesi rend teljes kifejlésével pedig az előbbkelő erdőóvók is külön nemeslevelekkel (u. o. 50., 51. sz.) az országos nemesek sorába emeltettek. A többiek vagy kihaltak vagy eladományoztattak vagy más szolgálatra utaltattak. Már az Árpád-ház kihalásával is csak egyes töredékek maradtak meg a Bakonyban s másutt, de legtovább a Zólyom várához tartozó Motyova vagy Mothófalva erdőóvói tartották fenn magukat. Adót és vámot nem fizettek, bírójukat maguk választották. Egyéb kötelezettségük nem volt mint az erdőket s vadait őrizni és vadászni, s mikor a királyi udvarba vadat szállítottak, utiköltségüket is megtérítették. Ezen szabadalmaikat Mátyás király óta majd mindegyik király megerősítette, legutoljára I. Lipót 1688-ban, de már ekkor nem voltak többé királyi erdőóvók, mert Zólyom vára 1638 óta az Eszterházyak kezén volt, és nekik már nem a király, hanem új földesuruk erdeit kellett őrizniök.

Az árpád-kori erdőóvó-szervezet pusztulása párhuzamosan haladt a magyar király rengeteg erdőbirtokának rohamos elfogyásával.

Legelőször is az egyházak részesültek gazdag erdőadományokban, ezek aztán azokat a királyi erdők mintájára rendezték be maguknak, nekik is egész falukkal (u. o. 34. sz.) voltak erdőóvók. Azután a XII. század közepétől kezdve már világi urak, majd a városok is bőven kaptak erdőket. A tatárjárás után pedig, midőn a telepítések* egész erővel megindulnak, az ezekkel együtt járó

* A telepítések első sorban az akkor többnyire ős erdőkből álló felvidéken indultak meg vállalkozók által, kiket soltészeknek neveztek. A soltész egy erdőt vett át a földesúrtól s azt az általa telepítés céljából összehozott emberekkel kiirtotta, a kiirtott földet egyenlő telkekre kimérte, s ennek fejében aztán a telepet a földesúr 16—20 évi adómentességben és sok más kedvezményben részesítette, a soltész pedig s annak családja az illető telep örökös bírója lett s különféle földesúri haszonból bizonyos hányadot élvezett. Helyneveinkben is temérdek nyoma maradt e telepítéseknek. Ilyenek a német «Hau» vagy «Häu — s a magyar Vágás-sal összetettek, a szláv «Lehota» (= szó szerint «szabadalom») és «Szecs» nevek. Sőt vannak olyanok is, melyek a kiirtás módját is elárulják, így a tűzzel való irtás emlékei: a szláv «Pozsega», a «Zsár» vagy «Zser», a magyar «Aszaló» és «Vész, vagy Vészverés», a fejszével való irtáséi pedig: a «vágás»-on kívül a magyar «Tökés» a «hau»-on kívül a «Stumpf» (Stomfa) a «szecs»-en kívül «Preszeka», «Poszeka» sat. sat.

nagy erdőirtások korában, mindenfelől valósággal megrohanták a királyt, aki a népesség szaporodása s az adóképeség emelése érdekében (egy ízben [I. k. 52. sz.] maga is mondja, hogy sokkal nagyobb hasznára van neki a benépesített, mintsem a lakatlan erdő) rövid idő alatt erdőbirtokának majdnem felét eladományozta.

Az Anjouk, I. Károly és Nagy Lajos királyok intézkedtek ugyan, hogy ami erdő az Árpádok után még megmaradt, határokkal elkülönítve és számba véve legyen, de már ők sem, utódaik sem tudtak ellentállani a birtokokéhes arisztokraczia ostromának, úgy hogy midőn végre ez ellen az 1514. évi III. t.-cikket hozták, az abban el nem idegeníthetőnek kimondott koronajavak az egykor leghatalmasabb magyar földesúr gazdagságának már csak foszlányait képezték.

3. Erdészeti kulturánk a középkorban.

Az erdő sajátképeni *használatáról* és *kulturájáról* az általa nyújtott védelmen s a halászat és vadászaton kívül, e korban jóformán csak az oklevelekben szétszórt egyes elnevezésekből értesülünk.

Az erdők szerepét a régi magyar gazdasági életben abból a becslési tariffából ítélhetjük meg leginkább, melyet róluk Verbőczy az ő hármaskönyvében (I. k. 105. sz.) felsorol. Ezt különben nem ő találta föl s már jóval előtte nyomtatásban (I. k. 97. sz.) is megjelent, s tulajdonképen nem is más mint az országos bíróságoknak az *Anjou-királyok óta* folytatott e részbeni gyakorlatának kodifikációja.

E tariffa szerint legnagyobb értéke volt az 50 márkára becsült *makkos* erdőnek, mert a makkoltatás képezte akkor s azután is az erdő legfőbb s legbiztosabb jövedelmét, mely a disznók tizedéből vagy annak megfelelő fizetségből állott.

Hasonló értékűnek mondja tariffánk a *bárdos* erdőt, a mely vágásra és vadászatra s *mindennemű munkára* alkalmas.

Következik a csak 10 márkát érő úgynevezett *eresztvény* erdő, amely *közönséges munkára* alkalmas.

Végül a közönséges erdő vagy cserjés, amelyet a közönséges 3 márkás földdel vettek egyenértékűnek.

Magunk előtt látjuk tehát a különböző erdőnemeket, amint ezek már a XIV. század óta a birói gyakorlatban is megállapítottak. Ha azonban azokat az okleveleinkben ezeknek¹ megfelelő elnevezésekkel hasonlítjuk össze, úgy az értelmezésre, mint a sorrendre nézve bizonyos eltéréseket találunk, ami az erdészeti kultúra fejlődésére is némi világot vet.

Legelőször és pedig 1109-ben (I. k. 5. sz.), de csak latinul, jön elő a tűzfát szolgáltató *konyhaerdő* (silva coquine), 1389-ban (Orsz. Levélt. Dl. 2168) már magyarul is.

A *bárdos* erdőnem 1214-ben (I. k. 17. sz.) fordul először elő mint a *közös* erdő általános elnevezése, mert igen soká a *bárd* (latinul dolabrum) volt az a mértékegység, amelyhez a község minden tagjának egyenlő erdőilletményét szabták. Akkora területet értettek t. i. alatta, amennyit egy ember egy bárdal egy nap alatt kivághatott, s az olyan részt *bárd-útjának** (latinul is via cultelli et securis) később *bárdaljának* nevezték. De ezen elnevezésekből az következik, hogy itt eredetileg egy *tilalomban* tartott közös erdővel van dolgunk, ahol t. i. minden egyes jogosultnak része ki volt szabva, s mivel ezek mind *épületfát* szolgáltató erdők voltak, később egyáltalán minden olyan erdőt «bárdos»-nak neveztek el,** ami főfontosságú volt akkor, mikor a házak általában, sőt sokszor a várak is fából készültek.

De minthogy kezdetben őseink csakis a legközelebb eső erdőket használták, saját kárukon csakhamar rájöttek arra, hogy a kivágás után a magból vagy többől kisarjadzó erdőt fejszétől, marhájárástól óvni kell. Ennek a történetét őrizte meg számunkra az először 1231-ben feltűnő *eresztvény* erdőnem,***, mely az *ereszteni* igéből származik és *sarjadsó* erdőt† jelent, s az oklevelekben ehhez képest rendszerint mint tilalmas fordul elő. Verböczy korában már egyáltalán nem ezt értették alatta, csakis a közép fajta nagy er-

* A pannonhalmi főapátság egy 1293. évi oklevelében «silvam cum via cultelli et securis, quod vulgus *Baard* appellat»; a veszprémi káptalan levéltárában pedig egy 1309. évi oklevélben «usum securis in communi silva, quod vulgariter *barduta* dicitur» olvassuk.

** Orsz. Levéltár Dl. 36,405.

*** Fejér Cod, dipl. t. III. vol. II. 490. lap.

† Bizonyosság rá a veszprémi káptalani levéltárnak egy 1415. átiratában fennmaradt 1255. évi oklevele, mely még, a tavaly ültetett sarjadsó *szőlőt* is *eresztvénynek* nevezi.

dőt. Különben maga a szó is már a XVI. században kihalt, míg a «tilalmas» vagy «tilos» erdő neve ekkor kezd föllépni.

Az *Avas* erdőnem időrendben a harmadik, mert 1236-ban (*Kubinyi*, Árpádk. Okl. 14. l.) fordul először elő. Ez a legtöbb valószínűséggel a magyar *ó* (rég) szónak változata, eredetileg tehát azt a régi nagy fákból álló erdőre alkalmazták. De a későbbi adatokból az látszik, hogy a makkos erdőket értették alatta, a mikor pedig a makk megérett s az erdőt tilalom alá vetették, ezt úgy fejezték ki, hogy az erdőt «avasnak fogták». Ezekből azt kell következtetnem, hogy az *Avast* már a XIII. században is makkos erdőre értették, és azt mint ilyet kezdték tilalom alá vetni, mert hiszen a legrégebb időtől kezdve ezt az erdőnemet tartották a legnagyobb becsben.

Végül a *Feketeerdő* elnevezést kell még megemlítenünk, amely kétségtelenül a német «Schwarzwald» fordítása. Ezek alatt a nagyon sűrű (*silva densosa*) őserdőket érthették. E kifejezés csak a XIII. század végén jön elő, mert bizonyosan az őserdőket ekkor kezdték először használat alá venni, midőn azokat a telepítések céljából irtani kezdték.

Ezek az elnevezések* azt bizonyítják, hogy az erdőhasználat korlátozása nálunk elég korán, legalább is a tatárjárás előtt, kezdődik.

Láttuk, hogy az épület- és tűzifa közti különbség már 1109-ben érvényesül s a tűzifára külön erdőt használnak.

Az épületfánál viszont jellemző a hasznosabb makktermő fának különös gondozása.

Már elég korán mind bővebb példáival találkozunk annak, hogy a fa mindegyre nagyobb értéket kezd képviselni s már 1262-ben (I. k. 35. sz.) az erdőhasználat külön is eladás tárgyát képezi. A királyok pedig, midőn erdeikben idegeneknek fajzást engednek, a kereskedés céljából való erdőlést mindig eltiltják.

A XV. század elején (1428.) különösen a városokban** már fűrészmalmokra találunk, melyek jelentékeny famegtakarítást hoztak létre.

* Vannak még mások is, de ezek már az erdészeti kultúrára kevésbé fontosak. Ilyen a «gyakor-erdő» (1269. *Szamota* J. Murmelius 5. l.), mely sűrű erdőt jelent s a nép nyelvén ma is él; a «gyermek-erdő» (1275. Nemz. Múzeum tört. társ. letéte) azaz fiatal erdő; végül a «fejsze-folyó erdő» (I. k. 614. l.), melynek ellentéte a «folyatlan» már 1363-ban (Krassóm. Okl. III. 55. l.) fordul elő.

** *Fejérpatak*, Régi városi számadáskönyvek. 277. l.

A fa-tutajozás már 1075-ben említették, s ha nem csalódom, az 1256-ban* említett «Eregetőhegy» alatt olyant kell értenünk, a honnan a szálfákat lecsusztatni szokták.

Az erdei méhészetre az első világos adatot 1355-ben találtam, a hol a váradi püspök erdejében a *Méhlő* nevű helyeken méheket tenyésztettek. De az árpád-házi királyok «*mészadó*» vagy «*mésznevelő*» népei is kétségkívül erdei méhészettel foglalkoztak.

A *szénégetéssel* is korán, 1222-ben** találkozunk. Az erdei mellékhasználatok közül a timár-iparhoz szükséges cserző-anyag beszerzése lehetett legjobban elterjedve, mert már 1367-ben (Orsz. Lt. 30,696. sz.) Segesvárt *csertőrő malom*-ról van említés.

De mindezen erdészeti kulturtörekvéseknek koronája az az 1262. évi adat (I. k. 33. sz.), amely a Csallóközben oly erdőről szól, mely *emberi kézzel vetett magból keletkezett*, mikor a németek is a legrégebb maggal való erdővetést a lombfánál 1491-ből, a tüleve-lűeknél pedig 1368-ból tudják csak fölmutatni.*** A fűzfaültetést is nálunk jó korán, 1486-ban (I. k. 96. sz.) említik először.

4. Erdészeti kulturánk a bányáknál.

Az előbb említettek inkább csak egyes szórványos esetek, melyeknek az általános fejlődésre alig lehetett hatásuk. Sokkal fontosabbak azok a jelenségek, a melyek az erdők rendszeresebb használatára engednek következtetni.

Az erre való törekvéseket azonban *nem is kereshetjük másutt, csakis a bányáknál*, mert hiszen a fafogyasztás itt öltötte a legnagyobb arányokat.

És csakugyan az első körülményesebb intézkedést 1426-ból (I. k. 87. sz.), mely az erdők rendszeresebb használatáról szól, a bányáknál találjuk. Zsigmond királynak rendelete ez, melylyel az ólombányászoknak a zólyomi királyi erdőkből *vágásra minden ess-*

* *Wenzel*, Árp. Új Okmt. II. 267. l.

** *Fejér*. Cod. Dipl. tom. III., vol. I. 370. l.

*** *Schwappach* Grundriss der Forst- und Jagdgeschichte Deutschlands. Berlin, 1892. 41., 42. l. *Dr. Karácsonyi J.* «Békésvármegye tört.» I. 34. l. 1326-ból idéz egy erdőültetési adatot Kis-Károlyról. De Szeréminek az «Erd. Lapok» 1884. évf. 326. közt 1342. évi adata már merőben tévedés, mivel itt és másutt is, a «plantatio» szó nem ültetést, hanem *telepítést* jelent.

*tendőben más és más erdőrészt** rendel kijelölni, azzal a föltétellel, hogy aztán az illető erdő rész fáit mindenkor *teljesen* kivágják s az továbbra is *erdőnek* megmaradjon.

Annál nagyobb szükség volt e megszorításokra, mert a nagy királyi erdők igen megfogyatkoztak s királyaink a XV. század közepétől kezdve folyton azon gondoskodnak, hogy a bányászat és sószállításához szükséges erdőlést még az idegen kezekbe került erdőkben is állandóan biztosítsák. Ez sikerült is, mert a XV. század óta a bányavárosok közt is már hatalmas területi szellem fejlődött ki, s a maguk érdekeit egyesült erővel védelmezték. Így keletkezett az erdőrezerváció fogalma, mely aztán a XVI. és XVII. században véglegesen érvényre is jutott.

A bányaerdők igazi, fokozottabb mérvben való kihasználása azonban csakis 1496 óta (I. k. 99. sz.) keltezhető.

Ekkor kezdik ugyanis fölállítani *az országban először* az olvasztó kohókat, melyek a fafogyasztást az eddiginél hihetetlenül nagyobb mértékben emelték. A kohókat épen e rengeteg fafogyasztás miatt mindig az erdők közelében kellett építeni, és ha már a közelben minden fát levágtak, a kohót is tovább kellett vinni az erdőbe, mindig beljebb és beljebb, a míg a víz s a fa tartott,** aztán felhagytak véle. Az erdők még a XVI. század közepén is tele voltak ilyen elhagyott kohókkal, még a Thurzók, Ernusztok, Fuggerek idejéből.

És mind e fenyegető pusztulás daczára is az erdők rendszerebb kezelésének ügye csak lassan tudott előre haladni. Oka az volt, hogy a rézbányák az erdőkkel együtt 1526-ban a Fuggereknek adattak bérbe 15, majd ismét 5 évre, s az ő főgondnokuknak, Merznek jelentéseiből tudjuk, hogy ez alatt mennyire pusztultak az erdők. Csak annyi haladás történt, hogy most már kényszerűségből *a távolabb eső* erdők kerültek sorra.

A javulás akkor vette kezdetét, midőn a bányákat a Fuggerektől 1546-ban a király a maga kezelésébe vette át s az alsó-ausztriai kamara felügyelete alá helyezte.

Innen számíthatjuk a belterjesebb erdőszeti kulturát. Így a királynak a bányavárosokba kiküldött biztosai a távolabbi erdők

* Természetes, hogy ez még nem az az *állandó* vágásra való osztás, a mi csak a múlt század óta jött alkalmazásba.

** Egy 1547. évi jelentésből a besztérczébányái m. kir. erdőigazgatóság levéltárában.

sikeresebb kihasználása végett már 1535-ben ajánlották egy gereb építését, amint az Tyrolban szokásos, de azt csak 1547-ben Hohenwarter stájerországi erdőmester helyszíni szemléje és költségvetése alapján építették föl.

Valamelyes erdőrendtartás behozatalának szükségét is már korán, 1555-ben hangoztatják, különösen mióta a király a zálogban volt legfontosabb garam-menti erdőket visszaszerezte. Az új rend bevezetéséül 1558-ban kelt az első királyi nyílt parancs, a mely a bányákhoz közel eső összes erdőkből a kecskék legeltetését eltiltotta, mely tilalmat azóta királyaink egészen a jelen század elejéig újra meg újra kénytelenek voltak megismételni, mivel alig volt foganatja. De korszakot alkot e nyílt parancs az a másik intézkedése, hogy a király *esentúl* mindezen erdők őrizetét *saját embeireire* bizza, kik azonban csak egyszerű erdőőrök lehettek.

A bányakerdőknek ugyanis külön tisztviselőjük még nem volt s csak 1561-ben hívta föl a király a kamarát, hogy Ausztriából egy ahhoz értő embert alkalmazzon ottan. A kamara azonban jobbnak látta, ha előbb a bányavárosokba nemsokára kiküldendő királyi biztosoknak a hely színén szerzett tapasztalatait bevárja.

Az 1563. év október havában kiküldött királyi biztosok első dolga volt már november végén azt jelenteni a királynak, hogy az *állandó erdőrendtartás* behozatala s a rezervált erdők összeírása továbbra már el nem odázható. Maguk ajánlkoztak annak kidolgozására, de *mintául az 1561-iki hallstadti erdőrendtartást* * kérték maguknak megküldetni. A külön erdészeti hivatal felállítása ügyében pedig czélszerűbbnek találták, ha egy erdőmester helyett inkább két erdész alkalmaztatnék. A király 1564. márczius 20-án véleményüket helybenhagyta s az erdészek részére adandó szolgálati utasítás kidolgozását is reájuk bízta.

A biztosok mind az utasítást, mind az erdőrendtartást a hallstadtinak mintájára elkészítették. Az első már 1564. márczius 23-án adatott ki, az erdőrendtartás pedig 1565. február elején jutott az alsó-ausztriai kamara kezéhez, de mivel csak németül volt szerkesztve, február 9-én a bécsi udv. kamarához tette át annak *latinra* való fordítása végett. Ez, a híres jogtudóst, Zsámbokit, akarta vele megbízni, de ő ápril 26-iki levelében ettől, az erdészeti műkifejezésekben való járatlanságára hivatkozva, magát fölmentetni kérte, s arra Rubigalli Pál barátját, az egyik királyi biztost, ajánlotta.

* V. ö. *Schwappach* i. m. 77. l.

Május 4-én Rubigalli bizatott meg, ki augusztus közepe előtt a fordítást el is készítette, melyet a király parancsára, a netalán szükséges stylusbeli javítások végett, augusztus 15-én Zsámbokival közöltek s miután tőle 22-én visszajött, másnap az alsó-ausztriai kamarának kinyomatás végett megküldetett.

Igy jött létre a híres 1565-iki bánya-erdőrendtartás, a rezervált erdők tüzetes leírásával. Ez és az említett erdészeti utasítás teljes képet nyújt az erdészeti kultúra akkori állásáról.

Bennök jut először érvényre az előrelátás, a fafogyasztás nagyságát a különböző *erdőrészek minőségével* hozni összhangzásba, noha az állandó vágásokra való osztás, a rendszeres erdőüzem ideje még el nem érkezett. Ezentúl az erdészeknek *előirányzatot* kellett készíteniök a fogyasztásról, annak minőségéről, a szükséges felszerelésekről. S minthogy a fa és szén termelése vállalkozók — az úgynevezett *fa- és szénmesterek* — által történt, kikkel a kamara időről időre szerződést kötött,* az erdészek feladata volt rájuk felügyelni. A vágásokat velök együtt kellett kijelölniök, számot vetve mindig azoknak korával, ügyelniök kellett a vágás teljes kihasználására, hogy a törzseket a földhöz közel vágják le, hogy az erdők fentartása végett elegendő *magfákat* hagyjanak s a szelek ellen biztosítsák sat. sat.

Altalános jellemzésül elég csak azt emelnem ki, hogy ezen erdőrendtartásban mind az a tudás föl van halmozva, a mit a mindenhonnan összegyűjtött hosszas *tapasztalás* nyújthatott — mielőtt t. i. az erdészeti *tudomány* keletkezhetett volna.

Itt az erdészet haladása ezentúl folytonos kisebb-nagyobb javításokból áll, melyeknek tüzetes történetét már egy kiváló erdészszakember tollából** is ismerjük. Az erdészeti személyzet lassankint megszorodott, a fakezelésre szigorúbb s hathatósabb rendszabályokat hoztak be, de maga a rendszer *változatlan* maradt. Sőt a modern erdészeti kultúra meghonosodásával a bánya-erdőgazdaság addigi vezérszerepét is mindinkább elvesztette, mert alárendeltségében a bányászattal szemben a modern erdészet fokozottabb igényeinek kevésbé tudott megfelelni.

* Ezeknek tartalmáról tájékozást nyújtanak az 1664. és 1670. évi szerződések I. köt. 531., 574.

** *Tomcsányi Gyula*. Értekezés a garamenti kincstári erdőkben alkalmazott szállítási rendszerről, történeti visszapillantással az erdészeti szolgálat és kezelés fejlődésére. Besztercebánya, 1894.

5. Erdészeti kultúránk Mária Therezia koráig.

A XVI. századtól kezdve a bánya-erdőgazdaság, mint az e nem-beli kultúra egyedüli képviselője, hazánk erdőgazdálkodására nagy hatást gyakorolt. Az erdők pótolhatatlan értékét, az egyéni kezdeményezés fölényét a szabadjára hagyott természettel szemben, a bányászat emelte ki először. A sikerekkel teljes példa mindinkább tágabb körben kezdett hatni. Az erdő-birtokos szemében addig a föld és az erdő közt alig volt valami lényeges különbség, annyira megszokta azt csak mint tartalékföldet tekinteni, amelyből meglevő földjéhez mindig vehet magának annyit, a mennyit akar. De lassankint rájött — főleg ott, ahol az irtások következtében szemlátomást pusztult — hogy az erdő is magáért van. Sokáig csak annak birtokáért küzdött, mint egyéb földjeiért, a vitás jogokat iparkodott rendbe hozni — mint azt a gyűjteményünkben közölt sok tanuvallatás, ítélet és egyezség is illusztrálja, — de csakhamar rátért erdeinek védelmére is, nemcsak a hatalmaskodókkal, hanem egyszersmind a rendetlen használattal szemben is.

E térre legelőször is a közös erdők birtokosai léptek, mert azok erdei pusztultak leghamarabb. Első adatunk — mely egyszersmind gyűjteményünk első *magyar* darabja is — jó korai, t. i. a Csicseriek 1569-iki egyezsége közösen birt erdeiknek rendtartása iránt. Maguk közül erdőbírót választanak, teljes hatalmat adván neki nemcsak a parasztok, de saját magukkal szemben is az erdő megóvása érdekében. A XVI. század végétől kezdve — mint gyűjteményünkben is láthatni — a közbirtokosságoknál mind inkább szokottabbá válik az ilyen erdőrendtartási egyezségek behozatala.* Sőt ide számíthatjuk még a földesuraság alatt nem lévő, közbirtokos *ssékely* falvakat is. Ezeknél már a XVI. század végétől divatba jöttek az úgynevezett *«falu-törvények»*, vagyis különböző, első sorban

* Ezeknek nyelve leginkább magyar, de a felvidékieknél a tót nyelv is nagyban dívott. Ilyenek p. a duliczi közbirtokosoké 1609-ből; s, a Justhok neczpáli erdőrendtartása 1638-ból; mindkettő a *Justh-család levéltárából*; a pruzsinai közbirtokosoké 1643-ból, a jasztrabei-eké 1653-ból sat. sat. a *Motesiczky-család levéltárából* a magyar nemzeti múzeumban.

mezei rendtartások. A legrégebb, melyben az erdőkről is szó van, 1639-ből való, Csik-Szent-Mihályfalu törvénye.

Az uradalmak birtokosai — s itt nincs különbség az időnként a kamara kezén lévő uradalmak közt sem — kiknek inkább volt módjukban erdeiket jobban megőrizni s másrészt értékesíteni, erdőrendtartásnak szükségét nem érezték. Udvarbíráinknak, tisztartóinknak adott utasításaikban — a milyenek például gróf Nádasdy Ferencznek és felesége Báthory Erzsébetnek, a «csejthei véarrasszony-nak», Eszterházy Miklós és Wesselényi Ferencz nádoroknak, I. Rákóczy György erdélyi fejedelemnek sat. sat. közölt utasításai — az erdőkről alig egy pár szóval emlékeznek meg.

Páratlanul áll ezek közül *Teleki Mihály* Erdély kancellárjának 1683. évi utasítása uzdi-szent-péteri tisztartója részére. «*Mivel a fa igen szűk* ebben az helyben — úgymond — szükséges *fűsfákat* szaporítani» s figyelmébe ajánlja, hogy ha «minden esztendőben bárcsak *3000 karókat*» veret a gátak körül, mennyi fája lesz majd idővel. A híres államférfiú bölcs előrelátását talán alig jellemezheti valami élesebben, mint ez az apróság, melynek kiváló fontosságára — mint látni fogjuk — olyan későn jöttek rá.

Az első uradalmi, tisztán erdészeti utasítás 1716-ból a regéczi uradalom erdőkerülőinek szól, mert uradalmi erdőmesterekről erdészeti hivatalról csak a mult század végétől kezdve lehet beszélni. Csakis a király kezén lévő fraknoi, kismartoni és magyar-óvári uradalmak erdészeti kezelése képezett kivételt, mely addig, míg a király az uradalmakat birta, a bécsi udv. és alsó-ausztriai kamara, a vadászati ügyekre nézve pedig az udv. fővadászmester alatt állott. Oda már 1577-ben az osztrák erdőrendtartás van behozva, az ügyeket külön erdészeti hivatal vezeti, élén az erdőmesterrel s erdőbírákkal, kik — mint pl. a fraknoi erdőbíró 1596-ban — részletes szolgálati utasítással láttattak el. Összeiratják, holdszámra fölmérik az összes uradalmi erdőket, azoknak évi jövedelmét megállapítják. Ennek köszönhetjük az első — legalább előttem — ismeretes erdészeti *térképet* is, melyet 1591-ben * a Szarvkő uradalomhoz tartozó Szent-György, Prodesdorf és Seybersdorf községek közt vitás erdőről vettek föl, mely ugyan eléggé primitív tinta-rajz, de szabályosan lépték után készült.

* Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Nieder-österreichische Herrschaften» gyűjteményében, Hornstein, fasc. 17442/1 mint az 1591. november 16-ki ügyirat melléklete.

Ezen uradalmakban még az uradalmak területén lévő városi és falusi erdőket is pontosan számba vették s a főfelügyeletet ezek felett is az uradalmi erdészeti hivatalok gyakorolták. Ugyanígy volt a heiligenkreuzi apátságnak szintén Ausztriából kormányzott mosonymegyei birtokain is, melyekről erdészeti rendelkezéseket már 1450-ben (I. k. 89. sz.), 1528-ban (u. o. 109. sz.) és 1540-ben (u. o. 114. sz.) találunk.

Városaink hathatósabb gondoskodása az erdőkről kétségkívül szintén már a XV. század végétől keltezhető, de első adatunk mégis csak 1563-ból származik Kassa városától. Innentől kezdve egyre sűrűbben találkozunk idevágó városi (Kassa, Rozsnyó [1574], Nagybánya [1592]. Debreczen [1642]. Máramaros-Sziget [1652]. sat. sat.) szabályrendeletekkel. A legrégebb erdészeti utasítást Torda városától ismerjük 1670-ből erdőbírái részére, a speciális városi erdőrendtartások pedig a XVIII. század végén kezdődnek. A szabad királyi városok általános gazdasági helyzetére jótékonyan hatott a magyar kamarának főfelügyelete s ebből az erdők ügyére is sok haszon hárult. A kamara időnkint biztosokat szokott oda kiküldeni, kiknek ugyan eleinte csak a városok erdőbirtoklására volt minden gondjuk, de aztán az erdők használatának (Sopron 1716., Rózsashegy 1739 sat.) rendezésére, szabályozására is rátértek.

Az erdők megóvása érdekében e korban — habár ritkábban is — már sokkal terjedelmesebb területekre érvényes intézkedésekkel is találkozunk. A legrégebb ilyen intézkedés a *szász nemzet* 1546. évi határozata az erdőhatalmaskodások megtorlása ellen. Ezt követi — nagy sokára — 1636-ban Küküllővármegye ugyanebben az ügyben, Máramarosmegye 1659. évi fa-árszabásával, 1679-ben ismét Küküllőmegye az erdőbirtokban való részesedésről, 1714-ben Tordamegye tilalma az avargyujtások ellen sat. sat.

Maga az *állam* csak későn kezdte belátni valami általános intézkedés szükségét ezen a téren. A vadászat rendszabályozását sokkal korábban tartotta szükségesnek. Erről már II. Ulászló 1504-iki törvénye intézkedik s a modern Magyarországnak is ez volt egyik legelső feladata, midőn 1729-ben a XXII. t.-czikkben tüzetesen körvonalozta a vadászati jogokat.

Az erdőkről — több mint harmadfélszázadon át — elégnék tartották azokat az intézkedéseket, a melyeket Verböczy a becslésről s a károk megtorlásáról »Hármas Könyv«-ben előirt. Sőt mivel az utóbbi tételnél, éppen a legfontosabb dolog: a megtorlást végrehajtó

közeg megnevezése Verbóczy tollában maradt, ennek hiányát is csak 1715-ben pótolták ki a XCIV. t.-cikkben. Többi XVI—XVII. századi törvényeink csak az erdők rovására emlékeznek meg azokról. Így 1548-ban a rablók miatt, az utak mellett lévő erdőknek 200 ölnyire való kiirtását határozzák el, 1563-tól kezdve pedig folytonosan, a birtokosok erdeit a végvárak erősítésére kötelezik, mindaddig, amíg csak a török hódoltság tartott, sőt Horvátországban még tovább (1751.) is. S hogy viszont a török alatt lévő erdők a török erődítésekre fogyhattak el, arról a szolnoki bég 1558. évi rendelete is tanuskodik. Erdély — kívül esvén a hódoltságon — aránylag jobb helyzetben volt s a XVII. század közepe táján legalább az erdei károk büntetéséről s a közös erdőkben való részesedés arányáról általános érvényű törvényeket hozhatott.

6. A modern erdészeti kultúra keletkezése.

Egyáltalán a nemzetnek a hódoltság korszakában élethalálra vívott harcza paralyzált minden kultúrtörekvést, s így az erdőket is inkább a maga védelmére volt kénytelen fordítani. Így esett meg aztán nálunk az a szinte furcsa dolog, hogy mikor a török kiűzése után, már az erdők védelméről is rá értek gondoskodni, azoknak megóvását az állam vette kezébe, tisztán *katonai* érdekekből s az erdészeti érdekek legfőbb pártfogója a bécsi udvari fő-haditanács lőn. E törekvéseknek pedig, legtágabb, legszabadabb terület természetesen ott nyílt a hol a török után, birtokosokban, kultúrában, a legnagyobb «tabula rasa» maradt, t. i. *Dél-Magyarországon*. Azért mint általában egész gazdasági kulturánknak, úgy *a modern erdészeti fejlődésnek eredetét is* itt kell keresnünk.

Igaz, hogy kezdetben az erdő itt is — kivéve a külön kezelés alatt álló bánya-erdőket — csak mint a temérdek sáncz, palánk és vár erődítésére szükséges anyag szerepel. Az erdőket katonahivatalnokok kezelik, kiknek minden gondját a rendkívüli igények ellátása, elszámolása képezi, de egyúttal legalább az erdők védelme is mint, az első 1718. évi rendeletből is látjuk, katonai szigorúsággal történik. Mégis majdnem három évtizedbe került,

midőn végre 1742-ben a temesi bánsági erdőhivatalt * felállítják akkor is csak abból a konkrét incidensből, hogy a belgrádi erdőmesternek — Belgrád török kézre jutván — valahol helyet kellett adni. Ezentúl azonban a bánsági erdők kezelése szakemberek kezébe került. Ez meg is látszott azon, hogy az új erdőmesternek első gondja volt — tekintettel a meglévő erdők elégtelenségére, s e miatt e vidéknek katonai szempontból való védtelen voltára is — 1743-ban egy terjedelmes javaslatot és oktatást kidolgozni a különböző nemű fák ültetéséről. A bánsági jószágkormányzóság ezt azonnal** el is fogadta s foganatosítását elrendelte. Midőn pedig 1747-ben a tiszai és marosi határőrvidék visszakebelezett, az ennek foganatosítására kiküldöttek egyike Engelshoffen báró altábornagy — az említett 1743-iki javaslat alapján — stratégiai okokkal bizonyította, hogy az országnak ezen részét az erdők hiánya miatt az ellenséggel szemben lehetetlen lesz megtartani, elodázhatatlan szükségnek tartotta tehát a Tisza főbb átkelő helyein erdőket ültetni. Mária Theresia királynő e nézetet elfogadván, annak végrehajtását elrendelte és a bánsági erdőmester Kanizsa, Becse és Titel mellett 21,000 csemetét ki is ültetett. A visszakebelezés után azonban elfelejtették az ültevényeket valakire formálisan rábízni, s így sem a vármegye, sem a bácsi kam. jószágigazgatóság nem igen gondolt rájuk, midőn Engelshoffen báró 1752. december 8-án azt panaszolta a főhaditanácsnak, hogy azoknak nagy része elpusztult. A főhaditanács erélyesen fogta a dolgot s azonnal helyreállításukat követelte. Akkor eszmélt föl a vármegye és a magyar kamara, s most már nemcsak szigorú felügyeletet gyakorolt, hanem a hiányokat is hamarosan kipótolta. Sőt ez az incidens a temesi bánsági erdészeti hivatalt újabb erdőültetésre buzdította Nagybecskerek táján, a kamara pedig az egész Tisza vonalának befásítását vette tervbe.

A Bánság polgári ügyeire nézve a bécsi udv. bankbizottság alatt állott ugyan, s a bizottság minden ügyet, és így az erdészetet is (lásd a bánsági erdőmesternek 1749-ben adott utasítását) a katonaság érdekeinek szempontjából kezelte. Ez pedig az erdőknek — mint láttuk — csak javára szolgált, mert így az összes

* Lásd általában Demelmaier bánsági erdőmesternek 1766. márcz. 31-iki jelentését, mely a Bánság régibb erdészeti fejlődésének kimerítő történetét nyújtja.

** Ezt az 1762. évi március 5-iki átiratból tudjuk.

erdők az állam közvetlen gondozásában részesültek. Külön erdőrendtartásra nem is volt itt szükség. De már *Szlavoniában*, ahol mégis volt egynehány földesúr, éppen a bécsi udv. főhaditanács kezdeményezésére már 1755-ben az általa készített *országos erdőrendtartás* hozatott be.

S hogy egyáltalán az erdők megóvása mennyire azonossá vált akkor a hadsereg érdekeivel, azt a következő esetből is láthatjuk. A szintén a bécsi udvarnál működő kereskedelmi bizottság 1749-ben a kivitel emelésére* a magy. udv. kamarának és kancelláriának Magyarországon a hamuzsír főzés előmozdítását ajánlotta. Erre aztán a helytartótanács — a kancellária utasításából — körrendeletében az összes törvényhatóságokat a hamuzsír főzésre buzdította. Kiviteli cikkekre nézve akkor oly szegény országunkban e buzdításnak természetesen nagy hatása lett, s a hamuzsír főzés, mely akkor alig öt vármegyében volt ismeretes, csakhamar országszerte üzetett. A bécsi kereskedelmi politika öröme a kísérlet fényesen bevált, a hamuzsír kivitele rendkívüli módon emelkedett, — de az erdők szemlátomást fogyni kezdtek, és megint a főhaditanács kelt védelműkre. A magyar udv. kancelláriával 1754-ben tartott együttes ülésében határozatba ment, hogy az ilyen pusztítások megakadályozása végett Magyarországon okvetetlenül szükséges lenne — legalább ideiglenesen s az erdőbirtokosok jogainak sérelme nélkül — bizonyos *erdőrendtartást* behozni. Miután pedig e határozat legfelsőbb helyen jóváhagyást nyert, a helytartótanács körrendeletben hívta föl véleményadásra az összes törvényhatóságokat arról, hogy az erdők megóvása érdekében micsoda szabályok volnának szükségesek.

Ez, a magyar állam *első* általános erdészeti intézkedése, mely az erdők gondozását ezentúl országszerte a *közügyek* magaslatára emelte.

Előbb a bányák, most pedig a hadsereg érdekei vezettek az erdészet fontosságának fölismerésére, és e körülmény csak annál hathatósabban biztosította számára az abszolút hatalom pártfogását akkorra is, midőn e szűk szempont helyébe lassankint az az álta-

* Ugyanezen szempontból még 1726-ban (Orsz. Levéltár kanc. osztálya. Litter. Consilii no 101.) maga a helytartótanács kérte a fölséget, hogy a magyaroknak a *gubacsos* való kereskedést ne csak Ausztriában s csupán a bécsi tímárokkal legyen szabad üzniök, hanem más országokban is.

lános elv tört utat magának, hogy az erdők megóvása maga is ön-cél, nemcsak az állam, hanem egyszersmind minden egyes polgár érdekében.

Ez azonban már tisztán az éppen ez időtájt keletkező erdészeti szaktudomány érdeme. Kültöldön született meg e tudomány, megalakulásához semmiel sem járultunk, de hatása hazánkba is korán eljutott. Nálunk is akadtak férfiak, a kik szemmel kísérték az új tudomány sikereit, s nem várva be többé az állam kezdeményezését, azt azoknak megvalósítására buzdították. Így midőn Németországban a gyorsan növő fák ültetése¹; a mult század első évtizedeitől kezdve indult meg nagyobb mértékben* — *Skopek* Ferencz Pest város jegyzője 1755-ben egy névtelen levélben azzal a javaslattal fordult a magyar udvari kancelláriához, hogy különösen a fában leginkább szűkölködő Alföldön a vizenyős helyeknek *fűzfákkal* való beültetését rendelje el. A rendelet — a helytartótanács útján — el is ment az összes törvényhatóságokhoz azzal, hogy az eredményről évnegyedenként jelentést tegyenek.

Skopek javaslatával egy nagy jelentőségű akció veszi kezdetét. Néhány törvényhatóság a fahiány illetén pótlásának már azelőtt is szükségét érezte. A hajduvárosok már az 1740-es években fűzfaerdő ültetésén fáradoztak, 1750-ben pedig Mosony és Pozsony vármegyék elrendelték, hogy mindenki, nemes és nemtelen, büntetés terhe alatt évenként 12 fűzfát legyen köteles kiültetni. Most azonban ez a mozgalom egyszerre az egész országra kiterjedt. Az orsz. levéltár helytartótanácsi osztályában halomszámra vannak a törvényhatóságoknak ebben az ügyben készült jelentései, táblázatos kimutatásai, melyek azt bizonyítják, hogy az elrendelt ültetések — a hol a talaj kedvező volt — rendkívüli buzgalommal történtek. Mutatja ezt az is, hogy noha csak a fűzfák ültetése volt elrendelve, azt a törvényhatóságok *maguktól* az egyéb fajta gyorsan növő fákra is kiterjesztették. Sőt Pest városa 1762-ben — kétség kívül Skopek Ferencz tollával, mert ugyanekkor azt a maga nevében is megtette — az *akáczfák* ültetését hozta legelőször javaslatba. E mozgalomban a legfontosabb az, hogy a nagy magyar *Alföld befásítása* ekkor indult meg. Ezen időtájt készülnek az első törvényhatósági erdőrendtartások is (Jász-Kunság,

* *Schwappach* i. m. 113., 114. l.

Baranya, Bihar 1762. Liptó 1768. megyékben), a mit szintén e mozgalom hatásának kell betudnunk.

Az egyre terjedő rokonszenv az erdők ügye iránt az államot is határozottabb lépésekre készítette, és pedig elsősorban is a saját területén. Mert idáig a kamarai jószágok gazdasági kezelésében minden egyöntetűség hiányzott. Így az erdőgazdaság is csak a Bánságban állott korának színvonalán, a többi kamarai erdők pedig — mert a bányaerdőket nem a mi kamaránk kezelte — egészen el voltak hanyagolva, s csak olyan kezelésben részesültek, mint a magánuradalmakban.

A magyar udvari kamara se igen mozdult magától. Láttuk, hogy 1753-ban a bácsi uradalomban az elpusztult erdőültetvényeket helyreállította, de a Skopek javaslatára megindult országos mozgalomtól távoltartotta magát. A fölségnek kellett őt 1766-ban figyelmeztetni az egész bácsi kamarai uradalomban szükséges erdőültetésre, 1771-ben pedig ennek foganatosítása általában *minden* kamarai uradalomra — a hol csak arra való talaj akad — kiterjesztett.

Még fontosabb volt az az 1766. évi királyi rendelet, a mely az *összes* kamarai erdők megvizsgálását és rendezését tette a kamara kötelességévé. A kamarai erdőgazdálkodás egyöntetűségét innentől kezdve kell számítanunk. Ez persze véglegesen csak sok év múltán állhatott elő, mert a megvizsgálás és rendezés munkája* soká tartott. Legelsősorban is a kincstárra nézve legfontosabb hradek-lykavai erdők rendezéséhez fogtak. Ezt egy jeles szakember: Geusau báró vitte keresztül, az ő munkálata szolgált azután mintául a többi kamarai erdők folytatólagos rendezésénél.

Ezek után az országos erdőügy került szőnyegre, de már sokkal határozottabb formában. Láttuk, hogy egy országos erdőrendtartás szüksége 1754-ben merül fel először, majd 1762-től 1764-ig, s a helytartótanács a fölség sokszoros sürgetésére mindig azt felelte, hogy általános rendtartást az erdők s a viszonyok különfélesége miatt behozni nem lehet, s hogy az erdők rendszeresebb használatának elérésére elegendőnek tartja az egyes földesurak saját érde-

* A kamarai erdők *térképi fölvétele* is e korban veszi kezdetét, s ha elvétele akad is egy-egy erdő-térkép a megelőző időkből, az csak határpererekhez készült perbeli bizonyság lehet. Nevezetesen, hogy mivel a kamarai tisztviselők akkor még térképeléshez nem igen értettek, az első föld- és erdő-térképeket a mértanban nagy jártassággal bíró *jeszuitáknak* köszönhetjük.

két, és a megye főfelügyeleti jogát. De Mária Theresia királynőt, a ki éppen ez időtájt (1766.) adta ki az osztrák erdőrendtartást, a helytartótanács illetén érvelése nem igen győzhette meg, s 1767-ben az osztrák rendtartás főelveinek keresztülvételét (a kecskéknek az erdőkből való kitiltását, megyei erdőfelügyelőségek szervezését sat.) hagyta meg neki. A helytartótanács azonban fölírt, hogy e királyi rendeletet — a földesurak jogainak veszélyeztetése nélkül — ki nem hirdetheti. A királynő — ebben az évben kezdvén meg az úrbériség rendezését is, melylyel éppen a földesurak önkényét zabolázta meg s a jobbágyok fajzasi jogát is biztosította és szabályozta — könnyen belényugodott, de csak annál határozottabban követelte most már egy, a magyar viszonyoknak megfelelő erdőrendtartás elkészítését.

A helytartótanács gazdasági bizottsága 1769. márczius 1-én az országos erdőrendtartást 20 pontban meg is állapította, s onnan a fölség elé került, ki május 24-iki kéziratával azt véleményadás végett a bécsi udvari kamarához utasította. Ez május 27-én a pontozatokat czélszerűeknek találta, mert azok — úgymond — a báró Geusau-féle kamarai rendtartással megegyeznek. Junius 17-én azonban fordulat állott be, a midőn az udvari kamara pénzverő- és bányászati osztálya némely kifogásokat tőn. Akták nem maradtak fel róla, de a továbbiakból azt látjuk, hogy a helytartótanács tervezete elejtetett és az újnak elkészítésével a kancellária bízott meg. Ezt sem ismerjük eredeti alakjában, de az összehasonlításból kitűnik, hogy a kancellária az 1766-iki osztrák rendtartást vette mintául, s a helytartótanács szűkszavú pontjai helyett amannak terjedelmesebb oktató modorát utánozta. Javaslata azonban mégis, a más sorrend, több pontnak kihagyása és néhány specziális magyar viszonyokra vonatkozó rendelkezése által, sokban különbözik az osztráktól, még pedig előnyére, mert sokkal rövidebb és világosabb. Erre csak a bécsi udvari kamara pénzverő- és bányászati osztálya tett szeptember 2-dikán néhány lényegtelen észrevételt, melyekhez képest a tervezet kijavíttatván, azt 1769. december 22-én a királynő Magyarország erdőrendtartása gyanánt aláírásával ellátva kiadta.

A helytartótanács — a rendtartás kihirdetése előtt — még egyszer kifejtette aggályait az erdőbirtokosok feltétlen használati szabadsága érdekében, de aztán újabb parancsra azt 1770-ben körrendeletben az összes törvényhatóságoknak megküldötte.

Az országos erdőrendtartás behozatala erdészeti fejlődésünknek korszakos eseménye. Igaz, hogy inkább csak jóakaró oktatás, mintsem királyi rendelet, de közjogunknak s az akkori birtokviszonyoknak éppen ez felelt meg. A túlszigorúság az erdők ügyére is káros ellenállást szült volna, míg az oktatást — a mely, a kor erdészeti-tudományának színvonalán áll — a törvényhatóságok örömmel fogadták.*

Többen még azt a rendelkezést is — a mi pedig a helytartótanács főaggálya volt — hogy a megyék külön erdőfelügyelőt állítsanak az ottlévő erdők szemmel tartására, nyomban foganatosították. Persze az eredmény, még így is, inkább az egyes földesurak belátásától, jóakaratótól függött, a mi csak lassan mehetett. Az igazi hatás leghamarabb a sz. kir. városoknál jelentkezett. Ezeknek gazdálkodása a helytartótanács s a kamara közvetlen hatalma alatt állván, rájuk nézve az országos erdőrendtartás kötelező parancs volt s a királynő azt még abban az évben egy külön rendelettel sietett megtoldani, a melylyel a sz. kir. városi erdők fölmérését, térképi fölvételét és ennek alapján azoknak állandó vágásokra való osztását megparancsolta.

Az erdészeti kultúra terén tett ezen újabb és újabb hódítások az államot — szakirodalom hiányában — e kultúra időnkinti vívmányainak terjesztésére is ösztönözték. Így 1767-ben egy új fűrészmalomnak, 1769-ben Zichini fűrészgépének, 1771-ben ismét egy olyan gépnek leírása közöltetik a törvényhatóságokkal, a melylyel a fákat gyökerestül lehetett kitépni. 1771-ben a fáknak fejszével való levágása helyett a fűrész alkalmazása rendeltetett el; sőt még az is királyi rendelkezés tárgyát képezte, midőn 1770-ben Fridvalszky jezsuita a mármarosai erdőkben egy, a török mogyorófához hasonló fát fedezett föl. Midőn pedig az osztrák tartományokban 1768-ban a kőszén utáni kutatás megindult, Mária Theresia királynő annak kihirdetését *személyes* iniciatívájából Magyarországon s a temesi bánságban is azonnal elrendelte s buzdításul minden fölhasználónak 50 arany jutalmat ígért.

Mindezen mozgalmaktól Erdély sokáig kívül állott. Az első érdemleges állami intézkedés itt 1761-ben az erdei avar gyűjtésének tilalma volt. Ezt követte 1765-ben az erőszakos erdőkárok

* Lásd 1771. okt. 2. alatt a helytartótanács gazdasági bizottságának jelentését.

megtorlása ellen a harmadnapos törvényszék fölállítására, illetőleg megújítása az erd. főkörmányszék által.

Itt is felülről kellett jönnie a lökésnek, melylyel az erdészeti ügyek a maguk útján megindultak.

Az említetteknel sokkal fontosabb lépés volt a főkörmányszéknek 1767. évi (2025. fksz. szám) azon rendelkezése, melylyel az ország biztonsága céljából az összes határszéli erdők megóvását s azokból a juhok és kecskék kitiltását elrendelte. Már a katonai szempont kiemelése is elárulja, hogy e rendelet nem a rendes hivatalos élet terméke s a főkörmányszék tanácsjegyzőkönyvéből (1767. évi aug. 27-iki ülés) megtudjuk, hogy azt csakugyan maga gróf Hadik András, Erdély főparancsnoka és kormányzója hozta indítványba.

És Erdélyben, az erdészet terén a katonák részéről ez az egyetlen kezdeményezés, pedig — mint láttuk — Magyarországon sokat köszönhetünk nekik. Itt ugyanis az erdők megóvását katonai tekintetek kevésbé követelték s innen van aztán az is, hogy ilyen hatalmas pártfogó hiányában az erdészet ügye Erdélyben — fönt és lent egyaránt — sokkal lassabban mehetett előre. Így midőn Magyarországon éppen javában folyt a tárgyalás az országos erdőrendtartás behozatala iránt, Mária Theresia Erdélyből egy német nyelvű névtelen följelentést kapott, a mely figyelmét többi közt az ottani erdők siralmas állapotára hívta föl. A királynő e jelentést tárgyalás végett az erdélyi kancelláriához tette át, ez pedig 1769-ben (aug. 9. 417. sz.) nagy kényelmesen az osztrák erdőrendtartást küldötte meg a főkörmányszéknek, annak alkalmazása céljából. Ez azonban az ügyet csak 1772-ben (fascic. 5194. és erd. kancz. 1585. szám) vette tárgyalás alá. Az előadó, Möringer báró, az osztrák erdőrendtartás nyomán, 12 pontba foglalta a szükséges intézkedéseket, de a többi tanácsosok azokat elleneztek s így az előadói javaslat a tanácsosok különvéleményeivel együtt terjesztetett föl. A kancellária hivatása lett volna dönteni most már, de ez az egész ügyet egyszerűen ad acta tétette. Sőt a következő évben (668. kancz. 6361. és 7253. fksz. sz.) — egy följelentés folytán — volt bátorsága elrendelni, hogy azt a parancsot, melyet *«tavaly»* a marháknak az eresztvény erdőkből való kitiltásáról kiadott, a főkörmányszék *«ujra»* hirdettesse ki, a mit ez vakon meg is tett, noha a kancellária ilyen rendeletet sem 1772-ben, sem egyáltalán valaha ki nem adott, hanem — a mondott föl-

jelentés után indulva — a főkormányzéknek említett 1767. évi rendeletével tévesztett össze.

A bürokraták ilyen «sikerek» után nagyon meg lehettek elégedve magukkal, de a közönség annál kevésbbé. A fahiány évről évre nagyobb lett Erdélyben. Ez birta rá 1773-ban Magyarósi alsó-fejérmegyei táblabíró, hogy a legfelsőbb helyre forduljon abbéli javaslatával, hogy azon községeknek, melyeknek erdejük nincsen, a földesúr a maga erdejéből tartozzék egy részt kijelölni, ott pedig, ahol egyáltalán kevés a fa, a közös földeken erdőültetésekhez kellene látni. A javaslat sorsát sejtethjük. A kancellária egyáltalán nem látta be a javaslat elvi jelentőségét, s azt véleményadás végett. a javaslattevő vármegyéjének küldte meg.

Még az ezt követő immár komolyabb lépés is lappáliából indult ki. A főkormányzék iktatóhivatala 1774-ben (9780. sz.) konstata, hogy azon 1769. évi kancelláriai rendelet, melylyel az osztrák erdőrendtartás leküldetett, a levéltárból eltűnt. Ezen hiány pótlása végett a főkormányzék azonnal felírt a kancelláriához s azt annyival «érzékenyebb» hiánynak sietett föltüntetni, mert «éppen most»(!) akartak volna a rendelettel behatóbban foglalkozni. Amikor tehát a kancellária — sok keresés után — annak másolatát az osztrák erdőrendtartással egyetemben megküldötte, a főkormányzék kénytelen volt 1775-ben azt, az ő kereskedelmi bizottságának azzal az utasítással adni át, hogy egy, az erdélyi viszonyoknak megfelelő erdőrendtartást készítsen. A bizottság ennek helyébe egy terjedelmes oktatást dolgozott ki az erdők megóvásáról és gyarapításáról, a mi aztán körrendeletben az összes törvényhatóságokkal közöltetett. Ez azután általában jó fogadtatásra is talált, s kétségkívül a praktikus erdészeti ismereteket széles körben volt hivatva elterjeszteni. Az erdélyi kancellária mindezeket 1776-ban helyben is hagyta, de a jó tanácsokat magukban elégtelennek tartván, egy külön erdőrendtartás kidolgozását rendelte el, a mivel a főkormányzék megint az említett bizottságot bírta meg. Itt a dolog el is aludt volna végkép, ha II. József 1781-ben egész egyszerűen a magyarországi erdőrendtartást oda be nem hozza, melynek főintézkedését, hogy t. i. az összes törvényhatóságok erdőfelügyelőket alkalmazzanak, 1785-ben a főkormányzék külön rendelettel is meghagyta.

Erdélyben az erdők ügye ettől fogva vált közügygé, melynek előmozdításában ezentúl már az egyes törvényhatóságok is

tevékeny részt vettek. Alig volt egy is közülük, amely előbb vagy utóbb s különösen az 1800—1812. közti időben, a maga viszonyainak megfelelő külön erdőrendtartást ki nem dolgozott volna, ami Magyarországon inkább ritkaság számba ment. A városokon kívül, kiváltképpen a szász és a székely székeket kell itt kiemelnünk, kiknek rendtartásai nemcsak mint ilyenek, hanem mint valóságos erdészeti kulturrájzok is kiváló figyelmet érdemelnek.

II. József császár számtalan reformja közt minket ezúttal kiváltképpen az egész országnak tervbe vett birtokkatasztere érdekel, amely 1786-ban (5618. kancz. sz.) egy nagyfontosságú kérdést hozott napirendre: a közös erdők használatának szabályozását, melynek megoldása különösen Erdélyben volt legszükségesebb, mint ahol ma is a legtöbb közerdőt találjuk. A közös birtoklásnál mint láttuk sok helyen közmegegyezéssel rendkívül hasznos erdőrendszabályok jöttek létre, de a többség mégis csak az ősi szokásjoggal élt, amely az erőszaknak s a visszaéléseknek tág teret nyitott. II. József tehát elrendelte, hogy a közös erdőbirtoklás miként való megrendszabályozása felől neki véleményt adjanak. A főkormány-szék 1787. novemberében ez iránt előterjesztést is tett, s már december havában az összes magyarországi törvényhatóságokat is véleményadásra szólították. A vármegyék kapva kaptak az alkalmon, s többen rendkívül alapos szabályzatokat dolgoztak ki.

A kérdést II. József már meg nem oldhatta, de azért — mint annyi más reformja — ez sem aludt el. Az 1791. évi magyar országgyűlés által kiküldött egyik országos bizottság, programjába a közös erdők kérdését is fölvette és a helytartótanács éppen azon említett megyei szabályzatokat és véleményeket bocsátotta a bizottság rendelkezésére. Ezeknek alapján készült el azután az *első igazi erdőtörvény*, az 1791-iki LVII. tczikk, melyben az erdők megóvása először részesül a közhatalom kötelező védelmében. Ugyanakkor jött létre Erdélyben is az 1791: XXX. tczikk, ez is a közös erdők felosztását, a pusztítás megakadályozására a hatósági zárlatot sat. mondta ki. Ezekon kívül 1791-ben a magyar, 1795-ben pedig az erdélyi országgyűlés bizottságokat küldöttek ki, melyek többrendbeli erdészeti rendszabályokat készítettek, s ezeknek legfontosabb tételeiből született meg a magyar 1807. évi XXI. s az erdélyi 1812. évi XXXIV törvényczikk.

7. Az erdészeti oktatás szervezése.

Az erdészeti kultúrának egy immár égető szüksége: a szakoktatás kérdése 1768-ban merül fel először, amidőn a magy. udv. kamara, a felség jóváhagyásával az erdészeti tudományok elsajátítására két ifjút küldött külföldre. Ámde ez — tudunkkal — csak egyszer történt, s így a máskülönb. üdvös intézkedésnek hatása nem igen volt. A kamara nem tartotta szükségesnek; hogy erre a célra valami ösztöndíjat állandósítson, és jó sokáig külföldről toborozta erdészeit. Ezek mellett gyakorolták belé magukat a mieink is, de ez a növekedés hova-tovább sem az erdészeti ügy folytonos térfoglalásának, sem a magasabb szellemi igényeknek nem tudott megfelelni. A kérdés csak 1770-ben a selmeczi bányászati akadémia felállításával* jutott némileg előbbre, midőn a bányaműveléstan mellett az erdészet tanítása is fölvetetett. Természetesen az csak mellékesen történt, de még nagyobb volt a csapás, midőn pár év mulva magát a bányaműveléstani tanszéket is eltörölték. Az 1791. évi országgyűlés által a bányászati ügyekre kiküldött országos bizottság, többek közt, az akadémián az erdészettudomány tanítását sürgette, de hasztalanul. Hiába folyamodott a fölséghez 1792-ben Mak Domokos matematikus budai tanár is hogy Magyarországon egy erdészeti iskola állíttassék föl. A kancellária azzal utasította el őt, hogy inkább egy erdészeti kézikönyvet írjon, amit aztán az egyetemen is elő lehetne adni.

E nagyfontosságú kérdés megoldása nem is innen, hanem csodálatosképen alulról fölfelé nyert megoldást. Már alantabbról nem is lehetett volna kezdeni a dolgot, mert a magyar erdészeti oktatás legelsőben egy *népiskola* szerény falai közt talált otthonára, egy lelkes ember buzgalmából. Erdészeti kulturánk e nagy vívmánya *Vizner Ferencz* hradeki kam. erdőfelügyelő nevéhez van kötve. Midőn ugyanis őt 1796 elején Hradekre áthelyezték, fájdalmasan tapasztalta, hogy ott még iskola sincsen s a reggeltől estig elfoglalt s néha napokig távollevő szegény erdészeti alkalmazottak gyermekei minden felügyelet s oktatás nélkül sinylőd-

* A selmeczi m. kir. bányász- és erdész-akadémia évszázados fennállásának emlékkönyve 1770—1870. Selmecz, 1871. 8—11. l.

nek. A maga s néhány barátja költségén s a szülők csekély hozzájárulásával tanítót fogadott föl tehát, ki az 1796. év február havától kezdve a gyermekeket nemcsak a rendes népiskolai tanításban részesítette, hanem egy Vizner által szerkesztett *erdészeti kateché* az erdészet elemeit is megismertette velük. A tankerületi főigazgató örvendetesen volt meglepve, mikor a vizsgálatokra megjelenvén, itt egész kis erdészeti intézetre talált s a tanulók kitünő eredménnyel vizsgáztak. Vizner most már éppen az elért siker miatt, féltve iskolája jövőjét, a kamarához fordult a tanító állandó javadalmazása végett. A tárgyalások sikeresen megindultak, s a kamara a községgel az iskola felépítése, s most már egyszerre két tanító javadalmazása iránt szerződést kötött s azt 1798-ban a fölség is jóváhagyta. Mikor már minden rendbe jött, a helytartótanács, a tankerületi főigazgató megleghangú fölterjesztésére 1802-ben a hradeki erdészeti iskola megteremtőjének ő Felsége köszönetét eszközölte ki.

Ugyanezen királyi rendelet egyszersmind az erdészeti szakoktatás kérdését is napirendre tűzte. A mit a legkülönbözőbb oldalról jött javaslatok nem tudtak elérni, t. i. a legfelsőbb körök hajlandóságát, az egy bátor tett varázsa alatt most magától megjött. Ő Felsége azt rendelte a helytartótanácsnak, hogy a hradekihez hasonló erdészeti iskolák az ország többi részeiben is állíttassanak föl, s hogy azoknak helyéről, költségeiről sat. véleményt adjon. A helytartótanács először is Viznerhez fordult, a ki bemutatván a maga iskolájának már 4 osztályról szóló tantervét, véleményét 8 pontban foglalta össze. Ő az iskolák helyül a kamarai erdők szomszédságában Mármaros-Szigetet, Bocskót vagy Dombót és Temesvárt jelölte ki, mihez a helytartótanács a maga részéről még a Dunántúlról is a pécsváradi uradalom vagy a Bakonyinak valamely helyét hozta indítványba. Ő Felsége 1804-ben az első erdészeti iskolát Pécsváradon rendelte felállíttatni a pesti egyetem alapjából, s a tervezet elkészítésével Viznert, annak felülvizsgálásával pedig Mitterpacher és Statt tanárokat bizta meg. De Vizner Pécsváradot nem tartotta alkalmasnak, mert az ottani erdőkben mindössze csak két fánem (tölgy és bükk) található, s inkább a pestmegyei Maróthot ajánlotta, hol az erdészeti iskolát szintén elemi iskolával lehetne összekötni. A kancellária azonban fején találta a szöveget, midőn a Felséget 1806-ban felvilágosította arról, hogy az erdészettudomány olyan tantárgy, a mit sikerrel csak felnőtteknek lehet előadni, ha tehát azt népiskolákban tanítják, a honnan a tanulók 10—13 éves

korokban kerülnek ki, s fejletlen koruknál fogva még az erdőknél nem alkalmazhatók, a mikorra felnőnének, a tanultakat elfelejtik. Hradeken más a helyzet, mert ott a gyermekek olyan szülőkhöz térnek vissza, kik maguk is erdészettel foglalkozván, ismereteiknek mellettük hasznát vehetik.

Ezt különben maga Vizner is hamar átlátta. Iskolájának 150 tanulója (ebből 60 teljesen szegény szülők gyermeke) volt már. Voltak gyakornokok is, kiket az egyes kamarai és magánuradalmak küldtek oda, s midőn a kancellária megkérdezte tőle, hogy részesülhetnek-e magasabb iskolákat végzettek is nála oktatásban? Vizner ezekre hivatkozott, kiket úgy mond, a többiektől külön, 3 évig tanítanak, de ezért szükséges volna a tanárokat is külön javadalmazásban részesíteni. A kancellária ezt méltányosnak találván, a javadalmazásra a pesti egyetemi alapot jelölte ki, s ugyanannak terhére még 6 ifjút ösztöndíjjal Hradekre ajánlott küldeni.

De ez csak jó szándéknak maradt, sőt e helyett az iskola leggyöngébb, pénzügyi oldaláról lévén megtámadva, komoly katasztrófának indult elébe. Évi dotációjá 4256 frtból állott, melyből 2100 frtot kétharmadában a pesti egyetem, egyharmadában pedig a tanulmányi alap fizetett, a többi 2156 frt pedig — a természetben szolgáltatott buza, só, széna, szalma és fán kívül — a magy. udv. kamarát terhelte. Csakhogy 1807-ben a kamara kijelentette, hogy erre szánt alapja kimerülvén, az iskolát tovább nem segíyezheti. A felség, nehogy e miatt a hradeki iskola fennakadást szenvedjen, július 17-én elrendelte, hogy a kamara bármely arra alkalmas alapból — visszatérítés mellett — továbbra is nyújtson segílyt, s hogy az erdészeti iskola végleges tanítási és javadalmazási tervét Duschek és Kalina a hradek-lykavai uradalomba kiküldött kamarai biztosok Mitterpacherrel egyetértve mielőbb készítsék el, s azt az illető hatóságok s a bécsi udv. fővadászmester meghallgatása után, neki terjeszszék elő.

De a hradeki iskola sorsa már azelőtt egy hónappal eldőlt. A bécsi udvari körök régóta rossz szemmel nézték, hogy Magyarországon egy hatáskörükön kívül álló erdészeti intézet van keletkezőben, s az udvari pénzügyi hatóságok még június 9-én tartott összes ülésükben a selmeczi bányász-akadémia mellé egy erdészeti akadémia felállítását határozták el. A hatalmuk alatt álló bányászat érdekeinek hangoztatásával Ferencz királyt is hamar megnyerték tervüknek s a kancelláriát már 1808. évi január 5-én

a selmeczi erdészeti akadémia felállításáról s oda Wilckens tanárnak kinevezéséről értesítették.

A hradeki iskolának most már csak egy pártfogója maradt — maga a király. Midőn ugyanis a kancellária 1811-ben Duschek és Kalina, Mitterpacher s az udv. fővadászmester egybehangzó véleményei alapján, s az akadémia felállítására is hivatkozva, a hradekinek eltörlését hozta javaslatba, a fölség csak az ottani convictus, s a felsőbb osztályok eltörlésébe egyezett belé, de az erdészet elemeinek tanítását továbbra is fenntartatni rendelte s ehhez képest új tervezetet kívánt. A következő évben a kancellária újra a hradeki iskola fenntartásának czélszerűtlenségét az említetteken kívül még a magyar udv. s bécsi udv. kamara véleményeivel is bizonyítgatta, de a fölség, majdnem másfél év mulva adott határozatában előbbi nézete mellett állhatatosan megmaradt. Erre a kancellária 1814-ben a költségvetést terjesztette elő, azzal, hogy a külön erdészeti tanítás költségeit az államra nézve mindkét udvari kamara terhesnek tartja. A fölség ismét tovább egy esztendőnél tartotta magánál az ügyet, most is csak nehezen tudott megválni tőle; — végre 1815. évi július 3-án a hradeki iskolából az erdészet tanításának végleges kiküszöbölését elhatározta.

A híres iskola közönséges népiskolává süllyedt vissza s a mi még rosszabb — emléke, alapítójának nevével együtt teljesen feledésbe merült. Pedig e majdnem húsz évi küzdelem nem mult el hatástalanul. Ez teremtette meg a hazai erdészet haladásának legfontosabb szervét: a felsőbb szakoktatás intézményét.

S a mozgalom tovább terjedt. A keszthelyi gazdasági intézetben is 1806 óta az erdészetnek külön tanszék lőn rendszeresítve. A következő évben pedig a főkormányzók (2388. erd. kancz. sz.) Erdélyből 6 ifjúnak 200 forintos állami ösztöndíjjal Hradekre való kiküldését hozta javaslatba, kik azután — az éppen akkor megváltozott helyzet következtében — Selmeczre kerültek. De csakhamar belátták, hogy Erdélynek külön erdészeti iskolára van szüksége s 1810-ben maga az erd. kancellária (1713. sz.) szólítá fel a főkormányzókat, hogy egy ilyen intézet felállításáról adjon véleményt. A főkormányzók a lépéseket azonnal megtette (1810. évi 6772. sz.) s az erdészeti intézetnek a kolozsvári lyceumnál, a mezőgazdaság ottani tanárának vezetése mellett hozta javaslatba. De az erdélyi főerdőfelügyelő: Guillaume 1811-ben a főkormányzók által fölterjesztett (5141. sz.) javaslatában azt bizonyítgatta, hogy a

szükséges erdészeti ismereteket vagy Selmeczen, vagy mellette Nagy-Szebenben lehetne legjobban elsajátítani, sőt az ő keze alatt a növendékek sokkal sikeresebb gyakorlati oktatásban sokkal kevesebb idő alatt részesülnének sat. sat. A kancelláriának az utóbbi javaslat tetszett inkább s még azon évben — Guilleaumenak egy másik javaslatára — elrendelte, hogy a Selmeczről időnként visszatérő ifjak egy évig, a szükséges gyakorlati ismeretek elsajátítására, alája adassanak; sőt 1812-ben azt is megengedték neki, hogy bárkit, ki az erdészetben magát ki akarja képezni, arra beoktathasson. Ily módon már ekkor Erdélynek is egy kis erdészeti iskolája volt, de azért a nagyobb erdészeti intézet ügye sem aludt el, s hosszas bizottsági tárgyalások után a dolog odáig ért, hogy a főltség 1817. évi szeptember 8-án Erdély részére Nagy-Szebenben egy erdészeti intézet föllállítását elrendelhetette. Ezen intézet további működéséről csak kevés adat áll rendelkezésemre. Alkalmassint az abszolút korban szünt meg, mert pénzalapjáról még a hatvanas évek irataiban is szó van.

8. Erdészeti kultúránk az újabb korban.

Mialatt a két testvér-hazában a szakoktatás kérdése eldőlt, az erdészet ügye az egész vonalon föltartózatlanul haladt előre. Az erdészeti kultura földrajzi elterjedésére nézve is gyarapodott. Eddig az állam kezelése alatt álló közalapítványi jószágok az ósdi uradalmi rendszer szerint kezeltettek. Csak 1795-ben a séllyei uradalom bérbeadásánál jöttek rá, hogy a közalapítványi erdők minden kultura s közvetlen felügyelet nélkül szűkölködnek s csak a győr-szent-mártoni uradalomban volt egy erdőmester. A helytartótanács javaslatára 1796-ban az összes közalapítványi erdők hat kerületre osztattak, s mindeniknek élére egy erdőmestert állítván, ezeket a helytartótanács ideiglenes utasítással látta el, de mindjárt kilátásba helyezte, hogy a szerzett tapasztalatok alapján mielőbb újat fog kidolgozni. Az új terjedelmes utasítás, az illető erdők leírásával együtt, 1798-ban készült el s 1800-ban legfelsőbb helyen is jóváhagyást nyert.

A jászói uradalom bérbeadása alkalmával ismét arra a tapasztalatra jöttek, hogy az erdők mértani fölvételéhez és megbecsléséhez egy általános utasításra volna szükség. Ezt is a helytartótanács készítette el s 1799-ben föl is terjesztette, hol az, a kancelláriának az ösz-

szes bécsi udvari pénzügyi hatóságokkal s az udv. fővadászmeisterrel tartott közös ülésében beható megvitatás alá jutván, 1801-ben tételt közzé. A közalapítványi erdők behatóbb gondozása a figyelmet csakhamar ráterelte az egyházi javadalmakoz kezén lévőkire is, s midőn a munkácsi, roznyai és diakovári püspökség erdeit egymásután kipusztítva találták, 1810-ben a király elrendelte, hogy ezután minden, az egyháziak kezén lévő erdőkben ejtett károk az illető javadalmak hagyatékából lesznek megtérítendőek.

Az erdészeti kultúra hódításaival s az állami befolyás öregbülésével egyre érezhetőbbé vált annak szüksége is, hogy a különböző hatóságok alatt álló erdők valami egységes felügyeletben részesüljenek. Mindezen erdők tehát 1809-ben négy országos főerdőfelügyelőségre osztattak, t. i. a budaira, kassaira s temesvárra és a nagy-szebenire, melyhez egész Erdély tartozott. A főerdőfelügyelők hatásköre kiterjedt az összes kamarai és bányaerdőkre, valamint a szabad kir. városok s az üresedésben levő egyházi javadalmak erdeire. Egy későbbi (1817.) kimutatás szerint

a budai erdőfelügyelőség alá . . .	595.225	hold
a kassai > . . .	768.005	>
a temesvári > . . .	757.559	>
összesen tehát .	2,120.779	hold

erdő tartozott Erdélyen és az egyházi javadalmakoz erdein kívül. A főerdőfelügyelőségek fölállításával erdészetünk fejlődése ezentúl az ország legnagyobb részében egységessé s egyenletessé vált, főleg mióta a magyarországiaknak feje csakhamar a budai főerdőfelügyelő: *Duschek* lőn, korának legelső szakembere. Az ő hivatalából kerültek ki azok a mintaszerű részletes utasítások a kamarai erdőhivatalok részére, melyekből a sok közül mutatóba néhányat — mint az 1811-iki hradek-lykavait, 1812. aradit, 1815. ungvárit, 1818. diós-győrit, 1827. sóvárit, 1838. bácsit — gyűjteményünkbe is fölvevünk. Még nevezetesebb 1813-ból *Duschek* által az erdészeti mérnökök, s 1816-ból az összes kamarai erdőhivatalok részére készített általános utasítás. Az erdőfelügyelőségek hatása alatt modern szellem költözik be mindenüvé. Így létesült 1816-ban egy kamarai erdőjavítási alap, s az elért nivó magasságát eléggé jellemzi, hogy 1817-ben a fölség elrendeli, hogy ezentúl a magasabb erdészeti hivatalokra csakis olyan egyének nevezhetők ki, kik az erdőmérnöki teendőikben is kellő jártassággal bírnak.

A nagy-szebeni erdőfelügyelőség is — mint már az erdélyi erdészeti iskola felállításánál is láttuk — sikerrel működött, midőn pedig 1811-ben (4175. főksz. sz.) Közép-Szolnok, Kolos, Küküllő, Kraszna és Hunyad s Zaránd megyékre 5 erdőmesteri állás szervezetett, azok is az ő felügyelete alá helyeztetek.

Az ország befásításának ügye is új erőre kapott. E kérdésben ugyanis a buzgalom már Mária Theresia uralkodásának végső éveitől kezdve nagyon ellanyhult. És ezért nem is annyira az illető törvényhatóságokat, kik minden tőlük telhetőt megtettek, hanem inkább fáradozásaik meddőségét okolhatjuk. A más és más fajú csemeték s magok ültetése a különböző talajokban — kellő szakismeret híján — csak a véletlen játékatól volt függővé téve. A törvényhatóságok beleuntak a sok sikertelen ültetésbe. Sejtette ezt, de éppen azért nem segíthetett rajta a helytartótanács sem az ő 1780-ban kiadott 20 pontú oktatásával a gyorsan növő fák ültetéséről. Így állott a dolog, a midőn 1786-ban egy cseh származású kiváló szakember *Gregori* orvos ajánlatot tett a magyarországi homokos területek befásítására. A kancellária őt, miután 1788-ban ültetési módját is előadta, a bácsi uradalomban meg is bizta az ültetéssel, amit aztán ott éveken keresztül a kamara teljes meglegedésére, nagy sikerrel üzött. *Sámbokrétly* György 1802-ben az országutaknak fákkal való beültetését, az egyes községeknél erdőkertek felállítását, a népiskolákban a faültetés tanítását ajánlotta a helytartótanácsnak, de ez, mindezeknek kötelező elrendelését lehetetlennek tartván, a törvényhatóságoknak csakis mint jó tanácsokat adhatta tudtul. Nemsokára Gregorinak méltó utódja támadt 1804-ben *Székelly* Lajosban, ki a homokos területek befásítását Soroksártól Szabadkáig vette tervbe. Tervéről a pesti egyetem szaktanárai is elismerőleg nyilatkoztak s 1806-ban a helytartótanács annak kivitele iránt az összes érdekelt törvényhatóságokat véleményadásra szólította. A felmerülhető birtokjogi nehézségeket, közben, az 1807-iki országgyűlés által a futóhomok megkötéséről hozott XX. t.-cikk eloszlatván, a befásítás sikerrel indult meg. Ugyanebben az időben *Witsch* Rudolf is hasonló ajánlatokkal lép föl s szintén kiváló eredménnyel működik. A befásítás kérdésére nézve nagy jelentőségű tervvel lépett föl 1808-ban maga a helytartótanács, midőn egy olyan, különböző s különösen *amerikai* fajú fák tenyésztésére szolgáló erdőkert felállítását hozta javaslatba, a mely az egész országot csemetékkel és

magokkal elláthatta volna. A pesti egyetem — kinek e tárgyban véleményét kérte — az egyetem gazdasági intézetének telkét ajánlotta e célra, de a nagyszabású terv — alkalmasint pénz hiányában — meg nem valósulhatott.

Erdészeti találmányokkal is mindegyre sűrűbben találkozunk e korszakban. Igy 1798-ban egy Brigido nevű orvos a zágrábmegyei brezoviczai kőriserdőkben, az akkor rendkívül keresett úgynevezett «calabrina» nevű gyógyszerhez hasonló mannát talált. Ennek kihasználása, nagyban való előállítás, kivitele tárgyában a kanczellárián s az udv. kamaráknál nevezetes tárgyalások folytak s csakugyan jóideig hasznot hajtó kiviteli cikkeknek vált be. A jávorfából való cukor gyártása 1810-ben merült fel először s a kamarai erdők is részt vettek benne. Ezekon kívül gyűjteményünk még két találmányról emlékezik meg. Moneke pozsonyi gyógyszerész 1813-ban a bükkmagokból világító olajat talált fel; 1845-ben pedig Augusztin báró tábornok lép föl faeczet- és kátránygyártásra vonatkozó találmányaival.

Kénytelen vagyok azonban bevallani, hogy különösen az 1820—30-as évektől kezdve gyűjteményünk, az erdészeti fejlődésnek már csak töredékeit nyújtja s nem — mint idáig — annak teljességét. Ez azonban még sem ezen oklevéltár hibája, mert az erdészet igazi fejlődését az újabb kortól kezdve többé már nem találhatjuk fel az aktákban. Egy új tényező lép fel: a hazai erdészeti tudomány és irodalom, mely ezentúl az állami befolyásnál is hatalmasabb erővel hatol belé az elmékbe, ösztönzi az akaratokat, s a kulturát már nem is számtani, hanem mértani arányokban viszi előbbre.

Ezt a fejlődést csak az lesz hivatva megítélni, akinek erdészeti bibliográfiája rendelkezésére állván, annak irodalomtörténetét fogja megírni. Most legfőljebb annak csak egyes, elszörtan feltűnedező hatását láthatjuk meg. Ilyen példa erre az is, midőn az Országos Magyar Gazdasági Egyesület 1845-ben a helytartótanáctól az erdészetnek hathatósabb felkarolását kérvén, annak szükségét *Greiner* munkájával támogatta. E dolgozat ugyanis kimutatta, hogy a törvényhozás az erdők védelmére milyen keveset alkotott. A kanczellária erre, a helytartótanács útján a nevezett egyesületet egy formyszerű erdőtörvény-javaslat kidolgozásával bizta meg. Történt-e valami ebben az ügyben, arról az O. M. G. E. levéltára nem ad fölvilágosítást, de az 1848-iki első felelős minisztérium is a X. t.-cikk 8. pontjában egy külön erdőtörvény megalkotását tűzte ki feladatául.

A nemzet függetlenségéért kitört harczt ezt az ígérést sem engedte beváltani. Az a kiváló erdész-nemzedék, melytől erdészetünk jövője függött, hazafias kötelességét fegyverrel kezében sietett leróni, s ott fogyott a harczmezőn... s aztán, mikor az abszolutizmus elnyomott mindent, neki is félre kellett állnia.

E sötét korszak, az erdészet téren, daczára a folytonos változtatásoknak a vezetésben, különösen aprólékosságig menő rendszeressége, s az erdészetnek az államgazdaságba való beillesztése által tűnik ki. De a nemzeti közszellemmel homlokegyenest ellenkező működése megboszlulta magát, midőn legnagyobb alkotása: az 1852-iki osztrák erdőtörvény 1857-ben Magyarországra is kiterjesztetvén, itt sehogysem tudott meggyökerezni. Sokkal fontosabb és hasznosabb volt az első erdészeti egyesület megalakulása 1851-ben. Szelleme teljesen német volt ugyan, de azért, hogy egy tudományos központot teremtett, erdészeti fejlődésünkben korszakos eseménynek kell tekintenünk. Példájára az eddig elnémitott hazafias elemek is összeverődtek s előbb kívül, majd magában az egyesületben vették fel a harczot az elnyomók ellen. Ennek s az időközben kedvezően megváltozott politikai viszonyoknak eredményét látjuk a további fejleményekben. *Divald* és *Wagner* 1862-ben alapítják az első magyarnyelvű folyóiratot, az «Erdészeti Lapok»-at, mely a sok üldözés daczára is megállta helyét s a hazafias iránynak zászlóvivője volt. A német egyesület sem állhatott ellen, 1863-ban új magyar és német¹ alapszabályokkal «Magyar Erdész-Egyesület»-té alakult át, 1864 óta az üldözött «Erdészeti Lapok»-at fogadta el közlönyévé s 1866-ban titkárává *Bedő Albertet* választotta. Végül a sok elnyomtatás és küzdelem után, éppen az új alkotmányos korszak küszöbén 1866. december 9-én, a nemzeti ügy teljes diadalt aratott a mai Országos Erdészeti Egyesület megalakulásával.

Ez röviden az a kép, a melyet magunknak nagyjából a hazai erdészet ezeréves általános fejlődéséről, gyűjteményünk alapján, szerezhethünk. És ha e sok adat öszehordásának egyéb haszna nem is volna, mint hogy most azokból immár megismerhetjük az úttörők küzdelmeit, s a magyar erdészetnek, eddig jóformán üresen álló Pantheonját benépesíthetjük e nemes alakokkal, — ez a tudat örömmel és büszkeséggel tölt el, s másrészt hálával az Orsz. Erdészeti Egyesület lelkes áldozatkészsége iránt, mely arra módott nyújtott.

* * *

Kötelességemnek tartom még beszámolni azokról az elvekről is, melyeket ezen anyag összegyűjtésénél és kiadásánál követtem.

Kutatásra és másolásra, megbízatásom szerint, csak két esztendő állván rendelkezésemre, hogy ilyen rövid idő alatt, a rendkívül széjjelszórva lévő anyagot minél teljesebben összegyűjthessem, kezdettől fogva programszerűleg kellett eljárnom.

Az *ősi erdőközösség* adatainak összegyűjtése lett volna a legnehezebb feladat, mert ezek a legritkábbak, de annál a szerencsés véletlennél fogva, hogy általában a birtokközösség már évek óta speciális kutatásom tárgya, az idevágó adatokat elég könnyű szerrel s teljességgel sikerült összehoznom. Bővebb kutatás után se nyújthattam volna tanulságosabbat, mert — mint már előbb kifejtettem — az ilyen adatok egyáltalán szűkszavúak, behatóbb részleteket csakis az erdészeti ethnografiától várhatunk.

A *középkori anyag* teljességre már kevésbé tarthat igényt. De hiszen, a középkori oklevelek annyira széjjel vannak szórva, hogy azoknak czélmra való értékesítése legalább 6—8 évi levéltári kutatást követelne, pedig másrészt az erdészeti akkori fejletlensége mellett, előreláthatólag maga az eredmény sem érné meg e fáradságot. A sokkal nagyobb és fontosabb anyagot tartván mindig szem előtt, időmet nem áldozhattam fel, az erdészeti szempontból kisebb jelentőségű középkori apró adatokért. Tehát az *összes kiadott* oklevélmagyat kellett vennem alapul, mely mellett az Országos Levéltár diplomatikai osztályát — a középkori oklevelek leggazdagabb tárházát az országban — néztem által, a többi családi egyházi és városi levéltárakra nézve pedig legtöbbit, egyes barátaim szívességének köszönhetek. Különbén a középkori anyagból is — oklevéltáram czéljának megfelelően — csakis az *erdőgazdasági* adatokra voltam figyelemmel s minthogy így legtöbnyire az oklevélnek csupán egyes szavaira kellett szorítkoznom, czélszerűbbnek láttam összes középkori adataimat magyar kivonatban tenni közzé, vagy pedig egyszerűen az előrebocsátott történelmi bevezetésben értékesíteni. Mellőznöm kellett tehát a pusztán topografiai érdekű vagy az egyes fanemekre vonatkozó egész anyagot, még azért is, mert akkor a nevekre nézve, olvasási hibáktól hem-

szegő* oklevéltáraink nagy részét úgy sem használhattam volna, s mindig az eredetiekhez kell vala fordulnom.

A *bányászat* céljaira úzött erdőgazdálkodás adatait lehetőleg teljesen igyekeztem összegyűjteni. Itt természetesen nagy segítségemre szolgált *Schmidt Ferencs Antalnak* nagyszabású 25 kötetből álló bányászati oklevéltára, mely a magyarországi bányászat első forrásából a volt bécsi hofkammer levéltárából van merítve. Ehhez a forráshoz, mely most a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár nevét viseli, fordultam én is, s huzamos időt szenteltem annak átkutatására. A rendkívül gazdag «Münz- und Bergwesen» osztályt a múlt század közepéig néztem át tüzetesen, csomóról csomóra (mert mutatók nincsenek hozzá), részint hogy a Schmidt által közölt szövegeket az eredetiekkel összevessem, részint hogy a még kiadatlan anyagot összegyűjtsem. Ennek kiegészítéseül jó hasznát vettem a besztercebányai m. kir. erdőigazgatóság levéltárának is. A bányászati adatoknál a hely szűke miatt már nagy megszorításokra voltam utalva, s csakis azokat vettem föl, amelyek az erdészeti fejlődés egyes stádiumait jellemzik. A múlt század közepétől kezdve pedig, az újabb korból csakis a Schmidt által közölt iratokat emeltettem ki összehasonlítás okáért, mert ezentúl már az itteni fejlődés az erdészeti kulturának — más természetű adatokkal bőven jellemzett — általános haladásával esik össze.

A bányászat a XVI. század közepe óta a bécsi kamarák központi kezelése alatt állván, a bányavárosok anyagát nyugodtan mellőzhettem; a megelőző korra nézve pedig az idő «vis major»-án kívül, mind Kachelmann, Wenzel és Péch munkáiból, kik e városok levéltárait átkutatták, mind az erdészet akkori fejletlen állapotából kevés reményt meríthettem.

As uradalmak, közbirtokosságok és törvényhatóságok szerepe az erdészet terén szélesebb körű kutatást igényelt volna, mint a mennyit reáshánhattam.

Az első kettőre vonatkozólag nagyérdekű adatokat találtam a bécsi cs. és kir. közös pénzügyi levéltár «Herrschafts-Akten»

* Ez a gyökeres baja mindazon összeállításoknak, melyek oklevéltárainkból eddig a különböző fanemekről megjelentek. Jerneyt nem számítva a legelső ilyen összeállítás *Endlichertől* való a «Die Gesetze des Heiligen Stefan.» Bécs 1849. művében 138. s köv. l. A másik *Szerémitől* az Erdészeti Lapok 1882—1884. évfolyamaiban jelent meg 4 közleményben. Végül *Wenzel G.* «Magyarország mezőgazdaságának története.» Budapest 1887. 210—212. l.

jeiben. Ugyan-e czélból a magyar nemzeti múzeumban s az Orsz. Levéltárban letétbe helyezett összes családi levéltárakon kívül átkutattam a Teleki grófok marosvásárhelyi (Erdélynek leggazdagabb) családi levéltárát is, és más kisebb levéltárat. Még fontosabb azonban az, hogy mivel a kihalt vagy hűtlenségbe esett családok levéltárai mind az Országos Levéltárba kerültek, a XVI. és XVII. század *legelső* családainak, mint a Nádasdyak, Báthoryak, Thurzók, Rákóczyak, Tökölyiek, Wesselényiek, Zrínyiek, Czoborok sat. iratait ott mind együtt találtam. S ha az erdészet még e családoknál, az ország legelső uradalmaiban sem részesült kellő figyelemben, kétségtelen, hogy ez másutt még kevésbé történhetett. A szűkszávú uradalmi utasítások helyett sokkal hálásabb tér volt az erdők védelmére létrejött közbirtokossági egyezségek összegyűjtése. Itt is ha teljeset nem is nyújthattam, mégis a legérdekesebbeket, a legelőkelőbb közbirtokosságoktól sikerült összehoznom.

A törvényhatóságokra nézve főforrásom volt, a magyar törvényhatóságok jogszabályainak *Kolosvári* és *Óvári* urak által szerkesztett s a m. tud. Akad. kiadásában megjelenő nagyszabású gyűjteménye. Sajnos, ez csak évek múlva lesz befejezve s így csak az erdélyi, tiszáninneri és tiszántúli törvényhatóságok szabályrendeleteit használhattam.* Ez azonban oklevéltárunkat csak a régiebb korra nézve teszi hiányossá, mert hiszen a múlt század közepétől kezdve — amely időtől a törvényhatóságoknak az erdészeti kulturában való közreműködését tulajdonképen számíthatjuk — azoknak szerepét e téren az Orsz. Levéltár helytartótanácsi és erd. főkörmányszéki osztályából közölt iratokkal a legteljesebb módon illusztrálom, sőt az említett gyűjtemény hiányait itt-ott a régiebb korból is kiegészíteni tudtam.

A *modern erdészeti kultúra* eredete a Bánságban lévén kereendő, mind a bécsi, mind az Orsz. Levéltár «Banatica»-it apró-jára általnéztem. A legbővebb adatokat a temesvári volt adminisztráció levéltárában kellett volna megtalálnom, de, fájdalom! — annak éppen a «Waldamt» című gyűjteménye — még mielőtt az Orsz. Levéltárba került volna, úgyszólván teljesen kiselejteztetett, s csakis a legfontosabb iratok maradtak meg.

A bánsági erdészetről látjuk először mint vált az erdővéde-

* A dunáninneri vármegyék kötete már csak az oklevéltár kinyomata után jelent meg.

lem katonai érdekké. Akik ez érdekes jelenséget behatóbban akarnák tanulmányozni, azok a bécsi hadügyi levéltár átkutatását sem fogják mellőzhetni. Nekem erre már nem volt időm, de mellesleg mondva, köztudomású, hogy e levéltár időnkint a legradikálisabb sélejtezésnek esett áldozatul s legalább a régibb korra inkább csak a jegyzőkönyvek nyujtanak adatokat.

Mária Therézia korától kezdve le egészen a legújabb korig már nem annyira a kutatás, mint inkább a fontosabb iratoknak az adatok óriási tömegéből való kiválogatása volt a legnehezebb. Százakra megy a csomók és mutatók száma, a miket át kellett nézmem, amikből az iratokat kiválogattam, a kiválasztottakat pedig újra meg újra megrostáltam.

Itt éreztem át leginkább felelősségem súlyát, hogy e rengeteg anyagból az idő s a hely szűke daczára is, semmi igazán lényeges dolog ki ne maradjon. Ennek ellenőrzése végett kénytelen voltam a legfontosabb erdészeti kérdésekre nézve speciális oknyomozó kutatásokat tenni. Ezzel aztán nemcsak az egy dologra vonatkozó adatokat a legkülönbözőbb helyekről* összegyűjtenem hanem minden dolognak az eredetére, arra a konkrét esetre is jönni sikerült, a melyből valamely nagy fontosságú kérdés keletkezett.

A jelen század második évtizedétől kezdve azonban oklevéltárakkal már sem az anyagot legyőzni, sem a fejlődést pragmatikusan illusztrálni nem lehet. Azt csak speciális feldolgozás teheti s nemcsak az aktákból, hanem — mint föntebb kimutattam — főleg az erdészeti irodalom termékeiből. Ezt tartván szem előtt, csak a legszükségesebb közlésekre szorítkoztam, még inkább az 50-es évektől kezdve, mert hiszen már azontúl erdészeti folyóirataink minden dolgot följegyeztek.

Mint az előadottakból is kitűnik, kutatásaimat egyáltalán az *állami* levéltári anyagra alapítottam, mert azt a biztos áttekintést erdészetünk általános fejlődése fölött semmiféle más levéltári adatok nem nyujthatják; másrészt lehetővé tette az oknyomozó kutatást, melynek eredményeül aztán a bürokrácia száraz termékei: a

* Hogy ez néha mekkora nehézséggel járt, arra a legfeltűnőbb példa az, hogy a hradeki erdőiskola irataira a helytartótanács levéltárának *népiskolai* osztályában találtam rá, a hol azokat rendes körülmények közt senki sem kereshetné.

különböző rendeletek, oklevélárunkban indító konkrét okaikkal, szóval az étellel hozatnak kapcsolatba. Végül, de nem utolsó siker az sem, hogy az oklevélár az ország minden részére kiterjedő anyagot tartalmaz.

A mi most már az összegyűjtött s majdnem 800 darabra rugó okirat *kiadását* illeti, azok — mint említve volt — részint nyomtatásban már megjelentek vagy teljesen ismeretlenek és részint kivonatban, részint egész terjedelmükben vannak közölve.

A kiadottak újra való közlése megbízatásom értelmében történt, mert hiszen ezek nélkül a fejlődés képe is hézagossá maradt volna. Egyébiránt a kiadott oklevelek soha ilyen csoportosításban nem láttak napvilágot s jó részük ilyen alakban sem, mert ahol csak lehetett, azoknak vagy csak kivonatát vagy csakis azon részeit közöltem, amelyek éppen tárgyunkra vonatkoznak. A kiadottak száma természetesen elenyésző s legnagyobb részük az első kötetre esik.

Nyelvre nézve az oklevélár jó $\frac{2}{3}$ -ad része — erdészeti fejlődésünknek megfelelőleg — német szövegű, a többi magyar vagy latin.

Mindezen szövegek az eredetieknek pontos mását képezik, másrészt azonban az okiratok különféle helyesírását — a tudomány mai követelményeihez képest — a lehetőségig egyöntetűvé tenni igyekeztem. Szintén a könnyebb áttekinthetőség céljából történt az is, hogy az eredetiben egyfolytában irt szövegeket megfelelő részekre és cikkekre osztottam.

Minden egyes okirat élén annak rövid magyar tartalma, végén pedig származási helye található a levéltári pontos jelzettel s esetleg azon munka és lap idézetével, ahol az illető okirat már előbb megjelent. Ha pedig bármely okiratról erdészeti irodalmunkban csak egy-két szónyi megemlékezés is történt, erre külön hívom fel az olvasó figyelmét, hogy így oklevélárunkat minden eddigi erdészettörténeti előmunkálattal összekötetésbe hozzam. Ezenkívül a szöveget, ahol arra szükség volt, nyelvészeti vagy történelmi felvilágosító jegyzetekkel láttam el.

Minden kötet előtt tartalommutató áll, ami nélkülözhetetlen kelléke minden oklevélárnak s különösen a különböző okiratnemek áttekintésének egyedüli módja.

Az összes kötetek anyagáról a harmadik kötet végén lévő tárgymutató számol be, melyet lehetőleg teljesen és az erdész-

szakemberek céljainak is megfelelő módon igyekeztem összeállítani. Helyet foglal benne minden helynév, a jobbágyneveket kivéve minden személynév, sőt telhető részletességgel minden erdészeti tárgy is, a mi csak előfordul.

Midőn így mindazon kötelességekről, melyek egy oklevéltár szerkesztésére hárulnak, beszámoltam, ha feladatomat megoldani sikerült, azt első sorban annak a páratlan jóindulatnak és áldozatkészségnek köszönhetem, a melyben az Orsz. Erdészeti Egyesület elnöksége és választmánya részéről munkám és személyem kezdetől fogva részesült. Őszinte mély hálámat fejezem ki ezért a mélyen tisztelt elnök úrnak *Tizza Lajos* gróf ő nagyméltóságának s az igazgató választmánynak s különösen *Bedő Albert* államtitkár úrnak az ő felejthetetlen szíves jóakarataért, valamint az egyesület nagyérdemű titkárának *Horváth Sándor* főerdőtanácsos úrnak, kinek, mindenkor a legszívesebb előzékenységgel adott szakszerű felvilágosításaiért s jóindulatú tanácsaiért, oklevéltáram legtöbbet köszönhet.

Lehetetlen hálámat elhallgatnom, ha mindjárt ellenére volna is, az újabb történetírói nemzedék e lelkes s önzetlen pártfogója: *Szilágyi Sándor* úr iránt, ki ezen oklevéltár szerkesztésére, tudomon kívül, engem volt szíves ajánlani.

Kutatásom sikereit főleg, annak az igazi tudóshoz méltó széles liberalitásnak köszönhetem, melylyel *Pauler Gyula dr.* országos főlevéltárnok és miniszteri tanácsos úr az Orsz. Levéltár felhasználását nekem megengedte; ugyanezt mondhatom a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztérium levéltáráról is, melynek főnöke *Thallóczy Lajos dr.* udvari tanácsos úr baráti szíveséggel mindent rendelkezésemre bocsátott. A besztérczebányai m. kir. erdőigazgatóság legértékesebb okleveleinek velem való közlését *Tomcsányi Gyula* erdőtanácsos úr, a gróf Csáky-család lőcsei levéltárából közölteket pedig *Gruber Károly* uradalmi főerdész úr lekötelező szíveségének köszönhetem.

Az oklevéltár kiadásánál s az index összeállításánál való segédkezéseért forró köszönetemet fejezem ki *Barabás Samu* kollégámnak s kedves barátomnak. Hálával tartozom *Békefi Remig dr.*, *Csánki Dzső dr.*, *Fejérpataky László dr.*, *Hodinka Antal dr.*, *Illés János dr.*, *Jurkovich Emil*, *Karácsonyi János dr.*, *Károlyi Arpád dr.*, *Komáromy András dr.*, *Köszeghy Sándor*, *Nagy Gyula*, *Paikert Alajos*, *Pettkó Béla*, *Schönherr Gyula dr.*, *Szell Farkas* uraknak kedves

barátaimnak is, kiknek mindegyike nehéz feladatokat hol egy-egy adattal, hol valami jó tanácssal vagy más szivességgel segített megoldani. Kegyelettel adózom végül *Szamota István* korán elhunyt kiváló nyelvtudós barátom emlékének, ki részint kiterjedt levéltári kutatásaival, részint nyelvészeti adataival munkámban folytonosan támogatott.

Budapesten, az 1896. év május havában.

TAGÁNYI KÁROLY.

TARTALOM.

	Old.
1. 1015. Kivonat sz. István király alapítóleveléből: a szegzárdi közös erdők s a pécsváradi apát erdeinek jövedelméről	1
2. 1075. Kivonat I. Géjza király alapítóleveléből a Garamon szállított fák vámjáról... ..	1
3. 1093 körül. Kivonat Sz. László király megerősítőleveléből : a Zselicz erdő kondásairól... ..	1
4. 1096 körül. A tarczali országgyűlés által hozott törvény 18. §-a az egyházak erdeiről	2
5. 1109. Kivonat Kálmán király megerősítőleveléből : a szárberényi közös és konyha-erdőről... ..	2
6. 1113. Kivonat Kálmán király megerősítőleveléből : a bajmócskai közös erdőről	2
7. 1134. Kivonat Feliczán esztergomi érsek ítéletleveléből : a Dumbrova erdő birtokáról	2
8. 1138. Kivonat II. Béla király megerősítőleveléből : a Gan falubeliek fa-ház építésre és zsendely szolgáltatásra való kötelezettségéről	3
9. 1156 körül. Kivonat II. Géjza király adományleveléből : a Sár erdő királyi erdőóvóiról	3
10. 1206 körül. Kivonat János esztergomi érsek ítéletleveléből : Szűcsön az erdőből Pósa papnak járó nyilról	3
11. 1209—34 közt. Kivonat a váradi káptalan jegyzőkönyvéből : a királyi bölényvadászokról	4
12. 1209—34 közt. Kivonat a váradi káptalan jegyzőkönyvéből : a királyi bölényvadászok ispánjáról	4
13. 1209—34 közt. Kivonat a váradi káptalan jegyzőkönyvéből : a királyi bölényvadászok ispánjáról	4
14. 1209—34 közt. Kivonat a váradi káptalan jegyzőkönyvéből : a bereghi erdőóvókról	4
15. 1209—34 közt. Kivonat a váradi káptalan jegyzőkönyvéből : az ippi királyi bölényvadászokról... ..	4

16.	1210.	Kivonata a győri káptalan bizonyosságlevelének: a pannonhalmi apát s a bakonyi erdőővők közti egyezségről, mely az erdő- ővők viszonyát a bakonyi ispánhoz részletezi	5
17.	1214.	Kivonata a veszprémi káptalan bizonyosságlevelének: Kapol- cson egy Bárd nevű közös erdő elajándékozásáról	5
18.	1224.	Kivonata II. András király adománylevelének: a bodrog-zsadá- nyi (?) királyi erdőővők földjéről	5
19.	1226	körül. Kivonat Miklós nádor ítéletleveléből a pannonhalmi apátság udvarnokainak fa-fuvarozási szolgálmányáról	5
20.	1230	körül. Kivonata II. András király parancsának a mosonyi és sopronyi várakhoz tartozó összes határőrök és erdőővökhöz	6
21.	1231.	Kivonat II. András király adományleveléből: a Szatmár várá- hoz tartozó királyi erdőővők 2 falujáról	6
22.	1233	körül. Kivonat fogott bírák ítéletleveléből: a zsilicségi kon- dások szolgálmányairól	6
23.	1238.	Kivonat IV. Béla király adományleveléből: a vármegyék erdei- ben legeltetett disznók után a nádornak s a megyeispánoknak járó jövedelemről	7
24.	1240	körül. Kivonat IV. Béla király összeíróleveléből: a pannonhalmi apát zsilicségi kondásainak szolgálmányairól	7
25.	1240.	Kivonata Donát bakonyi ispán iktatólevelének: a Szent- Kereszt kápolna részére, a bakonyi erdőővőkkel tartott tanács- kozás alapján a Bakonyból kihasított földről	8
26.	1244	körül. Kivonata IV. Béla király parancsának: a veszprém- völgyi apáczáknak a Bakonyban engedett erdőléséről	8
27.	1249.	Kivonat az egri káptalan vallóleveléből: a királyi erdőővőknek Szalonnával határos két falujáról	8
28.	1250.	Kivonat IV. Béla király adományleveléből: a badini királyi erdőővőkről... ..	9
29.	1255.	Kivonat IV. Béla király szabadalomleveléből: a besztercze- bányaiaknak adományozott területen a vadászat és halászat jogának fönntartásáról	9
30.	1256.	Kivonata IV. Béla király adománylevelének: a zólyomi királyi erdőővők száznagya részére	9
31.	1256.	Kivonata IV. Béla király adománylevelének: a zólyomi királyi vadaskert őrei részére	9
32.	1258.	Kivonata a bakonyi ispán bizonyosságlevelének: a bakonybéli apát népei s a bakonyi erdőővők közt kötött peregyezségről, melyben az erdőővők kikötik, hogy az apát népei ezentúl élőfát kiirtani ne merészljenek	10
33.	1262.	Kivonata a király által kiküldött bírák bizonyosságlevelének: a Karcsa falubeliek közti peregyezségről 15 hold erdő felől, mely emberi kézzel vetett magból keletkezett	10
34.	1262.	Kivonat István ifjabb király ítéletleveléből: az esztergomi érsek dióspataktői erdőővőiről... ..	11

	Old.
35. 1262. Kivonata a fehérvári káptalan bizonyáglevelének: a kenesei erdő hasznának eladásáról	11
36. 1263. Kivonat IV. Béla király adományleveléből: egy. a zólyommegyei ispánhoz tartozó erdőről... ..	11
37. 1263. Kivonata IV. Béla király szabadalomlevelének: Uzda és Meczk fiai részére, kik neki Thúrociban halászzattal és vadászattal szolgáltak	11
38. 1263. Kivonat IV. Béla király megerősítőleveléből: a zólyomi királyi vadaskertről... ..	12
39. 1265. Kivonata IV. Béla király adománylevelének: a rábai királyi erdőóvók székási földjéről	12
40. 1270. Kivonat V. István király adományleveléből: a király gömörmegyei vízóvjáról	12
41. 1270. Kivonat V. István király adományleveléből: Csák bán örökös bakonyi ispánágáról... ..	13
42. 1271. Kivonat az esztergomi káptalan osztályleveléből: a közös erdőben tett írtás, mint magántulajdonról	13
43. 1272. Kivonat V. István király megerősítőleveléből: két háztelek után járó két bárdalja erdőről	13
44. 1272. Kivonat V. István király adományleveléből: a tesmagi királyi erdőóvókról... ..	13
45. 1274. Kivonata a veszprémi káptalan bizonyáglevelének: a kis-lődi bakonyi erdőóvók peregyezségéről	14
46. 1275. Kivonata IV. László király adománylevelének: a balozsaji királyi erdőóvók birtokáról	14
47. 1276. Kivonata IV. László király adománylevelének: a kiczlédi királyi erdőóvók birtokáról... ..	14
48. 1280. Kivonata IV. László király megerősítőlevelének: a Sáros-Patakhoz tartozó radványi királyi erdőóvók birtokáról	14
49. 1282. Kivonata az esztergomi káptalan iktatójelentésének: a sem vadászatra, sem halászatra nem alkalmas Pónik erdő iktatásáról a zólyomi kir. erdő- és vízóvók és száznagyuk jelenlétében	14
50. 1283. Kivonata IV. László király nemeslevelének: a nyársardói királyi erdőóvók részére	15
51. 1283. Kivonata IV. László király nemeslevelének: öt ásgúthi királyi erdőóvó részére... ..	15
52. 1284. Kivonata IV. László király adománylevelének: egy erdőről, benépesítés céljából... ..	15
53. 1285. Kivonat IV. László király csereleveléből: a pilisi királyi erdőóvók Bogud birtokáról	15
54. 1288. Kivonata IV. László király adománylevelének: a pozsonyi vár erdőóvóinak földjéről	16
55. 1288. Kivonat Péter nádor bizonyágleveléből: a gömöri vár vadaskertjéről	16
56. 1288 körül. Kivonata IV. László király parancsának Vasvármegye nemeseihez: a Rába erdőben gyakorolt fajzasi jog oltalmáról	16

57.	1289 körül. Kivonata IV. László király szabadalomlevelének: a Rába erdőben engedett haszonvételekről	16
58.	1291. Kivonata az erdélyi káptalan bizonyosságlevelének: az erdélyi püspöknek a gyulafehérvári dóm fatetőzetének elkészítése végett 4 ácsnal kötött szerződéséről... ..	17
59.	1291. Kivonat III. András király szabadalomleveléből: az erdő használatáért a vadászok ispánjának járó fizetésről	17
60.	1294. Kivonata Bald szepesmegyei ispán bizonyosságlevelének: arról, hogy a leibiczi erdőt sohase legyen szabad kiirtani és betelepíteni	17
61.	1296. Kivonat III. András király adományleveléből: két falu királyi erdőóvóiról	18
62.	1298 körül. Kivonata III. András király parancsának: az ugocsamegyei királyi erdőóvók birtokfoglalásáról... ..	18
63.	1300. Kivonata III. András király adománylevelének: a királyi erdőóvók Ásgúth erdőóvó nevű földjéről	18
64.	1324. Kivonat I. Károly király szabadalomleveléből: a nagy-marosiaknak fajzási jogáról a Pilis erdőben	18
65.	1325. Kivonata I. Károly király parancsának: a bakonyi királyi erdő határainak kijárásáról... ..	19
66.	1328. Kivonata I. Károly király szabadalomlevelének: a csepelyi, némethi és szent-gáli királyi vadászok részére	19
67.	1334. Kivonata az erdélyi káptalan cserevalló levelének a mérai erdő használatáról... ..	19
68.	1344. Kivonat I. Lajos király szabadalomleveléből: a Csepelsziget királyi erdőóvóiról	20
69.	1347. Kivonat I. Lajos király szabadalomleveléből: a nagybányaiaknak a szomszéd királyi vagy nemesi erdőkben való erdőlési szabadságáról... ..	20
70.	1348. Kivonata I. Lajos király szabadalomlevelének, a Rába nevű királyi erdőben engedett fajzásról	20
71.	1350. Kivonata I. Lajos király adománylevelének a Rummyak részére: a család birtokai mellett levő Rába folyó és erdőről	20
72.	1351. Kivonat I. Lajos király adományleveléből: a veszprémmegyei Erdőóvótelek nevű lakatlan földről	21
73.	1352. Kivonata I. Lajos király parancsának Vasvármegyéhez a Rába erdő használatáról	21
74.	1353. Kivonat László császári prépost bizonyosságleveléből: IV. László király oklevelében említett királyi erdőóvók címéről	21
75.	1355. Kivonat az aradi káptalan cserevallóleveléből: a váradi püspökség erdeiben üzött méhészetről	22
76.	1355. Kivonat az egri káptalan cserevallóleveléből: a király cseniki vadaskertjéről	22
77.	1362. Kivonata a jászói convent bizonyosságlevelének: egy erdőrésznek a szomolnokiak részére engedett kivágásáról	22
78.	1370. Kivonata Erzsébet királynő szabadalomlevelének: a Szepsi királyi erdők határainak felállítása közben is azoknak használatáról	22

	Old.
79. 1377. Kivonat Garai Miklós nádor okleveléből: a Rába erdőnek a király részére való visszafoglalásáról	23
80. 1379. Kivonata I. Lajos király parancsának: a szepsi királyi erdőkből vágott fa eladásának tilalmáról	23
81. 1384. Kivonata Erzsébet királynő parancsának: a Bakony megye tisztviselői által okozott károk megtérítéséről	23
82. 1388. Kivonata Zsigmond király parancsának: a pilisi királyi erdőkben engedett erdőlési szabadságról	23
83. 1395. Kivonata a pécsváradi convent bizonyáglevelének: 4 baranyamegyei falu egyezségéről a köztük lévő erdő használata és megóvása felől	24
84. 1399. Kivonata Zsigmond király parancsának: a miskolcziak erdőlési szabadságáról	24
85. 1417. Kivonata Zsigmond király parancsának: a késmárki erdők megóvásáról... ..	24
86. 1418. Kivonata a győri káptalan bizonyáglevelének: egy rábaközi erdőnek védelmül való átadásáról	25
87. 1426. Kivonat Zsigmond király rendeletéből: a királyi erdőkben bányászok részére engedett erdölés szabályozásáról	25
88. 1450. Kivonat Garai László nádor alapítóleveléből: az ő örökös bakonyi ispánságáról s a Bakonynak a porvai pálosok részére engedett használatáról	25
89. 1450 körül. Kivonat Sásony falu törvényéből	26
90. 1453. Kivonata V. László király szabadalomlevelének: a Bakonynak az Ajkaiak részére engedett használatáról... ..	26
91. 1454. Kivonata szentmiklósi Pongrácz Jakab zsidóvári ispán adománylevelének: a zsidóvári erdőispánságról	26
92. 1458. Kivonata Mátyás király parancsának: a deési sószállítók hajói számára szükséges fáról	27
93. 1460. Kivonata Mátyás király megerősítőlevelének Debreczen város részére: a hortobágyi erdőkről	27
94. 1464. Kivonata Mátyás király megerősítőlevelének: a motyovai királyi erdőóvók összes szabadalmairól	27
95. 1470. Kivonata a veszprémi káptalan bizonyáglevelének: a Bakony ispánság jövedelmeinek bitorlásáról	28
96. 1486. Kivonat Szobi Mihály szabadalomleveléből: a tekei polgároknak engedett fűzfaultetéséről	28
97. 1486. Magyar fordítása az erdők országos becsüjének	28
98. 1493. Kivonata a leleszi convent bizonyáglevelének: a kölcsei erdők használata iránt kötött egyezségről	29
99. 1496. Kivonata II. Ulászló király szabadalomlevelének: Thurzó János részére olvasztó kohók felállításáról	29
100. 1496. Kivonata II. Ulászló király nyílt parancsának: a selmeczbányaiak erdőlési szabadságáról	30
101. 1498. Kivonata II. Ulászló király adománylevelének: az erdélyi káptalan erdeiben a sóhajókra szükséges fák szabad vágásáról	30

	Old.
102. 1500. Kivonata II. Ulászló király megerősítőlevelének: a hét bányaváros erdőlési szabadságáról... ..	30
103. 1504. Kivonata II. Ulászló király 18. törvénycikkének a parasztok vadászata és madarászatának eltiltásáról	31
104. 1510. Kivonata II. Ulászló király parancsának a Kab erdőknek a szentgáli, németi és horhi királyi vadászok részére való visszadadásáról... ..	31
105. 1514. Magyar fordítása Verbőczy Hármaskönyve I. r. 133. cziméből az erdők országos becsűjét illető pontoknak	32
106. 1514. Magyar fordítása Verbőczy Hármaskönyve III. r. 33. czimének: a marhák által az erdőkben ejtett károk megtérítéséről	33
107. 1521. Kivonata II. Lajos király nyílt parancsának: az új pénz veréséhez szükséges szénnek bárki erdejében való égethetéséről	34
108. 1526. Kivonat II. Lajos királynak a Fuggerekkel kötött szerződésleveléből: a rézbányák és erdők bérbeadásáról	34
109. 1528. Kivonat Szarvkő falu törvényéből az erdei kihágásokról	35
110. 1535. július 13. Kivonat a Fuggerek főbányafelügyelőjének, Merz Györgynek Ferdinánd király és Mária királynő biztosaihoz intézett jelentéséből az erdők állapotáról	35
111. 1535. augusztus 21. Kivonat az I. Ferdinánd király és Mária királynő által a bányák megvizsgálására kiküldött biztosoknak jelentéséből az erdők czélszerűbb kezeléséről	38
112. 1537. augusztus 1. I. Ferdinánd király bizonyságleve arról, hogy Hrussói János fenyőkosztolányi bányáját, az ahhoz szükséges erdőkkel Thurzó Eleknek eladta... ..	39
113. 1540. jun. 1. Kivonat Mária özvegy királynőnek a magyar bányavárosok megvizsgálására kiküldött biztosoknak adott utasításából, a bányakerdők megóvásáról	40
114. 1540 körül. Kivonat Sásony falu törvényéből az erdő használatáról	41
115. 1546. február 27. I. Ferdinánd király törvénye 13. cikkének 3. pontja a bányavárosok jobbágjai: a szénégetők és más bányaal-kalmazottak adómentességéről	42
116. 1546. Szász nemzeti szabályrendelet az erdőbeli hatalmasságokról... ..	42
117. 1547. márczius 4. Hohenwarter Farkas stájerországi erdőmester költségvetése egy Besztercebányán építendő gerebről	43
118. 1547. márczius 21 után. Hohenwarter Farkas erdőmester jelentése a garamenti erdők bejárásáról s egy gereb építésének szükségéről	45
119. 1548. október 14. Kivonat a Besztercebánya város sérelmeire hozott legfelsőbb határozatokból az ott építendő gerebet illetőleg... ..	48
120. 1548. november 22. I. Ferdinánd király XI. törvénye 49. cikkének 4. pontja a rablók ellen	49
121. 1555. ápril 5. Kivonat I. Ferdinánd királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett leiratából, a kecskéknek a magyar bányakerdők-ből való tiltásáról	50
122. 1555. július 13. Fogott bírák tanuvallatása a Szklabinya és Likava várak közt vitás Ploszka havas és erdő hatáiról	50

	Old.
123. 1558. jan. 1. Kivonat I. Ferdinánd királynak a tajovai kohóti sztek részére adott utasításából a fa-elszámolásokról... ..	58
124. 1558. június 23. I. Ferdinánd király nyílt parancsa a bányák körüli erdők birtokosaihoz, mellyel ott a kecskék legeltetését eltiltja és ezen erdők felügyeletét ezentúl saját embereire bizza ...	59
125. 1558. szeptember 15. A szolnoki török bég menedéklevele a debreczeniek részére, hogy a szolnoki vár építéséhez fát bárki erdejében szabadon vág hassanak	60
126. 1559. július 5. A szepesi gróf előtt kötött egyezség Menyhard és Leibicz városok között az erdők használata felől ...	61
127. 1561. február. Konrad Hans folyamodványa a felséghez, melyben egy találmányára, mellyel sok fát és faszenet lehetne megtakarítani az érczek olvasztásánál, 20 évi szabadalmat kér ...	62
128. 1561. okt. 13. Kivonat I. Ferdinánd királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett rendeletéből, a fa-mesterekkel való elszámolás s a bányakerdőkönél egy külön tisztviselő alkalmazása tárgyában	64
129. 1563. október 16. Kivonat I. Ferdinánd királynak a besztérczebányai bányák és erdők megvizsgálására kiküldött biztosoknak adott utasításából ...	66
130. 1563. november 13. A magyar országgyűlés által hozott XXII. törvény-cikk az erdőbirtokosok fa-szolgáltatási kötelezettségéről a végvárak építésére ...	66
131. 1563. november 29. A bányavárosokba kiküldött kir. biztosok jelentése a felséghez egy, a bányakerdőkbe behozandó erdőrendtartás kidolgozása iránt ...	67
132. 1563. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből, az erdők használatáról... ..	68
133. 1564. február 24. Selmezbánya városának jelentése a kir. bányabiztosokhoz az erdők pusztulása és a fa-szén megdrágulásáról ...	69
134. 1564. márcz. 20. Kivonat I. Ferdinánd királynak a besztérczebányai bányák megvizsgálására kiküldött biztosokhoz intézett rendeletéből két erdész alkalmazása tárgyában ...	77
135. 1564. márcz. 23. I. Ferdinánd király utasítása a besztérczebányai erdészek részére... ..	77
136. 1564. szept. 10. Kivonat Miksa királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett rendeletéből a vasbányászatnak a fa szűke miatt szükségessége eltiltásáról... ..	86
137. 1564. okt. 17. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczebányai bányavezetőséghez intézett rendeletéből, a szénégetés és erdőrendtartásról... ..	87
138. 1565. február 9. Az alsó-ausztriai kamara átirata a cs. udv. kamarához a kidolgozott magyarországi erdőrendtartásnak latinra fordítása iránt ...	89
139. 1565. márcz. 16. Kivonat Miksa királynak a besztérczebányai rézbányászat részére kiadott utasításából, a szénégetésre szükséges fáról ...	89

	Old.
140. 1565. ápril 26. Zsámboki János levele a cs. udv. kamarához, melyben a magyarországi erdőrendtartásnak reá bizott latinra fordítása alól magát fölmentetni kéri	91
141. 1565. augusztus 15 előtt. Rubigalli Pál levele a felséghez, melylyel a magyarországi erdőrendtartás latin fordítását megküldi ...	93
142. 1565. máj. 15. Miksa király nyilt parancsa a magyarországi bányavárosok részére kibocsátott erdőrendtartásról	94
143. 1565. május 15. Miksa királynak a magyarországi bányavárosok részére megalkotott erdőrendtartása, az általuk bányászati czélokra használt összes erdők részletes leírásával... ..	96
144. 1567. jan. 31. Miksa király nyilt parancsa, melylyel a bányákhoz tartozó erdőkben a kecskék s marhák legeltetését, azok elkobzásának terhe alatt, eltiltja	168
145. 1567. julius 27. Miksa király II. törvénye 12. cikkelyének 2. pontja a szénégetők és más bányamunkások adómentességéről... ..	170
146. 1567. szept. 22. Miksa király nyilt parancsa, melylyel a bányákhoz tartozó erdőállomány mindennemű rongálását s pusztítását szigoruan eltiltja... ..	170
147. 1569. jan. 14. Kivonat Miksa királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett rendeletéből, a beszttercebányai bányászatnál alkalmazott két erdész fizetése tárgyában	173
148. 1569. jan. 15. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből, a szerszámfák ügyében... ..	173
149. 1569. február 17. A Csicseri atyafiság erdőrendtartása	174
150. 1569. junius 10 előtt. Körmöczbánya városának folyamodása a felséghez, hogy a városhoz tartozó nyolcz falu szénégető és favágó lakosait eddigi adómentességükben tartsa meg... ..	177
151. 1569. október 26. Miksa király III. törvényének 9. cikkelye a szénégetők s a bányáknál alkalmazott favágók adómentességéről	179
152. 1573. febr. 16. Miksa király nyilt parancsa a bányákhoz tartozó erdők megóvása tárgyában	179
153. 1573. Kivonat Miksa királynak a hét sz. kir. bányaváros részére kiadott bányarendtartásából az erdők használatát illetőleg ...	182
154. 1573. Kivonat Körmöczbánya és Ujbánya sz. kir. városok régi bányarendtartásából az erdők használatát illetőleg	188
155. 1574. február 20. Kivonat Rozsnyó város szabályzatából az erdők megóvásáról... ..	190
156. 1577. julius 23 előtt. A fraknoi várkapitány és erdőmester jelentése az alsó-ausztriai kamarához, a fraknoi és kismartoni uradalmakhoz tartozó erdők állapota és kezeléséről... ..	191
157. (1577. jul. 23.) A fraknoi és kismartoni kir. uradalmakhoz tartozó uradalmi és községi erdők fölmérése és becslése	200
158. 1578. ápr. 23. Az alsó-ausztriai kamarának a fraknoi és kismartoni kir. uradalom kapitánya és számtartóihoz intézett rendelete az uradalmi erdők ügyében	201

	Old.
159. 1578. jul. 2 előtt. A fraknói és kismartoni uradalmi és községi erdők leírása az 1578. ápril. 17—24-ig történt bejárás alapján	206
160. 1578. augusztus 10. A tokaji udvarbíró ítélete a tarzialiak és keresztúriak közt vitás erdő használatáról	215
161. 1578. okt. 23. Kivonat Ernő főhercegnek a magyarországi bányák és bányaerdők megvizsgálására kiküldött biztosok részére adott utasításából	218
162. 1578. október 28. Szabolcsmegye tanuvallatása a semjéni erdő használatáról... ..	219
163. 1579. szept. 2. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a selmeczbányai albányagrófhoz intézett rendeletéből a bányaerdőkből a márhák kitiltásáról	222
164. 1580. ápr. 21. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczbányai bányaigazgatóhoz intézett rendeletéből a faüzletet illetőleg... ..	223
165. 1580. jul. 3. Fogott bírák ítélete a Szent-Iványiak, Nádásdiak más-kép Terstyánszkyak és Szmrecsányiak által osztatlanul birt csorbai és vazseczi havasok és erdők használatáról... ..	223
166. 1580. nov. 12. Tapolcsányi János és Imre s másfelől Tapolcsányi Boldizsár között kötött egyezés a hrussói erdő használata iránt	230
167. 1583. október 7. Kivonat Rudolf császárnak a magyar-óvári kapitány részére adott utasításából, az ottani uradalmi erdők kezelését illetőleg... ..	231
168. 1583. Barsmegye tanuvallatása a Fegyvernek és Nagy-Sáró közt vitás erdőről... ..	232
169. 1584. január 2. Hontmegye tanuvallatása a Szelnicze és Badin közt vitás Saár erdő hovatarozóságáról... ..	234
170. 1584. jun. 15. Rudolf császár nyílt parancsa a Miksa király erdőrend-tartásának végrehajtásáról... ..	240
171. 1584. aug. 18. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczbányai bányaigazgatósághoz intézett rendeletéből a fakezelést illetőleg	242
172. 1585. jun. 25. Rudolf császár nyílt parancsa a bányaavárosok céljaira szükséges erdők megóvása iránt	245
173. 1586. nov. 14 előtt. A fraknói kir. uradalom erdőmesterének jelentése az alsó-ausztriai kamarához, az ezen uradalomhoz tartozó községek erdeinek fölmérése és becsléséről	247
174. 1587. jan. 15. Kivonat Rudolf császárnak a besztérczbányai bányaigazgató részére adott utasításából a fa- és szénkezelést illetőleg	250
175. 1589. jun. 27 előtt. A fraknói várkapitány és erdőmester jelentése a bécsi udvari kamarához a fraknói és kismartoni uradalmak jövedelmeiről	251
176. 1590. január 9. A leleszi convent tanuvallatása a Bányácska, Sáros-Patak és Ujhely közti erdők közös használatáról	254
177. 1590. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből egy erdőnek vágásra való kijelölése iránt	255
178. 1591. december 9. Az erdélyi fejedelem biztosai által a báró Herber-	

	stein Feliczián utódai és Nagybánya sz. kir. város közt létrehozott egyezség az alsó- és felső-fernezelyi erdők használata iránt	255
179.	1592. december 24. Nagybánya város szabályrendelete a szállókarókról... ..	259
180.	1596. február 5. Rudolf császár utasítása a fraknoi és kismartoni uradalmi erdőbíró részére	260
181.	1596. ápril 2. Kolozsmegye vice-szolgabírájának ítélete egy százfülpösi jobbágy irtványáról	268
182.	1597. január 20. Kivonat gróf Nádasdy Ferencz utasításából lékai, keresztúri és bors-monostrai uradalmainak udvarbírája részére, az ottani erdők megóvásáról	270
183.	1598. február 28. A csanádi püspök volt kaposi ispánjának vallomása a kaposi erdőről... ..	271
184.	1598. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből a városnak tűzifával való ellátása iránt	271
185.	1600. április 5. A magyar országgyűlés által hozott 17. törvénycikk az erdőbirtokosok faszolgáltatási kötelezettségéről a végvárok építésére	272
186.	1600. május 2. A leleszi convent tanuvallatása a Salánk, Beregh és Kovászó közt fekvő Szalva erdő használatáról... ..	272
187.	1600. szept. 2. Kivonat Rudolf császárnak a besztérczebányai bányászat megvizsgálására kiküldött biztosok részére adott utasításából a fa- és szénüzletet illetőleg	276
188.	1603. jan. 24. Kivonat Rozsnyó város szabályzatából az erdők megóvásáról... ..	276
189.	1603. február 15. Az alsó-ausztriai kamarának rendelete a főbányagrófhoz a besztérczebányai fa- és széngazdaság ügyében ...	277
190.	1603. ápril 25. Az azari közbirtokosok egyezsége a magukhoz váltott Felső-erdő iránt... ..	281
191.	1604. május 1. Kivonat a magyar országgyűlés által hozott 14. törvénycikkből arról, hogy a végvárok kapitányai és katonái a birtokosok erdeit el ne foglalják	282
192.	1604. nov. 9. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczebányai bányaigazgatósághoz intézett rendeletéből a fa- és szénüzletet illetőleg... ..	283
193.	1605. jun. 16. Kivonat Rudolf császárnak a selmeczbányai bányapénztárnok részére kiadott utasításából a fa- és szénelszámolókat illetőleg	284
194.	1606. július 25. Kivonat a Bocskay István fejedelem által a bányavárosok megvizsgálására kiküldött biztosok jelentéséből a fa- és szénkészletről	286
195.	1606. Kivonat Báthory Erzsébet utasításából a szentgyörgyvári számtartó részére az ottani erdők megóvásáról	287
196.	1607. jun. 11. Rudolf császár utasítása a breznóbányai erdőbíró részére	287

		Old.
197.	1607. szept. 27. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczebányai részvállalat tagjaihoz intézett rendeletéből, a fa- és szénüzletet illetőleg	291
198.	1607. decz. 29. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczebányai bányaigazgatóságához intézett rendeletéből a fa- és szénüzletet illetőleg	292
199.	1608. febr. 6. Mátyás főherceg parancsa Breznóbánya városához, hogy a bányászat céljaira szánt erdőket ne pusztítsák... ..	298
200.	1609. jan. 17. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből az erdők megóvásáról	300
201.	1610. jun. 8. Kivonat II. Mátyás királynak a bányavárosok megvizsgálására kiküldött biztosoknak adott utasításából a fa- és szénüzletet illetőleg	300
202.	1610. jun. 20. Kapi Zsigmond kötelezvénye arról, hogy a Forgács Zsigmond által neki engedett körösfői erdőre a használat révén jogot nem támaszt s azt minden kártól megóvja	302
203.	1610. szeptember 1. Báthory Erzsébet, Nádasdy Ferencz özvegye és az alsó-redmeczi földesurak közt kötött egyezség a Füzér várához tartozó erdők felől	303
204.	1611. február 7. Csetnek város bizonyítványa a szalócziak és sziliczeiek közti közös erdőhasználat felől régebben hozott ítéletéről	306
205.	1611. nov. 10. Nógrádmegye tanuvallatása a Kokova, Poltár, Cseh-Brezó, Rimócz-Lehota és Rahó községek közt vitás erdők használatáról... ..	307
206.	1612. jun. 1. Kivonat II. Mátyás királynak a besztérczebányai bányászat részére adott utasításából, a fa- és szénüzletet illetőleg	314
207.	1612. jun. 6. II. Mátyás király nyílt parancsa a barmoknak a bányászat céljaira szánt erdőkből való kitiltásáról	316
208.	1612. jul. 13. Fogott bírák ítélete az olcsvai, apáthi és panyolai birtokosok és lakosok közt közös és vitás Bajos-erdő dolgában	318
209.	1613. január 2. Kivonat Borsodmegye tanuvallatásából a diósgyőri Linkó erdő használatáról... ..	322
210.	1615. május 11. Fogott bírák ítélete a Pelsőcz város és Szalócz falu közt vitás pelsőczy Nagy hegy használatáról	324
211.	1616. márczius 1. Kivonat gróf Eszterházy Miklós utasításából a munkácsi udvarbíró részére, az ottani uradalmi erdők kezeléséről	325
212.	1617. október 4. Telkibánya városának egyezsége a Regécz várához tartozó erdők használhatása iránt Alaghi Menyhérttel	327
213.	1618. október 20. Kivonat az esztergomi káptalan tanuvallatásából a liborczei erdőknek Trencsén városához való tartozásáról	328
214.	1619. febr. 22. Kivonat II. Mátyás királynak a körmöczbányai al-kamaragróf és pénztárnok részére adott utasításából az erdők megóvásáról... ..	340
215.	1620. február 29. A kis-sárosi közbirtokosok erdőrendtartása	341

	Old.
216. 1620 körül. Ménaság, Mindszent, Szentlélek, Vardódfalva, Csomortán, Pálfalva és Delne csíkszéki székelyfalvak rendtartása közösen birt havasaik és erdeik használatáról	343
217. 1620 körül. A Csicseri atyafiság erdőrendtartása	347
218. 1622. jun. 8. Az alsó-ausztriai kamara rendelete a besztercebányai főbányatisztviselőkhöz, melylyel mindennemű, bárki részére történendő fa-eladásokat eltilt	355
219. 1622. nov. 4. Abaujmegye tanuvallatása a radványiaknak a Füzér várához tartozó alsó erdők szabad használatáról	356
220. 1624. szeptember 6. Kivonat keresdi Betülen György és Ferencnek fogott bírák előtt kötött egyezségéből erdeiknek megtiltása felől	362
221. 1624. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből az erdők használata tárgyában... ..	364
222. 1625. december 20. A magyar országgyűlés által hozott 42. törvényczikk arról, hogy a besztercebányai kamara ezentúl a lakosokat az épületekhez szükséges fák vételétől, tutajozástól eltiltani ne merészelje	364
223. 1626. július 1. Kivonat gróf Pálffy Istvánnak a bazini és szentgyörgyi uradalom udvarbírájának adott utasításából az ottani erdők megővését illetőleg	365
224. 1627. decz. 29. Bereghmegye tanuvallatása a Tarpa és Bodoló közti közös erdő használatáról... ..	365
225. 1629. ápril 6. II. Ferdinánd király parancsa a besztercebányai bányaigazgatóhoz, mellyel a bányászat céljaira szánt fa eladását szigoruan eltiltja... ..	372
226. 1629. ápril 24. Kivonat az esztergomi káptalan tanuvallatásából a Váracs erdőnek a nagy-bresztovániai által való közös használatáról	374
227. 1629. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből, a szükséges famennyiségről	381
228. 1630. január 14. Gróf Illésházy István rendtartása tarnóczi, pálfalvi és kisbobróczi jobbágyai részére a köztük vitás erdők s erdei legelők használatáról	381
229. 1630. nov. 16. A leleszi convent tanuvallatása az Encsencs és Nyír-Bétek közt vitás erdő hova-tartozandóságáról... ..	382
230. 1631. ápril 9. Vas megye tanuvallatása a Nádasdyak és Győrffyek közt közös radóczi erdő használatáról	394
231. 1632. december 29. A Rákóczyak egyezsége a morvai és rákóczi erdők használatáról	398
232. 1632. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből, melylyel a kovácsok az erdők vágásától eltiltatnak	400
233. 1633. jan. 1. Kivonat Nagybánya város szabályrendeletéből az új tilalmas erdőről... ..	401
234. 1634. július 16. A Szinyei-Merse-család tagjainak egyezsége erdeik használata felől	401
235. 1634. I. Rákóczy György fejedelemnek összes uradalmaiban alkal-	

	mazott udvarbírái részére adott utasításából, a fűrészmalomok és makkos erdők felől	403
236.	1635. január 29. Szathmármegye tanuvallatásából a király-daróczi erdő használatáról... ..	404
237.	1635. október 1. Jelentés a lipcsei uradalom területén fekvő Sohlergrund erdőben esett károk megvizsgálásáról	411
238.	1635. november 8. A besztérczebányai kamara-igazgatóság rendelete, melylyel a négy fa-üzletnél alkalmazottakat az irtásoktól s ökrök tartásától eltiltja s a tehenek tartását is megszorítja... ..	412
239.	1635. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből a deszkák és zsindelek elárúsításáról	413
240.	1636. október 3. A besztérczebányai bányaigazgató levele Pázmány Péter primás és kancellárhoz, annak kieszközlése végett, hogy a lipcsei uradalom helyett, melyhez oly értékes erdők tartoznak, Széchy György özvegyének más uradalom adományoztassék	413
241.	1636. Küküllőmegye szabályrendelete az erdei hatalmaskodások megtorlásáról	416
242.	1636. Kivonat gróf Nádasdy Pálnak a kapuvári udvarbíró részére adott utasításából, az erdők megóvásáról	416
243.	1637. január 14. A vizsolyi közbirtokosok egyezsége erdeik használata iránt	417
244.	1637. márcz. 12. III. Ferdinánd király rendelete a főbányagrófi hivatalhoz, hogy a bányák körül fekvő zálogos uradalmak erdeiben esett károkról jelentést tegyen	419
245.	1637. ápril 16. Kivonat a jászai convent tanuvallatásából a Mirk és Boroszló közti erdők közös használatáról	421
246.	1637. okt. 12. Homonnai Drugeth János, Bocskay István és a Soócsalád közt kötött peregyezés a gálszécsi erdő használatáról	431
247.	1639. február 10. Kivonat Csik-Szent-Mihály székely falu törvényéből, erdejének megóvásáról	433
248.	1639. július 2. Hivatalos becslés a fogarasvidéki sinkai erdőkben elkövetett károkról	433
249.	1639. november 28. Gróf Nádasdy Ferencz és a szentivánfalvi és újfalvi közbirtokosok közti egyezés a Rába melletti erdők felől... ..	435
250.	1640. febr. 23. Kivonat Borsodmegye tanuvallatásából a szederkényi erdő megtiltásáról	437
251.	1640. ápril 19. Tanuvallatás Aranyosszék közös erdejéről... ..	439
252.	1640. május 9. Gróf Nádasdy Ferencz s a kovácsvágási, radványi, mikóházi, alsó- és felső-redmeczi birtokosok közti egyezés a füzérvári erdők használata felől	446
253.	1640. május 16. I. Rákóczy György oklevele, melylyel Aranyos-szék lakosait a szék szabad erdejének közös használatában megerősíti	447
254.	1640. november 21. Máramaros vármegye bizonyítványa a Hosszúmező	

	Old.
városa s a szaplonczai nemesség közt a Feketeerdő használata felől létrejött egyezségről	449
255. 1642. Debreczen sz. kir. város szabályrendelete az erdei kihágások ellen	452
256. 1643. junius 28. A Szinyey-Merse család tagjainak egyezsége erdeik használata iránt	452
257. 1643. július 3. Biharmegye tanuvallatása a váncsodi szigeten lévő erdő pusztításáról	455
258. 1643. november 29. Az alsó-redmeczi közbirtokosok egyezsége az odaváló erdő használatáról	460
259. 1645. október 13. Kivonat a pozsonyi apáczáknak kolosi és jeskófalvi gondviselőjük részére adott utasításából az erdők megóvásáról... ..	462
260. 1647. ápril 1. A nagy-kázméri közbirtokosok erdőrendtartása... ..	462
261. 1649. jun. 14. III. Ferdinánd király rendelete a nádorhoz, hogy a lipcsei uradalmi erdőknek a bányászok által való szabad használata végett — mivel ezt kikötni az uradalom elzálogosításánál elfelejtették — az új zálogbirtokostól kötelezvényt vegyen	466
262. 1649. aug. 10. III. Ferdinánd király rendelete a körmöczbányai bányaigazgatóságához a selmeczbányai szén-hiány ügyében	467
263. 1649. szept. 11. A besztercebányai kamarának a lipcsei uradalom zálogbirtokosával, Széchy Katalinnal kötött egyezsége az uradalmi erdőknek a bányamivelés céljaira való használata iránt	469
264. 1649. okt. 6. III. Ferdinánd király parancsa Zólyom vármegye közönségéhez, hogy a szénben szűkölködő selmeczi bányának a szomszéd erdőbirtokosok illő áron elegendő fa-szenet szolgáltatassanak	475
265. 1650. február 15. Az erdélyi fejedelem által kiküldött bizottság határozata a Beregh város és Bereg-Ujfalu közt vitás Buslyák erdőről... ..	476
266. 1650 körül. A pazdicsi közbirtokosok erdőrendtartása	479
267. 1651. junius 28. Biharmegye tanuvallatása a cséfeai Harasztos erdő birtokáról és használatáról	485
268. 1652. márcz. 20. Kivonat III. Ferdinánd királynak a körmöczi, selmeczi és besztercebányai kamarák megvizsgálására kiküldött biztosoknak adott pót-utasításából, a bányaerdők megóvásáról	492
269. 1652. Kivonat Mármaros-Sziget város szabályrendeletéből erdeinek megóvásáról	493
270. 1653. szept. 10. III. Ferdinánd király rendelete az al-bányagrófhoz a bányászat céljaira szánt erdők megóvása érdekében... ..	494
271. 1653. Az erdélyi Approbata Constitutio II. rész 9. cím 3. cikkelye a Belényes-vidéki favágók szolgálatáról	495
272. 1653. Az erdélyi Approbata Constitutio III. rész 29. cím 1. cikkelye a faluk birodalmának módjáról	496

	Old.
273. 1654. augusztus 2. Kivonat a vasvári káptalan tanuvallatásából a Hanság erdeinek használatáról	496
274. 1655. április 18. Béldi Pálnak Brassó és Prázsmár városával kötött szerződése bizonyos erdők és havasok felől	504
275. 1655. június 26. III. Ferdinánd király előtt gróf Pálffy Miklós és Bazin sz. kir. város közt a czajlai és limpachi erdők felől létrejött egyezség	509
276. 1656. január 24. Kivonat Zemplénmegye tanuvallatásából a rákóczi erdő közös használatáról	511
277. 1656. apr. 8. Kivonat Fogaras vidék tanuvallatásából a fogarasi uradalom erdeiben történt károk és visszaélésekről	514
278. 1659. ápril 29. Máramarosmegye fa-árszabása	520
279. 1659. december 4. A magyar országgyűlés által hozott 121. törvény-cikk, mely a besztercebányai kamarát Eszterházy Miklós zólyomi uradalmi erdeinek vágásától eltiltja	520
280. 1661. ápril 27. Liptómege bizonyítványa a kelemenfalvi közbirtokosoknak veglai Horváth Ferenczcel a Plyeszka erdő használatára felől létrejött egyezségéről... ..	521
281. 1661. május 10. A korlátközi uradalom közbirtokosainak erdőrendtartása	523
282. 1662. febr. 10. I. Lipót király utasítása a besztercebányai erdőmester részére... ..	524
283. 1662. febr. 10. Lipót király utasítása a besztercebányai erdészeti irnok részére	526
284. 1662. febr. 10. Kivonat az I. Lipót király által a besztercebányai bányamester részére adott utasításból... ..	528
285. 1662. febr. 10. I. Lipót királynak a besztercebányai kohótiszt részére adott utasításából	529
286. 1662. november 7. Kivonat gróf Vesselényi Ferencz nádornak a murányi udvarbíró részére adott utasításából, a makkoltatásról	530
287. 1664. október 19. A besztercebányai kamarának az odaváló fames-terekkel 3 évre kötött szerződése a bányászat céljaira szükség fa szállítása iránt	531
288. 1665. január 1. Kivonat gróf Vesselényi Ferencz nádornak sztre-csényi udvarbírája részére adott utasításából, az erdők meg-óvásáról	534
289. 1666. január 20. Fogott bírák által létrejött egyezség Alsó- és Felső-Croszi földesurai közt az erdők használatáról	535
290. 1666. december 1. Ungmege tanuvallatása a pálóczy parasztság külön erdejéről	537
291. 1666. december 10. A leleszi convent tanuvallatása az imregi és kis-abarai erdők közös használatáról	544
292. 1667. február 19. Az egri káptalan tanuvallatása a kovácsvágásiak-nak a Füzér várához tartozó erdők használatáról	550
293. 1668. október 17. Kivonat a maros-szent-györgyi udvarbíró részére adott utasításból, az erdők megóvásáról	561

294. 1669. január 9. A szinyei és szinye-ujfalusi közbirtokosok egyezsége erdeik használata felől	562
295. 1669. január 12. A sennyei közbirtokosok erdőrendtartása	564
296. 1669. április 6. A győri káptalan tanuvallatása a mórniczidai vitás Aszu-erdő hovátartozásáról	566
297. 1669. július 10. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem biztosító levele Szilvássy Bálint részére arról, hogy a csernabányai hámor szükségseire tőle kibérelt erdőhöz, a bérlet ürügye alatt a fiscus semmi jogot nem támaszthat... ..	570
298. 1669. augusztus 20. Gróf Nádasdy Ferencz rendelete sárvári erdejének a tolvajok ellen való megóvása érdekében	571
299. 1669. Az erdélyi «Compilata Constitutio» III. rész 7. cím 2. cikkelye az erdei hatalmaskodásokról	572
300. 1669. Az erdélyi «Compilata Constitutio» V. rész 19. edictuma a székely szentegyházak erdejéről	572
301. 1670. Torda sz. kir. város utasítása erdőbírái részére	573
302. 1670. szeptember 26. A besztérczebányai kamarának az odavaló szénmesterekkel 3 évre kötött szerződése a bányákhoz szükséges fa-szén szállítása iránt	574
303. 1672. február 26. Gróf Draskovich Miklósnak, a lietavai uradalmi közbirtokosság igazgatójának parancsa az uradalom tilalmas erdeinek megóvása érdekében	578
304. 1673. febr. 28. A kisleludi közbirtokosok egyezsége az ottani erdő használata iránt	580
305. 1674. február 17. Fogarasvidék tanuvallatása a fogarasi uradalomhoz tartozó erdőknek az ottani zálogbirtokosok által való használatáról	583
306. 1674. márczius 7. A besztérczebányai kamarának egyezsége Breznóbánya városával az ottani erdők iránt... ..	590
307. 1674. május 22. A kis-peleskei közbirtokosok egyessége erdejük védelme végett	594
308. 1676. ápril 24. A szemerei közbirtokosok kötelezvénye arról, hogy az általuk legeltetésre kibérelt iványi erdőben károkat okozni nem fognak... ..	595
309. 1676. szept. 22. Kivonat I. Lipót királynak többi közt a selmeczebányai bányamester részére adott utasításából az erdők megvédését illetőlcg	595
310. 1677. június 1. Apaffy Mihály parancsa a vizaknai sóbánya tisztjeihez, hogy Vizakna város erdejét ne pusztítsák	596
311. 1679. február 10. Szathmármegye tanuvallatása az Ivácskófalva és Rézteleke közt fekvő Mérges erdő közös használatáról... ..	597
312. 1679. ápril 7. Kivonat a bányavárosokba kirendelt udv. bizottságnak a főbányagrófi hivatalhoz intézett rendeletéből az erdőket illetőleg	600
313. 1679. Kivonat Küküllőmegye szabályzatából az erdők használatáról	600

	Old.
314. 1680. febr. 12. I. Lipót király nyílt parancsa a bányászat céljaira szánt erdők megóvása érdekében	601
315. 1680. Máramaros-Sziget város régi törvénye az irtásról	603
316. 1683. január 1. Kivonat gróf Teleki Mihály erdélyi kancellárnak az uzdi-szent-péteri tiszttartó részére adott utasításából fűzfák ültetéséről	604
317. 1684. ápril 1. Kivonat gróf Széchy Péternek mura-szombati tiszttartója részére adott utasításából, az erdők megóvásáról	604
318. 1684. ápril 20. Kővár vidék székének ítélete a nagy- és kis-búniak közt vitás erdő felől	605
319. 1690. febr. 22. A főbányagrófi hivatal rendelete Kőrmöczbánya városához, melylyel a területén lévő erdők az ottani bányamester főfelügyelete alá helyeztetnek	606
320. 1690 körül. Az óvári közbirtokosok erdőrendtartása	609
321. 1690 körül. Kivonat Kőszegh sz. kir. város szabályrendeletéből, erdejének megóvásáról	611
322. 1691. január 20. Kivonat a munkácsi uradalmi udvarbíró részére adott utasításból, a makkos erdőkről	613
323. 1692. május 28. Bars megye tanuvallatása a ghimes-vári erdőknek a mankóciak által való szabad használatáról	613
324. 1693. nov. 12. Kivonat I. Lipót királynak a főbányagróf részére adott utasításából az erdőket illetőleg	616
325. 1694. novemb. 1. Kivonat Sepsi-Szent-György városának szabályzatából az erdők használatáról	617
326. 1695. november 9. Zólyom városának szabályrendelete az erdőtilalom áthágói ellen	618
327. 1698. május 1. Gróf Forgách Simon feltételei, melyek alatt a mankóciaknak a velcsizi erdőkben való legeltetést megengedi	619
328. 1698. május 19. Az ábrahámfalvi közbirtokosok egyezsége erdejük védelme és használata iránt	620
329. 1699. Aranyosszék szabályrendelete a szék szabad erdejéről	621
330. 1700. jul. 24. I. Lipót király nyílt parancsa a bányászat céljaira szánt erdők megóvása érdekében... ..	623
331. 1700. szeptember 15. Nyitra megye tanuvallatása Nyitra-Apáti és Nyitra-Vicsáp földeinek és erdeinek közös használatáról	625
332. 1706. márcz. 25. Síri falu szerződése a herlányi erdő kibéreléséről	629
333. 1708. jul. 3. Máramaros megye szabályrendelete a fenyőszálfa-kereskedésről	630
334. 1714. Tordamegye szabályrendelete az avar-gyujtás tilalmáról... ..	631
335. 1715. junius 10. A magyar országgyűlés által hozott törvény 94. cikkelye az erdőkárok ügyében az alispáni bírásokodások illetőségéről	631
336. 1716. febr. 14. Nagy-Rippényi közbirtokosok erdőrendtartása... ..	632
337. 1716. május 19. Kivonat Péterffy báró királyi biztosnak Sopron város részére a várossal egyetértőleg megállapított utasításából, a polgároknak tüzi-fával való ellátásáról	633

	Old.
338. 1716. A regéczi uradalom erdőőreinek utasítása	635
339. 1717. május 4. Kivonat Szacsva sepsi-széki székely falu törvényéből, az erdei kihágásokról	636
340. 1718. deczember 15. A bécsi udv. kamara rendelete a temesi bán-sági kormányzósághoz az ottani erdők megóvása érdekében	636
341. 1718. Kivonat Maroszzék szabályzatából a makkos és tilalmas erdőkről	637
342. 1719. január 30. Nyitramegye tanuvallatása a nyitra-apáthiak és nyitra-vicsápiak közös erdőhasználatáról	639
343. 1719. szeptember 3. Sárospatak városának bizonyítványa arról, hogy az általa kihallgatott kondások a Long erdő idei makktermését mennyire becsülték	641
344. 1720. ápril 27. A felső-elefánthi közbirtokosok erdőrendtartása	643
345. 1720 körül. Kivonat gróf Csáky Imre kalocsai érsek és váradi püspöknek belényesi udvarbírája részére adott utasításából a fűrészmalmot illetőleg	645
346. 1721. decz. 30. Kivonat a temesi bán-ság területén lévő bányahivatalok részére adott utasításból, az erdőket illetőleg	646
347. 1723. febr. 1. Aranyosszék határozata a szék szabad erdejének felosztásáról az egyes falvak közt	648
348. 1723. október 23. A nagybányai kir. bányahivatalnak Felsőbánya városával kötött egyezsége az erdők használata felől	649
349. 1724. június 1. A gróf Pálffyak és Bazin sz. kir. város között létrejött egyezség a czajlai és limpachi erdők használata tárgyában	652
350. 1726. május 19. Nyitramegye tanuvallatása a nyitra-apáthiak és nyitra-vicsápiak közös erdőhasználatáról	654
351. 1726. deczember 30. A kir. fiscusnak Nagybánya városával kötött egyezsége némely városi erdők használata iránt	659
352. 1727. decz. 15. Kivonat az udv. kamarának a temesvári igazgatósághoz intézett rendeletéből, a fa- és szénszállítás ügyében	661
353. 1727. Kivonat Udvarhelyszék szabályzatából az erdőgyújtások ellen	663
354. 1728. Aranyosszék szabályrendelete a szék szabad erdejéről	663
355. 1729. november 20. A magyar országgyűlés által hozott 22. törvényczikk a vadászat és madarászatról	664
356. 1730. jan. 14. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályzatából az erdők használatáról	666
357. 1730. febr. 15. A maros-németi földesurak egyezsége az erdők használata felől	667
358. 1731. máj. 7. Kivonat Szabolcsmegye szabályrendeletéből a fahántás eltiltásáról	668
359. 1731. Kivonat Kassa sz. kir. város szabályzatából a serfőzöhöz szükségés fáról	669
360. 1732. július 15. A szomolnoki bányahivatal szerződése a szepesi kamarai igazgatósággal fa-szolgáltatás iránt	669
361. 1732. november 8. A thuróczi jezsuitáknak Német-Lipcse várossal létrejött peregyezsége a város és Felső-Szlécs közti erdők használatáról	671

	Old.
362. 1733. február 23. Tanuvallatás Aranyosszék közös erdejéről	674
363. 1735. Krasznamegye szabályrendelete a községek felelősségéről erdőgyújtások esetén	697
364. 1736. november. Jelentés a Soprony városi erdők állapotáról... ..	697
365. 1738. augusztus 22. Tordamegye tanuvallatása a szindi földek, tó és erdő közös használatának megháborításáról... ..	701
366. 1739. június 14. Az egri jezsuiták aranyosi erdőrendtartása	712
367. 1739. október 20. Karatna alsó-fejérmegyei község erdőrendtartása	723
368. 1739. okt. 23. Kivonat a Rózsahegy városa részére megállapított kamurai rendtartásból	724
369. 1740 körül. Szakolcza város utasítása erdészei részére	727
370. 1740 körül. Kivonat a szakolczai városkapitány részére adott uta- sításból, az erdők — különösen az erdővetések — megóvását illetőleg	728
371. 1741. december 4. Utasítás az abrudfalvi erdőőr részére	729
372. 1742. július 14. Báró Andrassy Ferencz föltételei, a melyek alatt ohornai erdeit a szomolnoki bányahivatalnak használatra át- engedi	731
373. 1743. november 8. A holicsi és gödingi uradalmak közti egyezség egy köztük vitás erdő használatáról	733

OKLEVELEK.

1015—1742.

1.

1015. Szent István király a pécsváradi apátság részére adott *alapítólevelében* az adományozott birtokokat felsorolván, a negyedikről, *Szekszárdról* azt mondja,

hogy azt *az ő utódaival közösen* bírják, úgy a földeket mint *az erdőket, szőlőket* sat., kivéve az apátság udvarháza mellett lévő *ligetet*, mely csakis az apátságot illeti.

A birtokok s egyéb más javak és kiváltságok felszámllálása után kimondja,

hogy az apátság bárhol található *erdemek jövedelme*: mint a disznók és nádasok után járó adó senki másé, csak az apáté.

Dr. Karácsonyi J., Szent István király oklevelei. Budapest, 1891. 80. és 82. l.

2.

1075. I. Gejza király a garam-szent-benedeki apátság részére adott *alapítólevelében* azt mondja,

hogy *a Garamon szállított fáknak* vámja csakis az apátságot illeti.

Knauz N., Monumenta Eccl. Strigoniensis. Esztergom, 1874—82. I. 59. l.

3.

1093 körül. Szent László király a pannonhalmi apátság részére adott *megerősítő levelében* az apátság birtokait elészámlálván, tizenötödik jószágául megnevez

egy birtokot, mely a *Zselicz erdő* alatt fekszik s melyet éppen ő adományozott *disznók legeltetésére* az apátságnak 30 telek kondással és 300 disznóval.

Árpádkori Új Okmánytár. Budapest, 1860—74. I. 131. l.

4.

1096 körül. Kálmán király alatt a *tarczali országgyűlésen* hozott *végzésnek 18. pontja* úgy szól,

hogy a király az egyházaknak adományozott *erdőket* senki által nem engedi visszavenni.

Corpus Juris.

5.

1109. Kálmán király a veszprémvölgyi apácák részére adott *mege erősítő levelében* birtokaikat felsorolván *Szár-Berényről* (ma Vörös-Berény) azt mondja,

hogy az e faluhoz tartozó föld és *erdő* a falusiakkal *kösös*, kivéve a *honyhaerdőt* (*sylva coquine*),* a mely már köröskörül el van határolva.

Fejér Gy., Codex Diplomaticus Hungariae. Buda 1829—44. tom. VII. vol. I. 140. l.

6.

1113. Kálmán király a zobori convent részére adott *mege erősítő levelében* birtokait felsorolván, *Bajmócskáról* (Boencza) azt mondja, hogy e falu földjét és *erdejét* a convent *közösen* bírja a galgócsmegyei várszolgákkal.

Dr. Fejérpataky L., Kálmán király oklevelei. Budapest 1892. 57. l.

7.

1134. Felicián esztergomi érseknek a váradi zsinaton kelt *ítéletlevele* a somogymegyei ispán és somogyi várjobbágyoknak a zágrábi püspök ellen

* Ezzel a kifejezéssel, melynek értelme itt annyira szembeszökő, középkori okleveleinkben sűrűn találkozunk, de többnyire már mint erdei helynevekkel.

Dumbrova erdő birtokáért indított perben, amely szerint azt a püspöknek visszaitéli, poroszlója által annak határait megjárhatja és felújíttatja, kimondván, hogy senki oda bemenni, onnan valamit elvinni vagy ott vadászni, a püspök engedélye nélkül, ne merészkedjék.

Knaus N., i. m. I. 85., 86. l.

8.

1138. II. Béla király a dömösi prépostság részére adott *meg-erősítő levelében* a prépostság birtokait felsorolván *Gan* faluról azt mondja,

hogy ott az egyház jobbágya: Atakur 7 más telekkel, kiknek kötelességük évenként vagy *két faházat építeni*, vagy 1000 *zsindelyt* beszolgáltatni;

továbbá, hogy a prépostnak *Erdélyben* olyan emberei vannak, kik évenként 20 *nyestet*, 100 *bört*, 1 *medve*-bélést és 1 *bölny*-szarvat tartoznak adni.

Knaus N. i. m. I. 90. és 94. l.

9.

1156 körül. II. Gejza király (a *Keled* nemzetségbeli) Gottfried és Albrecht német vitézeknek *adományozza* többek közt

Karakóme gyében a Sár nevű *királyi erdőt* az ottani 4 *királyi erdőővővel* egyetemben.

Sopronvármegye Története. Oklevéltár I. 1. l.

10.

1206 körül. János esztergomi érsek a veszprémi várjobbágyoknak a bakonybéli apát ellen annak *Szücs* (Scis) falubeli földbirtoka iránt indított perében az apát javára *ítéletet* hozván, *Pósa* pász apát az apátság jobbágya a vesztés felpereseknek perköltségre

egy márkát ad azzal a föltétellel, hogy ennek fejében neki a nevezett falu földjéből, *erdejéből* és kaszálójából (évente) ugyanakkora *nyíl* (pars) járjon, mint az ott lakó jobbágyok bármelyikének.

Árpádkori Új Okmt. I. 92., 93. l.

11.

1209—34 közt. A váradi káptalan *jegyzőkönyve* szerint Pál, a *királyi bölényvadászok ispánja* előtt a Gourou faluból való Apaj valami kardnak ellopásáért a *Szent-Márton* faluból való András (*királyi*) *bölényvadászt* perbe fogja.

Váradi Registrum 167. sz. *Endlicher*, Monumenta Arpadiana.

12.

1209—34. A váradi káptalan *jegyzőkönyve* szerint Pál a (*királyi*) *bölényvadászok ispánja* a *szathmári* alesperes előtt mérgezés miatt perbe fog egy asszonyt.

Váradi Registrum 255. sz.

13.

1209—34 közt. A váradi káptalan *jegyzőkönyve* szerint Joákim, a (*királyi*) *bölényvadászok ispánjának* Lászlónak helyettese előtt Volura adósság miatt perbe fogja Pétert.

Váradi Registrum 290. sz.

14.

1209—34 közt. A váradi káptalan *jegyzőkönyve* szerint Meskó beregi megyeispán előtt Vadu a *beregi erdő ővői* közül méregéttetés miatt perbe fogja a vele egy faluba lakó Vulkánt.

Váradi Registrum 314. sz.

15.

1209—34 közt. A váradi káptalan *jegyzőkönyve* szerint Miklós királyi udvarbíró és pozsonyi megyeispán, mint a királynak ezen ügyben kirendelt bírója előtt az *ippi (királyi) bölényvadászok* Gunter fiait Deudas föld miatt perbe fogták, de aztán azt visszavonván, erről a káptalannál *azon bölényvadászok tiszagyja*, (*decurio* == tizedes) Mert előtt vallomást tesznek.

Váradi Registrum 330. sz.

16.

1210. A győri káptalan *bizonyságlevele* szerint

Uriás pannonhalmi apát, miután az apátságnek Szent-Kereszt, Varsány és Lázi nevű faluit a *bakonyi erdővők* meg nem szüntek háborgatni, a *Kajár falubeli erdővőket* a király előtt perbe fogta közülök, kik azonban most ünnepélyesen elismerik, hogy azon faluk *egyike sem tartozik a bakonyi ispánhoz*, s ennél fogva *az ispánnak adóval és szállásadással*, miként a *Bakonyban lévő többi faluk*, nem tartoznak.

Árp. Új Okmt. I. 100. l.

17.

1214. A veszprémi káptalan *bizonyságlevele* szerint

a *Kapolcs* falubeliek bizonyos Csekölő-nek egy 100 holdnyi *közös erdőt*, mely közönségesen *Bárd*-nak neveztetik, adományoznak, megengedvén, hogy abban *irthasson*, és bárhová *telepedne is át a falu*, a maga és testvérei házait szabadon oda általvihesse.

Hazai Okmánytár. Győr és Budapest, 1865—91. V. 6. l.

18.

1224. II. András király *adománylevele* Frankavilla-i Lőrincz részére,

mellyel neki *Ysdan* (Bodrog-Zsadány?) faluból, amely a *királyi erdővőkhoz* tartozik, a Tisza és Bodrog vizén alul egy földet s ahhoz tartozó *erdőrészt* ad.

Haz. Okmt. VI. 18. l.

19.

1226 körül. Miklós nádor a *pannonhalmi apátság* szolgáló népeinek szolgáltatásairól kelt *ítéletlevelében*, az udvarnokok sokféle kötelességei között elésorolja azt is,

hogy az apátság udvarnokainak egy része tartozik a sütőkemence és konyha számára minden héten 3 szekér fát, szent

Márton napján s amikor a király az apátságba érkezik, havonként szintén 3 szekér fát, mely *ölfá*-nak (eulfa)* neveztetik, beszolgáltatni.

Árp. Új Okmt. VI. 438. 1.

20.

1230 körül. II. András királynak a heiligenkreuzi apát panaszára kelt *parancsa*

a *mosonyi* és *soproni várakhoz tartozó* összes határőrök és *erdőővőkhoz*, mellyel őket az apát ottani birtokának elfoglalásától eltiltja, sőt annak megvédésére utasítja.

Fejér i. m. tom. III. vol. II. 460. 1.

21.

1231. II. András király a Szent-Györgyi grófok őse, Tamás ispán részére kelt *adománylevelével* a többi közt

neki adja a Szatmár vára hatalma alól kivett *Fentős erdőt*, az azon erdőt őrző ember falujának földjével együtt, amely föld a *Cserep nevű királyi erdő örének hasonnevű faluja* mellett fekszik.

Árp. Új Okmt. XI. 231. 1.

22.

1233 körül. Fogott bírácoknak a pannonhalmi apát és az ő szolgáló népei közti perben kelt *ítéletlevelé* szerint

a kondások falujában** lakó emberek azon panaszkodtak, hogy noha ők az apátnak minden 2 telek után 1 disznót, 60 *kecskebőrt* hájjával együtt és 40 akó búzát adnak a javából, mégis az apát őket hordók készítésére, fuvarozásra szorítja, ide-oda küldözgeti s bárányaik, gödölyéik és *méhcik* tizedét követeli rajtuk.

* IV. Béla királynak ugyanezen ügyben 1240 körül (Árp. Új Okmt. VII. 98. 1.) kelt ítéletlevelében szórul-szóra ugyanezeket mondja, csak az *ölfá* helyett *tűzfát* (tyzfa) említ.

** A Zsiliczségen Somogy megyében. Lásd fentebb a 3. számú 1093 év körüli regesztát.

Erre a fogott bírák azt ítélték, hogy ezentúl őket az apát küldözgetésekre s hordók csinálására nem használhatja, sem tizedet nem vehet tőlük; ami azonban a fuvarozást illeti: hordóknak (évente) 5 *szekér dongafát* (que vulgo dicuntur dunga) tartoznak beszállítani egészen az apátság kaposi malmáig.

Árp. Új Okmt. VI. 540., 542. l.

23.

1238. IV. Béla király a jeruzsálemi lovagrend részére (különösen bodrog-, csanád-, keve-, temes-, bács- és somogy megyei birtokaikról) kelt *adománylevelében* a többi közt

a *nádornak* és a *megye-ispánoknak* járó s a rend jobbágyaitól fizetendő *disznó-adót* és *tizedet* alamizsnául a rendnek hagyja, hogy azt jobbágyaitól a rend szedje a maga hasznára, mindazonáltal a maga és jobbágjai disznait a *vármegyék erdeiben*, ott ahová a környékbeli disznai csak adófizetés mellett bocsáttatnak be, szabadon legeltethesse.

Fejér i. m. tom. IV. vol. I. 107. l.

24.

1240 körül. IV. Béla király a pannonhalmi apátság összes birtokait összeírattván, az *összeírólevelében* többek közt ezt olvassuk:

A *Zsilicz* (Zeles) erdőben a *kondásoknak* egy határ területén belől 10 falujok van, t. i. Márczadó, a két Szerenke, Dercze, Vályusfő, Nyírákol, a két Szent-László, Bozzás és Kárán falvak, összesen 300 telekkel és 60 eke terjedelmű földdel, erdővel és réttel. Minden 2 telek után évente egy-egy hízott *disznót*, 600 akó gabonát a javából, és a barátok lábbelijére hájával együtt 60 *kecskebőrt* adnak. Kötelesek ezenkívül *hordóknak való fát* vágni s az apátságnak a Kapos folyón túl levő malmáig beszállítani; az apátot kétszer egy évben tavasszal és télben élelemmel ellátni, s a rendes udvarnoki szolgálatokat teljesíteni.

Árp. Új Okmt. II. 25. l.

25.

1240. Donát «isten kegyelméből *bakonyi ispán*» a bakonyi Szent-Kereszt kápolna részére adott *iktatólevelében* előre bocsátja, hogy II. András király még 1232-ben (Árp. Új Okmt. I. 293. l.) a kápolnának köröskörül akkora földet adományozott, amelyen a kápolna temetőjéből egymás után két nyilat a négy világtáj irányában messzire ki lehet lőni, s e terület kihatásával és átadásával a bakonyi ispánt bizta meg, sőt azt az új király IV. Béla is megsürgette. Bakony ispánja az adományt szó szerint végre akarván hajtani, dél felől mindjárt a királyi szakácsok ellentmondásával találkozott, északról pedig az *erdőóvók* szegültek ellene, mivel — úgymond — ott tartózkodván a vadak, az a hely *vadászatra alkalmas*.

Erre az ispán *tanácsot tartván a bakonyi jobbágyok és erdőóvók* előbbkelőivel (és pedig 6 jobbágygal: Tevel és Boldey faluból, és 10 erdőóvóval: Tevel, Berend és Német falvakból), és azon földet más helyen hasította ki és látta el határokkal.

Árp. Új Okmt. II. 111—112. l.

26.

1244 körül. IV. Béla király *parancsa a bakonyi ispánhoz* a veszprémvölgyi apácák részére,

hogy a kolostoruk és udvarházuk kijavítására szükséges *fával* lássa el őket, s hogy az ő alantasai s a *bakonyi erdőóvók* az apácák fával megrakott szekereit szabadon engedjék.*

Fejér i. m. tom. VII. vol. I. 362. l.

27.

1249. Az egri káptalannak az Örsúr nemzetségbeliek részére kelt *vallólevelében Szalonna* falu szomszédjául

Joákim (Iwahun) és Görgös (Gurgus) nevű *királyi erdőóvók két faluja* említetik.

Hazai Okmt. VI. 51., 53. l.

* Ugyanezen parancsot 1367-ben (*Fejér* i. m. tom. IX. vol IV. 44. l.) I. Lajos király is kiadja.

28.

1250. IV. Béla király Radun részére kelt *adománylevelében* az adományozott zólyommegyei terület szomszédjául

a *királyi erdőövök faluját* (a mai *Badin*) és tovább a *király erdejét* nevezi meg.*

Fejér i. m. tom. IV. vol. II. 61. l.

29.

1255. IV. Béla király Beszterczebánya város részére adott *szabadalomlevelében* többek közt megengedi,

hogy lakosai *egész Zólyom megyében* mindenütt, a földeken, *erdőkben* és vizekben aranyat és ezüstöt kutathassanak,

s hogy továbbá *a nekik adományozott terület* mindennemű javaival szabadon élhessenek, *kivéve a vadászatot és halászatot.*

Knauz i. m. I. 426. l.

30.

1256. IV. Béla király a *Pelsőcz* falubeli Budiszlónak,** a *zólyomi királyi erdő örének és száznagyának* (centurio = százados) sokszoros hű szolgálataiért a Lampna vize közt fekvő földet *adományozza*, úgy hogy azt, ha örököse nem lenne, élteben, halálában is testvéreire s rokonaira vagy lelke üdvösségére alapítványul hagyhatja.

Haz. Okmt. VI. 85. l.

31.

1256. IV. Béla király, minthogy a *zólyomi vadaskert nyolcszöve* eddig szántóföldben szűkölködött, a Hont várához tartozó s az erdőkkel együtt 10 eke terjedelmű *Szúd* nevű földet örök időkre nekik és utódaiknak *adományozza.*

Fejér i. m. tom. IV. vol. II. 394. l.

* Erről mindenki meggyőződhetik, ha az ezen oklevélben leirt határokat az 1293. évi (Árp. Új Okmt. X. 118—120. l.) határleírással összeveti, a hol a *badini királyi erdőövök* határozottan megneveztetnek.

** Pelsőczön egy hegy ma is őrzi ennek a száznagyak emlékét.

32.

1258. Dénes szolnoki és *bakonyi ispán*, a pannonhalmi apátság-nak *vinnyei* jobbágyai és a *Churgi* falubeli *bakonyi erdőővök* közti perben kötött *peregyességről* szóló *bizonyságlevélben* mondja, hogy maga helyett a Penkenyő (Penkenw) nemzetségbeli Saul *bakonyi (vice) ispánt* küldötte ki az ügynek megvizsgálására, aki a szomszédokat s a vidék nemeseit összehíván, azok azt vallották,

hogy a vinnyeiek szántóföldje nyugat felől a *fenyőfői* királyi udvarnokokkal s egy *fenyveserdővel* lévén határos, a vinnyeiek azon erdőben mindenkor szabadon legeltethették marháikat, és ezt a *Churgi* falubeli *erdőővök*, t. i. Benke *szásznagy*, Zunka sat. összes társaikkal, a vénekkal és ifjakkal együtt el is ismerték.

Igy állván a dolog, az erdőővök, miután a pannonhalmi apát a perköltések fedezését magára vállalta, a perről lemondottak azon *föltétel* alatt, hogy a vinnyeiek ezentúl *semmiféle élőfát kiirtani ne merjenek*. Mely egyezséget a felek Dénes bakonyi ispán előtt is megismételték.

Árp. Új Okmt. II. 314., 315. l.

33.

1262. Pál mester fejérvári prépost kir. al-kanczellár, és Simon ispán al-országbíró, mint a király által az alábbi ügyben kiküldött bírácnak peregyezségről szóló *bizonyságlevele* szerint a *Karcsa* falubeli (Pozsonymegye, Csallóköz) Iván fiai: Márk és Bodó perbe fogták az ugyanodavaló Remig ispán fiait, Landgráb-ot és Bertalant egy 15 *holdnyi Árki nevű erdő miatt*, azt állítván, hogy az az ő örökös erdejük, de azt tőlük még a tatárjárás után következő évben Remig ispán elfoglalta.

Ennek ellenében Remig ispán fiai azt mondták, hogy az az atyjoké és őseiké volt mindig, «és hogy az említett erdő emberi kézzel vetett magból keletkezett».

A bírác a felek közt istenitéleti párbajt rendeltek el, kik azonban a bajvívás színhelyén úgy egyeztek meg, hogy az erdő 3 részre osztassék meg köztük s abból két rész az Iván fiai, a harmadik pedig Remig fiaié legyen.

Árp. Új Okmt. XI. 519., 520. l.

34.

1262. István ifjabb király az esztergomi egyház és a dömösi prépostság népei közti perben kelt *ítéletlevelében* (a hontmegyei) Helemba mellett

az *esztergomi érseknek Dióspataktő* (Gyospotokteu) faluban lakó *erdővőit* említi.

Knauz i. m. I. 471. l.

35.

1262. A fehérvári kápt. *bizonyságlevele* arról, hogy Egyed fia Egyed *kenesi erdejének* mind *tüzi-* mind *épületfabeli hasznát* — kivéven a makktermő fákat és a marhák legeltetését — Renold fia Princz ispánnak s ennek szent-margit-egyházi és lusuk-i jobbágyainak örök időkre 10 ezüst márkáért eladta; olyan feltétel mellett azonban, hogy Princz ispán jobbágyai azt az erdőt csak *saját szükségletükre* használhatják, de fáját senkinek *el nem adhatják*.

Árp. Új Okmt. VIII. 41., 42. l.

36.

1263. IV. Béla király András besztercebányai bíró részére kelt *adománylevelével*

a Besztercebánya és Lipcse közti *erdőt* neki adván, azt a *sólyomi megyeispánok* hatalma s joghatósága alól kiveszi.

Knauz i. m. I. 492. l.

37.

1263. IV. Béla király Uzda fiai és Meczk fia részére kelt *szabadalomlevelében* bizonyítja, hogy ezek külföldről jöttek *Turócza* és ott a maguk jószántából a királynak

hol *halászati*, hol *vadászati* szolgálatokat teljesítettek.

Hazai Okmt. VIII. 92. l.

38.

1263. IV. Béla király a zólyomi polgárok részére kelt *meg-erősítő levelében*

Zólyomban az ő, két árok közt fekvő *királyi vadaskertjét* említi.

Fejér i. m. tom. V. vol. II. 188. l.

39.

1265. IV. Béla király Vezekényi Dénesnek (a Czirákyak ősének) *adományozza* a sopronmegyei *Székás* (Czirák mellett) földet, amely *a király rábai erdőövöinak földje* volt, kiknek ott már csak 5 telkük van.*

Sopronm. Tört. Oklevéltár I. 30. l.

40.

1270. V. István király Bőjte (Buhte) részére kelt *adomány-levelében* azt mondja,

hogy Bőjtét másként *Vizóvó*-nak (Wyzouow) nevezték, *(mert az volt a szolgálata, hogy a király részére Gömörmegyében a halászsatra alkalmas vizeket kikutatta s azokat embereivel halásztatta és mások ellen védemezte).***

Gr. Zichy-család Okmánytára. Budapest. 1871—1894. II. 330., 331. l.

* Magától értetődik, hogy a király csak annak az 5 teleknek földjét adományozta el s nem egyszersmind a rajta lakó erdőövöket is. A *székási erdő-övek* ezután is szerepelnek, sőt a Vezekényieket 1272-ben (Sopronm. Tört. Oklt. I. 34. l.), 1279-ben (u. o. I. 45. l.) és 1283-ban (u. o. I. 48. l.) ezen eladományozott föld birtokáért ismételen perrel támadják meg, de azt természetesen mindannyiszor megvesztették.

** A zárjelbe tett adat nem V. István, hanem III. András 1290. évi oklevelében fordul elő. *Vizóvó* tehát annyi, mint a királyi vizek ővője, mint az erdőövő a királyi erdőké. Azt hiszem, hogy itt csak hegyipatakok vizéről és pisztrángahalászatról lehet szó. Az erdőövök is az erdők védelmén és a vadászaton kívül szintén ilyen erdei patakok halászatával is foglalkoztak.

41.

1270. V. István király Csák bán részére adott *adománylevelében*

őt *örökös bakonyi ispánnak* nevezi.

Haz. Okmt. III. 17.

42.

1271. Az esztergomi káptalannak a Kacsics nemzetségbeliek részére adott *osztálylevelében* ki van mondva,

hogy az összes erdők a nemzetség *közös* tulajdonát képezik ezután is, kivéve az *orotvá*-kat (wrutua), vagyis irtásokat, amelyek az illető irtóknak örökös tulajdonát képezik.

Árp. Új Okmt. VIII. 355. 1.

43.

1272. V. István király a csúti monostor részére adott *megerősítő levelében* a monostor felsorolt birtokai közt említi

a Peith faluban lévő malmot, melyhez 2 háztelek tartozik, annyi kaszálóval, amennyit egy nap alatt 5 ember megkaszálhat, *és annyi erdővel, amennyit egy nap alatt 2 bárdal le lehet vágni.**

Knauz, Mon. I. 594. 1.

44.

1272. V. István a sági convent részére adott *adománylevelében*

a conventnek adott hontmegyei *Tesmag*-ról azt mondja, hogy az előbb nemesi birtok volt, de még IV. Béla király azon nemesektől csere útján *magához váltván, oda hirályi erdőövöket telepített*, de most már *Tesmag üresen áll.*

* *Fejér* i. m. tom. V. vol. I. 202. 1.

* Vagyis a mennyi fát két ember bárdjával levághat. Innen azt a területet középkori okleveleink rendszerint *bárdaljá*-nak nevezik.

45.

1274. A veszprémi káptalan a *lövöldi* (Luedl), ma *kis-lódi* (*bakonyi*) *erdőővők* és a borsodi bakonybéli jobbágyok közt bizonyos gyilkosság ügyében kötött egyezségről *bizonyságlevelet* állít ki. Árp. Új Okmt. IV. 48. l.

46.

1275. IV. László király a Rummy-család őseinek *adományozza* a vasvármegyei *Balozsaj* földet, mely a *királyi erdőővők* birtoka volt, de most *lakatlan*.

Hazai Okmt. VIII. 176. l.

47.

1276. IV. László király az Osl nembéli Lászlónak *adományozza*

a vasvármegyei *Kecsel*, ma *Kicsléd* nevű földet, ahol azelőtt *vasvári várszolgák* és (*királyi*) *erdőővők* laktak.

Fejér i. m. tom. VII. v. II. 51. l.

48.

1280. IV. László király a sóvári Soósok őseit *megerősíti* a (Sáros-)Patakhhoz tartozó *Radvány* föld birtokában, mely azelőtt a *királyi erdőővőké* volt.*

Eredetije a sóvári Soós-családnak a m. nemz. múzeumban elhelyezett levéltárában. Kiadta: *Fejér* i. m. tom. V. vol. III. 17. l.

49.

1282. Az esztergomi káptalan a királyhoz intézett *iktató jelentése* szerint

Turchus-i Tamás ispán fiát, Fülöp mestert, a IV. László király által neki adományozott zólyommegyei *Pónik-erdő* és föld birtokába,

* V. ö. a 76. sz. 1353. évi kivonattal.

a mely lakatlan és *sem vadászatra** nem alkalmas, *sem halászó vizei* nincsenek, Hochach, a *sólyomi felsőfalvi királyi erdőővök száznagya* a szomszédok, a sólyomi ispán tisztje és *a sólyomi királyi erdők és vizek ővőinek* (omnibus custodibus et piscatoribus sylvarum vestrarum de Zolum) jelenlétében beiktatta.

Haz. Okmt. VI. 285., 286. l.

50.

1283. IV. László király Ileméres fiait, Gyepeszt és Simont, *nyárs(ardó)ri királyi erdőővöket*, az erdőővás szolgálatától fölmentvén *nyárs(ardó)ri földjük felerésztével* együtt az *országos nemesek sorába* emeli.

A szepesi káptalannak Nyársardói Gyepes fiai részére 1338-ban kelt átirat eredetije a Semsey-család levéltárában. Kivonatosan közli: *Fejér* i. m. tom. V. vol. III. 165. l.

51.

1283. IV. László király öt *ásgúti királyi erdőővöt*, sok vitézi érdemeikért az erdők őrzésének szolgálatától fölmentvén, *Ásgut földjük felerésztével* együtt az országos nemesek sorába emeli.

Hazai Oklevéltár. Budapest, 1879. 99. l.

52.

1284. IV. László Hekkul gölniczbányai polgárnak, a Jekel-falusyak ősének, bizonyos

Kochenseife nevű *erdőt adományoz*, hogy azt kiirtsa, lakhatóvá tegye és benépesítse, mivelhogy *az az erdő* — mondja a király — *sokkal hasznosabb lesz így, népesen, mintsem lakatlanul.*

Fejér i. m. tom. V. vol. III. 247. l.

53.

1285. IV. László király a Rusd nemzetségbeli Herbord fiainak birtokáért (Nagy)-Marosért a *pilisi királyi erdőővök földjét*,

* Mégis Mátyás király 1473-ban (M. O. D. L. 17,505.) a *póniki kir. vadászoknak* szabadalmat ad.

a *Pilis erdő* aljában fekvő és 6 eketerjedelmű *Bogud*-ot adja cserébe s abba őket a *pilisi ispán* és visegrádi várnagy beiktatja.

Knauz i. m. II. 192., 193. és 207. l.

54.

1288. IV. László király Pozsony város bírójának Jakabnak *adományozza* és a *possonymegyei ispán* és *vár* hatalma alól kivieszi a *possonyi vár erdőoainak* a vár mögött s a két Vidricze folyó közt fekvő *földét*, mely az erdőkkel együtt mintegy 30 ekényi terjedelmű és a *tatárjárás óta lakatlan*.

Árp. Új Okmt. IV. 310., 311. l.

55.

1288. Péter nádor a Zách nemzetség gömörmegyei birtokairól szóló *bizonyosságlevelében Csákány* föld egyik szomszédjául (*Gömör*) *vára vadaskertjét és vadásszó helyét* nevezi meg. Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 1233. sz. alatt.

56.

1288 körül. IV. László király *parancsa Vasvármegye nemeséhez*, hogy a vasvári prépostot a *Rába erdőben* gyakorolt fajzási s más jogaiban ne háborgassa, sőt inkább védelmezze meg.

Haz. Okmt. IV. 52. l.

57.

1289 körül. IV. László király *szabadalomlevele* a Csák nemzetségbeli Csák, Renold és Kemény részére, mellyel megengedi nekik, hogy a *Rába erdőben* a maguk és jobbágyaik disznait minden adó nélkül makkoltathassák, marháikat szabadon legeltethessék, az ott lévő rétet kaszáltathassák és a mennyire szükségük van, annyi fát vágathassanak. Ennek következtében elrendeli, hogy a *vasvármegyei ispán* ne merészelje őket ezekben akadályozni.

Haz. Okmt. IV. 53. l.

58.

1291. Az erdélyi káptalan előtt az erdélyi püspök a *gyulafehérvári dóm fatetőzetének* elkészítése végett szerződést köt 4 *ács*sal (Karakó, Gyulafehérvár, Orbó és Kelnekről).

A kialakult 90 ezüst márkányi árból 12 márkát a püspök akkor köteles lefizetni, amikor az ácsok *az erdőbe* mennek gerendák és szarufák vágására s azok a templomhoz szállíttatnak. Amikor deszkát hasogatni mennek az erdőbe, megint 12 márkát kapnak; a hátralévő összeg a tetőzet egyes részeinek elkészítése után megfelelő részletekben fog nekik kifizettetni.

Mindezekhez azonban a fát a püspök köteles adni és beszállítani, de annak vágása, elkészítése az ácsok dolga.

Zimmermann, Urkundenbuch I. 179., 180. l.

59.

1291. III. András király Pozsony városa részére adott *szabadalomlevelében* megengedi azt is,

hogy az erdőt szabadon használhatják, tüzi és épületfát ott szabadon vághatnak a nélkül, hogy *a vadászok ispánjának* ezért valamit fizetni tartoznának.

Fejér i. m. tom. VI. vol. I. 108. l.

60.

1294. Bald szepesmegyei ispán *bizonyságlevele* előadja, hogy ő a *Leibicz* falu melletti erdőt kiirtani s ott falut építeni akart, de a leibicziek a többi szepesi szászokkal együtt ez ellen panaszra menvén hozzá, s az ispán is belátván, hogy a leibicziek azt az erdőt nem nélkülözhetik, visszabocsátotta nekik azzal a föltétellel, hogy ott sem ő sem a szepesi szászok falut nem telepíthetnek.

Fejér i. m. tom. VI. vol. I. 327., 328. l.

61.

1296. III. András király Radun fia Mike ispán részére kelt *adománylevelében* egy, a Hosteryte, Jeszenicze és Lococho folyók közt fekvő földet neki adományozván, abba őt Tamás fia Fülöp ispán a túróczy convent embere előtt beiktatja,

kivéve egy kis rétet, amely iránt *a királyi erdőővők* ellentmondtak. Az adományozott földek határleírásában szomszédokul «*egy másik falu királyi erdőővői*» említetnek.

Fejér i. m. tom. VI. vol. II. 34., 35. l.

62.

1298 körül. III. András király *parancsára* Ugocsa vármegye ispánja és szolgabírái Achilles pataki plebanusnak és testvéreinek 25 holdnyi földjét,

a melyet *a királyi erdőővők* elfoglaltak, nekik visszaiktatják.

Haz. Okmt. VIII. 453. l.

63.

1300. III. András király Synka mesternek *adományozza* a sárosmegyei *Asgüterdöövó* (Asgutherdewow) nevű földet, a mely most üres, de azelőtt *királyi erdőővők* laktak rajta.

Átirata 1323-ból a herczeg Batthyányi-család körmendi levéltárában. Kiadta hibásan: *Fejér* i. m. tom. VI. vol. II. 260. l.

64.

1324. I. Károly király (Nagy)-Maros város részére adott *szabadalomlevelében*

megengedi, hogy polgárai *a Pilis erdőben* a Duna mindkét partján építésre és tüzelésre szükséges fát minden *adó és peccétkérés** nélkül szabadon vághatnak. A ki azonban *eladásra*

* A középkorban az, aki engedélyt adott valamire, annak bizonyosságul peccétkének lenyomatát adta át a kérő fél részére, ki aztán az engedélyt

akarna fát vágni, azt már csakis a *pilisi ispán* tudtával és engedélyével teheti.

Fejér i. m. tom. VIII. vol. II. 516. l.

65.

1325. I. Károly király parancsa a fejérvári káptalanhoz, hogy a király *bakonyi erdejének határait járja meg*, és a *bakonyi ispán* tudta nélkül való vadászattól vagy az erdő bármiféle használatától az összes szomszédokat tiltsa el.

Eredetije a herczeg Batthyányi-család körmendi levéltárában, Himffiana, mand. reambulát.

66.

1328. I. Károly király *szabadalomlevelet* ad a veszprémmegyei Csepely, Szent-Gál és Németi falvak lakosai részére, kik előbb királyi pohárnokok (bucharii) voltak, de már hosszabb idő óta *királyi vadászati szolgálatot* teljesítenek, minek fejében földjeik el nem adományozhatók, csak a király bíraskodhatik felettük s az egész országban vámot nem fizetnek.

I. Lajos király 1346., Zsigmond 1398. és 1412., V. László 1453., II. Lajos 1516. és 1524., és I. Ferdinánd 1528. és 1549. évi átíratában, melynek egykorú másolata az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 24,891. sz. alatt őriztetik. — Közli hiányosan : *Fejér* i. m. tom. VIII. vol. III. 301. l.

67.

1334. Az erdélyi káptalan *cserevallo levele* arról, hogy Csombordi András Korog (Kolosmegye) falu negyedrészt cserébe adja Mérai Miklós

mérai erdejének használatáért, úgy hogy Csombordinak korogi jobbágyai épületekre és tüzelésükre szükséges fát a nevezett erdőben szabadon vág hassanak.

Barabás S., A széki gróf Teleki-család Oklevéltára. Budapest, 1895. I. 50. l.

ennek felmutatásával érvényesíthette. A marosiaknak tehát máskülönben az erdőlésre pecsétet kellett volna kérniök a pilisi ispántól.

68.

1344. I. Lajos király Becsei Töttös és Vesszős részére adott *szabadalomlevelében* parancsol

a *Csepelsziget* ispánjának s az ottani *királyi erdőővök** és ménespásztoroknak.

Zichy-Okmt. II. 136. l.

69.

1347. I. Lajos király Nagybánya városa részére adott *szabadalomlevelében* megengedi, hogy mivel

a városnak adományozott köröskörül 3 mérföldnyire terjedő határban olyan nagy fák és szálak, amelyek a bánya-tárók és vermek munkájára, valamint házak építésére alkalmasak volnának, nem találhatók, az ezekre szükséges fákat *a király és a nemesek erdeiből* vágassák.

Fejér i. m. tom. IX. vol. I. 499. l.

70.

1348. I. Lajos király Gersei Petőnek azt a *szabadalmat* adja, hogy az ő 40 telekből álló Német-Mákfa nevű falujának lakosai a király *Rába* nevű *erdejét* az otlévő kaszálókkal, szántóföldekkel s más haszonvételekkel együtt, azon 40 telek erejéig szabadon, minden a királyt, illetőleg a *vasvármegyei ispánokat* illető adó nélkül élvezhessék.

Anjoukori Okmánytár. Budapest, 1878—91. V. 235., 236. l.

71.

1350. I. Lajos király a Rummy-családnak adományozza annak Rum, Bodorfölde, Gotthárfölde, Balozsaj és Csákány nevű birtokai mentén

a *Rába folyót* hidjával sat., *erdeivel*, az erdők *vadászatával*,

* A csepelszigeti erdőővöket már 1270 táján emlegetik (Orsz. Levéltár, M. O. D. L. 25,043. sz.), kik Tököl mellett egy *Erdő* nevű faluban laktak.

kivéven ezeket a Rába folyó ispánja, — akit «*várnagy*»-nak neveznek — és a *vasvármegyei ispán* hatalma alól.

Anjoukori Okmt. V. 413—415. l.

72.

1351. I. Lajos király a debrentei Himfy-családnak *adományosza*

a veszprémmegyei *Fákó* (Jakoteleke) és *Erdőóvótelek* (Erdeuóvótelek) nevű *királyi lakatlan* birtokokat.

Eredetije a herczeg Batthyányi-család körmendi levéltárában, Himffyana.

73.

1352. I. Lajos királynak a vasvári prépost részére kelt *parancsa Vasvármegye ispánja és alispánjához*, hogy a prépost jobbágyait a *Rába erdő* használatában ne háborgassák, s mint a királyi jobbágyoknak, úgy ezeknek is az erdőbe szabad be- és kijárást engedjenek.

Haz. Okmt. IV. 175. l.

74.

1353. László császári prépost s a királyi kápolna ispánjának a soóvári Soós-ok részére kelt *bizonyságlevele* szerint soóvári Soós János özvegye Soós Péter fiainak a család okleveleit,

s ezek közt a *királyi erdőóvók* és halászoknak IV. Lászlótól adományozott, (Sáros-)patak melletti földjeiről szóló privilegiumát (privilegium quoddam excellentissimi principis domini Ladislai regis Hungarie super terris custodum sylvarum et piscatorum tunc regalium prope villam Patak Erdeuouou et Halaz vocatorum collatis) visszaszadta.*

Eredetije a Soós-családnak a magy. nemz. múzeumban elhelyezett levéltárában. Ismertette *Szamota I.*, A tihanyi apátság alapítólevele. Budapest, 1895. 23., 24. l.

* Nevezetes oklevél, mert ez tartotta meg számunkra az árpádkori királyi erdőóvók *hivatalos eredeti* elnevezést. Az említett megerősítőlevél nem más, mint amit már fentebb (48. sz.) kivonatban közöltünk.

75.

1355. Az aradi káptalan *cserevalló-levele* szerint a Görbedi Balázs fiai két birtokáért a váradi püspök péterházi és tenkei udvarházát az ezekhez tartozó *nyilakkal* együtt adja cserébe s ezenkívül megengedi,

hogy a püspökség bármely *erdejében disznákat makkoltathassák*, és sem ezektől, sem *méheiktől* a *Méhlő* nevű helyeken tizedet ne fizessenek.

Anjoukori Okmt. VI. 359., 360. l.

76.

1355. Az egi káptalan *cserevallo-levele* szerint Lőrincz barsi főispán és diósgyőri várnagy a diósgyőri pálosoknak királya nevében a Szinyva vizén egy malmot ad cserébe a pálosok cseniki földjei és malmáért,

mert ott a király halastavat és *vadaskertet* rendelt fölállítani.

Anjoukori Okmt. VI. 278. l.

77.

1362. A jászói convent *bizonyságlevele* a jászói prépost és Szomolnok városa közti peregyezségről a prépost egy erdejének elfoglalása felett, mely szerint

azon erdő északi részét a szomolnokiak szabadon élhetik és vágthatják, de ennek fejében, *amíg azon erdőréssz levágása tart*, a prépostnak minden év sz. Mihály napján egy darab löweni posztót adni, *a fák levágása után pedig azon földrészt visszabocsátani* tartoznak.

Fejér i. m. tom. IX. vol. VII. 210. l.

78.

1370. Erzsébet királynő Szepsi város polgárainak *megengedi*, hogy még azon idő alatt is, *amíg az ő rendeletére a királyi erdőket Somodi falutól határokkal elkülönítik*, azokat a polgárok szabadon élhessék.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 5853. sz. alatt.

79.

1377. Garai Miklós nádor *a király rendelkezése a Rába folyó, erdő s a folyó mindkét partján lévő szántóföldeknek királyi jog címén* való elfoglalására kiküldetvén, Sopron vármegyében közgyűlést hív össze, hogy ott mindenki a maga netaláni jogcímét oklevelekkel igazolja.

Sopronmegyei Oklt. I. 422. l.

80.

1379. I. Lajos király *parancsa* Szepesi város polgáraihoz, hogy az ottani *királyi erdőből* ezentúl *fát eladásra* vágni ne merészeljenek, hanem csakis amennyi az ő szükségükre — épületre vagy tüzre — kívántatik.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 6588. sz. alatt.

81.

1384. Erzsébet királynő *parancsa* Akos mester *bakonyi ispánhoz*, hogy a bakonybéli apát Akol nevű falujában lakó jobbágyainak a rajtok Tamás *bakonyi alispán* és *Bakony-megye* * *többi tiszttviselői* által elkövetett hatalmaskodásért elégtételt adasson.

Eredetije a pannonhalmi főapátság levéltárában LI. f. alatt. Kivonatát közli: *Pesty F.*, Az eltűnt régi vármegyék. Budapest 1880. I. 209., 210. l.

82.

1388. Zsigmond király *parancsa* Ilsvai Leusták főajtonállómester és *pilisi főispánhoz*, hogy az óbudai apáczáknak, amidőn épület- vagy tüzi fára szükségük lesz, a *pilisi királyi erdőkben* szabad erdőlést engedjen.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 7334 sz. alatt.

* Bakony megyéjéről legelőször egy 1269. évi oklevél (Haz. Okmt. IV. 46. l.) emlékezik, midőn *Beré-t* bakonymegyei falunak mondja.

83.

1395. A pécsváradi convent *bizonyságlevele* a margitszigeti apácák kis- és nagy- cselei és jenői jobbágyainak János pécsváradi, fehérvári és pécsi kanonok fel-szekcsői jobbágyaival a *négy falu közti erdő* iránt kötött peregyezségéről,

mely szerint az erdő közepén haladó utat egymás közt határnak kimondván, azon túl egyik fél se merjen a másiknak részében erdőlni.

Ha pedig valaki mégis általmenne, *az erdővónak* jogában álljon *fejszóját* zálogba elvenni.

Ha pedig azt tőle békével el nem vehetné, akkor menjen el vele oda, ahová a fát viszi s ott ezt a bírónak jelentse meg, aki a kártévő fejszóját megadni tartozzék.

Viszont ha az erdővó valakitől jogtalanul venné el fejszóját, az az erdővót kövesse oda, a hová az a fejszót viszi és az odavaló *bíró* s *két* más *előbbkelő jobbágy előtt, másodmagával* ártatlan-ságáról esküt tegyen, s a bírák fejszóját adassák vissza.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 8079. sz. alatt.

84.

1399. Zsigmond király *parancsa* diósgyőri várnagyához, hogy a miskolczi polgárokat [régte] élvezett erdőlési szabadságukban, az *épület- és tüszifa beszerzését, mész- és szén égetést* illetőleg, ezentúl is tartsa meg, kivéve, ha az erdőt *eladásra* vágják.

Dr. Szendrői J., Miskolcz város tört. Oktár III. 72. l.

85.

1417. Zsigmond király *parancsa* a Késmárk városával szomszédos nemesek és polgárokhoz, hogy a város *erdejét és ligeteit erdőlni* ne merészeljék, mert ezen parancsnak a város piacznán leendő kihirdetése után az azokban talált szekerek, lovak vagy ökrökért a város polgárainak 3 arany forint bírságot lesznek kötelesek fizetni.

Fejér i. m. tom. X. vol. IV. 815—817. l.

86.

1418. A győri káptalan *bizonyságlevele* arról, hogy egykor a csornai convent Potófölde nevű birtokát az ahhoz tartozó *Felerdő*-vel a Rábaközben védelemre néhai Vásárosfalvi Osl és Herbortnak adta át,

kik is *az elpusztított és cserjéssé vált erdőt újonnan jó fákkal fölnevelvén*, azt minden erejükkel megvédelmezték. Most azonban a convent Osl fia Jánostól vissza akarta venni, de mivel a convent többi birtokaitól annyira távol van, hogy azt sikerrel úgy sem védhetné meg, ezen Osl fia Jánossal olyan *egyezséget* kötött, hogy az erdő *védelemre* tovább is az ő kezén maradjon, de azt se ő, sem utódai elpusztítani ne engedjék és a convent szükségére ott szabadon erdőlhessen.

Sopronmegyei Oklt. II. 42. 1.

87.

1426. Zsigmond király *rendelete* IIsvai György *sólyomi főispánhoz* a most fölfedezett ólombányák részére szükséges fának engedélyezése tárgyában. Rendeli hogy :

1. az ezen *bányamunkákra* most és zentúl *szükséges fát* a királyi erdőkben minden haladék nélkül rendesen szolgáltatassa ki a bányászoknak.

2. Ebből a célból *minden esztendőben a vágásra* folyatóságosan *más és más részt* jelöljön ki.

3. Az ily módon egyszer kijelölt *erdőrész fái* aztán teljesen sorjában rendre kivágattassanak, s csakis így szabad aztán rátérni váltakozva a más és más időközben kijelölt erdőrészre.

Végül 4. azon erdőrésznek, melynek fái kivágattak, *fölszántását* semmi szín alatt meg ne engedje, hogy újra erdő nőhessen fel.

Eredetije Besztercebánya város levéltárában, fasc. 14. no 13. alatt.

88.

1450. Garai László nádor *alapítólevele* a porvai pálosok részére, kiket a Bakonyban a maga és ősei *vadászó-helyén* egy kápolna és vadászház körül telepített meg az általa felépített kolostorban.

Többek közt megengedi, hogy a pálosok újfalusi jobbágyai az egész *Bakony erdejét, melynek ő örökös főispánja*, a maguk, de *nem a mások* szükségére szabadon használhassák.

Porván pedig földet ad nekik, amennyit 2 ekével fölszánthatnak, s mivel az a föld erdős, azt szabadon kiürthetik. Ezenkívül ők maguk a Bakonyból tűzre való *száraz* fát, s épületre pedig szál-fát szabadon szállíthatnak, de csakis a magok szükségére; disznaikat, juhaikat, ökreiket s lovaikat pedig az egész Bakonyban szabadon legeltethetik.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 14,424. sz. alatt.

89.

1450 körül. Kivonat Sásony falu törvényéből.

Es ist auch verpoten, das kainer aus der gemain holz sol furn aus ander herrn grunt, sonder alain ein ieder zu seinen notturften. Wer anders tut, der ist zu wandl 6 fl. 2 den. und dennoch in der herschaft straff.

Item, wer sich ains vorster widersetzt oder seines knechts, als oft er das thut, der hat gröslich gefrävelt und ist der herschaft verfallen 5 tal. den. auf gnad.

A heiligenkreuzi kolostor levéltárából kiadta: *G. Winter*, Niederoesterreichische Weisthümer. Wien, 1886. I. 1034., 1038. l.

90.

1453. V. László király *szabadalomlevele* az Ajkai család részére, hogy az ő ajkai jobbágyaik

a *bakonyi királyi erdőt a vadászat kivételével* minden fizetés és adó nélkül szabadon használhassák s abban őket a *bakonyi erdőővők* meg háborítani ne merészeljék.

Haz. Okmányt. II. 315. l.

91.

1454. Szentmiklósi Pongrácz Jakab *zsidóvári* és somlyói *ispán* a *Zsidóvárhoz* és *Lugóshoz* tartozó *erdőispánságot* (*Erdyoyspan-*

ssagoth) nemes Sugár György fiainak, Mihály és Istvánnak *adományozza*, mint a kiknek ősei is *a régi királyok adományából* ezen tisztet mindig viselték.

Pesty F., Krassó vármegye története. Budapest, 1883. III. Oklevéltár 400. l.

92.

1458. Mátyás király *parancsa* Losonczy Dezső Lászlóhoz, hogy a deési czelléreket vagyis sószállító hajósokat, kik a *hajóik és házaik* tatarozására szükséges *fát* már Zsigmond király idejében is a Losonczyak erdeiben szokták vágni, ebben őket megháborítani ezután se merészljék.

Eredetije Deés városa levéltárában.

93.

1460. Mátyás király *megeősítőlevele* Debreczen városa részére, mellyel a *hortobágyi erdők védelmet és tisztét*, — melyet azelőtt debreczeni *királyi tisztartóira* ruházott — mivel azt már Hunyadi János is a városra bizta s ha véletlenül a várost tűz érné, azon erdőkből könnyebben fölépülhetne, sőt ezeknek védelme is hatásosabbá válik általuk, sem mint a mindig változó tisztartók által — újra Debreczen városának adományozza örök időkre.

XVII. századi egyszerű másolata az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 15,312. sz. alatt.

94.

1464. Mátyás király a *Zólyom várához* tartozó Mothófalva (ma Motyova) *királyi birtok* polgárait — minthogy a régi magyar királyoktól nyert szabadsomleveleik a cseh pusztításai alkalmával elégték — következő *régi szabadsomlevekben megeősíti*:

1. A kamara haszna és minden rendes s rendkívüli adó, valamint az egész országban mindennemű vámok fizetése alól mentesek.

2. Semmi más kötelezettségük nincsen *az erdők s az abban lévő vadak őrizetén s azoknak vadászatán* kívül.

3. A zólyomi királyi várnagyok följük semmiféle tisztartót nem állíthatnak.

4. Midőn a királynak udvarába vadat szállítanak, utiköltséggel a zólyomi várnagyok látják el őket.

5. A zólyomi várnagyok sem a vár őrzésére, sem más szolgálatra őket nem kötelezhetik.

II. Ulászló király 1493., II. Lajos 1517., I. Ferdinánd 1528., Miksa 1573., III. Ferdinánd 1655. és I. Lipót király 1688. évi megerősítőleveléből az Orsz. Levéltárban őrzött «Liber Regius»-ok XIX. kötetében 175—176. l.

95.

1470. A veszprémi káptalan *bisonyságlevele* arról, hogy Essegvári István a *szentgáli, horhi és németi királyi vadászokat az Essegvárában birt részeihez tartozó Bakony-ispánság (Bakon Ispansagh) jövedelmének bitorlásától eltiltja.*

Eredetije a herczeg Batthyányi-család körmendi levéltárában, Himffyana 539. sz.

96.

1486. Szobi Péter fia Mihály a birtokában lévő Teke mezőváros polgárai részére adott *szabadalomlevelében* többek közt megengedi, hogy bármelyik polgárnak szabadságában áll — azonban másoknak kára nélkül — halastavakat építeni, vagy *az uraság halastavai körül fűzfákat (edificare piscinas vel plantare salices in nostris) ültetni.**

Teleki J., Hunyadiak kora XII. köt. Oklevéltár 339. l.

97.

*1486. Az erdők országos becsüje** magyar fordításban.*

«Az erdőt avagy cserjést — a melyen, égéskor, a tűz keresztültörhet — úgy kell megbecsülni, mint a közönséges földet, azaz egy ekét 3 márkára.»

* Azért fordítom a halastavak «körül», mert van rá analogia 1683-ból a 316. szám alatt.

** V. ö. Verbőczy «Hármas könyvé»-nek I. rész 133. című pontjával, alább az 1514. év alatt.

«Az eresztvény, vagyis a feldolgozásra alkalmas nagy erdőt pedig — 3 királyi mértékkel számított ekén alul — minden ekét 10 márkára.»

«A nagy bárdos (vadászatra alkalmas)* vagy makkos erdőt — 3 ekéig — minden ekét 50 márkára. Ha azonban az ilyen jövedelmét pontosan ki lehet számítani — különösen például a makkos erdőnél —, akkor a jövedelemnek tízszerese veendő.»

«Továbbá a törvényen kívül**, az egyházi törvényszékeken az eresztvény minden királyi mértékű holdját 40 dénárra.»

«A nagy s minden mesterségre alkalmas erdő holdját pedig 100 dénárra.»

A «Constitutiones Inclyti regni Hungariae» című 1486. évi incunabulum-ból a budapesti tud. egyetem könyvtárában. Ezzel egykorú másolata pedig az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 31,012. sz. alatt. Közölte *Kovachich*, Supplementum ad vestigia comit. II. 260. l.

98.

1493. A leleszi convent *bizonyáglevele* daróczi Fülpösi Péternek a Kölcseiekkel kötött peregyezségéről,

mely szerint ezentúl Fülpösi jobbágysai a kölcsei összes, t. i. a közös, az eresztvény, a tilalmas és égerfás erdőkben legeltethetnek és szabadon erdőlhethetnek, az ő daróczi jobbágysai ellenben e czélra csakis a közös erdőt használhatják, de ezen jobbágysainak ott a makkon hizó disznaitól a tizedet Fülpösi veszi meg rajtok.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 20,023. sz. alatt.

99.

1496. II. Ulászló király *szabadalomlevele* betlenfalvi Thurzó János krakkói polgár részére, ki az ezüstnek a réztől való elválasztására *kohókat* akar felállítani, *a mik eddig Magyarországon sohasem voltak* s ennek következtében a réz ezüsttartalmával együtt ment ki az országból,

* Erről alább más alkalommal emlékezik meg szövegünk.

** Az eredetiben «unde foris», ami nagyon homályos, de értelme alig lehet egyéb, mint a hogy fordítom.

hogy ő ilyeneket Besztercebányán vagy környékén, vagy akárhol másutt föllállthasson.

Schmidt F. A., Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Grossfürstenthumes Siebenbürgen. Wien, 1834. I. 67. l.

100.

1496. II. Ulászló király nyílt parancsa a selmeczbányaiak részére, hogy nekik az összes szomszédos erdőbirtokosok a bányászati céljaira szükséges fát ingyen s akadálytalanul szolgáltatassák.

Mult századi hivatalos másolata a besztercebányai m. kir. erdőigazgatóság levéltárában. Nyomtatásban is megjelent egy latinul írt magyarországi erdő- és bányatörvénytarban, melynek címlapja hiányzik, a végéhez pedig kézirat van hozzákötve, s mint ilyen a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár *kéziratai* közt III. H. 69. sz. alatt őrzik.

101.

1498. II. Ulászló király *adományevele* az erdélyi káptalan részére évi 100 forint ára sőről, melynek fejében az erdélyi sókamara tisztok a sószállító *hajók* készítéséhez évente szükséges fát a káptalan erdeiben szabadon vágathatják.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 30,943. sz. alatt.

102.

1500. II. Ulászló király a sági convent által Bars-, Hont-, Zólyom- és Túróczi vármegyékben megejtett tanuvallatások alapján a felsőmagyarországi hét bányavárost *megerősíti* összes régi szabadalmaikban, többek közt abban,

hogy a bányaműveléshez szükséges *fát* a körüllevő erdőkben — akár a király és királyné, akár más zálogbirtokosok kezén volnának is — bárhol szabadon vágathatják és hordhatják.*

* E szabadalmakban a bányavárosokat újra megerősíti II. Ulászló király 1504-ben (*Wenzel* i. m. 57—58. l.) és 1507-ben. A bécsi cs. és kir. köz. pénzügy. lt. «Ungar. Münz- und Bergwesen», fasc. 1569.

A XVI. század közepéről való másolata a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,369. Ismerteti *Wenzel*, Az alsómagyarországi bányavárosok küzdelmei a nagylucsei Dóczyakkal. Budapest, 1876. 43—45. l.

103.

1504. II. Ulászló király V. törvényének 18. cikke.

Mínthogy a jobbágyok szőleik és földjeik művelését elhagyva csupán *vadásszat- és madarásszattól* élnek s még az istennek szentelt ünnepeken is azt üzik s így a munkától elszokva vagy koldulásra, vagy tolvajlásra s rablásra adják magukat, ezért határozatba ment:

1. §. hogy ezentúl semmiféle jobbágy vagy paraszt szarvasokat, dámvadakat, nyulakat, vaddisznókat vadászni, fácánokat, foglyokat és császármadarakat madarászni semmiféle módon és eszközzel ne merészljen.

2. §. A kit pedig vadászaton vagy madarászaton kapnak, azon földesura, vagy az, kinek területén kapják, 3 forintnyi bírságot vehessen.

3. §. Ha azonban azt bármelyike megvenni elmulasztaná vagy jobbágyával egyetértene, akkor azt a bírságot a vármegye alispánja és szolgabírái a földesuron vegyék meg.

Corpus Juris.

104.

1510. II. Ulászló király *parancsa* nagyvázsonyi Kereki Gerelyhez, hogy

a *királyi vadászoknak* Szent-Gál, Németi és Horhi falvaihoz tartozó Kab nevű *erdőket*, a melyek előbb Kinizsi Pál temesi főispánnak s az alvidék főkapitányának, majd kamicsácsi Horváth Márk horvát-szlavon-dalmát bánnak s csakis az illetők hamis informálására adományoztattak el, s mínthogy most ezen adományokat semmiseknek nyilvánítja, azokat vadászainak haladéktalanul adja vissza.

XVIII. századi másolata az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 22,038. sz. alatt.

1514. *Verböczy «Hármas Könyv»-e I. rész 133. cím 25—33. pontjainak magyar fordítása az erdők országos becsüjéről.*

25. §. Továbbá a közönséges erdőt, a mely után sertésdéz-mát vagy adót általában nem szednek s a melynek valamely biztos jövedelme sincsen, úgy becsüljük, mint a közönséges földet, a mely tudniillik királyi mérték szerint egy ekealj területen fekszik, 3 girára.

26. §. A cserjés és bokros helyekről is ugyanezt kell értenünk.

27. §. Továbbá a nagy erdőt, melyet másképen eresztevénynek mondanak, a mely közönséges munkára és feldolgozásra alkalmas és királyi mérték szerint három ekealj területen alól van, ekealjanként 10 girára.*

28. §. A mi pedig a három ekealjon felül van, azt nem becsüljük, hanem a becsüt csupán arra a három ekealjra szorítjuk.

29. §. Továbbá a nagyobb, tudniillik a fejszés és makkos erdőt, vagyis a melyet vágásra és vadászatra használnak és a mely bárminő munkára és mesterségre alkalmas s királyi mérték szerint három ekealj területen vagy kiterjedésben fekszik, ekealjankint 50 girára becsüljük.

30. §. Ha pedig évi jövedelmét jól kiszámíthatjuk, jelesen ha makkos: akkor tizszerannyira becsüljük, mint a mennyit évi jövedelme teszen; a mi pedig a három ekealjon felül van, azt (mint az eresztevényt) nem becsüljük.

31. §. Továbbá, ha a szántóföld egy vagy fél királyi ekealjra nem terjed, úgy tudniillik, ha öt, hat vagy tiz sat. holdat tesz ki, akkor (némelyek véleménye szerint) minden holdat negyven dénárra kell becsülnünk, s azt mondják, hogy az eresztevény erdőről és berkekről is ugyanezt kell tartanunk.

32. §. Mindazáltal ezt a közbecsü gyanánt elfogadott ármegszabást, az előbbihez képest, igazságosnak és helyesnek nem látjuk s egyáltalán elvetésre méltónak tartjuk; mert ha egy királyi ekealj területet tevő közönséges földet vagy erdőt három girára becsülsz és ezt az ekealj területet királyi mérték szerint százötven

* A fordításban helytelenül áll 3 gira.

holdra osztod, akkor, ha jól számítasz, egy-egy hold földre 12 dénárnál több nem esik és csak négy hold marad becsü nélkül, a mi ötven dénárt tesz ki. Ötven dénárt pedig százötven fillérre, vagyis mangurra könnyen nem oszthatunk, ezért szükséges, hogy azt a négy holdat, a nagyobb részre tekintettel, becsü nélkül hagyjuk.

33. §. A felszámításnál ugyanis egy ekealj területű és (mint mondám) közönséges feldolgozásra alkalmas eresztevény erdőt és berket, melyet 10 girára becsülnek, holdankint 26 dénásra és egy fillérre kell tennünk és becsülnünk, és fölöslegül vagy maradványul 25 dénárt kapunk. Ha pedig másképen ez összeget girákra akarod felosztani, akkor minden holdat 27 dénásra fogsz becsülni és hét dénárt még neked kell reá adnod. Ugyanezt teheted reáadásal (ha akarod) az előbb említett földre nézve is.

Dr. Kolosvári S. és dr. Óvári K., Verböczy István Hármaskönyve. Budapest, 1894. 161., 162. l.

106.

1514. Verböczy «Hármas Könyv»-e III. rész 33. címének magyar fordítása az erdőkárok megtorlásáról.

33. cím.

Miképen kell azokat a károkat megtéríteni, melyeket a marhák és barmok okoztak.

Továbbá, ha valamely nemes vagy paraszt a vetésekről vagy rétekről és kaszálókról, avagy a tilalmas makkos erdőkből lovakat, ökröket, juhokat, disznókat avagy más marhákat vagy barmokat az azokban okozott károk miatt hajtana be, hogy azokat zálog és váltság alá vesse és az eféle állatok gazdája azokat makacsságból kiváltani nem akarná, akkor az a káros fél azokat az állatokat három napnál tovább magánál nem tarthatja.

1. §. Ennek a három napnak elteltével pedig megyei ispánjának vagy alispánjának és ennek távollétében egyik szolgabírónak, a kinek járásához tudniillik a megkárosított terület tartozik, kezéhez kell azokat adnia és szolgáltatnia.

2. §. Mert különben harmadnap mulva azt a behajtót és megzálogolót minden napért, a melyen az említett marhákat magánál tartja, három-három nehéz girával fogják terhelni, mely két részben

a bíró, egy harmadrészben pedig az ellenfél kezéhez megy és ezeket fogja illetni.

3. §. Az okozott károkat pedig ama hely bírójának és esküdt polgárainak, a melynek határában azok történtek, lelkiismeretes meghatározása és becslése szerint kell megtéríteni.

4. §. Mert az a különös és határozott büntetés alatt tett tilalom, hogy a vetésekben vagy rétekben avagy az erdőkben senki kárt ne tegyen, csupán annak a helynek jobbágyaira szól, melynek határában az ilyen vetések, erdők vagy rétek fekszenek; minthogy az idegenek nem e tilalom büntetését, hanem a kár mennyiségét kötelesek megfizetni.

5. §. Ha pedig a jobbágy lopva vagy nyilván erőszakosan erdőt vágna vagy annak fát bántaná és ezen rajta lehetne kapni, mindenét, a mi nála van, elveszíti és azonfelül erőszakosságáért díján marad.

Kolosvári S. és Óvári K. i. m. 313. l.

107.

1521. II. Lajos király *nyílt parancsa* az ország összes főpapjai, főurai, nemesi, várnagyai s városi polgáraihoz — — sat.

hogy mivel az új pénz veréséhez — a mivel Thurzó Eleket bízta meg — sok *szénre* léssen szükség, Thurzó emberei a király vagy bármely erdőbirtokos erdeiben a szükséges fát szabadon vágassák s azokat ott szénné égethessék.

Eredetije az Orsz. Levéltárban M. O. D. L. 23,576. sz. alatt.

108.

1526. II. Lajos király *szerződéslevele* a Fuggerekkel, mely szerint a magyar rézbányák művelését a hozzájuk tartozó *erdőkkel* együtt azoknak 15 évre 20,000 firtért bérbeadja.

Egykorú másolata a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,372., az 1543. szept. 25-én kelt királyi rendelet mellett. — Ismerteti: *Péck A.*, Alsó-Magyarország bányaművelésének története. Budapest, 1884. I. 118. l.

109.

1528. *Kivonat Szarvokő falu törvényéből az erdei kihágásokról.*

Von unseren hölzern.

Der unser hölzer anzindt, wierdt er ergriffen, man bindt ihm alle viere zuesamen und legt ihn dreimall für dasz feüer.

Wer einem schlagens holz hinwegfuert, wierdt er begriffen, man soll ihm seine finger vertrucken in die landtlöcher,* und den wagen arsling fueren ahn die statt, da er dasz holz genomen hat, odter der herrschaft 32 libras denariorum verfallen.

Dasz keiner kein holz verkauf.

A bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztérium levéltárából kiadta :
G. Winter i. m. I. 1026. I.

110.

1535. *Julius 13. Kivonat a Fuggerek főbányafelügyelőjének, Merz Györgynek Ferdinánd király és Mária királynő biztosaihoz intézett jelentéséből az erdők állapotáról. ***

Die wäld, so vnserne hern von anfang der handlung souil jar gebraucht haben, seind seider vnd von dem 1526 jarh vor auch von jar zu jar ye lennger ye weiter vnd in ein vnd anderthalbe meyl wegs von den hutten worden. Wo wir vormals mit wenig kol zugen 5 hutten gefudert, khunnen wir yezunds kaum 3 hutten fudern vnnnd versehen mit souil zugen. Vnnnd vmb bestendiger vnnnd lanngwiriger handlung willen haben vnserne hern noch bisheer, summer vnd wynther, alltag aus yeder kolung, alda mit 6 ross vber ein fuerer koln ainen tag in die hutten nit fuern mugen, damit sy der nahenden wälde bisheer verschonet, vnd also ain nahende vnnnd weite fuere vmb die annder gethon. Diweil aber die wäld vnd kolung also weit, vnd die fuer also swär geworden, darzue aus denselbigen wald (souil dem herrn Pekry Loysch zuegehörn) vertrieben, muessen sich

* Mai németséggel *löhlöcher* = az eke vagy szekér tengelyén lévő lyukak.

** V. ö. *Péck A.* i. m. I. 159. 160. I.

vnserere herrn yezund, wie sy mugen, in weiter vnnd nahenden wälden behelffen, vnnd die nahenden vnnd gelegnen wäld vmb die hutten bey lannd, vnd in der nider, in den grundten sinnd von den alten noch auch alle verhackht vnnd verkolet worden; allain was an erzlichen orthen in der höhe in den gepurgen, darauf die alten souil vnchost nit gelegt, steen ist beliben, darbey khan khain koler noch heutige tage solhe hohe gepurg abzukoln besteen, darumb vnserere herrn solich holcz mit irem aignen volckh und zeug, nachdem wochen lang mit vil merer vnnd grosser cosstung hackhn vnnd koln muessen lassen, die man alhie kolhenndl nennt. Darzue wir ausserhalb aller arbeiter, sol holcz hackhen vnnd kholn, vber 60 oder 70 vergebens arbeiter halten muessen, die nichts anders thuen, allain weg vnd prugkhen machen, vnd zu den kolung raumen. Vnnd costen also vnserere herrn die kholn hier noch ainst souil von den henndln, vnnd sonnderlich in den weiten kolhenndln als vor den kolmaistern, die ainsthails in den weiten wälden, auch in den nahenden puschwälden hin vnnd wider in den grund vnnd stuckhwerchen ligen. Nun sein vnns der nahenden vnnd weiten wälde zu furerung der handlung vil zu wenig vnd sonnderlich die hohen swarzen wälde zu weit, vnd mit der fuer zu swär, dann man aus den weiten wälden, wie obstat, ain tag vber ain fuer mit 6 rossn nit thuen mag, derhalben vnserere herrn von den vmbliedenden pauern aus den dörffern, buskholer genannt, all die kholen (so sy aus kh. majestät vnnd andere herrschafft vnd nachparschaft welden mit iren aignen rossen zu dem hanndl fueren) auch anemen vnd inen vmb ain fuerer khol von ainem halben korb zu 50—58 bisz in die 60 den. zalen muessen, das ettwan vngefärlich 2 oder dritthalber swatzer seckh ist, das also ein swatzer fuerer koln per 7 seckh aufs wenigist vmb anderthalben gulden hungerisch khumbt, das vnserere herrn in iren aigenen kholhandlung, wie hiewor bemelt, noch vil ain merers cost, das also nit muglich ist, das die schmelzhutten vnnd zuerichtungen in die lenng der wälde halben, dieweil sy von jar zu jar verhauet, vnnd weiter hindan khomen, besteen mugen — — sat, sat.

Item, was grosse hindernuss, nachtail vnnd schaden die vmbliedenden gslösser vnnd nachparrn vnnserrn herrn in dem hanndl mit wälden meutten, dreissigisten vnd auf den strassen zugefuegt den hanndl wider altn gebrauch vnnd billichait beswärt vnnd

gestaigert haben, ist yeder meniglich wissend, wie dann noch on aufgehörung ainer nach dem andern, vnnnd den hanndl noch mer beswert, darwider bisheer kain einsehung noch wendung geschehen ist.

Von den wälden zum sloz Lykawa gehörig haben vnnsere herrn, diweil die wäld gelegen vnnnd nahennd gewesen, järlichen zinnsz 60 fl. in gold zalt. Aber seit herrn Pekry Loysch dasselbig sloz vberkhomen, haben ime vnnsere herrn erstlich ain jahr 80 fl. vnd nachmals jürlich 100 fl., vnnnd im 1532 jar 300 fl. in gold zalen muessen, vnnnd nochmals 1000 in 800 guldin begert, vnnnd weiter gegen erbietung geburlichs zinnsz bisheer obsteender wäld nit vergonnen wellen, daraus also vber annderthalb jar vnbilichen vertriben, darinnen das gehackhte holcz inn 200 meiler ligt, das also verfauln vnd verderben muess, das vnnsere herrn vber 1000 fl. zubackhen costet, vnnnd weil vnnsere herrn dieselbigen wäld von dem Pekry Loysch allain von ain jar zu dem andern besteen haben muessen, vnd derselbigen wäld das nachuolgennd jar nit gewisz gewest, noch der nicht recht notturfftiglich geniessen mugen haben, sy khain holcz sicher auf das annder künfftig jar seczen durffen, weil sy noch das vorbereyt holcz nit on verhinndernuss autkolen haben mögen, dann man ain jar zuuor souil vnnnd mer holcz hackhen vnd duer werden lassen muess, als man das andern jar autkolen wil, so seind seine wäld die allerweiteste, der sonst niemands geniessen mag, daraus man, wie oben anzaigt, nit mer als ain fuer ainen tag thuen kan, derhalben khunnen vnnsere herrn von den weitgelegnen wälden so grossen swären zinnsz, wie er begert, nit zalen noch geben.

Die herrn Fugger, sambt den herrn Thurzo, dieselb zeit haben die strassen vnnnd wege gegen Poln vnd Slesy vber die grossen gepurg vnd sumpfigen welde, darüber man vormals mit wägen nit gefarn hat, selbs orzlich meil wegs lang gemacht vnd gepruckkt, welche vnnsere herrn noch täglich mit irem grossn kosten pessern, aufhalten vnd von neuem machen lassen muessen. Namlich gegen Slesy in der nähennnd vnnnd weite an der gränitz vber Stubner weld, Streczer vnd Jablunckher wald, dergleichn gegen Polen vber den Rebuczer, Dunaiczzer vnnnd Obidowa wald, durch welhe durchgehenden strassen die lanndschaft an den selbigen orthen gelegen an manschaft vnd nuczungen sambt iren vnderthanen aufgenommen, vnd noch daruon ire authaltung haben.

Darumb angezaigte vrsachenhalben haben sich vnser herrn mit der herschafft, so an denselbigen strassen meuthe gehabt, von kupfer und pley vnd aller andern notturfft, zum hanndl gehörig also vertragen — — sat., sat.

A biztosoknak 1535. évi aug. 22-iki jelentéséből, melynek eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ung. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,369. csomóban őriztetik.

111.

*1535. augusztus 21. Kivonat az I. Ferdinánd király és Mária királynő által a bányák megvizsgálására kiküldött biztosoknak jelentéséből az erdők czélszerűbb kezeléséről.**

Allain was das kol antrifft, befinden wir, das die nahennten wäld vmb die hutten, wie dann in vnser antwort, so wir der herrn Fugger diener geben, hienach gemelt wirt, vasst abgeholt, desshalben man mit grossen vnkosten zu den weitem wälden greiffen, vnnd vnners achtens mitter zeit darzue khomen wirt muessen, das man nothalben dy hutten an die Graan seczen, dann euer khun. maj., nachdem wasser hinauf gross wäld haben, *daselbst wurde man, wie in eur. khun. maj. erblandden, als zu Swatz vnnd anderst, wo der brauch ist, bey den hutten rechen, slahen* und das holcz auf dem wasser mit ringern cossten bis gar zu den hutten bringen vnnd daselbst verkholen mögen, vnnd die pergkwerch im Newsol also noch lanngze it erhalten mugen werden, vnnd desshalben wär vnser vnderthenigister rath, das eur. khun. maj. genedigist darauf gedacht wär, damit euer khun. maj. *die gueter vnnd wäld, so bey vnnd an der Graan gelegen*, als nämlich das slosz vnnd herrschafft Lypsche vnnd die wäld zu der Brisz gehörig, *bey eur. khun. maj. hannden behielten*, vnnd khains wegs wo anderst eur. khung. maj. die perckwerch vor abfaal vnnd durch disen hieuoran gezaigten nuczlichen weeg, dester leichter erhalten, daraus khomen liessen.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár »Ung. Münz- und Bergwesen« osztályában, fasc. 15,369.

* V. ö. Péch i. m. I. 168. l.

112.

1537. augusztus 1. I. Ferdinánd király bizonyságlevele arról, hogy Hrussóczy János fenyőkosztolányi bányáját, az ahhoz szükséges erdőkkel Thurzó Eleknek eladta.

Nos Ferdinandus divina favente clementia romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex, semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austriae etc. memoriae commendamus per praesentes, quod fideles nostri spectabilis et magnificus comes Alexius Thurzó de Bethlenfalwa iudex curiae et locumtenens noster ab una ac egregius Joannes Hrussóczy de Zablatz ab altera partibus, idem etiam Joannes Hrussóczy onera et quaelibet gravamina egregiorum Casparis et Laurentii Hrussóczy, fratrum suorum carnalium, aliorum etiam cunctorum fratrum, proximorum et consanguineorum suorum, quos infrascriptum tangeret aut quovis modo tangere posset negotium, in se ipsum assumens, coram nostra personali praesentia personaliter constituti sponte et libere sunt confessi et retulerunt in hunc modum, quomodo praefatus Joannes Hrussóczy illam inveteratam minerarum fodinam, quae in tenetis suis, intra metas scilicet possessionis ejusdem Joannis Hrussóczy Fenyő-Kosztolány vocata, ad arcem suam Hrusso pertinentis, in comitatu Barsiensi existentis sita et a multis annis intermissa et neglecta jaceret, praefato comiti Alexio Thurzó, suisque haeredibus et posteritatibus universis sub conditionibus et modis infrascriptis vendidisset et perpetuo inscripsisset coram personali praesentia nostra praenotata, tali modo: Primoque per eosdem comitem Alexium Thurzó et Joannem Hrussóczy unanimiter octo arbitri viri probi eligantur, qui in festo Nativitatis beatissimae virginis Mariae proxime venturo ad faciem praescriptae fodinae in territorio dictae possessionis Fenyő-Kosztolány adjacentis accedere, ibique aliquot bonos viros, rerum montanarum et mineralium peritos et in talibus experientiam habentes adhibere et juxta eorundem montanistarum iudicium et censuram de praedictae possessionis Fenyő-Kosztolány vel aliarum circumjacentium montibus et silvis tot et tantum, quot scilicet et quantum ad praescriptae fodinae et minerarum culturam necessarium iudicabitur, excidere et sequestrare, et habita huiusmodi montium et silvarum excisione, et ad praedictam fodinam, quam montes et silvas pro eadem excisas, juxta praesentem ipsarum statum et

valorem conscientiose aestimare debeant, praefatus autem comes Alexius Thurzó pretium huiusmodi fodinae et montium ac silvarum, juxta praemissam limitationem et aestimationem dictorum arbitratorum memorato Joanni Hrussóy, fratribusque suis infra duorum annorum spatium a praescripto die festivitatis Nativitatis beatissimae virginis Mariae computando in omnem eventum deponere et persolvere, iidemque Joannes Hrussóy et fratres sui ipsum pretium fodinae ac montium et silvarum citra omnem difficultatem levare debeant et teneantur; casu autem, quo idem locumtenens noster fodinae, montiumque et silvarum praedictarum pretium praefato Joanni Hrussóy deponere nollet, non curaret aut quovis modo negligeret, extunc praescripto biennio elapso, idem comes Alexius Thurzó dictam fodinam simul cum omnibus montibus et silvarum reliquiis, ab ipsa fodinae cultura remanentibus, memorato Joanni Hrussóy, suisque fratribus absque omni difficultate remittere, reddereque et restituere debeat et teneatur. Ad quae praemissa et quaevis praemissorum singula inviolabiliter observanda sub poena perennalis aestimationis fodinae, montiumque et silvarum modo praemisso excindendarum partes praescriptae coram nostra personali praesentia se se mutuo obligarunt et obligatos reddiderunt harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Galgócz, in festo vinculorum beati Petri apostoli, anno Domini millesimo quingentesimo tricesimo septimo. Lecta et correcta in regesto praenotato per Révay mp.

Eredetije az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 107. no 4. alatt.

113.

*1540. jun. 1. Kivonat Mária özvegy királynőnek a magyar bányavárosok megvizsgálására kiküldött biztosoknak adott utasításából, a bányaedők megővéséről.**

Vnd nachdem zuerhaltung der perg-werch auf der Chrembnitz vnd Schembnitz nicht ain khlain notturfft, vnd der grösst vorrath ist die hayung der wäld, damit man yeder zeit zu dem kholmachen holtz genueg hab vnd khain abgang sey, sollen

* V. ö. *Pécs* i. m. I. 182—3. 1.

demnach vnserere räte vnd commissarien mit allen vleisz darob sein, damit die wallachen, welche mit iren viech halten die weldt vast vereden, von vnsern grundten hinwegckh gethan werden, vnd ob bey vnsern slössern Altensoll, Wiglisch, Lypsich vnd Döbring etwo alte wäldt, die zu dem khol machen guet oder verfallen weren, sollen vnserere rete und commissari an denselben orten allenthalben sehen, ob sy daselbst vns nicht ainen nutz schaffen, das auch den waldpurgern mit sollichen holtz zu statten khommen werden möchte, vnd wo sy sehen, das durch das holtz-verkauffen vns khain schad eruolgt, sollen vnserere rete nyemandt angesehen dieselbe wäldt vns zu gueten abkholen vnd verkauffen lassen — — sat.

Egykorú másolata a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,257. — Közölte: F. A. Schmidt, Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Grossfürstenthumes Siebenbürgen. Wien 1834. I. 135—6. l.

114.

1540 körül. Kivonat Sásony falu törvényéből az erdő használatáról.

So megen wir und vermelden zu recht, das kainer ainigerlai holz im wald, es sei prennholz oder zimerholz, on erlaubnus der obrigkait oder des vorster abhaken sol. Wer daruber begriffen wirt, der ist dem vorster von iedem stam 12 den. zu wandl und der herrschaft 6 fl. 2 den.

Item, wer zimerholz auf sein hausnotturft begert und darnach über veld verkauft, der ist zu wandl 1 tal. den. und dem vorster 12 den.

Welcher holz verkauft und von dem vorster nit bestanden hat, der ist zu wandl 6 fl. 2 den. und dem vorster 12 den.

So wird auch vermelt, das kainem in der gmain mer prennholz erlaubt wird, dann was er in sein haus notturftig ist. Wer darüber thuet, der ist umb 72 den.

Wo aber ainer oder mer vom vorster holz kauft oder bestet, derselbig mag im thuen wie in verlust und dem vorster sein gerechtigkeit davon geben.

Man rует auch: wer sein prennholz vor sant Jergen tag nit aus dem walt fuert, der sol es verloren haben und der herrschaft verfallen sein.

Item, das ein vorster nach sant Jörgentag all ungewendlich holzweg zueschlagen sol und vermachen. Wer dawider thuet und on erlaubnus begriffen wirt, der ist zu wandl 5 tal. 2 fl. den.

So wird auch verbotten bei dem wandl, das niemant kerspau, atlespeerpau, pierpau, öphlpau on sonder erlaubnus abhaken sol.

So hat auch das gotshaus Heillig Crewtz an dem wald von ainem gemerkt zu dem andern pann und gericht, und darzue allen klainen wildpann und wildfang, ausgenommen schwarz- und rotwild nit, und solhen klainen wildfang mugen si verlassen, wem si verlust.

A heiligenkreuzi apátság levéltárából kiadta: *G. Winter* i. m. I. 1034. l. 2. jegyzet.

115.

1546. február 27. I. Ferdinánd király törvénye 13. cikkének 3. pontja a bányavárosok jobbágysai: a szénégetők és más bánya-alkalmazottak adómentességéről.

Coloni civitatum montanarum, ut puta carbonarii et alii, qui ab antiquo exemptiones habent, eo quod ad culturam fodinarum sunt necessarii, a contributione exempti habeantur.

Corpus Juris.

116.

1546. Szász nemzeti szabályrendelet az erdőbeli hatalmásságokról.

Quod sylvarum ob conservationem ubique inter dominos saxones sic observandum constitutum, ut quicumque interdiu in majorem aliquam sylvam ingressus fuerit, indeque ligna secuierit aut abduxerit, penalis effectus sit, iuxta prohibitionem ibidem constitutam. Si vero nocte aliquis hoc fecerit, et quandocumque consecutus, tamquam fur habendus. Minores vero sylvae furtive accesae: de quolibet plastro unum florenum, quandocumque asse-

quutus fuerit. Ligna autem cremabilia si quis abstulerit, si libere non deprehensus abierit, liber esse debet, sin autem deprehensus fuerit, debet puniri, quantum plaustrum unum vendi solet.

A nagy-szebeni szász nemzeti levéltárból közölték: *Dr. Kolosvári Sándor és dr. Óvári Kelemen*, A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I. 517. l.

117.

1547. márczius 4. *Hohenwarter Farkas stájerországi erdőmester költségvetése egy Beszterczebányán építendő gerebről.**

Mein Wolfgang Hohenwartens röm. k. m. waldtmaister aus Steyer beileiffiger vberschlag aines holtzfang oder rechen oberhalb der pruekhe im Neuensol gegen ainer grossen wisen vnderhalb des teiches auf der rechten handt, darauf die leut oder kolstat sein muesse, so man von der pruekhen aufwärts geet vber vnd was vngefärllich mit allem costen söliche rechen gesteen wurde. Ad 4 tag Martii 47.

Erstlich nach vermueg der alten beratschlagung ain fuegliche vndt vast gelegensame rechenstat vor augen, derhalben ich durch ainen abzug befunden, das bemelt rechen sampt der naufardt bisz in 40 grundt stuben, da yde nach der leng 15 schue vndt nach der prait 14 schue zuhalten von notten, wurde der ganze rechen biss in 90 clafterlang bringen. Desgleichen muesste yde grundtstuben mit 4 aichen steckhen, welche mit eisernen schuehen beschlagen, da ainer 12 oder 15 fl schwär wäre, statlich versehen werden; das prächt auf die 40 stuben 160 steckhen.

Yde grundtstuben muss haben vngefärllich zwee oder drey kreuz. Zw bemelten grundtstuben möchte das holtz, das die ganze lenge zwee stuben weit wol raichet, auf dem wasser leichtlich herzugebracht wurden. Wurde man auf 2 grundtstuben, nach der leng zu 30 schuehen gerechnet acht stukh vndt nach der prait zu 15 schuen 12 stukh bedurffen. Das bringt auf 3 stuben 20 stukh

200 stukh

* V. ö. *Tomesányi Gyula*, Értekezés a garamenti kincstári erdőkben alkalmazott szállítási rendszerről. Beszterczebánya, 1894. 20—21. l.

Grundholtz zw den pöden der stuben auf yde 12 grundstellen gerechnet, thuet auf 40 grundstuben	480 stukh.
Aichen laynen zw 10 schuehen wurde man bedurffen	80 >
Schirholtz allemal zw 4 steckhen, zway scharholtz zu 14 schuen	80 >
Aichen eispenckh auf die 40 stuben, die man auf die steckhen nach der lenng vnd prait aufzäpft, zw 30 und 14 schuechen	60 >
Jöcher vber den rechen	40 >
Allerlay holtz zu dem haubtrechen, naufardt vnd schlossthan	180 >
Summa	1280 >

Nachdem aber sollich gehultz auf dem wasser der Gran
liederlich vnd die stain zw nagst bei dem rechen auss ainem
grundt zu bekhomen vnd zuerzeugen, hab ich sambt dem Cristoff
Stainwenter, ro. ku. m. holtz-fürdinger auss Steyer vberschlagen,
das yde grundstuben sampt der naufart mit allem vncosten: holtz,
stain, arbeit ausserhalb des eisen-zeugs, mit 18 gulden statlich
vnd nuezlich gemacht mag werden, das bringt auf den ganzen
rechen

220 fl. R.	
Auf allerlay notturft des eisen, als schuech zu den steckhen, nägl, eispentern sambt der arbeit vber- schlagen per	200 > >
Nach vbriger vncossten angeschlagen per	80 > >
Summa des ganzen rechengepaw vberschlagen per	1000 > >

Mit solcher summa möchte in erwegung, das die Gran, ain
sanfft stil wasser, ain beständiger langwiriger vnd ro. ku. m. nutz-
licher rechen gepaut vndt geschlagen werden.

Nachdem aber in der alten beratschlagung ain rechen zu-
pauen auf 3000 fl. angeschlagen worden, das ist vnnsers bedenn-
kens auf diesem stillen wasser ain so grosser vncosten ku. m.
daraufzulegen von vnnotten, wie r. ku. m. rat Kristoff von
Könritz selbs durch den abczueg vnd aussterkhung beschen vndd
bewegen.

Als aber die Hermantz vnd Theia zu diesen zween schmelz-
huetten das kol, gehultz, ärzt vndd kupffer fuer als mit beschwär-
lichen grossen vncosten vnd wenig der aigen ross hinzugebrache
muess werden, kais. maj. vast beschwärllich ist, durch ku. m. rat
vndd commissari relation fur nutzlich geraten vnd angesehen

worden, das zw Liptsch ain rechen oder holtzfang geschlagen vndt die obbemelten zwo huetten auf den Moschnitz vnd Lipser-saiffen-pach vbersetzt sollen werden. Welche beratschlagung der rechenstat zw Liptsch gleichermassen so leicht vnd nächner, nachdem das gehultz vil leichter vnd gelegener zubekomen vnd sampt den schmelzhuetten zupauen vnd ins werch zu bringen mit der zeit liederlich zu pawen wären, dardurch vnzwaiflich mit abstellung der wenig haltung der ross vnd gelegenhait, auch bekhumung wolfeil des kols vnd ersparrung der ärczt vndt kupffer fuer obbemelten handlung irer ku. mt. vmb etlich tausent gulden jährlich leichter bekhumen vnd ersparren wurden mügen.

Eredetije a beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóság levéltárában.

118.

*1547. márczius 21 után. Hohenwarter Farkas erdőmester jelentése a garammenti erdők bejárásáról s egy gereb építésének szükségéről.**

Besichtigung und beschreibung der wäldt nach der Graan vnd nutzparkait aines holtzfang oder rechen.

Am XXI. Martii hab ich mich Hohenwarter abermaln sampt dem perkmaister Stainwenter Igel vnd dreien teutschen holzmaistern, auch andern personen nach der Gran hienauff biss in das walachisch dorf ain halbe meil vnder Pryess zw besichtignus der wäldt, wi di zu hagken, zubringen vndt auf der Graan zw treffen wären verfügt. Vnnd nach der Raniz desselben wasserfluesz hineingangen di wäldt vnnd wassergefert der bemelten Raniz besichtigt, ain vasst schönen grossen wäldt, der bisz zu drey meil wegs lang mit vil schönen neben-tellern vnnd ainem trefflichen clauthof, der mit leichten cossten zupawen befunden, dergestalt gehültz vor augen, das alle schmelzhuetten, wan so inist kain koll verhanden, durch bemelten Ranitz-grundt vnd andere holtz-teller ob hundert jaren statlich versehen vnnd das holtz auf

* Márczius 21-én történt ugyanis a bejárás. Az év pedig a márczius 4-iki költségvetésből állapítható meg, a mellyel együtt terjesztetett föl, mivel ekkor a hátára vezetett egykorú feljegyzés szerint e jelentés a no 1, a költségvetés pedig no 2 mellékletet képezte. V. ö. *Tomesányi* i. m. 20. l.

der Graan gantz bequemlich an ainem rechen mit leichten cossten gepracht möcht werden. Das wassergefert der Ranitz vnnnd Graan ist vasst guet wouern. Ain rechen wie dan grösslich vilerlay vrsachen halben von notten gepaut wurde.

Vnder bemelten walachischen dorf ungeferlich ain meil weegs abwärts nach der Graan seint etlich schöne grundt vnd holtzteller, die den merern tail mit Ricso-gefert gar zu der Gran gebracht vnnnd das holtz verworffen möcht werden. Welche grundt Bellehardt Cellno vnnnd di Plass genent werden; der Bellehardt grundt möcht für den ersten als der nägist bey der Gran gelegen angriffen vnd der pauerschafft oder walachen auf di cloffter verdinst werden. Weil dan so viel treffenlich gewiniglich wäldt in der nähert sammt ainem stillen wasser verhanden vnd vor auge wurde, auss hernach bemelten vrsachen kay. m. zu diesem handel vasst dienslich vnd der vrsach, das ain fuder kol vmb villeicht als vngefährlich vmb ain funf vnd zwainzig oder XX denar zuerzeugen, ersprueslich sein, das mit dem ersten von weegen pauung aines rechen oder holtz-fanngs berathschlagung beschee, sölches der kay. m. zugeschriben vnnnd auf das ehest ins werckh gebracht wurde. Vnnnd wie ich die rechen-stat besichtiget, so möcht mit acht hundert, oder aufs aller höchst tausent Reinisch gulden statlich ain nutzlich rechen gebaut vnnnd zugericht werden; dan holtz vnd stain leichtlich zu bekhumen. Aber mitler zeit vnd ject zustundt an sol an verziehen, ain claffter tausent aufs nass bey der Graan den walachen oder winden zuhagkhen verdienst, das wurde diesen summer duer vndt zu kunfftigen herbst möcht es an ainem schwaif leichtlich aufgefangen vnd gepracht, dadurch möcht man zu ainer eigentlichen vnd guetten prob khumen, mit was cossten das holtz herab gebracht möcht werden vnd hiet kainen zweifel, di walachen wurden gern auf di claffter vmb ain zimblichen phenning hagkhen. Vnnnd das es alsdan auf der herrschafft cossten herab gebracht wurde, das auch mit leichten cossten bescheen mugen.

Heernach uolgt di nuzparkait aines holtzfanng vnnnd souern ain rechen gebaut solt werden.

Erstlich, wo also ain rechen inns werckh gebracht, das dadurch von dem gehulz, so auf der Graan gebracht, zway pierpreuheuser, auch der camerhof vnnnd das oberhauss mit vil ringern vnd halben cossten leichter, als es von der Teya huetten

gesteet, bey dem rechen erzeugt werden. Weil dan bey bemelter Teya huetten das puechen holtz so hoch vnd mit so beschwärlichen cossten zu bekhumen, möcht zum tail mit der zeit etliche feuer herauss zum hamer von wegen nahet des rechen vbersetzt vnd mit der kupfferfuer vil vncosst erspart werden.

Wovern auch also ain statlich rechen zuegericht vnnnd kol gebrent, so dorffte man bein dem handel vnd schmelztzuetten vmb ain 50 ross weniger halten, dan die pauerschafft vmb den Neuensol wurden das kol vmb ain rechten phenning vnd mit vil ringern cossten, als es des khunigliche maj. gefällig bei bemelten huetten gestelt, das kol von dem rechen zw ainer huelf den huetten gefuert. Es möcht auch dadurch bey bemelten huetten vil wenig abgang an röstholtz erscheinen wäre, auch den armen leutten ain grosse fürderung vnnnd der kay. may. ain grosse ersparung des vncosten von wegen wagnuss vnnnd haltung der ross.

Zu dem möchte auch mit leichtem cossten ain sag oder zwe ain rechen oder auf dem pach vnnnd dem hamer gepaut werden, das aller holtz zeug von pretter vnnnd schintl, auch andere notturfft als gesteng-holtz gen perchk zu allen schmelzt vnnnd hamer-huetten von bemeltem langen vnnnd kurzen holtz mit ringern cossten geschnitten vnd was man mit von laden vnd holtz-bedörfft, möchte mit guettem nutz kay. m. in die stat oder weiter nach der Graan hinab verkaufft werden.

Nachdem auch zu dem hamer mit der zeit das kol mangeln wirdt, möchte solcher hamer von dem rechen mit kol zu fürderung ainer feyer auch statlich vnd ain fuerer vmb ain ort aines gulden leicht erzeugt versehen werden.

Ferrer mocht auch zu Lipsch mit ringern cossten allain mit etliche geschlagen steekhen ain holtzfangg zugericht, wo in ainer not in der Moschnitz oder Lipsersayffen-huetten kol oder holtz manglet, das man daselbst holtz zw kollen oder andern notturfft auffahrn vnd aufbringen mocht; vnd was in ander weege fur nuzparkhait von dem gehultz vnnnd nach der Graan zw khuniglich m. kupfferhandl geberen vnnnd bringen wurde, ir kay. m. in kurzen jarn emphinden. Aber zu dem allen, wäre k. m. zu solchem furnemen vnd langwiriger erhaltung des kupferhandls nichts driesliches, dan das ir k. mt. zu irer mt. hannden die herrschafft Lipsch in ainen bestandt oder mit auswexlung zuwegen pracht. Dan di pauerschafft vnd walachen nach der Gran zu

solchem fuernemen des rechen vnd handl vast dienstlich vnd inen di wäldt nach der claffter zuhagkhen verdienst. Alsdan möcht solch gehültz zu gelegener zeit auf di Graan geworffen vnd herab an den rechen geschwämbt werden.

Vnd da ist kain zwaiffel nach aller gelegenheit des gehultz nach der Graan vnd derselben wasserfluss, möcht ydes fuerder kol vmb ain zwaintzig phenning leichter, als es bey den schmelzt-huetten gestet, erzeugt werden, dadurch möcht jährlich der k. mt. ain gulden zwaitausent weniger ausgabe durch obangezaigten rechen, wouern er stattlich mit ainer wenig gehultz belegt vnd versehen, erspart werden.

Eredetije a beszterczebányai m. kir. erdőgazgatóság levéltárában.

119.

*1548. október 14. Kivonat a Beszterczebánya város sérelmeire hozott legfelsőbb határozatokból az ott építendő gerebet illetőleg.**

Die römisch, zu Hungarn und Boheim königliche majestät, unser allergnädigster herr haben der stadt Neusohl beschweren und supplication, so sie seine königliche majestät im jünst vergangenen monat Juli hinzu Wien einreichen lassen, gnädigst angehört, und sich über gehalten erkundigung und empfangen relation darauf folgender bescheid und erledigung gnädigst entschlossen — — sat. sat.

9. Belangend den rechenfang auf der Gran, so seiner königliche majestät zu fürderung gemeines nutz und derselben umbliegenden bergwerken ab der stadt Neusohl mit sonderen seiner königl. majestät kammern darlegen und ausgeben schlagen lassen, haben seine königliche majestät in erkundigung und besichtigung desselben befunden, wie auch ohne zweifel, die von Neusohl selbst sehen und bekennen werden, ihnen und allermännlichen ohne allen nachtheil gebauet und nicht allein seine königliche majestät und derselben bergwerck, sondern zuförderist der stadt Neusohl der mannschaft und versilberung ihrer pfennwerthe selber zu grossen nutz kommen wird, dann er dermassen

* V. ö. *Tomesányi* i. m. 21. l.

versehen, dass in ihren gründen mit schwellung des wassers nicht schaden thuen und die Gran wohl durchfliessen mag.

10. Über für den grund unterhalb des rechen, darauf die landstadt zu der gehültzung und kholung einfang, die von Neusohl gehorsamblich seiner königlichen majestät folgen lassen, welchen und vielmehr grund der heuden gelegen, sie vorhin auch von seiner königlichen majestät allein aus sondern gnaden entschlossen, wie sie vorhin auch unterthäniglichen gebethen, ihnen in den garten an seiner majestät mayerhof stossend zur erweiterung ihres kirchhofs und begräbniss, daselbst bei dem heiligen geist fünfzig schritt mit ihrer planken, als lang die ist, weiter hinein zu rücken und einzufahren gnädigst zu vergönnen, wie dem seiner königlichen majestät rath und commissari so jüngist, denen gewest angezeigt und seiner majestät verwalter und amtleuth daselbst deshalb anzeigen und befehl geben haben, dabei es seiner kaiserlichen majestät gnädigst bleiben lässt, gnädiglich versehend, die von Neusohl werden daran unterthäniglich danknehmung zu frieden sein.

Hiteles másolata a beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóság levéltárában.

120.

1548. november 22. I. Ferdinánd király XI. törvénye 49. cikkének 4. pontja a rablók ellen.*

Et quia latrones hujusmodi, a quibus infestari solent itinera, in partibus illis sylvarum densitate solent delitescere, statutum est: ut *hujusmodi sylvae per 200 cubitorum spatium*, circumquaque penes vias, *per colonos* vicinorum comitatum *succidantur*, ut commoditas illis latronibus sit sublata.

Corpus Juris.

* V. ö. Erd. Lapok 1879. 175. l.

121.

1555. april 5. *Kivonat I. Ferdinánd királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett leiratából, a kecskéknék a magyar bányaerőkből való kitiltásáról.**

21. Das ir yeczó abermals den Hohenwarter vnd perkhmaister beuelh gethan haben, damit si mit beratschlagung vnd verfassung der waldordnung so ferne es zuvor nit beschehen mit dem eisten furgeen vnd vnder ander beratschlagen, an welchen orten vnd was anzall gaisz viech den walachen zu halten gestat werden soll etc., das alles lassen wir vns gnediglich wolgefallen. Doch wollet bedacht sein, dass der articl *in die waldordnung* dermassen gestellt, an welchen orten die gaisz zu halten zuegelassen werden, damit dannacht solches mit dem wenigsten vnserm nachtaill vnd schaden bescheh.

Vnd dieweil die geferkigkeit der türkhen vnd marthasosen auf der Licowa mit dermassen wie an den andern orten vorhanden, so haben wir an den inhaber bemeltes schlosz vmb gentzlicher abstellung willen der gaisz desz beuelch gefertigt, wi ir ausz abschrift, die wir euch sambt dem original hierbei zuesenden, vernemen werden, mit beuelh, das ir solhen beuelh an sein gehörigs ort zu vberschickhen, verordnet.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,257. — Közölte: F. A. Schmidt i. m. I. 240. l.

122.

1555. julius 13. *Fogott bírák tanuvallatása a Szklabinya és Likava várak közt vitás Ploszka havas és erdő hatáirairól..*

Testimonium super montem vel collem Plozka inter dominos ex Sclabyna et dominos de Lykowa exactum per arbitros in-scriptos, anno domini 1555.

Pro parte dominorum de Sklabyna:

* V. ö. *Tomesányi* i. m. 19. l.

1. Nobilis Sigismundus Throwneczky sub juramento fassus est, quod eo tempore, cum ipse egisset praefectum arcis Sklabynia, quod attinet ad collem vel montem Plozky, semper dominium de Sklabyna in eo ipso colle vel monte suos pavisse greges et aliis, cui voluisset, pro pecunia gramina vendidisset. Quantum autem attinet ad rivum Lwbohna, quod fuerint altercationes quaedam inter praefectos arcis Sklabyna et Likawa, sed postea dominium inter ipsos composuisse isto modo: cum piscibus indigebant domini de Sklabyna, licebat ipsis piscari, sed tamen cum signeto sigilli domini vel literis ipsius.

2. Thomas Móré fassus est medio juramenti, quod tum, cum ipse egisset praefectum arcis Sklabina tempore magnifici quondam domini Nicolai Thuróczy, venisset querela ad eundem, quod valáchi de Conebas in hyeme transivissent sectione lignorum ultra rivum Lubohna, sed ipse missis satellitibus accepisset ex grege ipsorum et agnos, tamen postea ad intercessionem domini Petri Zabokreczky, existentes unius domini paztores, praefatos agnos restituisset. Item, quod quodam tempore venisset ad eundem quidam Martinus dispensator montanista, rogassetque ab eodem aliquid graminis pro pecunia, quod ipse tamen per se facere non ausus fuisset, sed consensu domini sui, quare dominum in hoc consensisse sine detrimento suo, et sic ille primo anno vendidisset pro uno floreno, secundo anno florenis duobus et eundem dispensatorem longo tempore usum fuisse, ultimoque eidem vendidisset pro florenis decem; interim Thomas More cum dispensatorem interrogasset, quare tantum graminis emeret, eidem respondisset, quod plures equi ad sustentandum quod 4 curribus fuissent eidem assignati, ideo etiam majori copia foeni vel graminis ipsum indigere et sic ille praefato dispensatori postea respondisset pro florenis decem et duobus bubullis pellibus ad perones, sed de proprietate territorii vel metarum nihil dicere potuit.

3. Thomas Dolguczky sub juramento fassus est, quod ipse sciret montem vel collem Plozka esse in metis et territoriis Justh, sed quod postea caula sub monte Plozka existente domini de Szklabina usi fuissent et defendissent usque ad fluvium Lwbohna, agnosque abegissent; de proprietate autem territorii nihil dicere potuit, tantummodo, quod iidem domini de Zklabyna alpes vel collem Plozka defenderint usque ad fontem.

4. Andreas Lamos sub juramento fassus est, quod eo tempore, quo ipse apud Laurentium Kozka de Szavnicz servivisset, eidem praecipisset, ne ultra illum collem pasceret, sed postea in hyeme pavisset usque in vallem; et hoc etiam praeceperat, ne ex altera parte fluvii Lubohna pasceret, dicens, illa esse aliena.

5. Stephanus Jezzenszky sub juramento fassus est, quod tum, cum parens suus fuisset praefectus arcis Sklabyna, ab eodem audivisset, montem vel collem Plozka esse in territorio Just, sed se nescire, quomodo occupata fuissent ad arcem Sklabyna. Supra hoc idem fassus est, quod ego — inquit — sum pauper nobilis, non sicut dominus de Sklabyna et habeo privilegia usque ad rivum Lubohna et Fekethekew (alias) Czyernykamen et cum opus fuerit, eadem proferam.

6. Georgius Jezzenszky sub juramento fassus est, quod cum pater suus apud Blasium Neczpalsky fuisset, se ab eodem audivisse, quod hi colles vel alpes et caulae omnes usque ad Fekethekew alias Czernykamen et usque ad fluvium Lubohnam fuissent sui; hoc etiam audivisse a patre suo, quod domini de Sklabyna usi fuissent usque ad fluvium Lubohnam et cum aliquis ibi pavisset sine scitu et voluntate eorum, eosdem abegisse pro more agnos.

7. Gaspar Zaborszky iudex nobilium sub juramento fassus est, quod ipse existens proximus commetaneus dominorum de Sklabyna, se audivisse a suis prioribus, ipsos habere territoria usque ad fluvium Lubohna et illius rivi unam ripam fuisse dominorum de Sklabina, alteram Liphthowiensem de Likava. Item etiam dixit sibimet ipsi constare, quod ad collem Plozka attinet, semper dominos de Sklabyna ibidem pavisse suos greges et foenum vendidisse montanistis. Item, secundum testimonium, quod ipsemet ut iudex nobilium existens, sub juramento excepisset a Blasio Ivanka, qui fassus fuisset, quod domini de Sklabyna semper defenderint territoria usque ad fluvium Lubohna et quod semel ejus inquilinum cepissent captivumque ad arcem Sklabyna duxissent, ac eundem aliquamdiu in compedibus retinissent; quodque iidem domini de Sklabina usi fuissent collibus Plozka. Tertium testimonium Mathiae sartoris de Thomkaháza, quod cum ipse servivisset tempore Mrakys, item Anthonii Poky et domini Raphaelis in arce Sklabyna, semper eosdem defendisse et prohibuisse montes illos usque ad fluvium Lubohna.

8. Joannes Zaborszky sub juramento fassus est, quod ipse aliud dicere non posset, tantummodo, cum pater suus fuisset praefectus arcis Sklabyna duobus vel tribus annis, semper dominos de Sklabyna defendisse territoria usque ad Lubochnam et mea — inquit — actate istis collibus semper usi sunt ad arcem Sklabina.

9. Balthasar Folkasovszky fassus est, quod eo tempore, cum ipse servivisset apud Andream Just, praefatum Just accepisse censum a colle vel alpe Plozka, tamen postea cum idem Andreas servivisset in arce Sklabina et una dimidia parte post Fekethekew alias Czernikamen, altera vero dimidia parte dominis de Likava, propter caulam autem illam vulgo *sallas* ad Fekethekew abegerant domini de Sklabina cum grege quendam ruinam propterea, quia aedificasset caulam sub Fekethekew, pavissetque sub alpihus Plozka et Borysow.

10. Georgius Jezzenszky fassus est, se aliud nescire, tantum cum Daniel et Swck alpes defalcassent sub amissione capitis, eisdem praefectos arcis Sklabina praecepisse, ne foenum prius cumularent in acervos, antequam pro gramine satisfacissent.

11. Simon Jezzenszky existens servitor in Sklabina recordans dominos XV vel XVI ibidem in Sklabinia, dixit semper dominos de Sklabina defendisse territoria usque ad fluvium Lubohna et caulam sub colle Plozka existentem.

12. Nobilis Stephanus Jezzenszky fassus est, se aliud nescire, tantum se audivisse ab hominibus senio confectis, istos colles et alpes semper ad arcem Sklabina usque ad fontem possedisse et juxta fontem illum erexisse indicem, quousque greges ovium pasci debebant.

13. Mathias Jezzenszky fassus est, se audivisse a Daniele, sibi ostendisse territoria ad fontem ultra Plozka et istos colles et alpes pertinuisse ad arcem Sklabina; item etiam se audivisse istos colles esse Just, sed se nescire, an suorum collium usum perceperit.

14. Fedor ex comitatu Arvensi fassus est sub juramento, quod cum servivisset in Sklabinia juxta gregem ovium, semper libere paverit a Kleh vulgo supra tendendo usque ad fontem juxta fluvium Lubohna et cum alio tempore servivisset apud provisorum montanistam, defalcaverant gramina montanistae in alpihus, praefecti igitur de arce Sklabina missis servitoribus

prohibuerunt eosdem, ne alpium gramina defalcarent, donec eisdem satisfacerent et sic postea praefati montanistae solverunt fl. X graminaque defalcarunt libere.

15. Cosmas de arce Arvensi sub juramento fassus est, quod tum, quum ipse servivisset in arce Sklabina apud gregem ovium, pavisset libere a Klek supra tendendo juxta fluvium Hlubohna ad fontem usque ad aquam nobilium de Neczpál.

16. Joannes Konian fassus est, quod cum pavissent et caulam suam habuissent apud Chzyzyek vulgo, tunc pavissent usque ad verticem, sed postea praefecti de arce ulterius progredi eos non permiserunt.

17. Nicolaus Hano de Sklabina fassus est, quod territoria dominorum de Sklabina tenderent supra fluvium Lubohna et ad fontem inde na Chyski et inde na Zelene plesa.

18. Georgius Mayerszky serviens in arce Sklabina tempore Mathiae Kis ab ineunte aetate fassus est, quod non solummodo ex hac parte fluvii Lubohna pavisset, sed etiam ex altera parte fluvii, a regione Czyerney Hory habuissent caulam, ibidemque nemo illis impedivisset. Quod autem attinet ex altera parte fluvii Lubohna, dixit reambulationem territorii fuisse tempore domini Raphaelis supra tendendo per fluvium Lubohna ad fontem et Chyzky et Zelene plesa.

19. Joannes Regier, item Georgius Palucz, Paulus Dolinszky de Zathiercza, Gregorius de Treboztow, Laurentius ex Zebokrick, Joannes Czus de Zabokryk, Martinus Krabacz de Nezpál, Georgius Sercho de Nezpál, Blazius de Sczawrich sub juramento fassi sunt, ipsos alia territoria nescire, tantum quod attinet ad metas a Czervena Hlinka ad summitatem fluvii Lubohna, huic sub Fekethekew et sub montem Veterny et quod has metas et territoria semper possiderint ad Nezpál.

20. Georgius Krall, item Joannes Kralowszky, Michael Malkrab fassi sunt sub juramento, quod metae et territoria Thuroczienisia et Liptoviensia tendant supra Lubohnam fluvium et dividant.

21. Laurentius judex a sancto Martino fassus est, quod cum adhuc ipse fuisset puer et pavisset equos in alpibus, tunc pavisset libere usque ad fontem, sed ultra fontem quos invenisset in Rewucza, postea cum fuisset factus provisor arcis Szklabynia tempore Thomae Móré, multos venisse ad arcem et pro pecunia alpes conduxisse ex hac parte fontis.

22. Ladislaus ex Kelnik nihil aliud fassus est sub juramento, tamen cum falcassent in colle Plozka Bisztriciensibus, tunc Bisztriciensenses gramina emebant a dominis de Sklabina.

23. Andreas Vylak, item Andreas Jakubovicz, Georgius Krauzell nihil aliud fassi sunt, quam quod domini de Likova nunquam ibidem aliquid possiderunt.

24. Blasius Wogewoda, Michael Chramecz fassi sunt, quod de Sklabinia usi sunt territoria supratendendo per rivum Lubohna usque ad fontem.

*

Pro parte dominorum de Likowa:

1. Bartholomeus Borcziczky sub juramento fassus est, quod cum ipse fuisset praefectus arcis Likava, quod ad aquam Lubohna attinet, ipsam totaliter defendisse et captivasse jobbagiones ex Derpelen et pecuniam ab eisdem extorsisse.

2. Nobilis Georgius Paluczky dixit medio juramenti, quod attinet ad montes et silvas, se nihil scire, sed quod ad rivum Lubohna attinet, illum semper vetitum fuisse pro arce Likova.

3. Ladislaus Beniczky fassus est medio juramenti se nihil aliud scire, quam quod dominos de Likova non ulterius progressos esse et usos, quam usque ad ripam Lubohna et Fekethekew.

4. Petrus Mattyasovszky fassus est, se nulla territoria scire, tantummodo, quod Andreas Hervatt defendisset aquam Lubohna et in eadem homines cepisset et quod valachi ex Arva ab eodem alpes conduxerint.

5. Petrus de Erdan fassus est, quod cum contentio tempore Mathiae Kiss facta fuerit ex parte istorum collium et alpium cum Justh, sed nihil scire quidnam postea inter se fecerint; quod autem attinet ad summitatem supra Lubohnam, se audivisse, usos esse cum Jezzenczky.

6. Joannes de sancto Andrea, quod montanistae conduxissent a ducissa silvas et alpes, et quod ab eisdem annuatim solverint fl. 40. Item, Blatnicienses abegissent equos a vertice alpium Plozka, seque nulla territoria scire, dominumque praecepisse, ne montanistas in aquam Lubohnam piscandi gratia misissent, sed cum consensu Strwczky praefecti arcis Likava, quodque ab illis abactis equis accepissent florenos tres vel quatuor.

7. Thobias Beniczky fassus est, se audivisse tempore Horvatt, quod de Likava retulerint et defenderint usum alpium et rivi Lubochnae.

8. Vincentius Bathys nihil aliud fassus est, quam quod istos colles et alpes defalcant ad foenum pro montanorum necessitate.

9. Thomas Mythoska quesivit a parente suo, quodnam sciret de istis alpibus et respondit se nihil scire.

10. Nicolaus Demka, quod eo tempore cum servivisset in arce Kemeniecz juvenis adhuc existens, se audivisse literas legere, quod praefecti de Likava abegissent pecora Justh quaedam ad arcem, sed nescire ex quibus alpibus.

11. Petrus Plathy fassus est, quod eo tempore, cum Mathias Kis possedisset Sklabinam et arcem Likavam omnia, silvas, alpes et aquas simul communia fuisse utrique arci; et quod hoc etiam fassus sit, quod Borchiczky captivasset piscatores in Lubohna.

12. Gaspar de Thwryk servitor arcis Likowa, quod cum servivisset in Sklabicze, piscatores ex fluvio Lubohna ante servitores de Likova eo fugisse; se etiam audivisse, quod oppidani de Suczan dixissent, eorum territoria esse usque ad Lubohnam rivum ad Klek.

13. Martinus provisor fassus est sub juramento, quod Thomae More dedisset, ne corrumperetur gramen, florenum unum, sequenti anno florenos duos et valachis duos buballos cutes et cuilibet cingulum ex follibus. Item, tertio anno dedisset etiam florenos X. Et tunc cum ducissa possedisset istas arces, conduxerant a ducissa silvas et alpes fl. 60 solvebantque ad arcem Likova, cumque valachi decertassent propter caulam, quae est inter Borisow et collem Ploszka, se audivisse ab eisdem, quod esset in territorio Likaviensi eo ipso tempore, cum Thomae More dedisset idem provisor fl. 10, ideo quia collem Ploszka jam defalcaverat inscio More, quem idem More non sinebat in cumulos congregare foenum, montanenses igitur timentes majus incommodum, nolentes ire ad arcem Trenchyn, sed cum Thoma More convenerunt et eidem solverunt fl. X. Item, quod cum idem provisor piscari voluisset, licentiam et signetum a Likaviensibus accepisset.

14. Petrus Dobrik fassus est sub juramento, quod ipsos misisset Zabokreczky praefectus arcis Likava Petrum Dobrik tempore Beniczky et Paulum Boháč cum valachis Arvensibus ad

Benisendum, cum valachi inter se decertassent et dixissent caulam, quae est inter Borysow et Plozka, esse in territorio Likaviensi; praeterea aquam Lubohnam defendisse etiam a suis propriis subditis.

15. Paulus Bohác sub juramento fassus est eadem, quae superius Dobrik protulit.

16. Stech ex Wichodna fassus est sub juramento, se audivisse a patre sua, cum detulissent caseos ad Neczpal, veniendo ad summitatem montis inter Borisow et Ploszka, eidem dixisse — monstrando pede: fili — inquit — memineris ab hoc loco esse Likavaenses metas.

17. Simon Merin fassus est sub juramento, se audivisse, quod ad Verczekew alias Pwzthowiczi kamen attinet, fuisse Justh, sed postea conquestos fuisse valachos Michaeli Horvátt tres caulas ejusdem Justh esse in territorio domini et sic praefatum Michaellem interrogarunt, an libere ad illas caulas venire possunt, quibus idem Michael Horváth concessisset et ipse Justh scripsisset hoc modo, ut ipsos missos faceret si vellet suo pacifice uti, postea venerunt cum grege ovium ducissae et sic eo ire non potuerunt, quodque etiam ipsis permiserat liberam partem piscandi nequacunque aquam usque ad scaturiginem vel originem Revucze.

18. Mynchno Kywne fassus est sub juramento, quod cum ipse habuisset oves cum patre, tunc ex una parte collis Plozka conduxisset a Justh, etiam ex altera parte usque ad cacumen, ex tertia vero veniebant de Sklabyna et ipse eos abegebat usque post aquam.

19. Dawczo Kywnow fassus est, se cum patre suo habuisse caulam ex altera parte collis Plozka et quod ex Sklabynia non sinerunt eos ultra pascere, tamen usque ad secundum fontem, quodque eisdem semel abegissent oves ad Sklabinia, postea tamen eisdem ad intercessionem Hynek dimisissent.

20. Petrus Remen ex Germanica Lypch fassus est, cum ipse fuisset in Rewucz apud dispensatorem, tunc etiam falcasse montanistas gramina pro foeno quantum poterant, sed se nescire a quo emebant et conducebant, sed quantum ad aquam Lubohna attinet, quod ipse dispensator ita locutus sit: poteris — inquit — Lubohnam ire piscari, sed foenum una feras et rescies inquit, quod sit aqua Likaviensis.

21. Stanislaus Luczik fassus est, cum servivissent apud Cos-

mam, tunc eos habuisse ex altera parte rivi Lubohna caulam alias zallas, quodque paverint usque ad verticem ex altera parte, et ultra, hoc est post cacumen montis Klek nominati, eosdem prae-fatus Cosma, ne pascerent, prohibebat, quia inquit hoc est domi-norum de Sklabynia.

22. Ladislaus de Rosomberg fassus est, quod attinet ad Lubohnam, quod semper vetuerint usque ad summitatem originis ipsius fontis, ex quod de Likova acceperint Justho apud horrea vel cumulos foeni quadringentas oves, quodque ducentas retinuis-sent in arce Likava et 200 reddidissent, et quod tempore Michaelis Horváth non ulterius, quam ad cacumen montis Klek paverint.

23. Jacobus Kelerewy fassus est ex Gombas, se audivisse ab antiquis hominibus villanis, quod secuerint et usi sunt cacumen montis Klek usque ad Borrisow et quod horum collium non ad arcem Likava, sed ad Gombas usum perceperunt.

Hoc testimonium est in cacumine collis Ploszka in festo divae Margarethae, anno domini 1555., per nos arbitros videlicet Joannem Okolichnay, Michaellem Bán de Nádasth, Georgium Zenthannay de Zenthanna, Matheum Kwbynyi de Kwbyn, Christo-phorum Tharnoczky, Ladislaum Czepeczanszky, Ladislaum Tomka, Ladislaum Dávid de Zenthpetheur et Ladislaum Wratawsky etc. Idem Joannes Okolichany vicecomes Liptoviensis mp.

Hibás másolata az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 1767. no 1. alatt.

123.

*1558. jan. 1. Kivonat I. Ferdinánd királynak a tajovai kohótisztek részére adott utasításából a fa-elszámolásokról.**

Nachdem bisheer die verkhaufften wagenreder, khörb, trög, pretter, negl vnnd dergleichen vorrat vnndter die schmidcosst vermengt vnnd nit specificirt worden, wiuil aines jeden gattung vnnnterschiedtlich stuckh gewesen sein, dass vnns in aufnembung der raittungen irrung gemacht, derhalben wir hiemit verordnen, wann hinfüran vnnsere handnds schmid bei den hütten, zwischen den lontzeiten den artzt, holz auch kholfüerern ihre wägen vnnd

* V. ö. *Tomcsányi* i. m. 23. l.

rosz beschlagen, auch anders so schmidcosst genennt von inen genummen vnd an die rabisch geschnitten wierdt, desz alles sollen vnser hüttschreiber sonderlich in ain zetl particulariter specificiert, wiuil ain jede person die gantz lontzeit von den schmiden emphanen, einschreiben vnd solche zetl mit seiner handschrift ververtigen, darauff vnser einnehmer bey den beleung den fuerleütten so darinnen begriffen ainem jeden sein gebüerunden thail schmidcosst aufheben, vnd dieselb bei seiner haubt raittung fürbringen möge.

Dann die wagenreder, khörb, trög, pretter, negl vnd dergleichen zeug auch verrat sol hinfüran nit mer vnder die schmidcosst vermengt, sonnder alle lontzeit über ain jede sort ain sonderliche particular zedl durch die schaffer vnd hutschreiber gestöllt, auch allermassen wie oben mit dem schmidcosst, bei den lontzeiten das gellt aufgehebt vnd die zedl gefertigt werden.

A m. kir. főbányagrófsági levéltárból közölte: *F. A. Schmidt* i. m. I. 274. l.

124.

1558. junius 23. *I. Ferdinánd király nyílt parancsa a bányák körüli erdők birtokosaihoz, mellyel ott a kecskék legeltetését eltiltja, és ezen erdők fölügyeletét ezentúl saját embereire bizza.*

Ferdinandus divina favente clementia electus romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae et Bohemiae etc. rex.

Universis et singulis dominis praelatis, baronibus, comitibus, vicecomitibus, item nobilibus et ignobilibus ac civitatibus, oppidis et villis, cunctis etiam aliis cujuscunque status et conditionis hominibus subditis nostris, silvas in propinquo montanarum ac cuprifodinarum nostrarum habentes, praesentibus nostrarum visuris salutem et gratiam. Intelleximus ex fidedigna certorum fidelium nostrarum relatione, in silvis istis passim a valachis et aliis colonis multas interteneri capras, quae arbustulas arroderent et ejusmodi arrosione corrumperent, ramos vero de roboribus pastores illorum desecarent, unde ipsa robora putrefierent et in silvis magna lignorum jactura fieret; verendum propterea esse, ne tali ratione montana ipsa magnum lignorum defectum pati cogentur non

sine damno nostro et totius regni nostri. Volentes itaque id praecavere, *constituimus certos homines isthic nostros, qui subinde curam silvarum habere et attendere debeant*, ne vel per caprarum in iis intertentionem, vel alio pacto robora et arbores destruantur. Quare committimus fidelitati vestrae et vestrum singulis, quatenus considerato eo incommodo et damno, quod futurum esset ex penuria lignorum in montanis ipsis, caprarum intertentionem in silvis illis ad montana propinquis et unde ligna illis subministranda essent, colonis vestris interdicere ac omnino prohibere debeatis. Dedimus enim praefatis *hominibus nostris custodibus silvarum* illarum certam informationem, juxta quam contra illos, qui praemissis contraire praesumpserint, procedere et debita illos poena adficere debeant.

Si vero ob praemissa aliqui vestrum vel ipsi coloni gravarentur, ii teneantur sua gravamina et difficultates nobis primo quoque tempore significare, coramque nobis comparere ulteriorem nostram voluntatem cognitari, ac in omnibus clementem nostram resolutionem accepturi. Secus itaque non facturi.

Praesentibus perlectis exhibentibus restituis. Datum Viennae, die 23-a Junii, anno 1558. Ferdinandus. Nicolaus Olahus Strigoniensis. Joannes Listhius.

Egykorú másolata a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,257.

125.

1558. szeptember 15. *A szolnoki török bég menedéklevele a debreczeniek részére, hogy a szolnoki vár építéséhez fát bárki erdejében szabadon vág-hassanak.*

Én Mahmut bék, Szolnok várának helytartója és szancsákja, keszenetem írom uraknak, nemeseknek, tisztartóknak, bíráknak, esküdteknek, polgároknak, mindeneknek az kik az király fiához hajlottanak és tartanak. Az hatalmas császár akaratjából adom ezt tudására mindeneknek, hogy az debreczeniek az király fia birodalmában erdőre mennek fájért, az császár háza szükségére kiket hozzanak. Tehát ez levél látván, senki abban ellent ne tartson, hanem szabadon hagyják vágniok; mert ez az császár akaratja,

hogy vagy király fia jószágában avagy az császáréban, avagy bajsáéban annak való fát találnak, de szabadon vágják és hordják az császár háza szükségére és éppétisiri. Ez levél költ Szolnok várában, szentkereszt másod napján csetertekön 1558.

A debreczeni udvarbíró 1561. évi fölebbezéséből, a gróf Károlyi-család levéltárából közölte: *Géresi Kúlmán*, A nagykárolyi gróf Károlyi-család oklevéltára III. köt. 319. 1.

126.

1559. július 5. A szepesi gróf előtt kötött egyezség Menyhard és Leibitz városok között az erdők használata felől.

Anno millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, Julii quinta. Ist eine einung und mittel gemacht worden, als graf dies jahr gewesen der ehrbarer herr Vitus Fabinius in Deutschendorf, zwischen den Leibitzern und Menesdorfern der wald und gebüsch halber, darum beide etliche jahr gezweiet haben, durch rath und hilf der ehrbaren herrn Georg Kirschner, Ignat Hommani von Georgenberg, Gregorii Glatz, Simonis Matera und Georgii Rusdorfs von Deutschendorf, welche einigung und machung zu ewiger zeit bleiben und wahren soll nach beydel mittel gemeiner verwilligung, da ihre dazu verordneter und gesandten volle kraft und macht gegeben worden ist, als Blasius Graf und Laurentius aus Thürgarten von Leibitz, Petrus Fits, Valentinus der alte richter, Georg bei der kirchen und Leonhard von Menesdorf, welche machung und einigung also gemacht ist worden, dass die von Menhardsdorf frei gehalten sollen zu fahren in diese nachgeschriebene wald, allda holtz zu hauen zu ihren nothdurft, ausgenommen zu schelen in die drei Schnelle-Seifen, in Reissenberg und Reissen-Seifen, in Sultzenberg und Sultzen-Seifen allda zu scheiten. Weiter sollen die Menhardtsdorfer auch frei haben holtz zu hauen zum bau und zum zimmern, auf einen hauffen zu führen, auf eine ladstatt, auf vier wochen auf längste nachdem herheim führen, allsoviel ihnen von nöthen sein wird. In Rötchenberg und Seyfen, in Netzen, Pletzgrund und in Weissenberg allein kein holtz zu scheelen, sondern zu bezimmern. Kuttenhau soll bei den mitteln verbothen sein und bleiben bis zur noth, da gott vorsei, feuers halber ein mittel holtz von nöthen wäre, brauchen müsste. Item

die Menhardsdorfer sollen und mögen hinter Leibitz Fried-Wäldern und ändern in allen tauber- und schwartzer-wäldern allerlei holtz zum bau mit sammt stangen, zum geschier frei haben zu gebrauchen und so einer oder jemens der Leibitzer mehr und weiter ackern mit erstreckung; und weiterung handeln wolt, soll in keinen vorthail geschehen und als oft die genannte von Menhardtsdorf nach holtz fuhren mögten, mögen sie ihr pferde lassen weiden und grasen, bis sie ihre wägen beladen, nicht über nacht zu bleiben. Item nach laut ihren brief mögen sie auch ihre ross allda in der weide halten zu bestimmter zeit. Welche partei dieser zwei mittel, diese einigung nicht halten wird, verfallen werden zu geben der obrigkeit fl. am gold quadraginta. Zur bekräftigung allhieher verzeignet und jederm mittel der zwei städt einen auszug oder transumpt, wie allhier stehet gegeben, mit des landes sigill bekräftiget.

III. Zsigmond lengyel királynak 1602. évi megerősítő okleveléből, melynek hivatalos másolata az Orsz. Levéltárban N. R. A. fasc. 1207. no 33. alatt található.

127.

*1561. február. Konrad Hans folyamodványa a felséghez, melyben egy találmányára, melylyel sok fát és faszemet lehetne megtakarítani az érczek olvasztásánál, 20 évi szabadalmat kér.**

Allerdurchleichtigster groszmechtigster römischer kayser alleredigester herr etc.

Eur kayserlich mayestät etc. hab ich verschiner zeit ain vnder-tenigiste supplication vbergeben vnd darinnen allervndertenigist mit grundt angezaigt, das ich durch göttliche verleihung im holz und koll ersparren ain mitl erfunden hab, das ich im schmelzen vnnd ressten der ärz den halben thail am holz vnnd koll durch ain neben zuesaz ersparn will, wie ich es dan an etlichen orten probiert hab, durch welche khunst vil wälder mugen erspart vnnd zu anderer khunftigen notturft gebraucht vnnd auch die perkwerch, so mit holz nit versehen sein, dadurch mugen erpaut vnnd erhalten werden. Auch an den pierpfannen, salzpfannen, züegel-offen vil ein merers über den alten geprauch zu ersparn sein

* A hátirat szerint 15 évre kapott szabadalmat.

wurdeth. Vnd darauf vnderthenigist gepetten mir vnnnd meinen mit-
 verwonten den matten vnnnd schwebents erdrich, so sonst nie-
 mants nutz sey, welcher ortn solches ein römischen reich vnnndt
 e. kay. mt. erbkhunigreichn vnnnd lannden zubekhomen sein
 wurt, als dem erstn erfunder zuerleichen vnd auf zwainzig jahr-
 lang zubefreyen, dergestaltt, das mir in solcher zeit diese kunst
 ausser mein vnd meiner mitgewonten niemandt nach machen,
 nachtuen, nachgeben vnd gebrauchen noch behelffen soll, eher
 hab sich dann zuuor mit mir vnd mainen mituerwonten verglichen.
 Dagegen mich auch anderten igelichen erpoten, das ich vnd meine
 mitgewonten ainer yeden obrighkait, darinnen wie den madten,
 grundt vnd schwebents ertrich befunden, den zwainzigsten gulden
 wom vberschuss oder gwin geben mit ferern bith, weil ich etli-
 chen andern personen solliche khunst vertraut, das eur kay.
 mt. niemandt andern über diese khunst vnnnd was der anhengi-
 gist, sonnder allain mir vnnnd meinen mitgewonnten als ersten
 erfunder die freyhait bewilligen vnnnd one erlegung ainiches tax
 erfolgen lassen woll, so will ich die prob auf mein costen thuen,
 habe auch damals e. kay. mt. ain stukh desselben meines newen
 erfunden zuesazes allervnderthenigist zuestellen lassen. Auf welches
 mein supplication mir vngeuerlich ain solcher abschidt eruolgt,
 ich soll auf mein costen ain prob thuen vnnnd so die khunst nuz-
 lich vnnnd beständig sein würdt, alsdann wolt mich eur kay. mt.
 begnaden vnd mit freyhaiten vor andern versehen. Darauf gab
 ich an etlichen ortn in Behem mit aine sonnder mer proben
 gethann, wie sich dieselbigen proben in gegenwürtigen kunt-
 schafft briefen genuesamblich beständig auch nuzlich, wie ich zu
 gott hoffe, erzaygen. Demnach solanngt nochmallen zu e. kay.
 mt. mein allerunderthenigist bith die gesueche mir vnd meinen
 mitgewonten die obberuert verleichung vnd befreyung, auf dise
 gethonen proben, hieuor gegebenen abschid nach vormeniglich
 allergnedigist zu bewilligen, dann solches wirt e. kay. mt. vnnnd
 allen andern perkhwerchs verwontn vnnnd sonst vill andern zu
 grossem nuz vnnnd niemands zue nachthail raichen. E. kay. mt.
 mich vnnnd meine mituerwonnten zu mer aller gnedigister bedenn-
 khung aller undertenigist beuelchendt. S. khay. mt. allervnnder-
 thenigister Hanns Konrat von der Presznitz.

Eredetiye a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumi levéltár «Ungar.
 Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,258., 1561 februáriusi kelet alatt.

1561. okt. 13. Kivonat I. Ferdinánd királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett rendeletéből, a fa-mesterekkel való elszámolás s a bánya-erdőknél egy külön tisztviselő alkalmazása tárgyában.

So haben wir auch vernommen, welchermassen die commissarien vnserm beuelch nach mit Cristoffen Falkensteiner vnserm holzmaister an der Gran, item Bartlmeen Lueger auch holzmaister alda, Wolfen Striniz gewesten holzmaister in der Rebutzen vnd seinen purgen dem Mosslechner, Leonnhard Köszler vnnnd Benedicten Seydl, mer Leonharden Huet holzmaister im Altengepurg, Bartlme Lungauer, Leonhardt Eygelsperger im Wadiner wald vnd Volfgangen Zaller holzmaister in Hermanz abgerait, was sy schuldig worden seindt, wie sy zum thain purgschafft gethan vnd sich die anndern, so purgschafft nit erlangen kynnen, verschriben haben, wie die zallung irer rest angereit vnd gestelt, auch die staigung der kollheuff bewilligt vnnnd wie es nun hinfüron mit der holz und kollhandlung gehalten werden soll, ordnung fürgenomben worden. Vnd wiewol Wolfgang Hohenwarter alls vnser gëwester verwalder im Neuensoll pillich fleissig zuegesehen vnd verordnung gethan haben soll, dasz denselben vnsern holz vnnnd kollmaistern nit sofil hinausgegeben worden vnd dennacht befunden würdet, das die gemelte holtz oder kollmaister irer schulden gestendig sein, vnd wir di bezallung dannacht von inen vnd iren purgen weylen wise bekommen mugen, vnd auch das ein vrsach irer rest ist, dasz inen die khueff vns zu vortl durch den Hohenwarder zu ring gestellt worden, wie wir sy dan staigern muessen, so lassen wir demnach die sachen, bej denen durch die commissarien mit gedachten holtz- vnd kollmaistern gepflogenen handlung darüber genommen purgschafften vnnnd aufgerichten verschreibung, auch der bewilligten staigerung im kollhauff beleiben euch genedigelig beuelchendt, darüber bej vnsern verwaltern vnnnd ambleuten im Neuensoll notturtig verordnung zu thun, damit die bezallung vermug der gegebenen purgschafften vnd verschreibungen gewiszlich gelaist vnd angezogen werden, nichtweniger solt ir gemelten Hohenwarter selch seinen hierynn geprauchten

* V. ö. Tomcsányi i. m. 24—25 l.

vñfleisz neben den andern articeln, so gegen ime zu handten sein, auch verweisen.

Wiewol auch vnser comissarien zu vnserm gnedigen gefallen verordnung gethan, das vnnsere angesetzte verwalter vñnd andere ambleut die waldbereytung fürnemen vñd verrichten sollen, damit sy sehen, dasz man in guet ordnung vñd arbeit sey, die waldt ordenlich verhackht vñd wiefil jeder knecht in der arbeit hab, damit inen nit zufil gelt hinaus auf das hackhen fürgehen werde. Damit aber hierinn kain mangl erschein, sondern diese verordnung gewiszlich vollzogen werde, derwegen beuelchen wir euch, das ir vnnsertwegen den ambleuten nochmalen aufleget, wo solcher verordnung pizhero nit nachkommen wäre, das sy dieselben an lengers anstellen vollziehen, vñnd euch nicht weniger die vrsachen des verzugs berichten, die ir vns alsdann wo noth mit eurem ratlichen guetbedünkhen auch zu ubersenden wert wissen.

Dann belangendt *die bestellung aines aignen des holzwerchs verstendigen holzmaisters, der zu allen holz- und kollhandlung sehen thät*, damit die holzmaister vñd fürdinger nit mer knecht in die lon zetlen einstellen als sy in waldt hetten, auch ordenlich gearbeit, damit der schmelzhandel mit kol gefürdert wurde, da lassen wir vnns auch eur vñd der comissarien ratlich guet bedünkhen gnediglich gefallen. Dieweil dann bei vnnsern khupferhandl hierzu khain tauglich als gemelts Strinizes purg des Benedict Rendl vorhanden, vñd seinethalb für guet angesehen würdet, dasz er bei seiner holzarbeit in der Rebutzen verharre, derenwegen so ist vnser gnediger beuelch an euch, das ir von vnserwegen vnnserer ober-oesterreichischen regirung vñd chamer oder aber *vnnsern ambleuten im Eysenärzt bei Leoben, oder zu Aussee umb bestellung einer tapfern person, die sich auf clausen, risen, hakhen, trifftten auch das kolln verstet*, zu euch zu beschaiden, schreibet, mit derselben weiter handlen, *ime die 140 gulden bestallung vermueg* der comissarien guetbedünkhen von vnnsertwegen bewilligen vñd nottürftige instruction aufrichten wellet.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügymin. ltárban «Ungar. Gedenkbücher» 1559—61. fol. 308—309. — Közölte F. A. Schmidt i. m. I. 348—50. l.

1563. október 16. Kivonat I. Ferdinánd királynak a beszteczebányai bányák és erdők megvizsgálására kiküldött biztosoknak adott utasításából.*

Ferrer sollen auch vnnsere commissarien diejhenigen wald, dauon das kholl, holz zu vnnserm khupfferhandl geprauchet wirdt, ordenlich bereitten, auch fleissig besehen vnnd erkundigen, wie vnnd mit was ordnung das holz darinnen gemaist, da zu was gestallt die riszwerkh vnnd clausen zu bringung desselben holz zugericht, item ob soliches zu rechter gewondlicher zeit getrifft vnnd verkhöllung desselben kain nachtailliger verzueg gebraucht, auch ob in dem vnnd annderm vnns durch die holz vnnd khollmaister khain schaden zuegefügt werde vnnd wann sy vnnsere commissarien hier innen, es sey in ainem oder anderm vnordnungen, oder schedliche handlungen befinden, soliches alsz baldt in vnnsern namen abstellen vnnd entgegen, das so vnns ditsfalls bey gemeltem khupffer hanndl zu guettem khommen mag, nach fleissiger berathschlagung vnnd erwegung der sachen in volziehung zubringen beuelhen.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Unгарisches Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,259. — Közölte F. A. Schmidt i. m. I. 376. l.

1563. november 13. A magyar országgyűlés által hozott XXII. törvény-czikk az erdőbirtokokok fa-szolgáltatási kötelezettségéről a végvárak építésére.**

Silvae nobilium et dominorum quae et ad quorum confiniorum munitionem sunt libere secandae?

Articulus 22.

Statutum est etiam: ut silvae, tam dominorum quam nobilium, locis muniendis vicinae, pro fabricis et structuris munitionum fini-

* V. ö. Péch i. m. I. 235—7. l.

** V. ö. Erd. Lapok 1879. 175. l. Ugyanebben az ügyben kelt az 1596: LI. t.-czikk és a horvát-szlavon-dalmát tartománygyűlések 1567. és 1568. évi törvényei, a melyekben minden füsttől négy 14 öles tölgyszál beszolgáltatása van elrendelve. Kukuljevics, Iura regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae. Zágráb, 1861. II. 42—43. és 50. l.

timarum (quae scilicet proprias et sufficientes silvas ipsae non habuerint) tantum et non in alios usus ad succidendum debeant esse liberae.

§ 1. In insula tamen Chalóköz ligna pro foco ad Comaromium et Jaurinum subministrentur, iuxta conventionem cum insularibus illis (ut dicitur) factam.

§ 2. Ita tamen: quod, si in eadem insula habeantur ligna pro faciendis munitionibus apta, ea ad munitionem Comaromii et Jaurini a dominis silvarum non denegentur.

Corpus Juris.

131.

1563. november 29. A bányavárosokba kiküldött kir. biztosok jelentése a felséghez egy, a bányaerdőkre behozandó erdőrendtartás kidolgozása iránt.*

Aller durchleuchtigster groszmächtigster römischer khayser etc. allergnedigister herr.

Eur röm. khay. mt. haben aus erstem vnnserm schreiben, so gestect an e. khay. mt. von vnns ausgangen, allergnädigist vernommen, wann wir alhie ankhumen sein, vnnd wie wir die handlung angefangen haben. Vnnd so wir dann in weiterer verfarung der sachen souill befunden, das *uber die wäld, so zum Neusollerischen khupfer handl gehörig sein, khain waldordnung noch amiche beschreibung der wälder,* wie mit denselben gehandelt, wie sie angriffen, hergewürckt vnnd auch zu khunfftigen geprauch vnnd nutz gehayt werden sollen, vorhanden vnnd wir bey vns vnnderthenigist bedenkhen, das es e. röm. kay. mt. notturfft eruordert, das ain waldordnung ausgericht werde. Vnnd so es e. khay. mt. auch gnedigist fur guet ansäh, so weren wir vnnderthenigist willig auf e. röm. khay. mt. allergnedigist wollgefallen vnnd verpersern *ain copei ainer waldordnung,* wie es alhie mit den wälden, damit sy langwirig erhalten vnnd ordenlich auch nutzlich gehayt wurden, gehalten worden soll, zuerfassen vnnd begreifen. Damit wir aber sölhen begriff der waldordnung dest ordenlich vnnd grundtlicher thuen vnnd verrichten möchten, so säh vnns fur ain notturfft vnnd guette fur-

* Ezen biztosok a megelőző 129. számú, 1563. évi október 16-án kelt királyi utasítással küldettek a bányavárosokba. Schmidt i. m. I. 355—381 l.

derung an, das e. khay. mt. bey derselben nider-österreichischen camer die gnedigist verordnung thuen liessen, damit vnns furderlich ain abschrift *der jungst Bartholomei des ainvndsechzigisten jars aufgerichteten Hallsteterischen waldordnung* alher gesandt wurde, welches e. khay. mt. wir vnnderthenigist zueschreiben vnd anzaigen wollen. Denselben vnns zu gnedigister bedenkung gehorsamist beuelchennd. Datum Neuensoll, am 29. tag Nouembris, anno etc. im dreyvndsechzigisten. E. röm. khay. mt. allervndterthenigiste N. die verordenten Neusollerischen commissarien: Jacob Gienger zue Gruenpuhl s. k., H. A. Praunfalkh s. k., Caspar Rösch von Gerolzhausen s. k., Paulus Rubigallus, Cristoff Kuerpacher s. k., Wilhelm Ygl zu Voldrerturn s. k.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,259.

132.

1563. *Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből, az erdők használatáról.*

Item, das man bauholz zu den prucken oder sonst anderszwohin nicht ausz den nahenden walden fuere, sonder auf der Kunradtt *ausz den weitern walden* — — sat. sat.

Item, es beschwerett die stattleutt sehr, das kein frayer wald ist, daher man khund fayerholz furen.

Derhalben ist unser beth an e. n. w., das e. n. w. den herrn gropfen befelen wollte, das sie dem *waltreytter* gebitten sollen, das er in dem waldt die stattleutt *nicht pfenden sol*, wo sie espen, eschen, burcken, dur holz gefallen finden und zusammen klauben, *den mitt solcher ordnungk machen wir den walttreytter reich und die stattleutt arm* — — sat.

Item, das man die schindeln *in die statt* und nicht anderszwohin furen lasse, und in zimlichen geltt gebe. Etlich pauren nemen geltt auff schindeln, machen kaum 1000 und das ander kauffen sie den fremden und die statleut . . . leiden — — sat.

A város levéltárából közölték: *Dr. Kolosvári S. és dr. Óvári K. i. m.* II. köt. 2. fele 96—99. és 100. l.

1564. február 24. Selmezbánya városának jelentése a kir. bányabiztosokhoz az erdők pusztulása és a fa-szén megdrágulásáról.

Rhöm. khay., auch zue Hungern vnnnd Böhaimb khun. mt. hochlöbliche räth vnnnd verordnete Neusolerischen herrn commissarii.

Gstreng., edl., ernuest, genedig vnnnd gebietund herrn. Auf euer etc. schreiben des datum Neusol den 12. dies laufenden monats Febr. sambt einer eingeschlossener copey eines khay. beuelchs, *die teuerung vnnnd staigerung des khols belangennt*, haben wir a dy 17. dito empfangen. Dieweil dann euer g. vber vnnser zuor vbergebenen bericht merer erleutterung begeren, wollen wir e. g. auf derselben begeren zue vernern bericht vnnnd erleutterung der sachen inn vnntherthanigister gehorsamb mit verhalten.

Erstlich, souil die verwüstung der wäld belangent, ist vngefer vor 4 jaren ein wald vber Hasnitz dem herrn Dóczy zuegehörig ausbrunnen, durch wen er aber angezindt worden, kan mans nit erfragen nachwissen. Welcher wald fast ein ganzen somer gebrent, den des herrn Dozy vnterthannen wol hieten leschen khünden, ist aber nit bescheen. Was sunst die verwüstung der jungen paum belangent, geschicht solches fast in allen wälden vnnter des herrn Balaschi, Dobo, Dozy, Lyptschey vnnnd anderer adelspersonen gebiet, dann die wallachen mit irem viech die jungen wäld mit niederhauung seer verwüsten vnd veröden, das also wenig junge wäld gehegt oder gezigelt werden. Durch solche verwüstung der wäld das kol nit wenig gestaigert wirt.

Souil die staigerung des kols belangent, khummen wir niemanden hierin entschuldigen, von dem wir das khol wolff bekommen khunden, dann es in gemein durch der herren Balaschi, Dobo, Doczy, Liptschey vnnnd anderer adelspersonen vnntherthänen vnnnd khöler vngefer in einem halben jar heer dermassen verteuert worden, das mans nit allein vmb toppelt geltt bezalen, sonder die notturft nit genug bekommen mugen.

Dieweil dann e. gn. begern, das wir die herrn, so selbs koln vnnnd wenn sie es zufüren lassen, auch wenn sie stueck wäld verkaufft, melden sollen, wellen wir solches hiemit in gehorsamb thain.

Herr Balaschy, der hat selbst kolen vnnd mit seinen aigen rossen abführen lassen, erstlich in einem wald, zwischen Dubau vnnd Döbring hat er kolt vnnd hernachmals nit weit von Kosolnickh im grundt gegen der Gran werts, da gar ein schöner wald ist, hat er seine aigene kollung gehabt, vnnd gar schöne dicke, lange vnnd gerade paim zum verkolen fellen vnnd aufkolen lassen. Solch kol hat er in ir kay. mt. chamer Schemnitz furen lassen, vnnd man im fur ein thur oder korbkol, den man vor in ir mt. chamber vmb fl. 1 zalt, nun aber pro fl. 2, das ist vmb toplt geltt zalen muessen, wie dann e. gn. vonn den chamber verwalteren weitläuffig vnnd mit mehrern zuornehmen haben.

Verrer zaigt herr Paullus Rubigallus mit warhait an, das er dem herren Balaschy vmb zuegeführtes kol ein ansehnliche summa, vngefehr bis in die fl. 600 wert hab zalen lassen vnnd da er zuvor einen solchen korb kol oder fur, wie ime herr Balaschy hat zufüren lassn, vmb d. 80 zalt, hat er ime dem herrn Balaschy denselbn vmb fl. 1 d. 25 vnnd nochmals vmb fl. 1 d. 50 zaln müssen lassen, das also letztlich herr Rubigal verrer so teuer kol vom hn. Balaschy anzuenemen, ime hn. Balaschy abkhunden lassen.

Verrer Jacob Markusch zaigt auch mit warhait an, das ime herr Balaschy inn sein schmeltzhütten auch kol zufürn lassn, da er für ein fhur im fl. 2, die er sunst nur vmb fl. 1 bekhommen, zalen muessen.

Verrer der verkauffter stückh wälder halben haben wir souil vnns möglich gewesen nachfrag gehalten, als nemlich aufn Dilln einer mit nahmen Georg Schuechmarkh, der hat von des herrn Balaschy burggraf auf Döbring, so zue der herrschafft Altsol gehörig mit namen Alexius Karnofszky genannt, verschiener zeit ein stuck wald vmb fl. 40 zum auskohn verkaufft, welcher nun bis auf dato vast gar auskohlt, vnnd vnns das kol vmb toppelt gelt ist zuegefüret worden. So werden wir glaubwürdig bericht, das er vmb ein neu stuck wald mit ernentes hernn Balaschy burggrafen auf Döbring Alexius inn handlung stee, welcher burggraf sich gegen obbenennt Schuchmark vernemen lassen. Was er von wald den Schembnitzern vmb d. 10 verkauffen khund, das ers ime vmb d. 2 geben vnnd viel ueber vergunnen wolle. Darausz nun, e. gn. zueschliessen, das herr Balaschi vnnd seine diener vnns, die wir inen doch alle zeit alle gebürliche ehre vnnd gutwilligkeit erzaigen, one alle vrsach wenig guets

günnen, dardurch wir nit allein verhindert vnnnd gesteckert, sondern am maisten ir k. mt. camer guet also gespert vnnnd gemindert wirdt.

Wir haben gleichwohl auf Dilln, Goltpach vnnnd dergleichen ortten, denen one zweifl etlich stück wald verkaufft worden, nachfrag gehalten, demnach aber solche ortt nit vnnter vnnsrer jurisdiction gelegen, khünnen wir von ihnen nichts heraus bringen; dann, weil wir mit inen nichts zueschaffen, vermeinen sy auch nit schuldig zue sein etwas zuebekennen. So wissen wir wol, das herr Balaschi vnnnd seine diener derselben eignen vnnterthanen, inn denselben dörffer zue der herrschafft Altsol gehörig, etlich stück wälder zum verkoln verkaufft, welche izo vber ire aigen herrn vnnnd seinen burggrafen nichts bekennen dürffen, das wir also nit allein des kols halben vom herrn Balaschi vnnnd den seinigen gehindert. Dergleichen er vnns auch one beuelch ir kay. mt. vnnsrer besten manschaft von heueren vnnterm Setschin, die er auf die flaischbanck gefüret vnnnd mit jezo daran in pergwerchen groszen mangl leiden, beraubet, sonndern auch was vnns zue befurderung der pergwerchs von eisen vnnnd pley zueführen wirt, pflegt er, wie es gar jungstlich bescheen; vnnnd wir vnns dessen bei e. g. deren etlich auf der Schembnitz gewesen, mit dem höchsten beschweret, ernentes eisen vnnnd pley im Altsol abzuwerfen, vnnnd nimbt die ledigen ros z vnnnd wägen, vnnnd braucht dieselbigen nach allem seinem willen vnnnd wolgefallen, das er vnns also schir dahin bracht, das wir mangl pleies halben, one das wir sunst nit schmeltzen khünden, in vnsern schmeltzen verhindertt werden, des dann ir k. mt. etc. chamer nucz nit zue schlechtem schaden geraicht wird. Müessen also zue solch seinen nit allein jez, sonndern zuor vnnnd noch gewartenden gwälten zue sehn vnnnd gestatten, dann er auf ir kay. mt. beuelch wenig gibt.

Was nun sein des herrn Balaschy vnnterthanen vnnnd khöler, die zue der herrschafft Altsol gehörig belangent, die vnns kol zueführen, als von Dubau, Döbring, Stueben, Kosolnick vnnnd von dergleichen dörffern, da wir von einem halben jar ein korb kol vmb d. 35 oder d. 40 zalt muessen, wir jezo vmb d. 80 vnnnd d. 90 zallen.

Was nun die vrsach solcher staigerung, khünnen wir kein andere wissen, dan das herr Balaschy vnnnd seine diener den

kölern die wäld vmb souil dest teurer anschlahen vnnnd verkauffen lassen, des wir dann entgeltn vnnnd das khol dest teüerer zalen muessen.

Was die herrn Lyptschey auf Saxenstain belangent, werden wir von der hern Öderischen verwalter Burgharten Lorberer bericht, das seinen herren den Öderischen von inen den Lipscheyen ein wald Tschischowa genant pro fl. 80 inn golt verkaufft worden, den sie zur not, da inen sonst wenig zuegeführt, zum verkohlen braucht, neulicher zeit aber haben ernannte Lyptschey ermelten Burghartn Lorberer zuegeschrieben vnnnd seint willens ime den verkaufften wald wieder einzuziehen, welches dan ime als seiner herrn erkaufft guet mit dem höchsten beschwerlich vnd schädlich sein würdt.

Souil aber der herrn Lyptschey vnnnderthannen so vns koll zueführen belangent, als zue Matschern, Secken, Pechering, Warmbad, da die glashütten ligt, Pessering vnnnd dergleichen dörrfer, haben auch neulich zeit innerhalb eines halben jars gleichfals ein staigerung im kol-kauffen gemacht, das mans eben wie zuuor vermelt, da man vor vmb ein korb kol d. 40 geben, jezo d. 80 vnnnd d. 90 geben vnnnd bar bezahln müssen.

Was nun die herren Dozy so den pfandtschilling Pirklesz innen haben belangent, haben wir zuuor vermelt, was für ein ansehnlicher grosser schadn eines schönen waldes so ausprunnen, auch die wallachen so viech in den wälden halten mit niederhauung des jungen holtz für verwüstung beschehen. So haben sie auch von iren wälden viel vnnnd am maisten iren aigenen vnnterthannen in der Tschirnawitz, Rudein, Hosnitz, Hemmern, Gerat vnnnd dergleichen, da am maisten pecken vnnnd pirpreuer wonen, ansehnliche wäld verkauft, des sie also zum pirpreuen verbrauchen vnnnd wir dessen zum verkoln geratn vnd mangeln müssen, daraus dan die vberteuerung des kols erfolgt.

Was aber ermelten herrn Dozy vnnterthannen vnd köler so vnns kol zueführen, als aus der Tschirnavitz, Rudein, Hosnitz, Gerat vnnnd Hemmern etc. belangent, von denen werden wir mit der vberteuerung des kols gleichfals beschwert, das wir wie vor vermelt, das kol vmb toplt gelt zalen müssen, vnnnd da wir zue vnnsen schmelzhütten vnnnd mühlh von holtzwerch was notturtig, alls wälln vnnnd dergleichen, khunnen wir dasselbig one doppelte bezahlung von inen nit bekhomen, dazue haben sie

auch iren vnterthannen bey leibesstraff, wie dann seine vnterthannen so vnns kol zueführen, maisten theils vnns selbst anzaigt, nit mer kol zuzuführen, die vrsach wir nicht wissen, verboten. Wie dan solchs durch herrn Hanns Aichmüllers waltburgers verwalter vnnd diener seiner perkhandlung bey der r. kay. mt. perkmaister alhie Valten Joschko protestirt vnd anzaigt worden, von dem es e. g. auf derselbigen begeren weitleiffig vernemen werden, vnnd also das khol auf seine eisenhammer, da er sonst kein abgang am kohl gehabt, zuzuführen beuohlen. So doch gemelltes eisen vnns zue vnnserer notturfft wenig dienstlich auch hieher zuuerkauffen nit zuegeführt wirt, das wir also augenscheinlich sehen, das sy vnns nit allein mit dem kolkauf hindern vnd staigern, sondern auch die pergwerch so gleichwol auf seinen grundt aufn Gerat gelegen, welche yder zeit ein perkmaister vonn der Schemnitz vermug vnserer pergordnung verlichen, dieselbigen nach gepaut worden, aber vor zwaien jharn gemelte Dozy zuegefahren, die schürff, damit die felder bestrickt gewesen, auf einen hauffen tragen vnd verbrennen lassen die alte gewercken, so solche pergwerch mit grossem verlag gepaut vnnd erhalten, mit spötlich wortn, wie wir vnns dann dessen auch bey irer mt. beklagt, beuelch an in darüber erlangt, aber er nie demselben beuelch nachkommen wollen, alzeit abgewisen, vnnd seither frembden, die sich mit ime seines gefallens darumben vergleichen müessen, selbst verleichen vnd geben, von denen er auch die 16 m. zue einkommen nimbt, welches dann ir mt. regalia zue höchsten schädlich, nachtaillig vnnd entzogen wirt. Dazue er vnns auch mit vnpillich maut wieder vnser privilegien vnd freiheiten, da wir ime weder haller noch pfennig zuegeben schuldig, inn allem dem, was zue notturfft vnnd befürderung der pergwerchn zuegeführt wirt, mit gewalt antost vnnd da man ime nit maut geben will, sich selbst pfent, wie er dann solche pfandt noch in handen vnnd nit laugnen kan. Solliches alles geraicht zue höchstem verderben irer kay. mt. camergefell.

Souil denn in Dobo auf Lewenz belangt, zue wellicher herrschaft etliche dörfer, so mit iren hatterten vnd wälden an vnser hattart stössundt, als Hochdorf, Teckisch, Potschuwal vnnd Almasch, welche vnns dann mit iren hoch vnnd schwartz wälden, als Reichau vnnd dergleichen nahent gelegen sein, vmb welche wäld sich herr Dobo vnnd herr Dozy one vnterlas kriegen, vnd in einem strit der hattart halben liegen vnd baide parthey eine der

andern pauern gefencklich einziehen, auch ir viech als rosß vñnd ochsen wegtreiben. Darzue vber des paide partheien iren vnterthanen bey leibstraff, welcher nur einen paum zum verkoln fellet, gedroet, das dann baider parthey vnterthanen maistenthails vnns anzeigt vñnd nit laugnen khunden, dann es, wie hir obuermelt, bey ir mt. pergmaister alhie genugsam protestirt vñnd nach lengs weitleiffig anzeigt worden, dessen ermelter herr perkmaister vnns auch zeugniss geben muesz, dardurch vnns dann die pauern mit zufuerung des kols, welches sie mit forchten vñnd zum tail nächtlicher weil abfüren, in vnserm schmelzen saumen vñnd verhindern, das wir oft mitten in der wochen, wie laider bescheen, da wir am besten vnser silber erczt aufschmelzen solten, vñnd da vnns an kol gemengelt, mit spön oder schaiten gewerk, oder ja mit merklichen grossen schaden auspressen, vñnd vnnsere arbeiter, denen wir ire lhön wochentlich fur vol zahlen, feiern muessen. So müssen wir auch solch kol von ernenten paurn gleichfals, wie hieuer vermelt, da wir vor vmb ein fur oder korb kol d. 35 oder d. 40 zahlt, izo vmb d. 80 vñnd d. 90 annemen vñnd zalen.

So hatt auch herr Dobo frembden vñnd seinen aigen vnterthanen viel stuck wälder verkauffen lassen; demnach aber dieselbig nit vnter vnser jurisdiction, auch über ire aigene haben, nit wellen zeugnis geben oder einbekomen. Khumen wir auf frembden gründten, da vnns nit gebürt, wer dieselbig vñnd wie sie mit nahmen haissen, nit erkündigung halten lassen, noch rechten grundt erfragen.

Verrer von den dorffen, so auf Tschabragkh gehören, als Printdorff, Air, Halbgeschaid, Diebszwinckel, Stöplizhoff vñnd S. Gilgen müssen die waldburger gleichfals, wie voruermelt, das kol von denselben kolern als teuer, als sie selbst wollen, bezalen, die vrsach aber ist zum tail diese, demnach sie wenig wäld haben, muessen sy von denen von kerpen vñnd andern ire wäld teuer kauffen, darzue weil die waldburger anndern kölern das kol teuer zalen, wellen sie inen auch nichts abrechnen lassen, daher nun raicht, das wirs von allen kölern so teuer annemen müssen.

Vor zeiten aber haben ernente herrn den waldburgern mit verkauffung etlich stuck wäld gedienet, die sie zur not vñnd befurderung irer mat. cahmergefel verkolt vñnd verbraucht, als

herr Balaschi hat Lennharten Nickuschselligen mit einem stuck wald zue notturft seines schmelzens gedienet.

Item, die hn. Dozy haben auch zuor den waldburgern mit verkauffung wäldt gedienet, als Hansen Aichmüller vnnnd Hansen Sturnkorb.

Item, vonn der herrschafft Lewa, so izo Hr. Dobo innen hat, ist vor jarn auch den waldburgern mit verkauffung etlicher stuck wäld geholffen vnnnd gedienet worden, als zue der Schallischn handlung, auch zum pergwerck Mitter-Fuchsloch.

Das also vorhin mit solchen stück wäldn den waldburgern geholffen vnnnd gedienet worden, das sie sich nit so gar auf die köler haben verlassen dürffen, dardurch dan erfolgt, weil die köler gesehn, das die waldburger selbst kolung gehabt vnnnd sich zur not mit kol selbst in iren hütten versehen, das sie ihre zuegefurt kol inn einen rechten vnnnd leidlichen kauff haben geben müssen. Weil nun jezo die waldburger nit mit aignen wäld vnd kolung versehen, auch die wäld von ernenneten herrn, welche ire wäld zue hoch achten vnd zue teuer bitten, nit bekommen khünden, sehen die koler der waldburger grossen mangl am kol vnnnd dringen die waldburger dahin, wellen sy anderst ire pergwerch, die da wassernötig, beuhafftig erhaltn, demnach sie wochentlich den arbeitern lonen müssen, müssen sie ihre silber-erzt aufschmelzen vnd aus not den kölern, wie sie ein korbkol selbst sezen vnnnd bietn, wochentlich bar zalen, daher furnemblich solcher gross vnnbeschreiblichen vnnnd vor nie erhörtn teuerung des kols die maiste vrsach ist.

So khumen wir auch, wie zuor vmb vnnssere bezalung kein prenholz mer bekommen, dann die pauern so vnnns zuor solch prenholtz zuegeführt vnnnd izo gesen, das das kol so teuer bezalt wirt, sein alle zu kolern worden, von denen wir das kol aufs teuerst annehmen müssen.

Inn summa wir werden also, wie e. g. hievor vernomen, von allen orttl des kols halben vberteuert, wo vorhin ein waldburger auf 3 öfen wochentlich nur allein vmmbs kol mit fl. 120 auszkomen, izo aber musz er vber fl. 200 darumben verlonen vnnnd zalen vnd hats dennest offt die notturft nit genug, daraus nun in khurtz, wo nit ir mt. einsehung than werden, nit allein der waldburger, sonnder eines gemeinen landes verterbn eruolgen, das also ir mt. chamer einkommen geschmellert vnnnd in abne-

men gedeien, vnd lezlich, wo die wasser nöthig, doch höfflich pergwerch vnuormugens halben aufgelassen solten werden, in vnwiderbringlichn schaden genoten wurden. Wie wir dann jungstlich e. g. in vnsern vbergebenen bericht alles weitleiffig anzeigt vnd sich dieselbigen nach zuersehen haben, dieweil dann e. g. hievor vernommen, das wir vnserer besten mannschafft von heueren vnntern Settschin beraubet, dardurch wir inn pergwercken grossen mangl leiden, nochmals dieselbigen zum tail wider auszulösen fast alle wochen vberlassen vnnd vnnsers bargelts, des wir sonst wenig haben zu ihrer auslösung, des wir inen aus christlicher lieb one rhuem zumelden, da wir sonst nit mer hetten, treulich dargeben entschepft werden. Vber das wir auch, wie hievor vermelt, mit der grossen vberteuerung des kols gar in armuth geratten, auch sonst mit unpillichen vnd ungevöndlich meutn, mit gewalt pfent vnnd beschwert werden, auch noch dasinnige, so vmb zu notturft vnserer pergwerchs handlungen eisen und pley zuegeführt, im Altnsol abgeworffen vnnd wir also in allem miteinander beschwert vnnd verhindert werden, wollen e. g. alles wol behertzigen vnnd bedenken vnnd diesem allem furzuekomen bey höchstgedachter kay. mt., damit vnns geholffen vnnd ir mt. camergut befurdert werden möcht, aufs aller treulichst dahin bedacht sein, das wollen wir vmb höchstgedachte kay. mt., derselben chamers selbst zue nutz raicht, auch vmb e. gn. inn steter trew gehorsamb vnnd bestendigkeit zuerschulden gevlissen sein. Vnnd haben desz also e. gn. auf derselben schriftlichs begeren zue verrerm bericht nit verhalten wollen. Schemnitz, den 24-ten Februarii, anno 1564. E. gn. willige N. richter, stats vnnd alle waldburger auf der Schemnitz.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,373.

134.

1564. márcz. 20. *Kivonat I. Ferdinánd királynak a besztérczebányai bányák megvizsgálására kiküldött biztosokhoz intézett rendeletéből két erdész alkalmazása tárgyában.**

Ferrer was die ersetzung des waldtmaister ambt berüert, in dem lassen wir vns auch mit gnaden gefallen, das an desselben statt aus ewrn angefüegten vrsachen zween guet starkh, vnuerdroszne waldt-vörszter aller massen, wie ewer rädlichs guetbedunckhen vermag, vnnnd die ihenigen personen, so ir dartzu benennen thuet, als Adam Khesszler von Ausse vnnnd Mathesz Pogner von Perchtelsgaden angenommen vnd bestellt werden, wie wir dann die verfast instruction (ausser des wörtl regierung, weil soliches ein camer sach ist) also aufrichten lassen, vnd die ir hiebei zuempfehen hat — — sat.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltárban «Ungar. Gedenkbücher» 1563—4. fol. 190. — Közölte: *F. A. Schmidt* i. m. I. 399. l.

135.

1564. márcz. 23. *I. Ferdinánd király utasítása a besztérczebányai erdészek részére.***

Ferdinand stb. Instruction, ordnung vnd befehl, wie und welchermassen es mit vnsern waldern und holzern, auch holz-, kohlwerks-arbeiten vnd furgedingen bey unsern bergwerk vnd kupfer-handl im Neuensoll, so weit sich diese gelegenheit erstrecket, gehalten vnd gehandelt werden, was auch vnserre getreue Adam Keszler vnd Mathaus Pogner vnserre jetzt aufgenomene vnd bestelte, vnd jede kunftige waldforster in denen sachen die wald-, kohlwerks-arbeithen vnd handlung betreffend, doch mit wissen und willen vnserer verwalter im Neuensoll bis auf vnser wohlgefallen vnd widerrufen ihren besten verstand, noch getreues vleiss handlen und verrichten sollen.

* V. ö. *Péck* m. I. 238. l.

** V. ö. *Tomcsányi* i. m. 20—29. l.

1. Anfänglich sollen sie in allen ihren först-amts ausrichtungen vnd sonsten in all andern weg vnser vnd vnserer kupfershandels nuz vnd frumen ihren gethannen aides pflicht nach furnehmen, betrachten, auch vnseren schaden vnd nachtheil durch hernachgestölte ausrichtung, so sie ihren besten fleisz vnd vernstand nach jederzeit ohn versäumnusz treulich verrichten sollen, verhuetten.

2. Vnd nachdem vnser bergwerk in Neusohl vnd derselben ende, sollen die anderst in thuen und würden erhalten werden, jährlich einer grossen anzahl holz bedürfftig vnd daneben zu den schmelz-, spleisz, saiger- vnd hammer-hutwerchen, zu koll- vnd schier-holtz, deszgleichen zu vnserer preu-häuser, auch des cammer-hofs vnd vnterthanen haus nothdurfften, zu weegen, stegen, pruggen vnd andere gebauen vnd brennholtz von jahr zu jahr nit ein kleine summe holz geschlagen vnd verbraucht wierdet, vnd damit man dan zu der berg-, schmelz-, spleisz-, saiger- und hammer-hutwercken, auch zu allen anderen vnser vnd vnserer vnterthanen nothdurfft mit holz vnd kohl versehen seyn möge vnd kunftiger zeit nicht mangel erscheine.

3. Demnach haben wir vorgenommen vnd geordnet, ist auch vnser ernstlicher will vnd meinung, dasz alle wald vnd holzer bey vnserem berg- vnd schmelz-werck in Neusohl, wie die durch vnser commissarien vnd andere im 63. jahr beritten, beschaut vnd beschrieben wurden, souil derselben bisher nit verilien, auch wo mer derenden, so in gedachter vnserer commissari-beschreibung nit begriffen vnd vns zugehörig waren, all in pan gelegt, vnd zu berg- vnd schmelz-wercks, auch anderer vnserer vnd vnserer vnterthanen nothdurfften gehaiet werden, vnd darinnen ohn vnser oder vnserer verwalter vnd waldförster vorwissen vnd befehl zu schlagen oder zu hacken niemand gestattet, sondern ernstlich darob gehalten werden solle, vnd damit auch die wald und holzer desto pas gehaiet und erziglet werden, so sollen vnser aufgenommene vnd bestelte waldförster vermög vnd inhalt vnserer new ausgegangenen waldordnung ihr getreu fleisziges aufsehen vnd nachdenken haben, damit dieselben in allen vnseren fürgedingen, holz- vnd kohlwerks-arbeiten mit hacken, schlagen vnd bringen zum vorthail vnd mit guter ordnung angegriffen, also, dass dieselben von hindersten zum vordersten, vom obersten zum untersten, vnd je die weittest wald neben

den näheren auf riss-geferten, wurffen, oder mit clausen, je nachdem es jedes orths nothdurfft vnd gelegenheit erforderet, auf die kohl-stadten, an rechen vnd leenden hergebracht vnd hierin mit guten ordnung gehaust, nichts verwarlost oder verabsaumet werde.

4. Dergleichen sollen sy auch ain getreues aufsehen haben vnd halten, damit durch vnsere vnterthannen, es seyen burger, innwohner, pauers-leut oder andere persohnen, niemand ausgeschlossen, wider vnser ausgegangene vnd publicirte waldordnung in den wäldern nit vnordentlich holz geschlagen, geschwemt, gebrent, gereut, die newen schleg vnd maissen nit gemahet, darinnen gehauet oder eingefangt werden, damit die wald desto pass gehaiet vnd die jungen vnuerhindert herwider erwachsen mogen; doch soll vnseren vnterthanen ihr gebürliche hauss-nothdurfft an gelegenen orthen vorbehalten seyn, ausgezeigt und verguet werden; welcher oder welche sich aber hierin vngehorsam erzeigten vnd beweisen wurden, dieselben vnsern verwalter in Neu-sohl anzeigen, die sollen alsdan mit straff vnd in ander weg die gebür in vnseren nahmen mit ihnen zu handeln haben.

5. Vnd nachdem wir aus der gehaltenen waldbeschaue glaubwürdig befinden, dass vns durch die wallachen vnd andere vnser vnterthannen mit dem gaiss viech grosser vnd mercklicher schaden in denen wäldern mit nider-hackung der bam oder des holz, so sie bemelten viech winters zeiten niderhacken beschiecht vnd des vm sonst in den wäldern ligen bleiben vnd erfaulen muss, so sollen demnach vnser bestölte vnd angenumene waldförster ihr getreues vnd fleissiges aufsehen darauf haben, nachdem wir gedachten wallachen vnd andern vnsern vnterthannen bemeltes gaiss-viech bis auf St. Michaels-tag, damit sie es nicht mit schaden, sondern desto bequemlicher vnd geleglicher verkauffen mögen, genädigst erlaubt vnd nach St. Michaelis-tag ferner kein gaiss-viech mer zu halten ernstlich auferlegt vnd gebotten, dass dasselb also bescee vnd ferner kein gais-viech in solchem vnseren walden ihrer forst-amts-befohlenen handlung getrieben, auch kein holz vnnutzlich vnd verwuestlich nidergeschlagen werde; im fall, da sie aber über St. Michaelis tag noch mit dem gais-viech in den wäldern, oder aber einige andere vnordnung funden, dasselbe alsobald abstellen vnd sie mit mehr bemelten gais-viech ausschaffen; wo sie aber der sachen zu

schwach vnd vmb sie nit geben wolten, dasselb von stund an vnsern verwaltern anzeigen, die sollen vnserer nothdurfft nach abstellung vnd wendung thuen, wie sy dan des von vns befehl haben.

6. Damit aber in vnsern wäldern holz- vnd kohlwerks-arbeiten desto ordentlicher gehaust vnd alle ding zum besten vnseres nutz angegriffen vnd zugericht werde, so ist vnser willen und befehl, dass diese vnserere waldförster jetzt alsobald in anfang vnd eintretung ihrer dienst vnd wen vnserere verwalter ihnen sonst auch zueordnen werden, alle vnd jene vnserere wald- vnd holzer, so zu vnsern kupfer-handl im Neusohl zu bringen vnd zuversehen sein werden, auch alle fürgeding, holz- vnd kohlwercks-arbeiten durchgehen, besehen vnd beschauen, ob nun auch in vnsern jetzt in werk vorhandenen fuergedingen, holz- vnd kohlwercks-arbeiten einige vnordnung gespihret, vorhanden und befunden wurde, sollen dieselben mit erwegung eines guthen rathschlags durch vnserere verwalter auch geordnete wald-förster vnd anderen vnserer holzverständigen geenderet, gebessert und in nützlichere, fürtraglichere ordnung angericht und gestellt worden.

7. Nachfolgend sollen vnserere wald-förster die zeit ihrer dienst zu ordentlicher zeit immer zue vnd so oft es die nothdurfft, oder da es durch vnserere verwalter dahin verordnet wirdet, vnserere wald vnd holzer auch holz- vnd kohlwerks-arbeiten durchgehen, besehen vnd beschauen vnd ihr fleissig aufsehen vnd aufmerken haben, damit wider vnser aussgangne wald-ordnung in vnsern wäldern vnd hölzern nicht vnordentlichs oder verwüstlichs gehandelt, sondern die wald zum besten gehauet, derselben verschont vnd erzüget werden.

8. Dass auch die holzmeister, fürgedinger, holz- und kohlwerks-arbeitheir ihren gedingen, vnd was jeder insonders eingebunden vnd zu verrichten auferlegt worden ist, fleissig vnd ehrbar nachkommen vnd geleben, die pain nit zu holz stocken, das assach auf ein haufen ordentlich zusamen ziehen, die risnen nit wie vor beschehen vergeblich erfaullen, kein holz in graben noch würffen hinden verbleiben, auch ordentliche gute sam pam an den orthen, da hie der wind am wenigsten in der werffen, vnd der sam doch in die werch-stet ausfligen mag, stehen lassen, damit sich der wald wider besammen vnd desto eher erwachsen kann.

9. Item, dass auch gut kohl gebrennt vnd in die hütten geliefert werde, zu den rissgeferten, klausen, rechen, lenten, wuer vnd werch gebauen sollen sie fleissig sehen, ob die recht geschlagen, gemacht vnd woll versehen seyen, vnd ob sie befunden, sahen vnd spurten, dass hierinnen in ein oder dem anderen einiger mangl, nachtheil oder gefahr fürkomme oder vorhanden wäre, dasselbige allweg vnd yederzeit vnuerzogenlich vnsern verwaltern in Neusoll anzeigen, vnd mit ihren gutbedungen fürbringen; da soll alsdan durch sie die verwalter sambt denen waldförstern gebührlich einsehen vnd wendung beschehen, vnd die nothdurft zum besten vnserern nutzen fürgenommen vnd gehandelt, auch ihnen in allen guetter ruggen gehalten vnd beystand gethan werden.

10. Damit aber vnserere waldförster in allen diesen sachen vnd handlungen, wie vnd was sie handeln, verrichten, thun vnd lassen sollen, dessen desto gründlichere bericht vnd wissenschaft haben, so ordnen vnd wollen wir, dass fürhin diese vnd jede vnserere waldförster bey allen fürgedingen, der holz- und kohlwerks-arbeithen, wald-handlungen, sachen vnd rathschlagen seyen, dieselbe durch vnserere verwalter mit vnd neben ihnen nach ihren gutbeduncken, so viel dass für nutzlich vnd gut geachtet werden mag, gehandelt, verricht vnd beschlossen werden solle.

11. Bemelte vnserere waldfuerster sollen sich bey berg- vnd denen hutten erkundigen vnd in guten bedacht haben, wasfür allerley zeug, zimmer, sag vnd anderes dergleichen holz zu denen bergen, hütten vnd auch andern vnserers kupfer-handelnothdurfft man bedürfftig man deren jedweders an monath gut zuschlagen, nachdencken vnd den verwalter die vermahnung vnd anzeigen thun, damit sie alsdan in ihren beyseyn solches verordnen vnd bestellen mögen. Sie vnserere waldförster sollen auch in allweg bedacht seyn, dass zu denen bergen dieweil man jährlich ein grosse anzahl holz darzu haben muss, die wälder in der nähe um die berg, dessgleichen bey jeder hütte, clause, rechen vnd werk, soviel man zu jeden orth nothdürfftig vnd behalten solle, alles vleiss gehäuet, nicht verwüstlich darinnen gehaust, oder ohn ein noth hergehäckt vnd verkohlet werden, sollen auch die wälder, so zunächst der Gran am wasser liegen, vnd auf das wasser der Gran leicht vnd nahe zu bringen, nicht vnnothdürfftiger weiss angreifen vnd verhacken, oder durch die

wallachen oder jemand andern verwüsten vnd verderben lassen, sondern zu gesteng-, zimmer-, säg-, schnittl-, prugg- vnd anders dergleichen holz gleichfalls hauen.

12. Die wäld- und holzer sollen durch die holzmeister, fürdinger vnd holzwercks-arbeithen yederzeit, wan ihnen die zuhacken, schlagen vnd bringen angedinget, oder sie auf vnser kosten darein angelegt werden, mit vorwissen, gutbedünken und beyseyn vnserer waldförster angegriffen, die rissgefert gelegt, clausen geschlagen, rechen vnd lend gemacht worden.

Darauf sie dan ihr getreues vnd fleissiges aufsehen haben vnd verordnung thun sollen, damit solches alweg an den gelegenen orten zu vnserem besten nutzen vnd mit ringesten vnkosten, jedoch mit vorwissen vnd mit bewilligung, vnserer verwalter ange-richt vnd ins werk gebracht werden möge.

13. Sie sollen auch mit vnd darob seyn, damit jährlich vnd ein jedes jahr insonderheit durch die holzmeister, fürdinger vnd holzwerks-arbeithen zu rechter zeit an fruehling oder herbsten vnd nit zu spät in die wälder gegriffen, holz geschlagen vnd die stämm nit zu hoh abgestöcket, sondern soviel immer möglich nahe bey dem boden abgehauen werden. Ferrer, dass der arbeit durch sie treulich beygewohnt vnd ausgewart werde, damit sie ungefehr nicht viel mehr oder weniger schlagen vnd bringen, dan souil ihnen jährlich durch die verwalter auferlegt, benennt vnd befohlen wird, das sie das geschlagene holz auf eine gewöhnliche oder benannte läng vnd währung hacken vnd an herbst in den schlägen zusammen richten, damit es durch vermelte waldförster überschlagen werden könne, vnd dadurch zu sehen, wie viel tausend oder anzahl meiller holz auf die gewöhnliche währung, oder die wir jederzeit dahin ordnen vnd fürnehmen werden, geschlagen, wieviel tausend oder hundert fuerder kohl selbe angeben, damit man sich gegen den holzmeistern, fürdingern vnd holzwerks-arbeitern in den bezahlungen, darleihen vnd fürstrecken auf die holz- vnd khol-werks-arbeitern desto gewisser vnd gürndlicher, noch zimlichen vnd billichen dingen darnach zu richten vnd zu halten habe. Durch welches werden um wissender weiss um so viel wenigere vngewisse verlohne schulden (wie ein zeit vnd vorher zu vnsern merklichen grossen schaden vnd nachtheil beschehen) gemacht, vnd kan auch um soviel desto

bas gegen einen jeden, nachdem er haust, die billigkeit gehandelt werden.

14. Sie sollen auch mit vnd darob seyn, damit die holzmeister, fündinger vnd holzwerks-arbeiter das geschlagene und gehäckte holz am herbst, da man ohne das mit dem hacken und schlägen austölt, zu guter vnd gebührlicher zeit aus den schlägen, auss den rissgeferten, würffen vnd sonst zu dem wassern auf die pach oder ordentliche kohl-stadt gebracht vnd geworffen werden.

15. Die schläg vnd maissen fleissig raumen, keinen grossen hayer oder schär päm steg, auch kain holz in den assach würffen oder graben ligen lassen, sondern alles fleissig vnd sauber herarbeithen.

16. Mehr bemelte vnsere waldförster sollen auch mit fleiss bedencken vnd berichten, was einen jeden holz-meister auf das künftige jahr zu würcchen auferlegt werden solle die rissgefert und würff, auch an welches orth, der mit würc angelegt soll werden, darauf wohl absehen vnd ausgehen vnd mit treuen überschlagen vnd erwegen, wie ein tausend vnd ein meiller holz auf nächst gebracht, verkolt vnd vns durch den holz-meister ein fuerder kohl kan geben werden, dasselbe vnsern verwaltern anzeigen, die alsdan mit den holz-meister vnserer nothdurft nach desto städtlicher handeln vnd was vonnöthen bestellen mögen.

17. Wo dan ein orth, wald oder holz-schlag gar verhackt, sollen sie alles fleissig verordnen vnd mit hilf der verwalter darob halten, wan nun das letzt jahr werckgehackt holz angevorffen vnd aus den schlägen gebracht, dass alsdan die risswerk auch fleissig nacher gehackt vnd zu nutz gebracht werden, vnd nit in schlägen liegen bleiben vnd erfaulen muss. Welche wald- und holzer dan mit oder ohne clausen getrifft getriben, vnd an die ordentlichen rechen vnd lenden auf den wasser geantwortet werden müssen. Dabei sollen vnsere waldförster ihr getreues aufsehen haben vnd die verordnung thuen, auch selbst bei den driffen vnd lenden seye, damit das holz zu rechter weil vnd zeit am fruehling bey zimlichen wassern, da die nit gar zu klein oder zu gross, vnd fein einziger weiss, nit gleich über einen hauffen an das wasser geworffen, getrifft vnd getriben, auch ordentlich gelennt, damit es nicht zu viel über ein

hauffen komme, darauf grosse gefährlichkeit stehet, vnd auf den pächen, oder an rechen vnd lend mit hinrennung des holz vnd in ander weeg nicht schaden beschehe, dass auch die holzmeister das ausgeworffen holz auf den bächen, vnd der Gran fleissig nacher keren vnd treiben, damit nicht in sand vnd schlamm ligen bleibt, vnd mitlerweil gar verschütt vnd versandet werde.

18. Die holzmeister, fündinger oder kohlmeister sollen gut gerecht kohl brennen, gerechte gefächte kohl brennen vnd säck haben, das recht gewöhnlich vnd gut mass in die hütwerck liferen, darauf dan vnser waldförfster neben vnsern obristen hüttenbereuter, schaffer vnd hüttschreibern ihr getreues, fleissiges aufsehen haben vnd die verordnung, damit dass es beschehe, thun sollen.

19. Nachdem auch zu zeiten die ordentlichen holzmeister ihren fündingern, arbeitern vnd knechten das holz in denen wäldern nach der zahl, oder nach dem tausend zu schlagen, zu hacken vnd zu bringen andingen, wollen wir, dass vnser waldförfster bei solchen dingen jederzeit gegenwartig vnd dabey gute getreue mittler seyn, damit man sehe, was vnd wie allda gehandelt vnd ein theil gegen vnd wider den ander nicht beschwäret werde, vnd in allweg sollen sie staigerung in den lohnen nit gestatten oder erhothen lassen, vnd wo sie es nit verhüten mögten, an vnser verwalter vmb einsehung langen lassen, auch jederzeit bey allen ablohnungen der holzmeister, als deren knecht wiuel jeder gehabt, wissen tragen, gegenwärtig seyn.

20. Bemelte vnser waldförfster sollen sich auch jederzeit wan, vnd so oft es die nothdurfft erforderet, auf vnser oder vnserer nieder-oesterreichischen kammer, auch vnserer verwalter in Neusol begehren vnd verordnen, nit allein in den Neusolerischen wald-, holz- und kohlwerks-sachen, sondern wo wir an andere orth, oder in die anderen hungarischen bergstädt nothdürfftig waren, gehorsamlich begeben vnd gebrauchen lassen, vns vnd vnser verwaltern jederzeit bey tag vnd nacht gehorsam, getreu vnd gewärtig seyn, vnd in allweg bergwerck zu bauen, oder einige andere hanthirung zu treiben nit unterfangen, sondern allein solchen ihren diensten, darzue sie besodet, vnd von vns angenommen worden. Dessgleichen, wo wir die bergwerck, hütten vnd waldungen zu der Libeten zu vnsern handlen nehmen wur-

den, gleichfals als dem Neusolerischen, getreulich, fleissig vnd nutzlich auswarten.

21. Vnd was vermelte vnsere waldförster jederzeit also handeln, verrichten vnd ordnen werden, ihnen auch in einen vnd anderen weg was zustehen, fürfallen oder begegnen mögte, dass alles sollen sie jederzeit vnsern verwaltern in Neusol anzeigen vnd zu wissen machen, die alsdann sambt ihnen in fürfallenden sachen die handlungen zu erledigen, vnd gebürliche entschid auch wendung vnd einsehung zu thun, vnd zu geben haben sollen.

22. Vermelte waldförster sollen vnsern verwaltern, auch vns oder vnsere nieder-oesterreichischen cammerrathen, so offft, dass an sie begehrt vnd die nothdurfft erwiederer wird, vmb all ihr verrichtung, sachen, handlungen, thun vnd lassen, souil diese ihr verwalterung betrifft, jederzeit guten, wahrhafften bericht, relation vnd anzeigen thun, vnd sich sonst dieser vnserer gegebenen ordnung vnd instruction, oder was wir auch vnsere nieder-oesterreichischen cammer-rath vnd verwalter ihnen jederzeit befehlen vnd auflegen werden, gemess halten vnd in all andere weeg vnsern nutz vnd frumen fördern, schaden wahrnen vnd wenden, vnd alles zu thun, was frommen aufrechten dienern vnd waldförstern zu thun gebührt, ihren herrn verpflichtet zu thun schuldig vnd verbunden sein.

Vnd sich hierin weder mühe, gaab, thros- oder forchtfeindschafft noch freundschafft nicht abscheuen, abrichten, noch sich bewegen lassen, wie sie vns dan solches geschworen vnd zugesagt haben, alles treulich vnd vngefährlich.

Geben in unserer stadt Wienn, den 23. tag Martii, anno etc. im 64-ten, vnserer reiche des roemischen im 34-ten vnd der anderen im 38-ten. Ferdinand m. p. J. Gienger von Gruenbuehl m. p. Ad mandatum domini electi imperatoris proprium H. A. Praunfalkh m. p. C. Rosch von Gerolzhausen m. p. Erasm. von Gera m. p. Wilhelmb Ygl zu Voldrerturn. Erasm. v. Haydenraich m. p. M. Geldricher m. p.

Eredetiye a beszttercebányai m. kir. erdőigazgatóságnál. — Közölte *F. A. Schmidt* i. m. I. 401—11. l.

1564. szept. 10. Kivonat Miksa királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett rendeletéből a vasbányászatnak a fa szűke miatt szükséges eltiltásáról.*

Auch Augustinen Gaiszmairs eysenperkhwerkh im Matzuch, so gleichwol der Roll, Igl vnd Lindacher pauen zulassen ratten, dieweil aber vnser eisenperkhwerkh in der Presznitzkha jetzt statlich belegt worden, also das verhoffentlich, das man alda fil ain mehrere antzall eisen, als man zum kupfer-hanndl bedürfftig, erlangen und machen werde, vnnd vns auch dabai fürkumbt, das die behültzung bej den andern abgemelten eisen-perkhwerkhlen gelegentlich zu der Gran vnd vnnsern Newsolerischen kupfer-hanndl zubringen seyen, vnd die eisenperkwerkh fil holtz hinne- men vnd bedürffen, derwegen so ist vnser gnediger beuelch an euch, das ir bej vorgemelten Rolln, Igl vnd perkhrichter die fürderlich verordnung thuert, welche eisenperkhwerkh von weilandt höchsternerer römischer küniglicher mayestet, hochlöblicher gedechtnus, mit verlihen nach befreyet sein, das dieselben alszpaldt abgestellt vnd zupauen verpakten werden. Im fal aber, da ihn künfftiglich mangel an eisen erscheinen wolt, des man vns gueter zeit berichten soll, so wellen wir dieselben eisen- perkwerkh aintweders selbst pauen ordenlich verleihen vnd be- freyen, vnd die furschung thuen lassen, damit das eisen so fil müglich one nachtail der wäld, so zum kupfer-hanndl dienstlich, geplat vnd gemacht, vnnd hier zu die wäld vnd hütwerkh durch vnnsere Newsolerische verwalter vnd walduorsteer auszgezaigt werden.

Fogalmazványa a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,376. — Közölte: *F. A. Schmidt* i. m. I. 418. l.

* V. ö. *Tomcsányi* i. m. 29. l.

1564. okt. 17. Kivonat az alsó-ausztriai kamarának a besztérczébányai bányavezetőséghez intézett rendeletéből, a szénégetés és erdőrendtartásról.

1. Das die vnderthonen das niedergeschlagene holtz verkhohn mügen.

Dessgleichen das die commissari seiner khayserlichen mayestät vnderthonnen in der Riedtscherbe erlaubt vnnnd mit inen beschloszen haben, das sie das schon geschlagene holtz, damit dasselb nit one nutz verderb, verkhollen mügen, vnd das fuerder khol in rechter mass vmb ainen gulden hungerisch in den Neusollerischen hamer antwortten sollen, mit dem ist auch zu seiner khayserlichen mayestät ec. genedigem gefallen gehandelt, vnd ist auf seiner khayserlichen mayestät ec. verordnung vnser beuelch, das ir daran seit auf das solichen also nachgangen werde.

Alls sich auch dieselben vnderthonen ferer vernemen lassen, das sie mer waldt hetten, die sich auch so man das khol anzunemen willen wer, verkholln vnnnd jedes fuerder khol vmb ainen gulden hungerisch im hammer antwortten sollen, vnnnd obwol sie die commissari aus iren angezaigten bedencken euch beuelch gethan, derselben vnderthonen waldungen zubeachten, vnnnd mit inen den vnderthonen ainen kholkauf auf seiner khayserlichen mayestät ec. wohlgefallen zubeschliessen, zuuerschreiben vnd solliches zuberichten, dieweil aber noch bissheer hierüber khain bericht khomen, vnd sein khayserliche mayestät ec. solche hanndlung für ain notturfft ansehen, so haben sie vnns euch zubeuelchen auferlegt, wouer ir dise walt beschaw vnd hanndlung noch nit verricht hett, das ir das noch fürderlich thuen vnd solliches berichten sollet, welches wir euch hiemit also beuolchen haben wellen.

Das auch die commissari dem Cristoff Falbenstainer vnnnd Rueppen Supper, so die holtz- vnnnd khol-hanndlung vnnnd die trifftungen neben vnnnd auf der Gran haben, ir begerte kholkauffsstaigerung auss den vermelden begrundten vrsachen abgeschlagen, mit inen dahin gehandelt, das sie bewilligt auch zuegesagt, gelobt vnd versprochen haben, das fuerder khol in die neu hütten per sechsvndneuntzig phening vnnnd im hammer per achtvndneuntzig phening hungerisch zuantwortten, das raicht

seiner khayserlichen mayestät auch zu genedigem gefallen vnd vns beuolchen, das wir euch vnd den nachkommenden verwalttern auflegen sollen, wie wir dann hiemit thuen, yber solichen khollkauff zuhalten vnnnd alle khünfftige staigerungen zuuerhuetten.

2. Veitt Leittners 500 meyer ganantz dreyling holtz zutriffn vnd zekholn vnd nach billichen dingen vergleich vnd weliche khollung besser fürderlichen zueberichten.

Also hab auch sein khayserliche mayestat euch verrer zu beuelchen verordnet, das ir der commissari handlungen nach darobsein sollt, das Veitt Leittner kholler die fünfhundert meiller ganantz treyling holtz oberhalb der Priss, im gruennen waldt oder Connradt genandt schlache, auf die kholstaat bring vnnnd also ganntzer, wie man in Tyrol zu thuen phlegt, zu kholl prennen, vnnnd so nun das beschechen, das ier euch alsdann nach pillichen dingen vmb sollich sein arbeit vnd khollung mit ime Leuttner vergleicht, vnnnd wan dasselb ganantz kholl, wie für geben pesser vnd ergäbiger sein, als das kholl, so aus gescheiterten kholl geprennt wuerdet, das ir euch alsdan auf seiner khayserlichen mayestät ec. wohlgefallen vnnnd ratification ainer verrern khollhandlung mit ime Leuttner vergleicht, vnnnd solliches fürderlich vnd auffuerlich berichtet, diesem seiner khayserlichen mayestät beuelch wellet also gehorsamblich nachkhomen.

3. Der waldordnung vnd walduörster instruction in volziehung zebringen.

Vnnnd dieweil denn die langwürige erhaltung der holtz vnnnd khollhandlungen allain an dem gelegen ist, das man ordentlich in den wälden haus vnnnd handle, derwegen so wellet dise ernnstliche verordnung thuen, das der hieuer gemelten begriffen waldordnung vnnnd der walduörster vnnterfertigten instruction durch sy die walduörster, auch holtz vnnnd khollmaister vnd ir gsindt mit dem abgeben hackhen, auch zu lanndt bringen vnnndt triffen des holtz vnnnd in allannder weg vleissig nachgangen, gelebt vnnnd vollziehung gethan werde.

Fogalmazványa a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,259. — Közölte *F. A. Schmidt* i. m. I. 449—52. l.

138.

1565. február 9. *Az alsó-ausztriai kamara átírata a cs. udv. kamarához a kidolgozott magyarországi erdőrendtartásnak latinra fordítása iránt.*

Den herrn hofcamer-rätn von der n.-öst. camer anzusaigen. Sy haben sich zuerindern, dass die rö. khay. mt. vnnsrer allernedigist herr in derselben resolution über die jünngst verricht Neusolerisch commission gnedigist verordnet, die darinn verfasst waldordnung, auch darzue gehörige general vnnd beuelh in das latein vertiern vnnd volgends druecken, dann fertigen auch zum publiciren übersenden zu lassen, welchem nach dann die n.-öst. camer das solche vertierung nirgendt fuegsamer, als bei der hungarischen hofcanczley beschehen khan, weyl man des hungarischen stilo bey dieser camer khain brauch hab: gemelten herrn hofcamer-räten anzaigen lassen, auf das von dannen die verordnung berueter vertierung gethan werden wollte. Nachdem sich aber solches lang verzeucht, so hat die camer aus erfordderung der notturft hieran vermanen wolten. Datum Wien, den 9-ten Februari, anno etc. in 65.

Fogalmazványa a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,259.

139.

1565. márcs. 16. *Kivonat Miksa királynak a beszterczebányai rézbányászat részére kiadott utasításából, a szénégetésre szükséges fáról.**

Holtz und khol belangennt.

Dieweil dann durch die commissari des verschiennen drey vnd schstzigisten jars ain ordenntliche waldbereitung, beschaw vnnd beratschlagung darüber gehalten vnnd gefertigt, welche vnns auch mit der haubt-relation vbergeben, aber ain vnterscribne copy daruon, vnnd dann die instruction der waldmaister vnnd waldvörster handlungen in die schreibstuben im Neuensol vberantwortt, so sollen die verwaltter derselben mit der holtz

* V. ö. *Tomcsányi* i. m. 40—41. l.

vnnnd khollung, vnd derselbigen anhengigen sachen vnnser vnd des hanndls notdurfft nach auch fürgeen vnnnd darüber halten, damit demselben allen getreulich gelebt werde, derhalben hierinnen weiter meldung zuthuen oder meerere ordnung zugeben gar vnuonnöten, dann die sachen in derselben waldordnung vnd instruction genuegsamb aufgefueert sein.

Allain souil die mistriggen im Altgepuerg vnd Rewuczen betrifft, so vnnnd wann der allmechtig gott sein gnad verlihe, das etwo ain meerers ärtz angetroffen, das man mit dem aufschmelzen desselben bey der neuhütten nit geulgen möcht, vnnnd man im Altengepuerg wider schmelzen muesste, das die verwalter, perkhmaister vnnnd hüttenbereiter alles vleiss darauf gedacht sein wellen, damit hinfurter zu vnnserm hohen vnd grossen schaden, wie etlich jar heer vnbedachtlich beschehen, nit zuegesehen werde, das dem holtzmaister yedes fuerer khol vmb ain gulden vnnnd sechtzig phenning hungersch abgekhaufft werde, da er holtzmaister den misstriggen das fuerer allain zu hundert vnnnd zwaintzig phenning hungersch, auch etlich zu hundert fünfundzwainzig vnnnd hundert vnnnd dressig phenning bezahlt vnnnd also bey solchen misstriggen, das seider des ainundsechzigisten jars allain der Benedict Seidl holtzmaister bey zweytausendt vierhundert fünfundneunzig gulden vberschuss gehabt, die billichen vnns zuegehörig, dann sich holtzmaister allain der steigerung im kholkhauf (so auch gleichwol vnnotwendiger weiss beschehen) vnd seiner verschreibung gemäss betragen haben, vnd damit zufriden gewest sein, vnnnd sein holtz vnnnd khol allain nach der khlausse vnd rechen, somit grossem vnchossten erbaut worden, vnnnd anderstwo nit genumben haben sollt, welchen gefehrlichen ueberschuss vnd nachtailliges zuesehen, wie bey dem holtzmaister vnnnd den angesetzten verwaltern, die hieran schuldt tragen oder haben möchten, zuersuechen vnnnd vnns dessen, die weil vnns in solcher holtz- vnnnd khol-hanndlung sonst in meer weeg zuschaden gehaust worden, wider zuerholn vnnnd hierumben mit gebuerender straff fürtzuegeen beuor steen sol.

Wann auch annderer ortten die khollung verlassen, so sollen die verwalter guette achtung darauf haben vnd nachfrag halten, damit hierinnen alle eigennutzighait verhuet, das khol auf das nechst so müglich bestellt vnnnd khain contrabandt damit getriben werde.

Vnnd obwol auch in der alten instruction vermelt, das ain hüttschreiber bey der neuen hüttn auf die holtz- vnnd khollhandlungen, auch den rechen vnd im anwerffen vnnd aussziehen des holtz sein aufsehen haben sol, er aber solches neben andern wie heernach zuuernemen zuerrichten nit zeyt haben mag, so solle solche zusehung den waldmaistern vnd dann die betzallung, so in einwerffen vnnd triffen beschicht, einem uebergeer oder ainem andern derwegen raittung zuhalten auferlegt werden, wie es dann die commissarien alberait schon angeordnet vnnd beuolhen haben, sonnst solle es mit dem holtzschlag vnnd khollung, auch abzallung derselben allermassen gehalten werden, vermug bemelter waldbeschaw, beratschlagung vnnd verordnung.

Eredetije a beszterczebányai m. kir. erdőigazgatóságnál. — Közölte F. A. Schmidt i. m. II. 28—9. l.

140.

1565. ápril 26. Zsámboki János levele a cs. udv. kamarához, melyben a magyarországi erdőrendtartásnak reá bizott latinra fordítása alól magát fölmentetni kéri.

Der röm. khay. mt. hochlöblichen hofkammer-rätt, wolgeboren, gestreng, edl vnd vest etc.

Gnädige herrn! E. gnaden haben mir vor drey tägn aus andern information vnnd an ir mt. vnsers allergenedigst herrn bericht die waldordnung lateinische zu machen gnadlich zuegeschickt, welche müe ich aufs vntertenigist vnd treulichist gharhern thätt, (wie woll ich mitt historien vnd andern schreyben zimblich beladen) es wern dan dise gwyssse vnd gnuegsame vrsachen. Die erst, das ich der deutsche sprach nicht ja gar woll erfarn bin, vnd wan ichs gleych weer, so ist es das ein matery, darinnen ich gar nicht geybet bin, vnd wie ichs zwaymall schon yberlesen hab, etliche termin vnd perkh-wörtlein gar schir vnmueglich zu latein machen, weyll sonst ander dinen in perkhstätten wolgeyben vnd glezte layt solche müe nicht inen haben vertraut anzunemen. Die andere vrsach ist, das da nicht desglayche wörtlein in der latein vorhanden sein, vnd wan der Cicero oder

Livius vorhanden weren, das si es mächetn, das dinen die gmain versteen khundt, ist es schwärlich. Mach ichs dan, wan ich das deutsch recht versteen, wie etliche wärtlein bey den Varrone vnd andren alten desgleichen lateinisch sein, so würde die gmeyn gar nicht versteen. Da ichs dan mitt vill wärtlein vmbeschreyb die terminus den perkh- vnd wald-wärtlein, so versteets ainer also, der ander also, dass ich lieber etwas krieichisch oder gar hebraysch vertiren als dises. Derhalben gnadige gebuettende herrn bütt vntertäniglich, wollet dise vrsache vnd meine vntertagnichliche information bedenken, vnd so man dise ordnung woll vnd mitt ihr mt. ehren vnd gmainen nutz will an tag geben, diser version mich erledigen, dan als den hern Rubigallus vnd andre dinnen hundertmall solchen sachen pesser als die wollgeyben vermuegen. Wan es sonst ein historie, oder was es say weer, so wolt ichs auff vntertanigist vnd auffs nächst machen, als es mueglich weer, wans hundertmall so vill weer, dann ich khainer müeych. Da es aber gnädige herrn nicht ayll hatt, vnd ich der termin halber woll informirt wird, so will ich in zwayen oder dreyen monaten, als vill mir mueglich ist, dise sache verfertigen, wie ich auch gesteeet ir mt. auff aller vntertenigist hab angezaigen. Damitt mich gänzlich e. gnaden befolchen. Den 26. April, im 1565.

E. gg. vntertanigist

Johann Sambucus D. I. s. k.

A levél hátára 1565. május 4-iki kelettel az van írva, hogy ő felsége Zsámboki okait méltányolván, az iratok tőle visszavétettek.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,373.

141.

1565. augusztus 15 előtt. Rubigalli Pál levele a felséghez, melylyel a magyarországi erdőrendtartás latin fordítását megküldi.*

Allerdurchleuchtigster groszmachtigster römischer khayser, auch zu Hungern, von Behaim etc. khünig etc. allergenedigster Herr!

Nachdem mir in jüngerster Newsollerischen comission aus genedigstem beuelch eurer khay. mt. die new aufgerichte Newsollerische waldtordnung vom theutschen ins latein zuuertiren auferlegt worden, darüber ich gleichwol, warumben mir solches beschwerlichen fallen werde, die vrsachen fürgebracht, wie dem allem aber haben s. khay. mt. etc. mir nichts destoweniger gedachte waldtordnung zum *andernmal* genedigist zuegeschiekt vnd beuolchen solche mit ehistem zu transferirn, welchem derselben allergenedigsten beuelch ich gehorsamist nachkhomen vnd deswegen solche waldtordnung von stundan fürgenommen vnd dieselbe meinem pesten möglichsten vleisz vnd verstanndt nach ins werkh gebracht vnd vertirt, so euer khay. mt. etc. ich hiemit vbergib mit gehorsamister vnderthenigster pith, wo dieselb nit genueg eleganter, wie es sich wol gebueret, gesteldt vnd vertirt wäre, mir zu khainem vngehorsam nit geraichen lassen, dann da ich es pesser khündt het, wolt ichs visz gott auch gern pesser gemacht haben, demnach sich aber doctor Sambucus erpotten, wann nur die termini deutlich reddirt wurden, woldte er alsdann was elegantiam der latteinischen sprach belangt dieselb wol damit zuzieren vnd zu orniren wissen, mügen deswegen eur khay. mt. etc. ime d. Sambuco solche zu vbersehen vnd zu pessern allergenedigist zustellen lassen. Euer khay. mt. mich damit in allertiefster diemuett vnd gehorsam gannz vnderthenigist beuelchendt etc. Eurer rö. khay. mt. vnderthenigster und gehorsamister diener Paulus Rubigallus s. k.

A levél hátára 1565. augusztus 15 kelettel az udv. kamara üléséből rá van vezetve, hogy a beküldött latin fordítás a király parancsára Zsámbokinak

* Kénytelen vagyok e levelet, daczára későbbi keltének, előbbre helyezni az 1565. máj. 15-iki erdőrendtartásnál, mert mint e levélből kitünik, az csak augusztus végén adatott ki, és a május 15-iki dátum talán csak a német szöveg approbálásának kelte.

annak mielőbbi általnézése s kijavítása végett megküldetett. Ugyanazon évi augusztus 22-iki kelettel pedig az udv. kamara elrendeli, hogy miután Zsám-boki a fordítást helybenhagyta, az az alsó-ausztriai kamarával haladéktalanul közöltessék kinyomatása és szétküldése végett. Elküldetett augusztus 23-án.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungar. Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,373.

142.

*1565. máj. 15. Miksa király nyílt parancsa a magyarországi bányavárosok részére kibocsátott erdőrendtartásról.**

Wir Maximilian der ander, von gottes genaden erwelter römischer khaiser zu allen zeiten merer des reichs, in Germanien, zu Hungarn vnd Behaimb ec. khunig, ertzherzog zu Oesterreich, hertzog zu Burgundi, Steyr, Khärndten, Crain vnd Wiertemberg, in Ober vnd Nider Schlesien, marggraue zu Märhern, in Ober vnd Nider Laussnitz, graue zu Tyroll ec. Entbieten N. allen vnd jeden vnsern spänen, haubtleuten, pfandschafftern, burggraffen, vice-spänen, stuelrichtern, richtern, räthen, burgern, dorff-richtern, gemainden vnd sonst allen andern vnderthanen vnd getrewen, was namens, standts, ehren, wierden oder wesens, die in der refier vnserer khüniglichen hungerischen perckhstetten vnd darbey ligenden herrschafften gesessen vnnnd wonendt sein, niemandt ausgenommen, vnser khaiserliche gnad vnd alles guets, vnd fügen euch gnädigklich zuuernemen. Ob wir wol hievor zu mermalen beuelch haben aussgehen lassen, das füro hin niemandt, weder obrigkhait noch vnderthanen khain gaissvieh in die wälder, so zu vnserm Neusollerischen khupffer-handl gehörig, vnd zu notdurfft derselben, vnd aller andern perckh- vnd schmelzwerk, es sey auff der Crembnitz, Schembnitz, Libetten, Lipta, Jeroba vnd aller andern orten, in vnd bey gemeltn vnd allen andern vnsern hungerischen hhunigklichen perckhstetten vnd dabey ligenden herrschafften gebrauch werden mügen, treiben, waiden, noch dieselben wälder in ander weg, wie das wäre, schwenden, noch verwüsten sollen ec., so khumbt vns doch an jetzo glaub-

* Ezen parancs és az erdőrendtartás, mint az előbbi számhoz irt jegyzetben kifejtettem, tulajdonképpen csak *augusztus végén* adatott ki.

wirdig für, das denselben vnsern beuelhen wenig gehorsamb gelebt, sonder in jüngster vnser verordneten waldbereytung durch vnser darzue geordnete commissarien vnd amtleut befunden worden, das nit allein durch die wallachen und andere vnderthanen mit irem gaissvieh vnd niderhawung der jungen vnd gewachsenen bäum, sonder schier maistes thails durch etlicher vnserer nachgesetzten obrigkhaiten, pfandschaffter vnd ander selbst vrsachen, vnd aigen gaissvieh auch in ander wege dermassen schaden beschehen vnd vnordenlich, schedlich vnd verwüstlich gehandelt sey, also wo wir nit fürderliches vnd ernstliches abstellen vnd einsehen verordnen, das in kurtzer zeit, nit allein bei vnserm Neusollerischen khupffer- vnd vnserm eisenhandl in der Pressnitzkha, sondern auch bey den andern perckhstetterischen perckh- vnd schmelzwerckhen grosser mangl vnd abgang an holtz vnd kol erscheinen, darauss dann bald erfolgen würde, das man nit vber lange zeit dieselben handlungen perckhs- vnd schmelzwerck vnangesehen, der reichen gottes gaben, so noch (gott lob) der orten in pergen vorhanden, allein holtz vnd koln mangls halb auffassen müste, was dann inen vnsern perckhstetten vnd den dabey ligenden herrschafften vnd vnderthanen durch solches mit dem abfal oder abnemen des mehrern thails der manschafft, vnd in vil ander weg für ain vnwiderpringlichs, endtlich vnd gemeins verderben bringen würde, das hat ein jeder verständiger leichtlich zuermessen, derwegen vnd hierüber vil weitleuffige aussführung zuthuen darauff vnd zu fürkhomung solches gemainen schadens vnd verderbens sein wir geursacht worden aine waldordnung auffrichten zulassen, wie dann solche principaliter bey vnserm Neusollerischen khupfferhandlswalter-ambt gefehrtiger liegen ist, dauon wir auch neben disem general mandat in alle gemelte vnser herrschafften vnd perckhstet gefehrtige exemplar senden. Demnach so ist an euch allsament vnd sonderlich die obrigkhaiten jeder orten vnser gnediger, ernstlicher vnd endtlicher beuelch, das ir die obrigkhaiten dises vnser mandat vnd gemelte vberschickte waldordnung alsbald nach irer vberantwortung an den gewandlichen orten publiciern, vnd damit sich mit der vnwissenhait niemandt zu entschuldigen hab, offentlich anschlagen lassen, ob derselben waldordnung handthabung thuen vnd halten, denen in allein irem laut getrewlich vnd fleissig geleben, nachkhumen vnd dar-

wider nicht fürnemen, handeln, noch thuen, sonder alle diejenigen wäld so in beruerter waldbeschreibung begriffen, auch die sodarinnen nit verleibt vnnnd vns zugehörig wären, in den pann vnnnd hayung leget, die walachen, noch andere vnderthanen khain gaissvieh mehr in den wälden huetten, noch weiden lassen, noch auch selbst khains dahin zu treiben oder waidnen verordnen, auch sonst khain schedliche verschwendung, verödung, noch verwüstung der wälder in khainerlay weeg noch weise, wie die beschehen möchte, zuesehen, gestatten, noch selbs fürnemen vnd gebrauchen wöllet bey verlust desselben gaissviechs, so on mitl in vnser camer Newsoll eingezogen werden soll, vnnnd bey vermeidung anderer vnser ernstlichen straff vnd vngnad; ir sollet auch vnser geordente, gegenwürtige vnd khünfftige walduörster in irem ambt vnd beuelch vermug gemelter waldordnung, vnnnd irer instruction festiglich halten, handthaben vnd darwider nit verhindern noch beschwären lassen, vnnnd solche verhinderung oder beschwörung selbst auch nit thuen bey vermeidung obgemelter straff. Daran beschicht vnser gnediger vnnnd ernstlicher willen vnd maynung. Geben in vnser statt Wienn, den funffzehenden tag May, anno ec. im fünffzehenhundert vnnnd im fünff vnd sechzigisten, vnserer reiche des römischen im dritten, des hungerischen im andern vnnnd des behaimischen im sibentzehenden.

Eredetije nyomtatásban Ujbánya sz. kir. város levéltárában. — Közölte F. A. Schmidt i. m. II. 84—6. l.

143.

1565. május 15. Miksa királynak a magyarországi bányavárosok részére megalkotott erdőrendtartása, az általuk bányászati célokra használt összes erdők részletes leírásával.*

I.

Az eredeti német szöveg latin fordítása:

Maximilianus secundus etc. Cum praeterito anno 1563. obuberius emolumentum cuprifodinarum nostrarum Nouozolii in districtu septem liberarum metallicarum ciuitatum nostrarum in Hungaria existentium, ac vt maiori cum industria metallici labores-

* V. ö. Tomcsányi beható ismertetésével i. m. 30—38. l.

deinceps exercerentur, multique inordinati et inutiles labores tam in eruendis cupri venis, quam in ipsis syluis ac officinis conflatoriis hucusque in vsu habiti tollerentur, fideles nobis dilectos, egregios Jacobum Gienger à Gruenpühl et Joannem Adamum Praunfalck camerae nostrae austriacae consiliarios, nec non Casparum Resch à Geroltzhausen, Paulum Rubigallum, Christophorum Kuepacher à Ried et Wilhelm Igll à Volderturn in commissarios nostros delegissemus, ipsisque inter caetera etiam syluarum, nemorum ac saltuum ibidem tam adulatorum, quam adhuc exurgentium lustrationem demandassemus: habita mandati nostri reuerentia ac debita ratione, iisdem commissariis nostris assumptis ad se nonnullis nostris ad id idoneis tam officialibus, quam nemorum ac syluarum indagatoribus omnes eas syluas, ex quibus ligna pro carbonibus ac aliis necessitatibus ad confectionem cupri desumpta sunt, in posterumque depromi debent, obequitarunt, summoque studio omni ex parte perlustrarunt, ac quo modo syluae illae alendae et ligna ad confectionem cupri necessaria succidenda, porroque ad opportuna loca administranda sint, succincto eoque vt sequitur ordine articulatim nobis recensuerunt.

I. De syluis iuxta decursum Granae fluuii sitis, ex quibus ligna ad nouam eamque primariam cupri conflatoriam officinam Nouo Zolii in suburbio extractam commode per eundem fluvium deuehi ac administrari possunt.

Prope Helpam aliquanto eo loco vltterius, in quo etiam hodie ligna ad praefatos vsus desecantur, praeminens et tantae altitudinis mons est, vt fere omnes syluae in eo tractu sitae inde conspici possint. Sumpto itaque hinc inspectionis initio, arcem Muran et Tyrgarten versus ex utraque parte Granae fluuii ad tria miliaria vsque densissimae syluae, vallibus ac riulis in Granam fluuium hinc inde tendentibus conspicuae a commissariis nostris animaduersae sunt. Et licet iisdem commissarii nostri, vbi modo in iisdem syluis justo ordine ligna caederentur, et repullulantes stirpes, ne funditus interirent, solerti cura alerentur, satis lignorum ad sufficientem necessitatem dictae conflatoriae officinae inde desumi, ac reliquis vltra Helpam syluis omnino carere posse rati sunt, tamen propter futuras metallorum culturas, quae illis in locis forte emergere possent, etiam illas vltra Helpam syluas non minus quam eas, quae cis et iuxta Helpam sitae sunt, a caprarum depas-

tione, earumque pastorum, quos walachos nominant, vastatione tuendas ac conservandas esse duxerunt. A Helpa siquidem iuxta decursum Granæ fluuii Poluncam pagum versus ambabus ex partibus admodum pulchrae, et ad opera peraptæ sylvæ omnis generis arboribus atque lignis permixtæ sunt, quæ commode ad Granam fluuium conuehi, ac deinceps eodem fluuio vsque ad memoratam nouam officinam demitti ac perduci possunt.

II. De syluis ad dexteram partem defluentis Granæ fluuii protensis.

His iam recensitis debito modo peractis, commissarii nostri vltèrius supra Poluncam, non procul a deserto quod illic extat domicilio in syluam, cui propter fluuium inde manantem Grossenpach nomen, perrexerunt. Ea sylua tres valles in se continet, quarum una quaelibet suam decliuitatem ac riuum in Granam fluuium decurrentem habet. In hac sylua quidam walachus duo ouilia habet, vnum fere in medio saltus, alterum ad radices alpium, quas holas nominant extractum, quæ cum caprarum gregibus ac ouiculis suis incolit. E regione autem istius loci tendendo ad summitatem alterius montis, qui dictis alpibus seu monti Holæ adiacet, et inde a summitate eiusdem versus Rokitensem pagi vallem, seu eius nominis fluuiolum duæ iterum valles cum suis riuulis simili modo in Granam fluuium demanantibus præsto sunt. Estque totus ille tractus multifarii generis syluis et arboribus, vtpote abiete, pino fagoque consitus, in quo Polluncensis pagi incolæ vna cum walachis ad ditionem arcis Muran pertinentibus, cum suis caprarum ac ouium gregibus degentes, magnam in syluis iacturam faciunt. Multis enim in locis, et præcipue in vno, ad quartam partem vnus milliariis ligna tam adulta, quam recentia exciderunt.

Est præterea ibidem adhuc sylua seu tractus quidam, Polluncensis tractus appellatus, in quo simili arborum genere, potissimum autem fago syluæ refertæ sunt. Quæ tamen aequè ac superiores per Polluncenses multis in locis, vt videlicet caprae ipsorum inde pascua sua haberent, succisæ ac desolatae sunt. Quin et ex vtraque parte Polluncæ iidem incolæ non contemnendam sylvæ portionem eius intentionis, vt agros et prata sibi præpararent, igne radicitus exusserunt.

A Polunca ad dexteram secus Granam fluuium, Bressnam versus commissarii nostri ad antiquam ferrariam officinam, Bazuch nomine deuenerunt. Hanc olim Georgius Schaffer ciuis Nouozo-

liensis extruxerat. Verum eo mortuo, cum per sedecim annos neglecta omnino concidisset, Augustinus Gaissmayer tum temporis Nouozoliensium cuprifodinarum supremus inspector atque magister cum collegis suis denuo eandem restaurare conatus est, sed et is vt a caepto desisteret admonitus re infecta totum aedificium in suspenso reliquit.

Bazuchio relicto commissarii nostri ad Macouitium pagum, et inde ad Lefnium tractum seu fluuiolum illum, qui ad contusorias metallorum officinas Benitzkio monti adiacentes manat, ac inde per districtus minoris ac majoris Schweingrunt, Liscobae, minoris ac majoris Benusii amnis perrexerunt. Quae dimensio a Polunca ad majoris Benusii amnem sese ad sesquiertium milliare propemodum extendit. Et in hoc toto ambitu a Grana fluuiio vsque ad alpium seu Holae montis aditum similiter promiscuae, ac adultae silvae abiete, pino et omnis generis frondosis arboribus refertae extant, in quibus non minus ac in supra recensitis syluis walachici ad arcem Muran pertinentes aliquot in locis, extractis ibidem ouilibus, per arborum pro vsu gregum suorum desectionem plurima damna dederunt. Hocque in loco, praesentibus nostris commissariis inter praefectum arcis nostrae Muran et cives Bresnenses de metis ac limitibus, vtraque parte dominium eius fluuioli sibi vindicante, orta controuersia est. Praefectus enim Muranensis limites dictae arcis ad fluuiolum Benusii vsque sese extendi (quemadmodum et eo idem praefectus cum commissariis nostris quoque profectus, ac inde demum ad arcem Muran reuersus est) asseruit, eosque hactenus in vsu ac potestate sua habuisse, pecoraque ac armenta sua ibidem se semper aluisse affirmavit. Bresnenses vero e contrario haec omnia inficiando, limites arcis Muran tantum ad pagum Waczuch, et non vlterius sese protendere retulerunt.

Caeterum a Benusio vltra citraque Granam fluuium, Bresnam versus plurimae excisae aureae, lignariaeque officinae sunt, e quibus a duodecim annis impensis Nouozoliensibus camerae pro exustione venarum cupri circa nouam conflatoriam cupri officinam, et ad vtriusque domus camerae regiae, duplicisque braxatorii necessitatem 12 millia magnorum acervorum ligni administrata sunt. Verum ad dexteram illud, quod repullulare poterat, Bresnenses omne exusserunt ac extirpauerunt, raparumque semina eius propositi vt agros ibidem praepararent terrae iniecerunt. Quod cum syluis exitiosum sit, non tantummodo in hoc, sed in

reliquis omnibus similiter excisis locis, quo ligna commodius recrescere queant, serio deinceps prohibitum esse volumus.

Ab his iam recensitis desertorum lignorum areis similiter Bresnam versus per Frigidam, Nitrosam, Luberii ac Gesenii (quae a monte Striborna suam decliuitatem habent) Vagnaeque vallem elegantes ac pulchrae diversique generis arboribus variegatae syluae a commissariis nostris conspectae sunt, in quibus Bresnenses robustissima, aequae contignationibus, scandulis ac extruendis aedificiis aptissima ligna non sine magna iactura caedunt, multas enim arbores sternunt, et habito ex illis delectu paucas inde auerunt. Unde fit, ut bona pars earum neglecta inaniter non solum computrescat, sed et virgultis in altum tendentibus onere ac spatio suo impedimento sint. Quod ne amplius fiat, omnino illis interdictum esse volumus.

Ex Bresna eundo ad Stribornam pagum accliuus quaedam et ad quartam partem vnius milliaris sese extendens vallis, cui nomen Dreschergrund, in conspectu est. In eius dextra parte Bresnenses fabri carbones conficiunt, in sinistra vero non contemnenda pars syluae ab iisdem Bresnensibus exterminata, nouellis agris destinata est.

Porro relicta illa valle, commissarii nostri ad Christophori Falbenstainer lignariam officinam circa Schemnitzkam fluuiolum sitam deueniunt. Quo in loco licet non tantum ante biennium, sed et praesenti anno idem Falbenstainer magnam partem syluae pro vsu saepe iam nominatae nouae conflatoriae cupri officinae confecerit, tamen ex utraque eiusdem loci parte tantum adhuc syluae ibidem restat, ut ad operas ipsius ad annos duos fere satis lignorum suppeditura sit. Cum autem a Schemnitzka aliquantulum remotis syluae illae distant, ab vno quolibet magno et quemadmodum carbonarii eosdem cumulare solent lignorum acervo profectura, ac ad Schemnitzkam fluuiolum comportatione idem Falbenstainer flor. tres et denarios triginta quinque lignicidis numerare cogitur. Et quia compertum est, non tantummodo istum Christophorum, sed et reliquos omnes lignorum magistros in tantum syluas excindere, ut ne seminariis quidem arboribus, unde denuo nouae syluae recrescere possint, parcant, verum nulla penitus habita discretione tam pullulantes, quam adultas etiam tollant, et si quae forte a ligni sectoribus casu relinquuntur, tamen a Bresnensibus, qui vbique sibi agros ac prata praeparare conantur, postea extir-

pantur, quo facto syluae illae in irrecuperabile confectionis cupri damnum ac detrimentum prorsus eradicantur, quod vt deinceps omnino cautum ac prohibitum sit, volumus serioque mandamus.

Ab hac Falbenstaineri lignorum sectura descendendo ad eiusdem principalem aream, vbi comportata et in iustas portiones incisa ligna declivibus illigineis canalibus iniecta, subitoque ex altissimis montibus demissa celeritate cursus ac gravitate oneris sui impulsa in imas planities, vel ad decursum fluuiorum in maiora flumina tendentium demittuntur, ac inde ad domicilium eiusdem, fluuiolumque Schemnitzkam peruentum est, circa cuius decursum in ascensu ad dexteram per summitatem montis secus Bresnenses viam inclinando rursus ad antiquam ferrariam officinam merae abiegnae, fagisque consitae syluae sunt. Quae autem vltcrius syluae extant, a commissariis nostris propter densissimas nebulas, quae tum subito exortae erant, conspici non potuerunt. Nihilominus tamen magistri lignorum etiam supra Poluncam fluuiolum non mediocrem partem tam de adultis, quam de recentibus syluis ibidem extare, e quibus simili modo ligna ad Schemnitzkam et inde ad Granam fluuium deuchi possint, commissariis nostris retulerunt.

A laeva vero parte iuxta Schemnitzkam sursum versus Bistram vsque longa quaedam vallis, cui Oslaw nomen, conspicitur. Et licet in ea quoque idem Falbenstainer ante aliquod tempus multa ligna descuerit, tamen adhuc non pauca, quae aequae ac reliqua ad Granam fluuium administrari possunt, ibidem supersunt. Est et praeterea eadem in parte adhuc vallis altera Volgrub appellata, licet non ita in longum vt iam memorata protensa, tamen ad minus ut coniecturis aestimatum est trecenti magni lignorum acervi seu carbonariae strues, quarum vnaquaelibet decem orgias in se continet, ex ea adhuc depromi commode poterunt.

Inde descendendo ad Wistram, iterum in aliam eiusdem Falbenstaineri excisam lignorum officinam, ex qua Christophorus Prissl substitutus lignariae secturae conductor in spatio nouem annorum noningentos et octoginta nouem similes lignorum acervos congegessit, commissarii nostri progressi sunt. Vbi similiter praeter paucula virgulta in summitate montis relicta lignicidae omnes foecundas arbores ipsis expositas succiderunt. Idemque Falbenstainer aequae in hoc ac in superiori loco ab vno quolibet majori lignorum aceruo non tantum Christophoro Prissl, sed et Petro Reichenpacher ac Petro Otter, vtpote substitutis suis lignariis conducto-

ribus pro lignorum defectione, comminatione ac ad fluuium com-
portatione flor. tres et denarios triginta quinque numerare cogitur.

Ab his excisis syluis pergendo ad dexteram iuxta decursum
Vistrae fluuii amoena semique adulta abiegna, pinifera, fagisque
permixta sylua est. In qua ouium ac caprarum pastores ex Schem-
nitzka non paruum damnum edunt, qui vt inde una cum pecori-
bus suis ejciantur, omnino enitendum est.

Et si (ut spes est) hoc in loco progressu temporis aliquae
metallorum fodinae aperirentur, ibi fodinarum cultoribus pro vsu
et necessitate ipsorum in remotioribus locis ligna et ea quidem,
quae alioquin ad Schemnitzkam administrari nequeunt, tamdiu
donec haec tam elegans sylua maturescat, demonstranda erunt.

Ex opposito huius loci ad sinistram manum etiam pulchra
aeque subnigra, fagisque abundans sylua est. Eam similiter capri-
geni pecoris magistri ac pastores hucusque attriuerunt, qui ut hinc
quoque cum gregibus suis amoueantur, et vt sylua praesertim cum
in commodum cupri officinarum nostrarum conuerti possit accu-
ratus alatur, mandamus ac praecipimus.

Wistra relicta commissarii nostri in regressu ad Schemnitzka-
kam, inde Polunkam ac postea secus decursum Schemnitzkae
fluuioli ad Granam fluuium equis ac pedibus contenderunt. Vbi
incipiendo a Polunka iuxta Schemnitzkam fluuiolum ab anno 1548
in hodiernum vsque diem Christophorus Falbenstainer vltra spa-
tium vnus in longitudinem protensi integri milliaris ex vtraque
Granae fluuii parte, quicquid illic syluarum fuit, sustulit lignaque
inde excisa ad nouam cupri conflatoriam officinam per eundem
Granam fluuium demisit. Et licet in eo tractu paruam quandam
syluae particulam praetergressus sit, arboresque nonnullas in locis
aeditioribus intactas reliquerit, tamen quia arbores illae neque
foecundae, neque neglectae syluulae portiuncula, quam tam
aeque ut reliqua ligna ad destinatos vsus conuertere pote-
rat, quid emolumenti, cum tanti non sit, adferre possit, hoc am-
plius per ipsum ne fiat, illi interdictum volumus, simulque iniun-
gimus, vt deinceps in locis, vbi a ventorum impetuosis flatibus
persistere possunt, arbores foecundas pro renascentibus syluis
relinquat. Compertum enim ibidem est, in utraque excisae syluae
parte prorsus nihil, quod saltem spem aliquam repullulandi prae se
ferret extare. Quin et hoc deprehensum est, incolas pagi Lehottae
exactas areas, syluarumque ad dexteram excisarum loca suos in

vsus pro conficiendis ibidem agris ac pratis conuertisse. Quod non tantum ipsis, sed et reliquis similia conantibus omnibus pro necessario syluarum incremento severe prohibitum esse volumus.

A valachorum villa ad montem Richtar, ac tandem per summa iuga ipsius tendendo ad fluuiolum Wasga nonime, qui per inferiorem Lehottam decurrit, dexteram versus elegans pinea et abiegna sylua, quae in longitudinem medii, in latitudinem vero quartae partis vnus milliaris sese explicat, annotata est. Ac pergendo vterius eodem in tractu vsque ad colliculum Praschosga vocatum similiter eius generis arboribus referta, matura et adulta sylua conspicitur. In qua tres valachi cum suis caprarum gregibus plurimum damni dederunt, quorum duo Andreas et Caspar in superiori Lehotta, tertius vero Martinus Scultetus in inferiori Lehotta degunt.

In altera autem parte, hoc est ad laevam versus, secus decursum Varrovae fluuioli pulchra variique generis arboribus permixta sylua est, cuius longitudo dimidii, latitudo vero quartale milliaris continet. Pro hac commetanei rustici eorum locorum, utraque parte eam sibi vindicante, indesinentes contentiones habent. Sed et Wistram uersus adhuc aliae peramoenae syluae ibidem visuntur, verum ad confectionem cupri, cum neque fluuioli, neque etiam tam alti montes, vt modo supra recitato per declivos canales in Granam fluuium deriuari queant, ibi extent, prorsus sunt inutiles.

In conuallibus Lamnistae fluuioli ex vtraque parte ad alpium seu Holae montis radices vsque syluae spatium milliaris vnus fere in longitudinem continentes extant. Quarum omnia desecta ligna per illigneos canales ex editioribus locis in imam planitiem demissa ad Lamnistae fluuiolum comportari, iniectaque eidem fluuiolo in Granam fluuium deriuari, ac tandem per Granam, quocunque vsus postulauerit, exhiberi possunt. Cum autem vepribus, hinc indeque avulsis lapidibus, nec non transuersim collapsis arboribus commemorati fluuioli directus cursus aliquot in locis impediatur, opus erit, vt cum syluae illae pro vsu confectionis cupri aggrediendae fuerint, omnino prius ab omnibus sive casu sive natura loci illic emersis impedimentis repurgetur.

Colit his quoque in locis quidam Cimmerpeil nomine aurifodinas quasdam, ad quarum necessitatem vt pars aliqua illic de eadem sylua segregetur, cumque scitu praefecti camerae nostrae Nouozoliensis per syluarum magistros eidem assignetur, et rustici

ex Lappei et Lehotta, cum tribus in locis cum capris suis multum damni ibidem faciant, inde ejciantur, opus est.

A villa, cui Jessena nomen, pergendo iuxta decursum Jessenae fluuioli per primariam, quae quidem illic extat, vallem vsque ad iam memorati Holae montis aditum sinistra ex parte tractus quidam, cui Sucha nomen, in qua tantummodo virgulta ac dumeta quaedam crescunt, quibus rustici ex eadem villa quotidiano vsu id poscente fruuntur, conspicitur. Eademque in parte adhuc alia vallis quaedam est Soua dicta, in qua ante aliquot annos excisa ligna iterum pulchre recrescunt. Atque hinc vterius tendendo secus Jessenam fluuiolum duae conflatoriae ac contusoriae officinae exstant, quarum prior Balthazaris ac Joannis Danielis est, a qua vsque ad alteram officinam ab vtraque parte pineus saltus paucis abietibus permixtus peramoene sese attollit. Relicta etiam hac altera conflatoria officina vergendo secus Jessenam fluuiolum ad ipsum Holae montis aditum vsque ad integri milliaria spatium adulta ac promiscua nemora sunt, in quorum medio sinistram versus conuallis est, cui nomen Sucha Bukowitza. Haec tres distinctos alios tractus, vtpote Tschremossnensem, Vlaschnensem et Potzlymuplancensem continet, in quos per decliue septem alveae valles ad Jessenam fluuiolum descendunt. Haec omnia loca aequae ac superiora vna cum eo, cui Struchar nomen et ad dexteram visitur, varii generis arboribus consita sunt. Sed et hic quoque duae, quibus venae metallicae contunduntur in pulueremque rediguntur, officinae sunt, quarum vna Christophori Gluchouski, altera vero Georgii Falischouski est. In dictis syluis omnibus secus decursum fluuii Jessenae in Holam vsque adiacentesque valles rustici et valachi suis caprarum gregibus lignorum succisione plurimum damni inferunt, cum praefatae syluae per vallem principalem et postea per Granam fluuium educi possint. Cumque cultores fodinarum ibi morantes pro suo arbitrio ligna ad conflatorias officinas aliasque operas succidant, illud in posterum ipsis permitti non debet, sed vnicique, prout necessitas exigit, certa pars attribui serioque ipsis iniungi debet, vt ordine ea ligna caedant, omnemque lignorum abusum vitent.

III. Sylvarum descriptio, quae ad officinam separatoriam, quae est in Moschonitz, vsurpari possunt.

Primum ex pago Teutschendorff versus pagum Restokha nulla sylua intermedia est, sed tantum arbusta quaedam. A dicto

vero pago Restokha versus collem Wuggawitz sita est ad dexteram ascendendo sylua quaedam Welka Restokha dicta. Ea sylua nec canalibus supra descriptis, nec vlla alia ratione ad cupri officinas, cum nullus ibi rivulus sit, commode potest deportari. Inde in montem Wanski redeundo postea in vallem eiusdem nominis, ex utraque parte variis arborum generibus mixta quaedam sylua est, cuius partem venti demoliti sunt. Ex valle Wanski in vallem Wuckawitz deuentum est ad officinam conflatoriam Raphaëlis Steger parochi ecclesiae, quae est Nouozolii in xenodochio. Sursum versus a dicta officina conflatoria secus riulum est sylua quaedam ad quartale milliaris bene adulta, fago pinoque mixta, simulque in eo tractu nouem declives valles. Dictae arbores omnes ad memoratam Raphaëlis Steger conflatoriam officinam deduci, ibique in carbonem redigi, carbonemque inde in officinam separatoriam, quae est in Moschonitz, curribus deduci possunt, modoque praefato syluae illae cultoribus fodinarum distribui debent.

Porro a Grana fluuio in vallem (So)potnitzka dictam ad laeuam est mixta quaedam et bene adulta sylua ad dimidium milliaris se extendens, in ea subditi ex S. Andrea et Messibrodt ligna decorticant, quae frustra in sylua putrescunt. Habent praeterea iisdem in locis subditi quidam suas carbonarias officinas, indeque carbonem in officinam Moschnociensem deuehunt, sed optimas quasque et ad imum montis sitas arbores desecant, relictis iis, quae in sublimi sunt, hacque ratione syluis quasi pedes praecidunt. Quae arborum profusio et intempestiua decisio, cum arbores in editiori montis parte sitae minus commode demitti queant, in posterum ipsis sit plane interdicta, omnisque desolatio cauenda, et tam longinqua quam propinqua ligna ordine decidenda sunt. Extant praeterea in eadem sylua multae arbores vi ventorum erutae et ad carbonem aptae. Carbonariis itaque injungi debet, vt ex illis carbonem conficiant, ne arbores illae inutiliter putredine pereant.

Est praeterea ex magna Sopotnitzka ad dextram recens quaedam sylua, pino fagoque referta, quartale milliaris longa, saluque exiguo permixta, quam parvam Sopotnitzkam dicunt. Ex dictis syluis vtriusque Sopotnitzka arbores in ipsa sylua in carbonem redigi, et curribus in Moschonitz deportari possunt.

A pago Lutschidein a fluuio Grana versus Moschnociensem officinam ad dexteram est exiguum quoddam nemus quercinum fago intermixtum, indeque ad sinistram vsque ad saepe dictam

officinam saltus quidem et pullulans, quercina aliisque arboribus intersita syluula est.

De memorata Moschnociensi officina versus Vchlarsko, germanis Kholgrund dicta, et postea subtus Jawern, germanis Ahorn iterumque descendendo versus vallem Hädler vndique ex vtraque parte, nec non in medio earum vallium sunt multae recentes syluae, fago, betula et abieti consitae, et in iis locus quidam vi turbinis prostratus; eas arbores (vt perhibent) subditi praenominati pagi Hädler combusserunt. Magna praeterea recentium syluarum desolatio ibidem deprehensa est. Valachi enim et sclavi, praesertim qui ad pagum Teutschendorff et Hädler, item ad arcem Lipsche pertinent, ad viginti quatuor ouilia tam vetera quam recentia, inter quae hoc anno octo ouilia extracta sunt, aedificaverunt, multasque arbores capris desecant, quae frustra ibidem putrescunt.

Repertae sunt insuper in eadem valle Hädler decem carbonariae officinae, et in iis ad sexaginta quinque lignorum strues, ac quidam Matzek Lipschensis subditus duas habet carbonarias, et antiquus vigil officinae Moschnociensae itidem tres, quas illi praefecti respectu aetatis et diuturnorum seruitiorum habito concesserunt.

Animaduersum praeterea est, vt praedictum non solum a walachis et praenominatis colonis inferioris Jawern, Vchlarssko et vallis Hädler magnam deuastationem esse factam, extirpatis multis in locis syluis, verum etiam agros et prata eos ibidem confecisse. Item carbonariorum caeterorum magistri pro suo lubito selectissimas quasque arbores, in imo, medio et summo montis sitas ad carbones decidunt, caeteras relinquunt et hac ratione multas syluas perdunt. Nullaeque demum ad saepe dictam Moschnociensem officinam arbores sunt adultae, praeter supradictam syluam quercinam, quibus ad refectionem instrumentorum ad officinam pertinentium aut alias necessitates, praesertim si incendio aliquo damnum quoddam contingeret, vti possent. Quare praetacta sylua quercina, nec non portiuncula syluae, quae est in Sopotnitz, omni cura, donec recensitae syluae pullulantes adolescant, asservari debet.

Et praenominate syluae, quae sunt in Vchlarsky, inferiori Jawern et Hädler magna diligentia ad officinam Moschnociensem ad omnia videlicet officinae necessaria instrumenta et incidentes

necessitates custodiri debent, et carbonarii, walachi omnesque alii subditi cum suis caprarum et ovium gregibus et ouilibus expellendi, nullaque ligna ad carbones aut alias necessitates ipsis concedenda sunt, cum vt praedictum est, officina Moschnociensis magna penuria talium lignorum laboret.

Praeterea a praetacta Moschnociensi officina in valle Nigrae Officinae dicta ex vtraque parte, et ex aduerso sunt solummodo recentes fago et betula consitae syluae, in quibus officialis arcis Lipsche et walachus quidam ex Teutschendorff, Moises nomine, caprarum et ouium greges, sexque ouilia ibi habent, magnumque iis syluis gregibus damnum inferunt.

Est praeterea alia quaedam fago et betula constans (sylva), quam Spangwald vocant, in qua walachus quidam ex Teutschendorff, Missibrodt nomine, greges suos, capras videlicet et oues pascit, dictaeque sylvae multum damni intulit, qui similiter cum Moise per officialem arcis Lipsche a tali syluarum deuastatione arcendus est.

Ad haec a saepe dicta Moschnociensi officina versus Lipschersaiffen est mediocris quaedam sylua betulina, paruis permixta abietibus, quae Potgonitz vocatur, ad quartale milliaris se extendens, eam subditi pagi Potgonitz aggrediuntur, agrosque ex ea conficiunt, quod illis quoque interdici volumus.

IV. Silvae ad officinas, quae sunt in Lipschersaiffen, cuprique tam fodinas quam conflatorias, nec non ad Altbürgensis officinas pertinentes.

Primum a riuo minoris et maioris Lipschersaiffen ascendendo ad superiorem vsque et inferiorem officinam, ab utraque parte frondosa quaedam sylua est, quercu, fago et betula constans, et statim ingrediendo eam syluam duo coloni ex Prichoda arbores nondum adultas, sed virgulta solummodo quaedam pro confectione carbonum ab vtraque parte deciderunt, ad orgias fere quatuor. In ea sylua omnis carbonum confectio penitus interdicta esto.

Apud has duas officinas in Lipschersaiffen positas quidam cuius Nouozoliensis Laurentius Hiert et Mathias Demian vetera acris excrementa et iam antea diligenter reuisa denuo excoquant, cuprumque quod inde prouenit, reddunt officinae Moschnociensi.

Ab officina superiori ad sinistram, versus maiorem Lupschitz infra Sturtzam est ex utraque parte pulchra admodum et recens

adulta sylua, fago et abiete constans, frondosis tamen arboribus intermixta. Postea ascendendo in Sturtzam, eo loci, vbi in alto olim aes depositum est, mediocris quaedam nigra sylua est, ea hactenus ad confectionem carbonum ad officinas, quae sunt in valle Dominorum vt vocant, germanis Herrngrund, reseruata est, parte tamen quadam ad carbones vsurpata, verum ab editori parte montis versus vallem Selitzer ea sylua fere in carbones ad officinas, quae sunt in dicta Dominorum valle, succisis tantum selectioribus arboribus redacta est. Male itaque et inordinate in ea hactenus actum est.

Porro a superiori officina Lipschersaiffensi ad dexteram vallis quaedam, et ascendendo infra Wucowitz ab vtraque parte nemus quoddam est, rara abiete permixtum.

Incipiendo a pago Sancti Jacobi versus vallem Dominorum, vsque in collem Herrnhübl dictum, ab vtraque parte nemus quoddam est, ex eo coloni Sancti Jacobi, Costfierenses, pagique Vlmani incolae ligna ad suas necessitates desumunt.

A colle jam dicto incipiunt syluae, quarum ad fodinarum necessitates, quae sunt in valle Dominorum, vsus est. Et sunt ibidem vsque in hanc vallem omnes fere syluae integrae. Pergendo ex valle Dominorum ad dextram versus sylvam, cui nomen Taukischwald, mediocris quaedam abiegna sylua est, aliis arboribus permixta, quae antea ad fodinarum necessitates succisa est. Syluae vero huic adiacet nemus quoddam, ex quo ligna pro calefaciendo communi hypocausto der Gesellenstuben, sito in valle Dominorum, desumuntur. Est praeterea ibidem vallis quaedam seu sylua Germanorum vallis dicta, sed magna eius pars ad fodinarum necessitates desecta est. A valle Germanorum per Nabansko et inferiorem Stain et Kolupa, porroque ad pratium Wukawitz est fere adulta sylua, fago aliisque arboribus constans. Descendendo de Wukawitzensi prato versus Scheremoschnam, indeque ad stagnum vsque ab vtraque parte pulchrum admodum nemus est, versus stagnum paucis abietibus permixtum. Redeundo vero ad dexteram in summitate montis est mediocriter adulta sylua abiegna. Et cum primum inde versus Scheremoschnam descenditur, quidam Johannes Weisner nomine carbonarium quoddam habet, arboresque in valle positas succidit, relictis iis, quae sunt in editoribus partibus, carbones cuidam Langauero dat, is deportat in officinas conflatorias, quae sunt in Veteri Monte, ibique nobis currum carbonibus onustum

vna cum pretio vecturae floreno vno et denariis quadraginta vendit, ac indicat praedictus Weissner, se quovis solutionis termino Langauero triginta atque adeo triginta quinque currus carbonum reddere solere.

A dicto stagno versus Gielentz, vbi conflatorium olim fuit, indeque ad laevam vallis illa Gielentz vel Ceruorum vallis germanis dicta ab vtraque parte recens quoddam nemus habet, virtutis abiegnis permixtum, ad integrum fere milliare sese extendens. In dictae Cervorum vallis fere medio quidam mistrick, seu conductitius lignorum magister, Fabianus Russnack vocatus, carbonariam exercet in sylua nondum adulta, currumque carbonum in officinam conflatoriam, quae est in Altgebürg, centum denariis vendit.

A praetacta valle Gielentz, vbi conflatorium antea fuit, in superiori valle Gutzman, quae ad sinistram sita est, extenditque se ad quartam partem milliaris, nemus quoque est, ibique particula syluae abiegnae, in qua praefatus Langauer lignorum magister carbonariam exercet. Cumque illa sylua antea ad ligna aedificiis apta, aliosque necessarios officinarum vsus, quae sunt in Altgebürg, asseruata sit, debet ea etiam in posterum foueri, dictusque Langauer inde amoueri, ac arbores illae ad torrendas cupri mineras in conflatoriis asseruandae sunt.

Porro ad laeuam descendendo vallis quaedam inferior Gutzman vocata, longa quartale fere milliaris, frondosam quandam et nigram syluam habet, iisdem in locis restat particula veteris syluae, ubique quidam Georgius Osslick, quem officialis conflatorii, quod est in Altgebürg, ex Tauchneri mandato eo locauit, versatur, currumque carbonum centum et decem denariis in conflatorii vsus vendit. Verum ex aduerso superioris Gutzman ab altera parte est quoque recens quoddam nemus.

Item ad laevam ex aduerso conflatorii Altgebürgensis vallis quaedam, parua Kalchgrund vocata, ad medium milliaris se extendens, et in ea frondosa sylua. Item vallis quaedam ad laevam sita, quae Flassgrund dicitur, longa quoque quartale milliaris, et ab vtraque parte syluae frondosae. Porro versus Altgebürg ad dexteram vallis quaedam est, maior Kalchgrund vocata, dimidium milliaris longa, ab vtraque parte sylua fago fere adulta constans, quae ad torrendas cupri mineras in Altgebürg caedenda et favenda est.

Item e regione Altgebürg descendendo ad dexteram vallis quaedam, Turetzka dicta, fere unum milliare longa est, ab vtraque

parte per Stephanum et Andream Mosslehner et per quendam Rochasch succisa, in parte vero suprema restat ex vtraque parte particula quaedam veteris syluae.

Item ex aduerso conflatorii in Altngébürg ad sinistram vallis quaedam in Hererdt inter Stain et Ceruinam vallem sita, ad dimidium milliariae se extendens, ex utraque parte nemus habet abiete permixtum, et in interiore parte abiegna quoque sylua est. In memorata sylua mistrick quidam Paulus Aussmehrer carbones ad conflatorium Altngébürg diuendit, verum is quam primum inde depellendus et sylua illa ad vsus necessarios, tam conflatariorum officinarum quam cuniculorum ibidem, vtpote New Erb et Pfeiffer Stolln nuncupatarum, custodiri nec ulli vnquam deinceps mistrico concedi debet.

Ex valle Dominorum montem ascendendo pagum versus ad laeuam vallis est, Spitzenberg dicta, et ex aduerso pagi Vlnusdorff mediocris quaedam nigra sylua, verum ab vna parte valde succisa, et in vallem Dominorum ligna deportata sunt.

Est praeterea eo loco vallis et sylua quaedam Aurea vallis, Guldengrund dicta. Estque amoena et recens sylua, potestque commode in vallem Dominorum deduci.

Vallis quoque cum adiuncta sylua eundo versus Guldengrund ibidem est, Sandperg dicta, ab vtraque latere amoena sylua, eam rivulus, quem a colore Viridem appellant, praeterfluit, arbores autem illae omnes possunt ad cuprifodinas deduci.

Adiacet porro vallis Fotzengrund dicta cum optima sylua, quae commodo quoque in vallem Dominorum vsurpari potest.

Inde sylua et vallis est in alto montis ex aduerso vallis Dominorum sita, descendendo versus templum egregia quaedam sylua est S. Catharina appellata, quae simili modo in vallem Dominorum conuehi potest.

Extat praeterea vallis et sylua supra machinam illam tractoriam, qua minerae aeris ex puteo ibi adiacente extrahuntur, descendendo ad inferiorem Sturtzam sylua quaedam abiegna, ea quoque partim in vallem Dominorum deduci potest.

Praeterea sita est vallis et sylua quaedam infra Sturtzam descendendo in vallem, quae dicitur Vallis infra lapidem, in qua sylua recens abiete et fago intermixta, ex qua nunc temporis carbones in fabrorum officinam, quae est in valle Dominorum, desumuntur.

Item ad dexteram versus Altngbürg sylua quaedam adiacet cum tribus adiunctis vallibus, quae Vallis iudicum (der Richtergrund) dicitur, habetque aditum in longum protensum tractum, longamque decliuitatem. Dimidia eius syluae pars in vallem Dominorum deduci potest, et est amoena sylua intermixta fago et abiete, magnusque numerus lignorum, ex quibus tigna et asseses ad fodinas vtilis . . . confici potest, quemadmodum iam ordinatum est, vt in eo loco officina serraria extruatur. Deorsum tendendo similiter vallis quaedam est et sylua in ea parte, vnde ad cuniculum nouum (zum neuen stolln) et cupri fodinas ibi existentes ligna deuehi possint.

Ab officina conflatoria Altgebürgensi dicta ascendendo rursum versus Ceruorum vallem Gielentz, vbi conflatorium olim fuit, in vallem quandam ad sinistram a rivulo et valle, nomen habens der Fischergrund, ingrediendo ad quartale fere milliaris omnes arbores per Joannem Langauer sunt penitus succisae et in carbones redactae, et cum fundum habeat saxosum, nondum arbores repullularunt. Ab eo loco usque in Hola restat particula veteris syluae, estque a Michaele Gebhart et Leonardo Mayr decisa et ad carbones redacta, nullum quoque ibidem seminarium apparet. Verum in interiori parte Holam versus est adhuc veteris syluae pars fere sexaginta maiores lignorum strues factura.

In dicta valle est alia (silva) Taschner dicta, referta pino et larice, in ea carbonariam exercet quidam Valentinus Schinderling nominatus, venditque Benedicto Seidl carbones, quos in officinam Altbürgensem reddit denariis centum et viginti, indicans sibi per annum vltra ducenta et quingenta plaustra exhiberi. Haec vallis antea per Leonhardum Kessler, qui fuit praefectus officinae Altngbürgensis, in usum eius officinae destinata fuit. Quod et in posterum fieri, praefatumque Valentinum amoueri et hanc vallem ad futuros vsus foueri volumus.

Porro egrediendo hinc ad dexteram prope Skalkha in Preschnitzkam usque vallis illa ab utraque parte a Valentino Wachlatsch et dicto Schinderling desecta et in carbones redacta est, relictis solummodo alicubi quibusdam arboribus, quae in editioribus montium iugis positae cernuntur.

A Presnitzka versus Sucham Rebutz, indeque versus conflatoriam officinam, quae est in Rebutz, sunt arbores nouellae, quae per quosdam lignorum conductores, quos Benedictus Seidl permittent-

tibus modernis praefectis et officialibus eo constituerat, magna ex parte succisae ei in carbones redactae sunt.

Deinde ex officina Altgebürgensi ad dexteram sita est quaedam sylva Kaintz dicta, quae in sublimi plane desecta raram sementem habet relictam, verum ad radices montis nouellis arboribus denuo consita est.

Item in eadem parte infra Holitzam est recens quaedam sylva, ubi Wolfgangus Roteneger duos quos vocant misticos habet. Ascendendo infra Holam est etiam nemus quoddam Korotnitzense, in quo dictus Roteneger duos quoque misticos alit, qui quidem carbones ad officinam Altgebürgensem vendunt, plaustrum scilicet floreno vno et denariis viginti quinque hungaricis.

Ad dexteram porro sita est vallis et sylva quaedam Scherenitza dicta, in ea supra dictus Wolfgangus Roteneger carbonariam exercet, venditque plaustrum carbonum ad iam dictam officinam floreno vno et denariis quinquaginta.

Ab hac Rotenegeri carbonum officina adscendendo ad sinistram est sylva itidem Scherenitza vocata, in ea walachi plurimum damni dederunt.

Inde ad latus alterum a parte posteriori officinae dicti Rotenegeri est sylva quaedam recens, quam Koronitzam vocant. In eo loco walachi ad oppidum Rosenberg pertinentes magnum syluis damnum inferunt, ibidem sex ovilia habentes.

Porro non procul a Rebutza est sylva fago et abiete constans, in ea quoque walachi a Rosenberg et Weissenbach multum arboribus nocent.

Ab hac sylva est praeclarum quoddam nemus refertum fago et abiete, Seditza dictum, habetque quinque convalles. Verum walachi de Licawa etiam huic non parcunt, sed plurimum damni edunt.

Tendendo deinceps versus conflatoriam officinam et cancellos in Rebutz positos est sylva quaedam, in cuius una valle nouellae sunt arbores, in parte vero editiori sylva vetustior. In sylva noua hi quatuor iam carbonariam exercent, Thomas scilicet Labath, Benedictus Bachatz, Michaël Bendula et Michaël Bula, qui quidem carbones Benedicto Seidl vendunt.

Ab officina conflatoria et cancellis Rebutziensibus secus rivum Claussbach Seillein Plessa apud Benedicti Seidl carbonariam officinam, quo in loco e lignis carbones conficit, denique mille

lignis in riuulum demittendis et officinae tradendis hominibus ad id mercede conductis florenos tres et denarios viginti quinque numerat, indeque ad novum vsque exstructum claustrum seu septum syluae ex utraque parte valde succisae sunt, supersunt attamen loca quaedam, in quibus frondosae syluae succrescunt, et ante claustrum illud sunt tribus in locis syluae fere quinquaginta tria millia lignorum stipites continentes, quarum duos tractus ingredientibus obvios et ad laevam sitos ad conservationem et restaurationem dicti claustri foueri volumus.

Sunt etiam ibidem duo ovilia, quae praefecti arcis Lycawa esse dicuntur. Memoratum etiam septum versus ortum asseribus tegendum est, ne aqua pluuiali in fossarum rimis considente asseres eo citius computrescant.

A claustro posteriori ascendendo Lopuschnam versus, et inde ad Postam Luftkam pulchra admodum fuit sylua, verum a walachis fere infra Holam vsque deuastata atque succisa est.

A Posta Lufca Lopuschnam versus iuxta vallem Stain dictam superest adhuc eximie adulta sylua fago permixta. In Lopuschna vero descendendo ad laeuam, indeque in Kischkam fuit quoque antiqua sylua, quam walachi ex vtraque fere parte succidendo deuastarunt.

A Kischka in valle longa prope vetus septum per Wolffgangum Strimitzer lignorum magistrum pro carbonibus arbores sunt desectae, nullaque adhuc germina repullulantia ibidem inueniuntur.

A valle longa ad laeuam pergendo versus minorem Silleni Plessa pino fagoque consita sylua est, quam walachi quoque desecant, magnasque lignorum caesorum strues ibi construxerunt. Benedictus autem Seidl curet, ut a walachis ea caesa ligna findantur et in vsus competentes convertantur.

Ab officina conflatoria Rebutz deorsum ad laevam secus riuum Rebutz, Pulnam versus in valle quadam, vbi dictus Seidl proprium carbonarium certa mercede conductum habet, Makathnick nomine, eius lignationibus et locis adiacentibus perlustratis, et syluae deinde vltra summitatem montis peragratae, magna et enormis deuastatio per walachos facta reperta est, quae a walachis ad arcem Likawa pertinentibus fieri dicitur, sicut et duo ibidem reperti cum ouium et caprarum gregibus, qui se praefecto arcis Likawa pertinere professi sunt.

A praedicta officina seu villa Rebutz ad dexteram in

superiori parte iuxta declivitatem sylua quaedam est, minor Sudutza appellata.

Ita quoque ab inferiori parte ad cacumen praetactae sylvulae magna sylua est Ritzaha dicta, in qua cernitur sylua fago referta raraque abiete intermixta, longa fere quartale milliaris; in ea walachi Rosenbergenses magnum inferunt damnum.

Hinc descendendo sita est mixta quaedam sylua, maior Ritzaha dicta, eam walachi Rosenbergenses et Weissenbachenses omnem fere pro suis caprarum gregibus succiderunt, habentque ibi septem ouilia et sex domunculas, quas iuxta sylvam illam extruxerunt.

Item deorsum secus riuulum Ritzaha eximia sylua est fago et abiete permixta, longa dimidium fere milliaris, vbi in acclivi ab vtraque parte antiqua sylua conspicitur.

Porro descendendo ad sinistram Ritzaham versus, exigua vallis est, minor Ritzaha vocata, in ea est mixta et nouella sylua, cui walachi multum damni inferunt.

Secus riuulum Ritzaha pergendo versus officinam serrariam magna sylua est, ad dimidium milliaris longitudine se extendens, pino, fago et abiete permixta, quae Redica dicitur, cui quoque walachi decorticatione arborum plurimum nocent.

Inde mixta iterum sylua est, parua Redica vocata, longa quartale fere milliaris, cui walachi similiter plurimum damni dant.

Insuper ultra riuulum ex aduerso malae serrariae mixta quoque sylua est fago, abiete, longa quartale fere milliaris, Galua appellata, cui walachi quoque nocere solent.

Ab officina conflatoria Altgebürgensi e Nousolio tendendo secus viam nemora tantum quaedam sunt, in quibus Johannes Hamischka et Gregorius Glass ad suas conflatorias officinas ibidem habitas ligna torrendis cupri mineris apta decidunt. Sunt etiam ab vtraque parte adhaerentes valles, vtpote primo infra officinam conflatoriam, quae est Johannis Hamischka, ad dexteram est vallis Krischna Tollina (germanis Creutz Tall) dicta, longa dimidium fere milliaris, quae sylua ibidem existens tempore Fuggerorum per Martinum Gelschaba succisa et in carbones redacta fuerat. Verum ex vtraque parte arbores nouellae et abietes denuo succrescunt, e quibus ligna torrendis mineris cupri idonea ad officinam Altbürgensem, vbi vsus exigeret, depromi possunt.

Porro ad laeuam est vallis Pocca Noua Tollina (germanis Ratzental) dicta, octauam fere partem vnus miliaris longa, quae per Martinum Furta decisa et in carbones redacta fuit, nunc vero denuo nouellis arboribus et abiegna sylua consita est.

Ad haec ad sinistram infra Poccam Nouam Tollinam rursus vallis est Sladi Podock (germanis Goldtbach) dicta, longa quartale fere miliaris adultam sylvam, fago et abiete refertam habens. Quae quidem vt hactenus ad fodinas variosque earum vsus, quae sunt in valle Dominorum, asseruata est, ita quoque id in posterum omnino fieri volumus. Huic adiunctae sunt aliae duae valles, in quibus sunt nouellae arbores satis adultae, quae antea quoque per Martinum Furta desectae et in carbones redactae fuerant.

Rursus ad sinistram exeundo vallis est, indeque ad dexteram alia, vtraque Vocina Tollina (germanis Fotzenthall) dicta, quarum altera dimidium, altera vero quartale fere miliaris complectitur, vtramque quidem Sebastianus Priwitzer in officinae suae conflatoriae vsus in minori Hörmantz succidit et in carbones redegit, verum nouellis arboribus denuo referta est.

V. Sequuntur syluae, quae ad sinistram fluuii Granae Nouisolium vsque visae et compertae sunt, ac quae rursus e Nouosolio ad dexteram, partim in planitie, partim in Albo et Nigro Riua nuncupato versus Cremnicium et comitatum Turociensium cum duabus adiacentibus vallibus sitae sunt, nec non illae, quae ad nostras ferrarias in Prössnitzka existentes compotari et administrari possunt.

Primum ex Polunga in sylvam Schallass dictam, hoc est pecuariam prope Petringam et Maschaw sitam deuentum est, quae quidem per walachos arci nostrae Muran subiectos indesinenti arborum succisione, quibus suos ouium et caprarum greges alunt, vltra spatium integri miliaris adeo desolata et perdita visa est, vt nullus plane fuerit transitus.

Postea per iudicis oppidi Bresnensis serrariam per amoenam fago refertam sylvam, quae Conradi dicitur, itum est. Ibi eodem modo walachorum deuastationes repertae sunt.

A summo cacumine collis illius in Prorosnam, rursus in apicem tendendo sylua est ad duo milliaria versus arcem Muran abiens, quae redeundo secus decursum fluuii Granae versus oppidum Bresna ad vnum milliare fere tota per walachos ad dictam arcem Muran pertinentes deuastata visitur.

Inde sylua quaedam Gokhaba vocata conspecta est, in qua walachi non minus damni dederunt, quod prima facie rite cognosci nequit.

Inde in sylvam, quae maior Stainen Ronitzen vocatur, reditum est, vbi strues sectorum lignorum ac veterum laborum, quos Bartholomaeus Lueger quondam habuisse dicitur, vestigia reperta sunt, sed nondum nouellae arbores succreuerunt. Ac in ea factura ad primam lignicidarum habitationem ducenta fere ligna contignationibus apta, quae incuria illorum ibidem computruere, inuenta sunt, euidenti detrimento syluarum, quae in vsum eo in loco prouenire poterant.

Postea in vallem Haiging deuentum est, ubi Rupertus Sueper magister lignarius sectiones Paulo Lang locauit. Inuenta sunt ibi decem et octo millia decisarum arborum, cui Paulus pro mille in riuum demittendis et deuehendis vndecim flor. hung. et septuaginta quinque denarios numerare est solitus.

Deinde pars syluae perlustrata est ad eundem Sueper pertinens, qui ad LI strues sectorum lignorum riuo adiacentes habet. Postea Andreae Wobwatsch magistri omnia secta ligna reuisa et ad sedecim millia numerata sunt, soluunturque ipsi de mille in riuum deducendis et dissecandis vndecim floreni et septuaginta quinque denarii.

Penes serrariam illam officinam iuxta eundem riuum ad duo fere milliaria, ab vtraque parte egregia est sylua, quae absque subsidio memoratorum canalium seu aquariorum septorum in Granam fluminum deportari potest.

A cacumine montis, qui Rotenstein vocatur, atque etiam circa eum fluuium magna vacuitas et deuastio deprehensa est.

Inde peruentum est in vallem Zürnenpach, in qua dictus Sueper magister lignarius ad centum et sexaginta sectorum lignorum strues habet, item paratorum sexaginta nondum constructorum, quae omnia eiusdem fructuarii Sueperi sunt.

Similiter ligna caesa et fissa ad centum strues. Est quoque misticus quidam certo pretio a Supero conductus Valentinus Tascha, qui ad septuaginta quinque strues lignorum sectas et constructas ibidem habet.

Ibidem supra fluuium Roinitz est egregium pinetum vtrinque, quod per canales saepe memoratos commode ad fluuium Roinitz suppeditare materiam potest.

Sunt praeterea et aliae syluae ad quinque milliaria, quae similiter per fluuium Roinitz in Granam mitti possunt, in quibus walachi dextram versus per dimidium milliare nocenter sunt versati.

Secundum riuulum, qui dicitur Biberpach, vbi quoque est ampla et copiosa sylua, (qui riuulus in Roinitz fluuium exit) non minus damni repertum est.

Postea in valle Smareggaba ad Christophori Falbenstaineri secturas seu lignationes duas peruentum est, in quibus ad viginti quinque strues fissorum et non fissorum lignorum inuentae sunt, et apparet totam illam syluam ad cliuum sursum illum situm per dictas clusias sive canales deduci potuisse, verum id neglectum est, dictusque Falbenstainer proinde per magistros syluarum iniungi debet, vt syluam illam et arbores in summo extantes decidi et in vsus necessarios conuerti curet.

In altera valle minori scilicet Tschelne ligna in vertice montium sita ad duo fere milliaria male tractata ostenduntur, plurimumque damni illis illatum visitur.

Est quoque materia pinea et nigra in Tschelne reperta versus riuum Sernapach, sed valde negligenter et cum damno habita, quae omnis per coactos ductus aquarios in Granam deuehi potest.

In praenominato riuo minori Tschelne cultores fodinarum ferrique sunt in Lapey, syluis illis infra pagum Walachicum sitis ad suas ferrarias satis inordinate et absque omni delectu abusi sunt, et cum maleficio deformarunt. Quod illis in posterum permittendum non est, omnesque syluae, quae pro commodo nostrarum cupri fodinarum Novosoliensium per Granam fluuium subministrari possunt, diligenter asseruari et custodiri debent, illis ferri cultoribus vero assignanda sunt per magistros syluarum tales lignationes, quae per Granam ad cuprifodinas Nouosolienses consciis praefectis camerae nostrae ea commoditate suppetere nequeunt.

Post haec deuentum est in Nigram vallem Schwarcthal, ac ad fodinas et officinas nostras conflatorias in Hola sitas, quas cives Libetenses ad octennium a nobis conduxerunt, ibique multae praeclarae fago pinoque refertae syluae repertae sunt, sed magna quoque facta est ibi vastatio.

Ab officina conflatoria pergendo per decliuitatem recta vsque in Kolbe planum ascensum est, ibique magna pernicies betularum per walachos facta apparuit. Restant attamen multa ligna in ea

planitie dicti Kolbn ad sinistram, qui posterior Kolbn vocatur, vbi etiam aliquot syluae sunt, verum illae non solum a walachis male tractatae, sed magna ex parte incendio quoque absumptae sunt.

Inueniuntur quoque circa veteres officinas carbonarias quidam noui saltus fagorumque soboles, quas ausi sunt aliqui nudare extirpationibus, vt agros sibi et foeneta compararent. Quod a Libetensibus inhibatum est foenumque illud, cum fines illorum concernere dicatur, ab ipsis in syluis combustum est. Deinde in editiori quodam loco, non procul a Libetensi Wiperg spatium recte in alias syluas et montes prospiciendi descriptum erat, verum per coelum tum nebulosum id fieri nequit, descendendo tamen versus Libeten, vt constitutum erat, multae faginae syluae, nec non damna a walachis importata perspecta fuerunt.

His omnibus peractis, revisae sunt aluminis fodinae, quae quondam Caspari Kauffmani fuerunt, apud Roinig in Succuba sitae, nec non syluae adiacentes perquisitae sunt, quae saluae restiterunt. Inde peruenitur in montem Jessenebra dictum, posteaque clium persequendo ad nouam viam, hinc ad Jaberperg, ibi multae egregiae syluae cum cliuis suis et vicinis vallibus sunt, sed ibi quoque walachorum damna ostenduntur. Quae quidem syluae vsque in Gossnim et a Gossnim vsque in Grock ad vnum milliare durant, sed per oculorum coniecturas magnae temereque factae exinanitiones inuentae sunt, cum omnes per aptos canales in planitiem dejici, inque carbones redigi et curribus in officinas conflatorias, quae sunt in Moschnitz, deportari possent.

Iterum alia est sylua in monte Driegkhina, quae in secretoriam (hoc est, in die saiger hutten) Moschnociensem vel nouam officinam, quae est Nouosolii, in carbones redacta curribus deportari potest, verum tamen ea ob loci propinquitatem lignique praestantiam et quia nouella est, intacta manere debet.

Inde a Jessenbach ad dexteram in longa valle Solna dicta egregia sylua se offert, in qua similiter solitudo quaedam et arbores vi turbinis deiectae procubuerunt.

Porro ex hoc tractu sursum versus, indeque in aliam vallem, quae Superior dicitur, Schwartzenbach, Hornaschirni potok, occurrunt egregiae quaedam syluae, quarum materia ad dimidium milliaria per walachos deuastata et succisa est. Haec et vsti carbones ex iis ad officinam conflatoriam, quae est in Moschonitz, curru quoque

deportari possunt, habetque quinque adiacentes valles pulchris arboribus copiosas.

Postea remeando peruentum est ad sectores seu lignicidas Leonardi Euxlspergeri infra Granam, in syluam Wadinensem, ibique ad centum et quinquaginta strues sectorum et in molem compositorum lignorum inuentae sunt. Deinde itinere sursum continuato per eandem acclivitatem egregia quoque sylua, quae tamen etiam aliquid vastitatis a walachis accepit, conspecta est.

Hinc in editioribus partibus Wadinensis nemoris nulla alia frondosa succedaneaue nemora conspiciuntur vsque in Wadin. Verum ab eo tractu a summo montis, ratione ducta deorsum Cremnitium versus, nobiles quidam Lypchey vocati, qui arcem Saxenstain dictam pignoris titulo a nobis inscriptam tenent, ad dimidium milliaris sunt nostris syluis vicini.

Inde ad Mutaban Cremnitium versus magnus numerus syluarum est, quae riuulo per sesquialterum milliare Veterisolium versus deduci, inque suis locis carbonibus commutari queunt, posteaque curribus in nouam officinam conflatoriam, quae est Nouosolii, mandari. Exeundo Nouosolio peruentum est in Teya ad officinam spleys nuncupatam, ibique initium est egregiae syluae, et in altitudinem quoquouersum extendentis, in qua Andreas Corsick eiusque mistrici seu conducti(tii) magnam eius syluae partem carbonibus exurendis insumpserunt.

Ex alto illius loci versus Crucem et Stubnam adhuc multae faginae sunt syluae, quae se in longitudinem et latitudinem aequae ad tria milliaria expandunt. Sed nec canalibus nec adminiculis alijs vt conclusis ductibus aquarum, sed curribus solummodo ad officinas conflatorias et fodinarum operas deportari possunt. Sectorumque lignorum numeratae sunt ibi strues quatuor cum dimidia praefato Corsiko pertinentes.

His omnibus perlustratis e thermis peruentum est in Schwarzenbach dextrorsum ad lignicidia Mosslehneri, ibique integra magnaue sylua est Cremnitiensis, spatium vnus milliarius longa, quae ad officinam fusoriam in Hörmantz comportari potest.

Item ad laeuam, in valle Weissenbach spectabilis quoque sylua ad dimidium milliaris pertingens, quam dictus Mosslehner caedit.

Deinde ad riuulum Schirnawitz sylua quaedam est, in quam anno sequenti sectores ad conficiendos carbones mittentur, qui

per onerarios equos in officinas conflatorias Hörmants conuehi poterunt.

Juxta hos rivos Weissenbach ac Schwartzbach et a Schirnowitz in Lopotam usque vniuerso constructorum concisorumque lignorum strues quadringentae et sex numeratae sunt.

A Pritznensi iugo versus syluas Zernowitz ad dexteram riuuli Weissebach, de quo controuersia quaedam est inter barones Reway et Cremnitienses, necessitas postulat, vt ob vecturae difficultatem semita equis terenda per clivos ibi conficiatur, quos sumptus bonitas eorum lignorum facile compensabit, eaque omnia aut magna eorum pars equis in officinam Hörmants congeri possunt.

Deinde frondosae et nigrae syluae apud nostras ferrarias in Pressnitzka milliaria a Veterisolio distantes reuisae ac emensae sunt, et in tribus bene longis vallibus optimae quidem syluae latent, verum magna damnosaque per walachos vastatio reperta est. Et ab edito montium loco Lipchensium ad arcem Saxenstein illae confines sunt, quae deorsum Cremnitium vsque suas decliuitates habent, nostraeque syluae decursus suos aquatiles ab ea altitudine montium praebent vsque ad ferrarias ac officinas contusorias et conflatorias. Itaque ob ferri probissimi et ad opus facillimi copiam maior habenda, deinceps eius materiae fuerit ratio, vt non modo non walachi, sed neque nostri coloni in Pressnitzka habitantes vlterius infestent ea loca, vel greges suos tam ouium quam caprarum illuc cogere ullo modo ausint.

VI. Atque cum in hac syluarum perlustratione palam sit et oculis deprehensum, walachos aliosque subditos et colonos in illis locis degentes in commemoratis syluis magnum et irrecuperabile damnum cumulasse, quippe quis suis caprarum gregibus arbores ipsis depascendas misere decidant, quae postea in syluis pereunt et inutiliter computrescunt magno tam cupri, quam aliarum fodinarum institutarum detrimento:

1. Ideo circumiacentibus castellanis, hypothecariis et nobilibus, item omnibus walachis et subditis iniungendum serio et quam primum, his quidem publico patentique mandato, castellanis vero, officialibus et illis, qui pignorantias arces nostras obtinent clausis, sigilloque nostro roboratis literis firmiter edicendum est, ne porro villos caprarum greges in syluas et nemora cogant. Hac ratione

siquidem miserabilis illa sylvarum, arbustorumque vastatio cohibetur, penitusque abolebitur.

2. Cumque ad nostrarum cuprariarum culturam Nouisolii existent et in aliis fodinis auri, argenti, cupri, plumbi, ferrique (vbi eas modo in bono et legitimo statu conseruari cupiamus) et ad excoctiones, repurgationes, separationesque metallorum, item ad exurendas et purgendas mineras, nec non ad domos nostras braxatorias, item camerae nostrae officialium et subditorum domesticos vsus, ad vias, semitas, aliaque aedificia singulis annis magna lignorum summa indigeamus et inhumanus, ne successu temporis penuria talium lignorum nobis sit laborandum, danda in posterum omnis erit opera, vt syluae, quae exigente necessitate sollicitandae sunt, meliori decentique ordine secentur, arboresque seminariae in locis sectioni destinatis intactae reliquantur, quo syluae denuo conseri et late succedere possint, neue magistri et eorum conductitii (quos mistricos appellant) pro suo lubitu et arbitrio sylvas inuadant, et (quod aiunt) pedes illis succidant.

3. Itaque praenominatae omnes syluae et si quae aliae sunt hac nostra descriptione non comprehensae, nostrum tamen dominium concernentes, illae omnes sint prohibitae asservataeque, quae in praedicto publico mandato nostro ordine referantur et ad conflationes minerarum aliosque nostros et nostrorum subditorum vsus reseruentur. Vtque supra recensitae et descriptae syluae maiori cura asseruentur, omnisque desolatio et deuastatio aboleatur caveaturque, ac syluae, quibus iusto ordine ligna caeduntur, in carbones redigantur et succrescentibus syluis ad propagationem aliarum diligenter parcatur, duo ad hoc deputati sylvarum magistri et custodes modo subscripto omni diligentia in vastatores sylvarum animaduertere, damna quoad eius fieri potest auertere et omnem curam diligentiamque adhibere debebunt, vt omnes carbonariorum labores, qui certa mercede locantur, item arborum sectiones et deuersiones minori sumptu et dispendio fiant, bonoque ordine cuncta administrentur, vt arbores tam summo quam infimo loco sitae, longinquae et propinquae, supradictis canalibus et aquae ductibus pro cuiusque loci commoditate et opportunitate in officinas carbonarias dirigantur, et ad eas clausuras seu positos cancellos, (qui germanis rechen dicuntur) deuchantur, omniaque iusto legitimoque ordine procurentur.

4. Quod si forte cultoribus fodinarum metallicarum in syluis supra recensitis pro necessitate fodinarum et conflatoriarum suarum aliqua materia, quae cupri fodinis et officinis nostris nimium vicina et damnosa foret, concessa est, aut quaedam priuata autoritate ipsi violarunt et adorsi sunt, ea in re peruestiganda praefecti lignorum et nemorum diligenter versentur, et si quae hoc vsu syluae ab iis cognitae fuerint, hoc est, quae nostris cupri fodinis ob vicinitatem aliasque causas cum damno essent permissae aut priuato iure usurpatae, illud praedicti syluarum magistri nostris camerae praefectis indicare, ipsique praefecti eas reuidere, aut aliis reuidendas demandare debeant. Et si hoc vitio quid animaduersum fuerit, id ad verum pristinumque cupri opus recuperetur, adeoque illis fodinarum metallicarum cultoribus ad conflatoria et fodinas ipsorum in aliis consuetis et praescriptis locis, ac vnicuique pro operibus exigentibus ligna assignent, ac ea disciplinas quasi nominent. Quod si etiam in eis locis aliae fodinae metallicae, argenti, auri, plumbi seu ferri aperirentur, cultoribusque earum fodinarum ibi ligna concedenda essent, praefecti nostri primum eas vna cum magistris nemorum cognoscant. Si vero alter vel neuter praefectorum ei revisioni interesse (non) posset, magistro metallicarum vel officinarum conflatoriarum inspectori illud suo nomine demandare, et diligenti accurataque consultatione et reuisione habita cultoribus earundem fodinarum pro cuiusque commoditate et exigente necessitate iis in locis, vnde commode deuehi possunt, nostrisque cuprifodinis ob loci propinquitatem et alias minime nocivum fuerit assignari, omnique cura incumbere debent, ne ligna tegulis seu scandulis aliisque fabricationibus apta, et quae fissilia sunt temere et absque iudicio desecentur et insumantur. Cultores vero in assignatis sibi et destinatis locis seu syluis vt caute modiceque agant ac modo subscripto per syluarum magistrorum et ipsorum conductitios laboratores (quos mistrick appellant) ordine debito seruato arbores petant, nihilque temere et sine fructu perdere, seu deuastare permittant. Deinde scoriarum conflatoribus, si quae ipsis conflandae dabuntur, ad ipsorum conflatoria vnus et alter locus definiatur, ne inutiliter et absque delectu, quod hactenus factum est, in proximo sitas syluas depopulentur. Praeterea magistro metallicorum Nouozoliensium iudicique montanarum in Woitza serio iniungi debet, ne aliquas syluas aliis distribuere vtcumque praesumant. Verum si a cultoribus fodinarum hac in re

requisiti fuerint, ad praefectos nostros ablegare eos debeant, quorum erit ipsis ligna pro cuiusque necessitate modo facto et consilio assignare.

5. Magistri seu obseruatores syluarum fideliter prouideant, ne per nostros vel aliorum quorumcumque subditos, seu ciues, indigenas, colonos, sive alios, quicumque illi fuerint, nemine excepto, arborum decisio, decorticatio seu quaecumque inutilis absumptio vel desolatio, siue id combustione, extirpatione, seu nouellorum saltuum defalcatione fiat, neque etiam ligna secare, vel aedificare, vel sepibus munire permittant, quo syluae illae eo melius augescere et absque impeditioe adolescere possint. Subditis tamen, qui proprias syluas non habent, in locis commodis ad suos domesticos et necessarios vsus, sibiue deportatu facilibus ligna concedi, et gratis per syluarum magistros suppeditari non recusamus. Qui vero inobedientes hac in re se praestiterint, eos magistri vel custodes syluarum ad praefectos camerae nostrae Nouozoliensis deferant, qui competenti mulcta aut alio modo in eos nostro nomine animadvertere debent.

6. Si qui vero suas syluas haberent, quarum proprietatem diplomatibus vel alio bono titulo comprobare possent, iis ad mediocres ipsorum necessitates uti fruique liceat. Nihilominus praefecti et syluarum procuratores diligenter caueant, ne inutili et nimia lignorum exportatione abutantur. Si enim ex suis agros et foeneta conficere, et postea nostris syluis uti vellent, illud ipsis nequaquam concedi debet, sed hac de causa ligna ex nostris syluis deneganda sunt, atque pro facti seu delicti qualitate et circumstantia tales etiam puniantur.

7. Si vero aliquis interdum lignis ad tegulas et alia opera idonea indigeret, eiusque generis in suis propriis syluis aut sibi a syluarum magistris assignatis et deputatis locis non haberet, ne ob indigentiam sua prorsus perdere et exhaurire cogatur, re significata et perspecta a lignorum praefectis de nostris ad huiusmodi vsus materia illis, quantum sat erit, permitti poterit, utpote tegulae aliaque fabricae, iis tamen in locis, vbi minimum sit detrimenti, atque vnde commodius supportari ad necessaria queant.

8. Quicumque vero subditorum ligna sibi adscripta ad tegulas vel quotidianos vsus negligenter curant, atque bonam partem putredini istic in area reliquant, horum factum praefecti syluarum quaerant ac deprehensis iustam poenam irrogent.

9. Nemo quoque arbores altius quam quatenus vulgari securi a terra pertingere potest, vel ad medium arboris decorticare, vel ramos putare audeat. Si vero propter pabulum seu pascua pecorum aliquando opus sit altius cortices detrahere, qui id facere volunt, magistris et sylvarum administratoribus indicent, et de consilio et arbitrio eorum pastus decorticationeque admittetur. Transgressores autem a nostris praefectis puniri volumus.

10. Quod si cupri operariis, qui domunculis carent, casulae vel area pro hortulo vel gramine fauendo venerint concedenda, praefecti lignarii locum prospiciant, eorumque nisi venia et quidem tutis in locis nemo quicquam moliri audeat.

11. Cumque walachi aliique subditi suis caprarum gregibus, vt supra dictum est, magnum et irrecuperabile damnum syluis inferant, quod arbores pecori suo hyemis tempore plus iusto prosternant, quae frustra ibidem putredine perire solent, visumque supra nobis fuerit circumiacentibus praefectis, arcium castellanis, nec non iis, qui pignoris titulo bona quaedam possident serio mandare, ne in posterum vllos caprarum greges in syluis habere, illasue arbores ipsis depascendas dejicere praesumant. Ideo saepe dicti magistri et administratores sedulo et fideliter curent, vt huic mandato nostro obtemperetur, neque vllae arbores inutiliter decendantur. Quod si nimium genus quid nocuerit, vel aliamdem vastationem et inutilem lignorum deiectionem praefecti lignarii deprehenderit, illam quamprimum prohibere et praefectis nostris indicare teneantur, qui vigore generalium mandatorum subinde hoc nomine editorum sontes punire faciant.

12. Publicum gramen et pascua omnibus pateant tam bobus quam ouibus, vt tamen arbustis parcat, ne a pecoribus arrodantur vel nudentur, neque quaedam loca sepibus occupentur, nulli denique caprarum greges in saltibus et arbustis ferendi sunt.

13. Vt vero in syluis, lignicidiis et carbonariorum officinis meliore ordine in posterum procedatur, omniaque meliore nostro commodo agantur et instituantur, necessitas postulare videtur, vt duo illi sylvarum magistri seu assertores initio statim suae administrationis vel officii vna cum magistro montanarum et officinarum conflatoriarum inspectore, ac peritis duobus lignorum magistris omnes et singulas supra memoratas nostras sylvas, aut si quae aliae indagatae ab iis fuerint, quae hanc nostram descriptionem latuerunt, perquirant, lustrent et ad nostras

Nouozolienses cuprifodinas, aut alias vicinis in locis sitas conuehi, inque vsum adducere procurent. Omnes denique conductitias et carbonarias operas diligenter inspicere, reuidere et examinare debent, vt si in his nostris a nobis modo locatis et conductis carbonariorum et lignicidiorum officinis confusionem aliquam seu turbatam ordinem obseruarint, praedicti syluarum magistri et administratores nostris praefectis illud significare queant, et accurata deliberatione, communicataque re cum aliis syluarum gnaris viris vitiosa corrigantur, et in meliorem ordinem redigantur et administrentur.

14. Saepe nominati syluarum magistri et administratores per totum tempus suae functionis, quandocumque per aëris, temporisque constitutionem fieri potest, et quotiescunque necessitas postulat vel visum fuerit, omnes sylvas et nemora, carbonarias quoque et lignicidarum operas inuisere et perlustrare debent, et omnino praestare, ne in syluis aliquid inordinati committatur aut tentetur, verum vt syluae quam optime asseruentur, illisque vt adolescere et propagari possint, curiose parcatur.

15. Dicti syluarum magistri et rectores diligenter quoque animaduertere debent, vt lignorum magistri, conductores, lignicidae et carbonarii ex pacto et ordine omnia recte agant et praesent, conditionibusque satisfaciant, ne videlicet arbores altius decidant, ramos vero amputatos in vnum aceruum congerant, ne frustra putrescant, nullas etiam arbores in fossis seu viarum angustiis et difficultatibus post se relictas negligant, arboresque suppullulantes iis in locis, vbi ventis minus expositae sunt, sese tamen commode explicare possint, relinquunt, vt sylva iterum impleri, propagarique et ad frugem adolescere possit. Item, vt boni carbones conficiantur et in officinas conflatorias prodiguntur, ad canales memoratos seu directoria, aquae ductus seu fossas aquarias, piscinulas vel lignorum receptacula in formam rasti extracta, aliasque machinas, quibus ligna per riuulos aquarum recipiuntur et commeant, diligenter et saepe recurrere debeant ac videre, num illa bene munita et custodita sint. Si vero aliqua in his negligentia, detrimentum vel periculum futurum deprehensum fuerit, praefectis nostris illud quam primum indicare, et qua ratione seu via illa emendari damnumque caueri possit, deliberare cogitent, atque cum praefectis, magistris syluarum seu administratoribus, aliisque earum rerum expertis et prudentibus viris consultandum, quo pacto

illa damna auerti, et in rem nostram corrigi restaurarique possint, ac volumus, vt praefecti nostri magistris syluarum et administratoribus suo patrocínio et defensione subinde presto sint.

16. Vt vero magistris syluarum, et procuratores earum meliorem et pleniorém scientiam omnium negotiorum et causarum, quae syluas concernunt, habeant, omnes tam praesentes quam futuri magistris syluarum et carbonariorum omnibus et lignicidarum locationibus, aliisque consultationibus et deliberationibus, quae de syluis habentur, interesse debent, omniaque subsidio et opera praefectorum nostrorum instituant, atque commodo nostro perficiant.

17. Praeterea saepe dicti syluarum magistris et administratores diligenter apud cupri fodinas et officinas conflatorias inquirere debent, qualia ligna aedificiis, instrumentis omnis generis, substructionibus et fulciendis cuniculis, ac officinis serrariis apta sint, et quae ad alias cuprifodinarum necessitates requirantur, ac quae quolibet mense vtiliter decidenda sint, considerent et praefectis, vt ipsis praesentibus decisio eorum lignorum instituat et ordinetur, denuncient.

18. Iidem etiam syluarum magistris seu administratores aduigilent, vt fodinis (cum ad earum vsus magna lignorum copia quotannis requiratur), quae sudo vel humido coelo secunda sunt, vt quaeuis ad lunae tempora rite fiant, prospiciatur, lignaque officinis conflatoriis et fodinis vicina per canalium ductus et alias machinas diligenter temporeque suppeditent, et quantum satis est asseruent, neue decidantur aut in carbones redigantur non exigente necessitate, syluaeque ad Granam fluuium sitae, aliaeque, quae facile in eundem fluuium per alios rivos deduci possunt, inutiliter tractentur, neque per walachos aliosue extirpentur et pessum eant, verum ad contignationes, trabes, aedificia, tegulas, officinas serrarias, ad reficiendos pontes aliasue necessitates reseruentur.

19. Quando sylua quaequam recens aggredienda est, illa a magistris syluarum et administratoribus a summo ad imum, a postica parte ad anticam perlustretur et quo loco securae primae adhibendae prouideri, illudque praefectis indicare, praefecti vero cum duobus syluarum magistris, aut aliis duobus eius rei peritis oculis suis reuidere, num caedua sit et quomodo ligna illa per canales seu aquaeductus ab imo et summo, et quibus sumptibus

deportari, inque carbones cogi possint, consultare, vt syluae iusto ordine suoque (tempore aggrediantur), expensae et damna vitentur, atque in ea sylua vt seretur et laboretur, concedere debent.

20. Ad syluas et nemora per magistros lignicidarum et eorundem operarios, quando ea illis secunda et findenda conceduntur, nostris sumptibus sectores mittantur, sciente et praesente nostro syluarum magistro, canales quoque dirigantur, aquaeductus seu clausurae aquatiles et lignorum receptacula in formam rasti extracta (germanis rechen dicta) rite fiant, et ad haec adminicula oculos animumque intendant, vt omnia tuto beneque succedant, opportunisque locis, minimis impensis, emolumentoque nostro, non nescientibus tamen praefectis aggrediantur ac in opus deducant.

21. Dicti quoque syluarum magistri et administratores providere debent, vt singulis annis per lignorum magistros, conductores et lignicidas, tempore veris videlicet, neque (vt hactenus non paruo damno factitatum est) tardius ligna caedantur, neue arbores a medio stipite desecentur, verum quoad fieri potest prope radices succidantur, vtque ipsi operis diligenter praesint et intersint, neque plus vel minus decident, quam quod illis in annos a praefectis assignatum est; arboresque illas quotannis circa Johannis baptistae aut summum circa Jacobi festum decident, vt in syluis per aestus sicciora et leuiora reddantur, vtque secta illa ligna justae sint magnitudinis et longitudinis, et autumnii tempore seponantur et construantur, quo per destinatos magistros et administratores numerari et computatio quaedam fieri possit, quantum scilicet vel quot millia struum lignorum consueto modo desectorum, quotque millia seu centena plaustra carbonum inde confici possint, vt promptius ac certius lignorum magistris, lignicidis et conductitiis aliqua pecunia mercedis nomine ante operas dari possit, ne incerta pro certis, vt hactenus accidit, dedita conficiantur, vtque melior singulorum ratio et recompensatio laborum obseruari possit.

22. Nam revera hactenus compertum est, magistros lignorum pro suo arbitrio sylvas aggressos, nullumque obseruatorem fuisse ac monstratorem, quomodo ligna sint caedenda, quotue et quantum lignorum caesorum in promptu habeant ratione subducta ad eam pecuniam, quam antea in solutionem praeceperant, et an dicti lignorum magistri suos sectores possint soluere, quomodoque acceptas

pecunias collocarint, namque eam maxima ex parte luxu nimio et prodigalitate, propriisque fodinis impenderunt, eoque in magna debita, quae nunquam ab iis exigi poterunt, deuenerunt. Quod quidem caueri potest, si diligentius in ipsorum labores, et vt acceptam pecuniam soluendis solummodo laboratoribus impendant, animaduersum fuerit.

23. Magistri quoque et administratores sylvarum lignorum magistros, conductores et lignicidas vrgere debebunt, vt decisa et secta ligna iusto et legitimo tempore ex areis per canales ad aquaeductus, rivulos, fluuios et carbonaria deuehant, loca quoque, in quibus ligna caesa sunt, diligenter purgent, nullumque magnum vel ramentorum aut aliorum lignorum acervum, qui existentes arbores impedire posset, in fossis viarumque angustiis relinquunt, id autem montanarum magister, nec non officinarum conflatoriarum inspector vt fiat, diligenter aduertant.

24. Moderatores atque praesides sylvarum haud leuiter quoque considerare debent, quantum ligni cuique conductori in sequentem annum concedi et assignari possit. Vecturas lignorum per canales, et quo in loco illae fieri possint, diligenter perpendant, revideant et quanti lignorum magister plastrum carbonum diuendere queat, cognoscant, illudque praefectis nostris indicent, qui postea vel unus ex ipsis, cum montanorum et sylvarum magistris seu curatoribus quauis aestate vel autumno ipsorum areas obire et perlustrare, omnique ratione, quomodo et qua sedulitate lignorum administri ligna secent et comportent, norint, quod si in sequentem annum admouere securim debeant, qua via breui, quantique plastrum carbonum nobis venire possit aestimare et consultatione colligere, vt certius cum lignorum magistris transigere, et quae necessaria ipsis sint, comparare queant. Et si apud aliquem e lignorum praefectis in eorundem locis caeduis et areis aliquid damni vel detrimenti reperirent, eum praefecti pro delicto punire nihilque, quod turbas et syluis calamitatem afferat, indulgere debebunt.

25. Quando vero aliqua sylua vel lignicidium penitus exinanitum est, magistri sylvarum et administratores serio prouidere et opera praefectorum efficere debent, quando omnia ramenta et stipites decisa sunt et consumpta, vt viae quoque cliuiae seu canales diligenter postea secentur, et in vsum aliquem conuertantur, nec

insecturae locis relinquuntur, ne frustra putredine (quod saepe in hac sylvarum reuisione admissum esse repertum est) pereant.

26. Quae vero syluae et ligna per vel absque clausurarum opera deportari et ad competentia lignorum receptacula per rivulos reddi oporteat, magistri et prouisores sylvarum diligenter animaduertere, et aquariis vehiculis ipsi interesse debent, vt ligna veris tempore, cum aquae adhuc sunt mediocres et ad deferendum aptae, paulatim et non confertim vt ductus obruantur (quod absque periculo fieri nequit) ad rivulos deducantur, neue per eiusmodi lignorum deriuationes praenominatis lignorum clausuris seu alveis aliquid detrimenti accidat, neue ligna exonerato alueo temere ac noxie diffuant, utque tam praesentes quam futuri sylvarum magistri ligna, quae suppressa sunt aut haeserunt, e riuus exemta et extracta composite et commode submittant Granae, ne luto in paludibus vel arena obducta successu temporis prorsus iis carendum sit.

27. Magistri lignorum eorumque conductitii laboratores, carbonarii carbones ad omnes operas probos et aptos conficere, iustamque plaustrorum mensuram exhibere debent, vt consueta et debita mensura in officinas conflatorias accipiantur. Quare magistri administratoresque sylvarum vna cum conflatoriarum inspectore et scriba, vt istud bono ordine seruetur, adniti debent, et vt tertio quoque mense corbes seu plaustra illa apud officinas reuisant, atque emetiantur.

28. Cumque interdum lignorum magistri suis conductoribus, lignicidis et operariis ligna quantitate et numero vel per strues certo pretio secanda locant, talibus conventionibus magistri et indagatores sylvarum ipsi interesse, diligentemque curam et interuentum adhibere debent, quo ita omnia agantur, vt certo constet, in nullius praeiudicium quicquam esse contractum, neue pretio solito magis accrescant. Qui vero id cauere non possint, praefectis nostris id significant. Ipsisque praesentibus quando laboratoribus seu lignicidis soluitur, de numero laboratorum certo constet, et operam dent, ne lignorum magistri pecuniam illam, quae in solutionem sectionum, carbonumque confectiones ipsis dependitur, alio convertant vel insumant, sed rite carbonariis eorumque ministris erogent, praecipue vero id studeant, vt lignicidis ipsis stipendium, prout quisque meritis est, attribuat.

29. Cumque quidam sylvarum magistri suas fodinas colere

caeperint, idque suis sumptibus seu facultatibus persequi nequeant, facile colligitur, si conatus caepti diutius permitterentur, ipsis minori diligentia, officio et administratione aduigilatuos. Quare omnibus tam praesentibus, quam futuris lignariis magistris metallorum cultura tolli debet. Atque idem de sylvarum magistris et administratoribus fieri volumus.

30. Sin autem magistris seu administratoribus sylvarum negotii aliquid aut difficultatis ex officio inciderit, illud semper ad praefectos nostros Nouozolienses deferant, qui de more cognoscant omnia et componant, quidque fieri debeat, ordinent, illosque iuste in omnibus tutari et defendere teneantur, neque tamen ipsis permittant vel indulgeant, vt quemquam nimiis expensis, aut alia quacunque ratione offendant vel grauent, seu respectum aliquem personarum habeant. Adeoque praefecti nostri Novozolienses de vita, functionibusque horum magistrorum diligenter quaerant, vt seduli in officio contineantur. Quod si parere nolint, quodque debent negligentius vrgeant, praefecti nostri de consilio reliquorum officialium in eos animaduertant serio, quod si improbi esse perrexerint, etiam a vocatione remoueant, aliosque idoneos et intelligentes sylvarum magistros, vel indagatores substituere de nostra autoritate possint ac debeant.

Conclusio.

Cum itaque haec supradictorum commissariorum nostrorum opera et leges maiestate nostra vehementer probentur et satisfaciant, eaque non solum ad commodum et incrementum fisci cameraeque nostrae, verum publicam totius regni vtilitatem pertineant: volumus, serioque mandamus et praecipimus, vt quivis huic constitutioni nostrae in omnibus et singulis etiam minimis penitus obtemperet, quemadmodum de his ad omnes a nobis tam ordinatos, quam substitutos ibidem in districtu montanarum nostrarum ciuitatum in Hungaria existentium officiales, patentia, generaliaque mandata, vt nota saluaque sint edi, esseque testata curauimus. Hic tamen nobis, haeredibus et successoribus nostris in omne reliquum tempus cautum exceptumque volumus, ut integrum nobis, nostrisque posteris sit ac liceat has constitutiones pro temporis emolumentique ratione in cuprariis operibus mutare,

contrahere et amplificare pro arbitrio et meliori consilio nostro. Quae quidem ita serio et constanter rata habere, valereque volumus. Data in ciuitate nostra Vienna, 15. die Maji, anno 1565., regnorum nostrorum romani tertio, hungarici secundo, bohemicus vero decimo septimo.

Egykorú nyomtatvány a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Patente und Circularien» gyűjteményében. — Közölte: F. A. Schmidt i. m. II. 87—134. l.

II.

Az eredeti német szöveg:

Wir Maximilian der ander, von gottes genaden erwelter römischer khayser zu allen zeiten mehrer des reichs, in Germanien, zu Hungern unnd Behaim etc. khünig, ertzherzog zu Österreich, hertzog zu Burgund, Steyr, Khärndten, Crain unnd Wirtemberg, in Ober unnd Nider Laussnitz, graue zu Tyroll etc. bekennen für uns unser erben und nachkhumen, khünig zu Hungern, öffentlich unnd thuen khundt menigklichen, als verschienes tausent fünffhundert und dreiundsechzigsten jarrs umb befürderung willen des in unsern hungerischen perckstetten gelegen khupfferhandels im Newensol, damit derselb in fruchtperer arbeits erhalten unnd die dabei bissher geübten unordnungen unnd nachthailigen handlungen zu perg-, wald- unnd schmelzhütten abgestellt werden, unsere getrewen lieben Jacob Gienger zu Grünenpuhl, Hans Adam Praunfalckh unsere nieder-österreichische cammer-rath, Caspar Resch von Geroltzhausen, Paul Rubigal waldburger auf der Schemnitz, Christoff Khüepacher zu Ried unnd Wilhelm Igl zu Veldrer Thurn zum commissarien verordent, unnd undter andern auch die wald zubereiten beuolhen worden, so haben sy die commissarii auf solchen inen gegebenen beuelch ain ordentliche bereitung, beschau vnd durchgeung derjhenigen wald, so zu beruertem khupfferhandel bissher gebraucht worden unnd khünfftig dahin zubauchen sein, mit etlichen hierzu teuglichen amtleuten, auch wald und holtz verstandigen personen fürgenumen unnd verricht, auch dabey vber dieselben wald, wie es allenthalben gehalten werden solle, ain waldordnung verfasst, wie hernach volgt.

I. Wäld nach der Gran so zu der neuhütten bey dem Neuen-
soll khünnen getrifft vnd gebracht werden.

Erstlicher ist man von der Helpa aus oberhalb des haus
auf ain perg oder höh, do man die wäld übersehen mögen, gan-
gen und nach der Gran aufwärts gegen Muran vnd dem Tier-
garten zue auf drey meil lang zu baiden seith der Gran ain gross
gwälde mit etlichen zuetöllern, so ire saig vnd zuetragents zu der
Gran haben, besehen unnd befunden, vnd wiewohl man vermaint,
wo man anderst mit den nachuolgenden wälden recht hausst
vnd die obgemaisten wäld widerumben hayet, man werde söl-
cher wäld oberhalb der Helpa zum Newensollerischer khupffer-
handl nit bedürffen, aber von wegen anderer perckwerch, so der
enden entsteen möchten, solle man bemelte wäld oberhalb der
Helpa auch hayen vnd die verwüstung der wallachen mit dem
gaissviech sovil mueglich verhuetten vnd abstellen; dann von
der Helpa wider nach der Gran abwärts gegen dem Pollunckha
hat es zu baiden seithen nach der Gran ain schöns wüchmässigs
schwartz gweld, des mit laubholtz vermischet, vnd alles auf die
Gran guetzubringen, vnd auf demselben wasser der Gran biss
zu der newhütten getrifft vnd gebracht khan werden.

II. Gewäld nach der Gran abwärts auf der rechten hand.

Ferrer ist man oberhalb der Pollunkha in ain wald oder grundt,
genannt der Grossen Pach, so drei töller in sich schleust vnd
jedes sein fluss vnd zuetragens in die Gran hat gangen, alda hat
ain wallach zween salasch (auf teutsch viechtretten oder viech-
stand genannt), den ain vngeuer mittl im grundt vnd den andern
vnder der Holla, darinn er mit seinem gaiss- vnd schaff-viechsttet,
von dannen strackhs gegen vber auf die höhe des pergs zu negst
der Holla vnd von der höhe gegen dem Rokhitantskhi grunde
oder pach, so zway töller mit seinen flüssen in die Gran hat,
in diesem gezierckh hat es ain gemischten wald von tan, veich-
ten vnd laubholtz vnd steen die Pollunkher vnderthonnen oder
walachen, so zu der herrschaft Muran gehörig, mit irem schaff-
vnd gaissviech, darinnen sie etlicher orten vnd sonderlich an
ainem ort ainer viertl meil lang den wald mit alten vnd jun-
gen paumen fasst niedergehackt. Ferrer ist noch ain grundt oder
wald genannt der Pollunkher grundt, so auch mit laubholtz
vermischet, in welchem jetztbemelten grund die Pollunkher an vic-

len orten den wald dem gaissviech vast nidergehacket vnd verschwendt haben. So haben sy auch ain guet ort des walds, ober vnd vnderhalb des dorffs Pollunkha, geschwennt vnd prennt in willen aus demselben velder vnd wissnen zumachen vnd zuezurichten.

Von der Pollunckha aus auf der rechten hand nach der Gran, gegen Priss ist man khummen auf den Batzuch zu ainer plähütten vnd eisenhammer, welches eisenperckwerch der alt Geörg Schaffer, gewessner burger im Newensoll, vor jahren gebawet, aber bey sechtzehen jahren gefeyert hat, vnd des ainundsechzigist jars Augustin Gaissmair gewessner perckmaister des khupfferperckwerch im Newensoll sambt sainen mituerwondten wider zu pawen angefangen, aber syderher gantz ab vnd eingestellt worden.

Vom Watzuch auf den Makhowy grundt, von dann auf den Lefui grundt oder pach, welcher von der Benitzkha Holarpuchwerch heer fleust, von der Lefui pach auf den Clain Schweinen grundt vnd ferrer auf den Grossen Schweinen grundt, von dannen auf die Lisskhoba, von der Lisskhoba auf den Klain Benusch vnd volgends auf Grossen Benusch, diese itzt beschribne grundt von der Pollunckha aus bis an den Grossen Benusch pach sein vngeuärlich drithalb meilwegs lang, vnd ist von der Gran an biss vnder die Holla alles ain gemischtes erwaxnes gewäld von tannen, feichten vnd allerlay laubholtz, in welchen jetzt bemelten gewäld die wallachen, so zu der herrschaft Muran gehörig, an etlichen orten mit niderhackung des holtz zu vnnderhaltung ired gaissviech vil schaden gethan. Man hat auch etliche sallaschen der orten gefunden, vnd sein der hauptman von Muran Melchior Masco vnd die stadt Priss vmb den hathert dises gewälds vnd orts strittig. Der hauptman zaigt an, das der hathert der herrschaft Muran biss an Grossen Benusch pach (alda er wider von der beschaw auf Muran anhaimbs zuegeritten) wert, er dessen auch in der innhabung vnd gebrauch sey, wie er dann sein viech der orten halten lassen, des die von Priss widersprochen vnd ime den hathert nit weitter als an Batzuch besteen wollen.

Von Benusch nach der Gran, gegen Priss zu baiden seiten der Gran sein holtz-leg oder ausgewarchte werchstet, daraus in aindliff jaren auf herrn arbeit vngefährlich in die zwölff tausent meiler holtz zu röst vnd prennholtz zu der neuhütten vnd zu des camer-hoffs vnd obern-haus, auch baidere preuheuser not-

durfft gehakht vnd bracht worden, vnnnd auf der rechten hand auff ainen Podtul haben die Priser denselben maiszlog prentt, gereit vnnnd rieben darein gesäet im willen daraus felder zu machen; solches sol bey inen vnnnd andern abgestellt vnnnd solcher auch dergleichen holtzschleg, damit sich ain wald wider besamen vnnnd wachsen mag, gehayt werden.

Von bemeltem holtzschlag hat man nachvolgunde gründt gegen der Priss zue alss den Kholten auch Schnebl grundt vnnnd dann den Luberi vnnnd Gescheny grundt, so von der Striberna herab khumbt, item den Wagnagrundt durchgangen besichtigt und ain schönen gemischten wald von tann, veichten vnd laubholtz gefunden, in welchen jetztbenannten gründten oder wäld die von Priss wandtrutten, schindl, gestenng vnnnd dergleichen holtzschlachten, aber damit verwüestlich vmbgehn, dann sie zu solchen holtz vil paumb nider hawen vnnnd welcher inen nit gefellig sein will, lassen sy dieselben im wald ligen vnnnd erfaulen, solle aber bey inen abgestellt vnnnd damit sie hinfüran das guet holtz nit im wald ligen vnnnd faulen lassen, sondern neben den andern zu anderer notdurfft herwirchen vnnnd bringen auferlegt werden.

Von der Priss aus, auf die Striberna werts ist ain grundt biss auf die höch vngeuäerlich ainer viertel meil weegs lang, der Droschar genant, auf der rechten seitten hinauf hat es ain zimlichen schwartz vnnnd laubwald, daraus die schmid der stat Priss ir khol nemen, alssdann auf der linckhen seitten ist ain guet stuckh wald nach ainem rigl ein, durch die Priser geschwenndt worden des willens, das sy daraus velder machen wellen; von dann ist man auf des Christoff Falbenstainers holtzarbait auf die Schembnitzkha khumen, daselbst hat er vor zwayen jaren, auch dits jar ain gros ort aus gewürcht vnd stet zu baiden seitten noch ein zimlich stuckh wald, daran er vngefärlich zway jar noch zuhackhen haben wirdet, vnd cost ine ain meiller holtz vngefärlich bis auf die Schembnitzkha zubringen vnd zuklieben drey gülden fünffunddreissig pfenning; man befindt auch, das der Falbenstainer auch die andern holtzmaister weder in diser, noch in andern perckstetten, oder holtzschlegen khain sambpaumb, davon sy die gründt vnd aussgemeisten schleg wider besamen möchten, steen lassen, sonder jungs vnnnd alts alles herwürchen, dardurch die schwartz wäld verödt vnd sich nit bald wider besa-

men vnd wachsen können; so haben auch die Priser in diser des Falbenstainer werchstat die noch steuntpaumb vast alle geschwenndt vnnnd vmbgerissen mit dem fürgeben, sy wolten inen allda felder zuerrichten, welches inen aber nit allein an disen, sonder dergleichen wäld vnnnd holtzschlegen nit gestattet, sondern durchaus verpoten werden solle, damit die wäld so nahent beim khupfferhandel sich wider besamen vnd gehayet werden mügen; von solchen des Falbenstainer holtzschlag hinab nach seiner haubtrisen im grundt biss zu seiner khram vnnnd zum pach Schembnitzka, nach demselben pach aufwerts hats es auf der rechten handt vber die höch von der Priser weeg herab biss zum alten eisenhamer ain tann vnnnd laubwald.

Vnd nachdem man damallen des grossen nepl halben in dieser nit sehen mügen, haben die holtzmaister anzaigt, das oberhalb des Pollunkha noch ain zimbleich stuckh altes vnd jungswaldts, der auch auf die Schembnitzkha vnnnd volgends auf die Gran zubringen sey.

Auf der linckhen seiten nach der Schembnitzkha aufwerts hats ain langes taal gegen der Bistra zu, Osslaw genannt, da hat der Falbenstainer auch zuvor gewirckht, hat aber zu baiden tailen noch ain zimbleichen wald, der auch zu der Gran guet zubringen.

Ferrer hat es noch daselbst auf der linckhen seiten ain grundt oder wald, genannt Vollgrueb, welcher aber nit so gar gros, sonder etwo auf ain dreihundert meiler holtz angeschlagen worden.

Von dannen ist man wider abwerts vnnnd auf die Wisstra in des Christoffen Falbenstainers aussgewerchte werchstet aine, die Christoff Prisl als sein fürdinger in neun jahn, vnnnd daraus in die neunhundert neunundachtzig meiller holtz gehackt, khumen, darinnen er auch khain samb-paumb, sonder auf der höch etliche klaine stäbl holtz steen lassen, vnnnd hat Christoff Falbensteiner dem Christoff Prisl seinen fürdinger vom meiller zuhackhen, bringen vnnnd khlieben biss herab auf den pach drey gülden fünffunddreissig pfenning geben, so hat er noch derselben orten zwen fürdinger, als Petern Reischenpacher vnnnd Peter Otter, deren jedwedern er vom meiler zuhackhen, bringen vnnnd khlieben drey floren fünffundzwaintzig phenning hungersch geben.

Von gedachter aussgewarchten werchstat ist nach dem

wasser Wistra hinein auf der rechten handt ain schöner, mitter gewachsner veichten vnd tann wald mit wenigem laubholtz vermischet, darinnen die wallachen aus der Schembnitzkha mit abnichtung vnd niderhackhung des holtz auch schaden thuen, sollen aus disem schönen wald, so maistes thails veichten ist, aufs ehist mit irem gaissviech ausgeschafft werden, vnd so diser orten perckwerch erweckht wurden, wie man dann des verhoffens vnnnd der enden geschmeltzt werden solle, so soll man die waldburger auf die hinhintern wäld, so der Schembnitzkha nit zuekhumen khünnen, weisen vnnnd sol dises walds, biss er recht wurchmässig erwachst, verschont werden. Auf der linckhen handt, gegen jetztbeschriebnem wald vber ist auch ain schöner schwartzer wald, mit laubholtz gemüschet, darinn die wallachen gleichesfalls schaden thuen, sollen wie aus negst bemeltem wald mit ehisten ausgeschafft, vnnnd der zum khupffer-handl gehaiet vnnnd gebracht werden, dann er gelegenlich darzue bringen.

Von der Wistra ist man wider zuruck auf die Schembnitzkha vnnnd auf Pollunkha, vnnnd volgunds nach dem pach Schembnitzkha hinaus zu der Gran geritten vnd gangen, hat Christoff Falbenstainer von der Pollunckha nach der Schembnitzkha hinaus zu der Gran die wäld zu baiden seitten, bay einer gueten meil wegs lang, sider des achtunduiertzigisten jar abgehackt vnnnd zu der neuhütten bracht; es hat aber benenter Falbensteiner in diesem gezierckh ain stuckh wald auch in der höch etlich paumb, so aber nit samb-paumb sein steen lassen, des er neben dem andern holtz wohl heerwürchen vnd bringen mügen; sol hinfüran dergleichen paumb vnnnd solche örter nit verlassen, sonder ains mit dem andern hergewürcht vnnnd bracht, vnnnd dafür die samb-paumb an orten vnd enden, do sy wintshalben am sichersten bleiben vnd den samb von sich werfen mügen, steen gelassen werden; dannen sich in dieses des Falbenstainers aussgewurchten werchstatt zu baiden seitten der wald gar nichts besambt hat; so haben auch in dieser aussgewurchten werchstat vnnnd holtzschleg auf der rechten hand die vnderthonnen aus der Lechota die schleg prennt, ausgereidt vnnnd velder daraus gemacht, des solle bei inen vnnnd andern hinfüran, wie vor auch bemelt, abgestellt vnd die holtzschleg zu widererwaxung der wäld gehaiet werden.

Von dem Wallachischen dorf aus auf den Richtar vnnnd nach dem Rydl hinüber in den pach, Wässgä genant, welcher

durch die vnder Lehota hinunder rindt, daselb an der rechten hand hinein hat es ain schönen, jungen veicht vnnnd tann wald, ein guete halbe meil lang vnd ain viertl meil hoch; darnach an derselben seitten hinein an ainem rydl, genant Praschoszga, daselb ainen schönen zeitigen veicht vnnnd tann wald, darinn drey walachen mit irem gaissviech grossen schaden gethon, erstlich Andre vnnnd Caspar aus der Obern Lehota, Martin Schultus aus der Vndern Lehota. Weiter an der andern seitten dem pach nach wider heraus, genant Warrowä, allda hat es ein schönen gemischten wald, auch ainer gueten halben meil lang vnnnd viertl meil hoch, in demselben wald sein die pauren schätten halben strittig vnd khriegen sich vmb den wald. Es sein auch gleichwol noch gegen der Wisstra weerts schöne wäld, khünnen aber zu dem khupfferhandel nit pracht werden aus diser vrsach, das der wald nit riss trächtig, auch khain wasser der orten hat, das man das holtz treffen oder fletzen möchte.

In der Lamnista nach dem pach hinein zu beiden seiten biss gar an die Holla, hat es ain gros gewäld, vngeuerlich ainer meil wegs lang, solcher wald kan aller auf den pach Lamnista pracht vnd volgunds auf die Gran heraus trifft werden; doch muesst man den pach, so man den wald angreifen wolt, am ersten raumen dann er mit rauroch vnnnd stauden verfallen, diser orten hat der Zimerpeil ain goldperckwerch, darzu muesst man im ain ort waldts oder ains tails holtz derselbigen enden steen lassen vnnnd durch die waldmaister mit vorwissen der verwalter ausszaigt werden; in jetzbeltem gewald in der Lamnista thuen die pawrn aus Lapey vnnnd Lehota an dreyen orten mit iren gaissviech grossen schaden.

Ferrer von Jessena dorf an hinein nach dem Jessena haubtgrundt, oder pach biss hinauf an die Holla hat es anfenglichen oberhalb berürts Jessena dorf am hinaufreiten an der linckhen hand ainen grundt, genant der Sucha, darauf nur ein gestreüsswerch wechst, vnnnd sich die vnderthonen aus bemeltem dorf daraus behültzen. Ferrer hat es auf bemelter linckhen seitten noch ainen grundt, genant Sowa, ist vor jaren ausgehackt worden, sich aber widerumben mit jungem laubholtz angeschüt; von dannen hinein nach den Jessena pach hat es zwo schmeltzhütten und püchwerch, die ain dem Balthasar und Hannsen Daniel zugehörig ist, zu baiden seitten am hinein reitten biss zu der andern

hütten ain gar junger laubwald mit gar wenig tannen vermüschet; von dieser anderer oder obern schmeltzhütten nach dem Jessena pach hinein biss gar vnder die Holla hat es ainer gueten meil weeglang ain gewachsen gemüschtes gewäld, vnd im mittl auf der linckhen hand ainen grundt, Suchawuggewitzkha, welche grund noch drey zutragende töller in sich hat; mehr auf bemelter seiten hat es noch drei grundt Tschremossna, Vlaschna vnd Potzlymuplatzy, die auch sieben töller vnd ir zuetragens in Jessena grundt oder pach haben, vnd ist auf bemelten grundtn vnd iren töllern ain gemüschter vnd gewachsner wald. Mehr so hat es auf der rechten hand ainen grundt, Struchar genannt, so auch mit ainem gemüschten wald erwachsen. Alda steen zway puchwerch, ains Christoffen Gluschoffskhi vnd das ander Juriggen Falschoffskhi zuegehörig, in solchem jetzbemelten grossen gewäld dem Jessena pach nach hinein biss vnder die Hoha, sambt den darzue gehörigen grundtn vnd töllern, thuen die walachen oder paurn mit iren gaissviech mit abnichtung vnd niderhackung des holtz auch vil schaden, vnd kan merbemelts gewäld auf den Jessena haubtgrundt vnd volgunds auf die Gran heeraus bracht werden, und nachdem die waldburger dieser orten zu iren perckh-, schmeltz- vnd puchwerchen gleich ires gefallens das holtz heerhacken, dasselb sol inen nit gestattet, sondern jedem nach gelegenheit seines perckh-, puch- vnd schmeltzwerchs ain ort auszaigt, vnd daneben auferlegt werden, das sy dasselb ordentlich heerhackhen vnd nit verwiestlich damit hausen.

III. Gewäld so zu der hütten Moschnitz khünnen gebracht werden.

Erstlichen vom Teutschendorf aus auf das dorf Restockha ist im mittl khain gewachsner wald, sonder nur ain streichwerch; vom dorf Restockha auf den Wuggawitz zue hat es am hinaufgeen an der rechten seitten ain gemüschten wald, Welkha Resthokha genant; solchen wald kan man weder mit riss- noch klausswerch zum khupfferhandl nit wol bringen, dann es alda khain pach nit hat; von dannen auf den Wanski perg, darnach wider zuruckh in das tall, auch Wanski genannt, ist zu baiden thailen ain gemengter wald, darinnen der windt ain ort nider geworffen; vom Wanski tal in Wuckhawitzer grundt zu herrn Raphaeln Steger pfarrherrn im spitall Newensoll schmeltzhütten khomen von bemelter hütten an, nach dem pach aufwärts gegen der Holla zu hat es auf ain

viertl mail wegs, ainen schönen wohlgewachsenen veichten- vnd tann-wald, vnnnd darzue der enden neun zuetragende töller; solches gewäld auch des von Wanskhi perg heerab khan alles in den haubtgrundt zu bemeltes pfarrherrn schmeltzhütten gebracht, alda aufkholzt vnd das khol zu der hütten Moschnitz auf wägnen gefürt werden, vnnnd sol mit seiner notturfft wald wie mit den hievor beschriebnen waldburgern gehalten werden.

Ferrer von der Gran in ain tal, Sopotnitzkha genant, hat es auf der linckhen handt ain gemüschten wol erwachsenen wald, ainer guetten halben meil weg lang, in solchem wald schwenden die vnderthonen von Sant Andre vnnnd Messibrodt das holtz, das umb sonst im wald ligen vnd erfaulen muess. So haben auch der enden etliche vnderthonen ire khohistet daselbst, dauon sie das khol in die Moschnitz geben vnd füren, hackhen aber allain das besst holtz zu solchem khohlwerch vnnnd am nideristen aus, das in der höch lassen sy steen vnnnd hackhen den wälden die füess ab, welche verschwendung auch vngebürliche niederhackung des kholholtz, damit man alsdann von der höch das annder holtz nit wohl bringen khann oder mag, solle hinfüran bey inen abgestellt vnd alle verschwendung verhüet vnnnd das ferrist sambt den negsten ordentlich nach ainander heergehackht werden. So hat es auch in diesem wald etliche windwürff, die guet khol abgeben, sol den kholpauren auferlegt werden, das sy dieselbigen heerhackhen vnd zu khol prennen, damit dasselbig holtz im wald nit vnnützlich erfaule.

Mehr so hat es von der Grossen Sopotnitzkha auf die recht handt hinüber ain jungen veicht- vnd tann-wald mit wenigem laubholtz vermüscht, genant die Clain Sopotnitzkha, ist ungeuärlchen ainer guetten viertl meil wegs lang; in solchem gewäld der Grossen vnd Clain Sopotnitzkha mues das holtz im wald verkholt vnd auf wägnen in die Moschnitz gefuert werden.

Von dem dorf Ludschidein von der Gran gegen der hütten Moschnitz biss zu derselben auf der rechten hand hinein ist ain khlainer aychwald mit puechen vermüscht, vnnnd dann auf der linckhen handt biss zu mehr bemelter hütten ist auch ain junger aich- vnnnd ander laubwäld.

Von merbemelter Moschnitz hütten hinauf nach dem Vchlarskho (auf teutsch Kholgrundt genant) vnnnd volgunds vnthern Jawern, auf teutsch Ahorn vnnnd wider herab auf den Hadlergrundt sein

allenthalben auch auf den im mittl ligunden gründten oder rydl zu baiden seiten alles jung gemüsch wäld, von püchen-, pirchen- vnd tannen-holtz, vnd darin ain ort, so des windt geworffen, welches ausprennt worden ist, vnd wie man anzeigt, sollens die Hedler vnderthanen gethan haben. So hat man auch an denselben orten grosse verwüstung in den jungen wälden befunden, das die wallachen vnnnd windischen paurn, sonderlich die im Teutschen-dorff vnnnd Hödler dorff sitzen vnd zu der herrschaft Lüpsch gehören, mit dem gaissviech biss in die vierundzwaintzig zallasch alt und new, darunter hewriges jar acht zallasch gemacht haben vnnnd das sy auch vil junges holtz dem gaissviech verwüstlich niderhackhen, des im wald vnnützlich erfaulen vnnnd bleiben muess etc.

Mehr so hat man in bemeltem Hödlergrund zehen kholstet gefunden vnnnd auf denselben vngeuärllich bey fünffundsechzig der grossen klaffter gezaintes vnd vngezaintes gekloben kolholtz, darunter sol der Matzech zu der herrschaft Lipsch gehörig zwo kholstet und der alt wachter bey den hütten Moschnitz, wie der schmeltzer Malaschko anzeigt, drey kholstet haben, die ime wachter die verwalter propter misericordiam erlaubt haben sollen.

So befindt sich nit allein alss vorgemelt von den wallachen vnd vnderthanen in voruermelten Vchlarskho, vntern Jawern vnnnd Hödlergrundt grosse verwüstung, aussreüttung vnd verschwendung viler örter derselben wäld, sonder dass sy auch gar akher, wissnen vnd pluemb-gesuech daraus machen, das auch die mistrichen oder puschkoller allenthalben an dieser örtern zu vnderist auch ains thails in der höch vnnnd im mittl den wald zergentzen vnnnd allein das pest, was inen wolgefelt vnnnd taugt, daraus zu khol hackhen vnnnd das vbrig steen lassen vnnnd verderben vil wäld damit. So ist in summa zu diesem hüttwerch in der Moschnitz khain gewachsen holtz ausser vorgemeltes aich-wald, des man zu erpawung vnnnd erhaltung des hüttwerchs möchte haben, oder in ainer feurs oder anderer not heerbringen. Derwegen solle der aichwald vnnnd ains thails wald in der Sopotnitz alles vleiss gehayet werden, biss die vorbemelten jungen wäld wider erwaxen.

So sol man auch mehrbemelte junge wäld Vchlarskhi, Vnder Jawern vnd Hödler mit grossem vleiss zu der hütten Moschnitz, alss zu zeug-, zimer-, auch spleiss-, dörr-, treib- vnd ander dergleichen holtz zu derselben hüttwerchen nothdurfft hayen vnd von stundan

die kholer auch wallachen vnd andere underthanen mit irem gaissviech vnnnd zallaschen daraus schaffen vnnnd sy darinnen kain holtz zu khol oder andern mehr schlahen lassen, dann die bemelt hütten grossen mangl an der gleichen holtz hat, wie vermeldt worden.

Mehr von gedachter Moschnitz hütten in den Schwartz hütten grundt hat es zu baiden seitten vnnnd dann gegenüber nuer junge puechene- vnd pirchen-wäld, darinn der burggraff auf Lüpsch vnnnd ain wallach aus dem Teutschendorf, genant Moïsus, ir gaiss- vnnnd schaffvieh halten lassen vnd sechs zallasch alda haben, thuen im bemeltem jungen wald mit irem gaissviech auch vil schaden.

Ferrer ist hinüber nach ain ander puech- vnd pirchwald, genant der Spangwald, darinnen ain wallach aus dem Teutschendorf, Missibrodts genant, mit seinem gaiss- vnnnd schaffviech steet vnnnd in ernentem wald auch vil schaden gethan, solle ime, dessgleichen dem burggraffen auf Lüpsch vnd Moïsus solche verwuestung der wäld verpotten vnnnd bey inen verhuert werden.

Mehr von vil benenter Moschnitz hütten auf Lipscher Saiffen zue ligt ain zimlicher schöner puechwald mit wenigen tannen vermüschet, Potgonitz genant, ainer viertl meil lang, solchen wald greiffen die underthanen aus der Potgonitzerdorf an vnnnd machen ackher vnnnd velder daraus, solle aber hinfüron bey inen abgestelt werden.

V. Gewäld zu der Lypscher Saiffen auch den khupfferpergen vnnnd hütten im Altgepürg.

Erstlichen vom pach Khlain vnnnd Grosser Lipscher Saiffen hinaufwärts biss zu denselben vndern vnd obern hüttwerch steet zu baiden seiten nur gar junges laubholtz von aichen, puechen vnnnd pirchen, vnnnd haben bald anfang am hinein reitten an baiden seitten zwen pauern aus der Prichoda holtz, so gar jung vnnnd khlain vnnnd nur ain gestraissach ist, vngevärlich bey vier claffter zu khol nidergeschlagen, dieser wald sol gehayet vnnnd alles kholen daraus geschafft werden.

Bey disen zwayen hütten Lypscher Saiffen schmeltzen, bei der ersten Larentz Hierdt, burger im Newensoll vnnnd Motz Demian die alten schlaggen, so zum tail zuvor schon vberklaubt vnd geschmeltzt worden, wider auf vnnnd antworten das khupffer in die Moschnitz hütten.

Von der obern hütten nach der linggen handt nach der Grossen Lüpschitz vnder die Sturtza ist auf baiden seitten ain schöner junger wald von tannen-, puechen- vnnnd andern laubholtz gemüsch; volgunds biss gar auf die Sturtza vnnnd daselbst auf der höh, wo man vorzeiten das ärtz gestürtzt, ist ein zimblicher schwartzer waldt, ist bissher zu kholung des pergs im Herrgrund gehayet vnnnd ains thails daraus zu derselben kholung gehackht worden, aber von der höch hinab gegen dem thal Seltzergrund ist es vast zu kholung bemelts berg im Herrgrundt ausgehackht vnnnd nur das best daraus genomen vnnnd vnordenlich darinn gehaust vnd gearbait worden. Ferrer von der obern hütten Lypscher Saiffen nach der rechten handt ain tall, am hinauf reitten vnterm Wucowitz hat es zu baiden seitten ain jungen laubwald mit ain wenigen tannen vermüsch.

Vom dorf Sant Jacob gegen dem Herrgrundt sein von Sant Jacob biss in den Herrns Hübl zu baiden seitten gar jung laubwäld, daraus die vnderthanen bey Sant Jacob, Costfiererdorf vnd Vlmannssdorff ir nothdurft holtz nemen.

Von Herrns Hübel fahen sich die wäld so man zum perg in Herrgrundt praucht vnnnd heerhackt an, vnnnd sein bis in den Herrgrundt alles nur gantze wäld; ferrer vom Herrgrundt auf die recht handt hinauf auf dem Tauckhischwald, hat es ain zimblichen jungen tannenwald mit laubholtz vermüsch, welcher zuvor zu des pergs nothdurft ausgehackht worden; am Tauckhischwald ist ain junger laubwald, daraus man prennholtz zum perg in Herrgrundt zu der gestellen stuben hackht vnnnd nimbt, so ist noch daselbst ain grundt oder wald Nembschina Dolina (auf teutsch der Teutschengrundt) genant, ist aber der merer tail zum perckh verhackht worden; von der Nembschina Dolina auf Nabansskho, auch Vntern Stain vnnnd Kholupa, vnnnd ferrer auf Wukhawitzer wisen hat es hindurch ain zimblichen gewachsen puech- vnnnd laubwald.

Von der Wukhawitzer wisen hinab auf die Scheremoschna, vnnnd von dann bis zum see hat es an baiden seitten ain schönen jungen laubwald, vnnnd gegen dem see mit wenigen tannen vermüsch; auch am heraus reiten vnnnd gehn an der rechten handt in der höch hat es ain zimblich gewachsenen tannenwald vnnnd im anfang, wie man auf die Scheremoschna herabkhumbt, hat ainer mit namen Hanns Veissner ain kholwerch, hackhn gar

jungs holtz darzue nur auf der nider ab, das in der höch lasst er steen, gibt das khol dem Langauer, fürts in die hütten in das Altgepürg, vnnd gibt daselbst vns ain fuerder mit sambt dem fuerlon vmb ain floren viertzig pfenning hungerisch, vnnd zaigt der Veissner an, das er dem Langauer ain lon-zeit zu dreissig, auch fünffunddreissig fuerder khol geb.

Von see hinab auf den Gielentz, da vorzeiten ain hütwerch gestanden, vnnd von dann auf der linggen handt ain tall, genant Gielentz oder auf teutsch Hirschengrundt, bey ainer meil lang ist, hinein im tall zu baiden seitten ain junger laubwald, mit tannen-poschen gemüsch vnd am hinteristem ort hat es ain zimblichen tannenwald mit puechen gemüsch; in bemeltem Gielentz tal, vngefärllich in der mitten kholt ain mistrickh, mit namen Fabian Rusznakh in ainem jungen wald vnnd gibt das fuerder khol vmb hundert pfenning in die hütten Altgepürg.

Vom Gielentz, do das hüttwerch gestanden auf den Oberrn Gutzman, so auch auf der linggen handt ligt, so bey ainer guetten viertl meil wegs lang ist ain schöner junger laubwald, vnnd stehet auch noch ain stuckh schöner tannenwald, darin der Langauer holtzmaister mit khollung ist vnnd sol sölcher tannenwald vorhin zu der hütten im Altengepürg zu zimmerholtz sein gehayet worden, soll noch darzue gehayet vnd der Langauer mit der khollung aussgeschafft; auch der jung laubwald zu den rössten bey der hütten gehayet werden.

Mehr auf bemelter linggen handt hinab ain tal, genant in dem Khlain Gutzman vngeuerlich auch bey einer guetn viertl meil lang ist ain junger laub- vnd schwartwald, vnd noch der enden ist ain stuckh alter wald, vngeuerlich bey zwaintzig meiler holtz, darinnen holtz ain mistrickh, mit namen Geörg Oszlickh, den der schaffer bey dem Altengepürg auf des Tauchner beuelch dahin gelegt vnd gibt ain fuerder khol in die hütten per hundert vnd zehen pfenning; aber gegen dem Oberrn Gutzman werts auf der andern seiten ist auch ain junger laubwald.

Mehr auf der linggen handt gegen der hütten Altenburg ain tal, genant der Khlain Khalchgrundt, ist ain guete halb meil lang vnnd darinnen junger laubwald.

Item ain tal auch auf der linggen handt, genant der Flassgrundt, ist ein guete viertl meil lang vnnd zu baiden seiten alles nur gar junger laubwald.

Ferrer auf das Altgepürg auf der rechten handt ain taal, genannt der Grosskhalckhgrundt, ainer halben meil lang, ist zu baiden seiten zimblicher gewachsner puchwald, den man zu dem rössten im Altengepürg hackt vnd hayet.

Mehr gegen dem Altengepürg hinab auf der rechten hand ain tal, genant die Thuretzkha, vngeuerlichen ainer meil lang ist, zu baiden seiten durch Stephan und Endris Moszlechner vnnnd durch N. Rochasch ausgehackht worden, vnnnd zu hinteristen am obristen ort ist zu beden seiten noch ain stuckh alter wald verblieben.

Mehr gegen der hütten Altengepürg auf den linckhen hand ain tal im Hererdt, zwischen des Stain vnnnd des Hierschengrund, ainer guetten halben meil lang; hat es zu baiden seiten ain jungen laubwald mit tannen gemüsch, vnd zu hinterist hat es auch ain tannenwald; in bemeltem tannenwald ist ain mistrich, mit namen Paul Ausmehrer, gibt das khol zu der hütten Altgepürg, soll mit dem ehisten ausgeschafft vnd diser wald mit allem vleiss zu zimmer- vnd zeug-holtz zu der hütten Altgepürg, auch zu den pergen im Alten Gepürg als New Erb vnnnd Pfeiffer Stolln gehayet vnd hinfüran khain mistrickh mer darein gelegt werden.

Von dem Herrgrundt auf die höch hinauf gegen dem dorf auf der linggen seitten ain grundt vnd wald, genant der Spitzenperg, vnnnd gegen dem Vlnusdorf daselbst ain zimblicher schöner schwartwald ist, aber von der ainen seiten aines gueten thails verhaut vnnnd in den Herrgrundt gebracht worden.

Mehr ligt der enden ain grundt vnnnd wald, genannt der Güldengrundt, ist ain schöner junger wald, der mag auch in dem Herrgrundt gebracht werden.

Mehr ligt daselbst ain grundt vnd wald von dem Güldengrundt hinüber, genannt der Sandperg, hat auf baiden seiten einen schönen wald, fleüst das Gruen wasser dardurch, mag alles zu den grueben der khupfferperg gebracht werden.

Ferrer so ligt ain grundt hinüber, haisst der Fotzengrundt, ain schöner junger wald, kann auch hinab in den Herrgrundt gebracht werden.

Von dann ain grund vnd wald auf der höhe gegen dem Herrgrundt hinab auf die kirchen zue ain schöner junger wald, genannt Sant Catharina wald, so auch in den Herrgrundt gebracht mag werden.

Weitter ain grundt vnnd wald ob dem gäpl hinab, biss auf die Unter Sturtz, gegen dem Sandtperg hinüber, genannt der Gaschüdt, ain schöner tannen-wald, den mag man auch zum thail in den Herrgrundt hinab bringen.

Ferrer so ligt ain grund vnd wald vnder der Sturtz hinab, welchen man den grundt Vntern Stain nennt. Auch ain schöner junger wald von tannen- vnd puechen-holtz vermüschet, daraus man dieser zeit khol zu der schmitten in Herrgrundt nimbt.

Mehr so ligt auf der rechten hand hinüber dem Altengepürg zue ain wald mit dreien töllern, so man der Richtergrundt nennt vnd hat daran ainen langen rydl hinaus, mag der halbe wald in den Herrgrundt hinab gebracht werden; ist auch ain schöner schwartzwald von tannen- vnnd puchen-holtz vermüschet, man mag ain grosse anzahl grosses sagholtz, daraus man gestenng vnnd pretter zum perg schneiden mag, wie dann allberait ain sag zuerpawen verordent ist; mehr ligt daselbst hinab ain schöner grundt vnnd wald in der seiten, so auf den newen stollen zu dem kupfferperckhwerch daselbst gebracht mag werden.

Von der hütten Altengepürg wider hinauf gegen dem Gielents, vom Gielents oder Hirschgrund, wo das hüttwerch gewest, in ain tall auf die linckh hand, nach dem pach vnnd tal genant in den Vischer grundt, ist am hineinreiten auf ain viertl meil weeg durch den Hannsen Langauer holtzmaister alles verhackht vnnd verkholt worden; hat auch ain stainfelsigen grundt vnnd sich noch gar wenig besambt; vom denselben biss an die Hola ist es durch den Michel Gebhart vnnd Leonhart Mayr verhackht vnnd verkholt worden, vnnd sich auch noch wenig besambt; aber zu hinderist gegen der Hola ist noch ain stuckh alter wald, vngeuärlich auf sechtzig meiller holtz angeschlagen; in bemeltem tal aber ist noch ain grundt, genannt der Taschner, darauf schöner veicht- vnd lerchwald steet, der verhackht vnnd verkholt ain mistrickh, mit namen Valent Schinderling vnnd gibt dem Benedict Seidl das khol, vnnd antworts gar in die hütten Altgepürg per hundred vnnd zwaintzig pfenning hungerisch, zaigt an, das er im ain jar zwayhundert vnd fünfftzig fueder geb; dieser grundt soll vor durch den Leonhardt Keszler gewessner schaffer beim Altengepürg zu derselben hütten gehayet worden sein, soll noch beschehen vnnd der mistrickh fürderlich ausgeschafft vnd zu khünfftiger nothdurft gehayet werden.

Ferrer heraus wider auf die recht handt, hinauf neben der Skhalkha biss auf die Proschnitzkha ist zu baiden seitten durch Valent Wachlatsch vnnnd Valent Schinderling verhackht vnnnd verkholt worden, allein was sy etlicher orten in der höch etliche striff steen lassen.

Von der Proschnitzkha auf die Sucha Rebutz, vnnnd von dann auf die hütten in der Rebutza ist der mehrer thail alles nur junger wald, so durch etliche mistrickhen, so der Benedict Seidl mit vorwissen der jetzigen ambtleut vnnnd verwalter hinein gelegt, vast verhackht vnd verkholt.

Weitter von dem Altengepürg auf die recht handt ligt ain wald oder grundt, genannt der Kaintzwald, welcher in der höch gantz verhauet vnd noch wenig sich besambt hat, aber auf der nider hat er sich wider mit jungem holtz angesetzt.

Mehr auf derselben seiten ist ain junger wald vnder der Hollitza, in demselben wald hat Wolfgang Rotenneger zwen mistrickhen oder puschkholer; hinauf vnder die Holla ist auch ain junger wald, genannt auf der Khorotnizen, darinnen bemelten Rotenneger auch zwen mistrickhen hat, welche jetztbenennte vier mistrickhen geben gedachtem Rottenegger das khol zu der hütten Altgepürg ain fuerer per ain floren fünffundzwaintzig pfenning hungerisch.

Ferrer ligt hinüber auf der rechten handt ain grundt oder wald, die Scherenitza genannt, darinnen kholt obbemelter Wolfgang Rotenneger vnd gibt das khol zu der hütten Altgepürg, vnd wird ime ain fuerer per ein floren fünffzig pfenning hungerisch bezahlt.

Von diser des Rotenegger kholung hinauf auf die linckh handt auf die höch ligt noch ain grundt oder wald, haist auch die Scherenitza, in solchem wald haben die wallachen grossen schaden gethan.

Von dann hinüber auf die ander seiten, hinten an des Rotteneggers kholung ligt ain junger wald, genannt die Korotnizen, daselbst thuen die wallachen, so geen Rosenberg gehörig, auch grossen schaden vnd haben alda sechs sallasch.

Weitter ist daselbst herab der Rebutza zue ain puechwald mit tannen vermüschet, darinnen thuen die wallachen von Rosenberg vnd Weissenpach auch vil schadens.

Nach disem wald hat es ain schönen jungen wald mit puechen-

vnd tannenholtz, die Siditza genannt, hat fünff zuetöller vnd thuen die wallachen von Licoba auch grossen schaden darinnen.

Ferrer hinüber gegen der hütten vnd rechen Rebutzen ain wald, genannt auf der Sturtz, hat es auf der nider ain jungen gemüschten wald vnnnd auf der höch ein alten wald; in dem jungen wald kholen vier mistrickhen, mit namen Thoman Labath, Benedicht Rachatz, Michael Bendula vnnnd Michael Bula, geben dem Benedict Seidl das khol.

Von der hütten vnnnd rechen Rebutz nach dem Clausspach Seillein Plessa auf des Benedict Seidl holtzhandlung oder werchstatt, da er heuer sein holtz zu kholung geschlagen vnnnd vom tausent holtz biss in den pach zuwerffen und zu antworten vmb drey floren fünffundzwaintzig pfenning hungerisch verdingt, vnnnd von dann auf die new erpawt clausen sein zu baiden saiten die wäld vast zu kholung ausgehackht worden, gleichwol hat es etliche örter, das nun wider junge laub- vnd schwartzwäld wachsen, vnnnd vor der newen clausen sein noch an dreyen örtern schwartzwäld vngeuer auf drey vnnnd fünffzig tausent holtz angeschlagen, sollen die zway örter am hinein geen auf der linggen hand zu der bemelten clauss gehayet werden.

So sein auch vor der newen clausen zween sallasch, so dem burggrafen auf Licoba zugehörig sein sollen, die bemelt new erpawt clauss solle auch mit laden gegen den sonnenschein verschlagen werden, damit das regenwasser in die sumpkhlufft nit sitze vnd dieselb desto eher erfaule.

Von der hindern clauss aufwerts nach der Lapuschna vnnnd ferrer auf die Posta Luffca hat es ein schön schwartzwald gehabt, ist vast allen biss vnder die Hola von den wallachen verwüstlich vnd gar vbel nidergehackht vnd verderbt worden.

Von der Posta Luffca auf die Lapuschna hat es ob der Lapuschna auf deren Stain noch ain schönen alten schwartzwald mit puechen vermüscht, aber auf der Lapuschna am heerab geen auf der linggen handt vnnnd von dann in die Kischkha hat es auch ain schön alten wald gehabt, welchen die wallachen zu baiden saiten vast gar verderbt vnd nidergehackht haben.

Von der Khischkha auf dem langen grundt bey der alten clauss ist es durch den Wolffen Strimitzer holtzmaister zu kholung heer gehackht vnd bracht worden; dieses ort hat sich noch nichts besampt.

Von dem langen grundt auf die linkh handt am hinaus-
geen auf die Khlain Selleni Plessa hat es ain alten schwartz-
vnd puechwald, den die wallachen auch vasst verhackhen vnn
bay zweyen jaren grosse schleg dahin gemacht haben. Sol der
Benedict Seidl auf das vierundsechtzigist jar darin anschlagen,
damit dasselb durch die wallachen nidergeschlagen holtz zu
nutz aufgehackht vnn bracht werde.

Von der hütten Rebutz auf die linkhe handt hinab nach
dem pach Rebutz auf die Pulna in ain grundt, da der Bene-
dict Seidl ain aignen lonkholer mit namen Makhatnickh, hat man
sein werchstat durchgangen vnd von derselben vber die höch im
wald vndterm Schwarzenstain so ain tannenwald ist, daselbst seer
grosse verwüstung vnn unnütliche verschwendung vnn ver-
hackhung der wäld von wallachen gefunden, vnn sollens des
burggrafen auf Licowa wallachen thuen, wie man deren zween alda
ymb mit dem gaiss- vnd schafviech gefunden, die anzeigt, das sy
dem burggrafen auf Licoba zuehörig sein.

Von vorbemelter hütten oder dem dorf Rebutzen auf der
rechten handt hat es auf der höch nach dem ridl ain schwartz-
wald, genannt die Khlain Sudutza.

Mehr daselbst von vnden an biss an die höch des bemelten
wäldl Sudutza hat es ain grosser schwartzwald, genannt Ritzaha,
vnd darin ain junger puechwald mit wenig tannen vermüschet, so
ungeuerlich ain viertl meil lang ist, darinnen thuen die wallachen
von Rosenperg grossen schaden.

Von dann hinab ligt ain gemischter wald, genannt die Gross
Ritzaha, solchen wald haben die wallachen von Rosenperg vnn
Weissenpach zu baiden seiten vom vndristen biss zum obristen
vast allen dem gaissviech vmbgehaut, vnd haben in bemeltem
wald sieben sallasch vnd bey sechsheusser, so sy an den wald
hinangesetzt.

Mehr daselbst hinab nach dem pächl Ritzaha hat es wider
ain schönen wald mit puechen vnn tannen vermüschet, ist bey
einer halben meil lang, vnn daselbst an der höch hat es gegen
baiden seiten ain alter schwarzen wald.

Weiter hinab auf die linckh handt gegen der Ritzaha hat
es ain khlains tal, genannt die Khlain Ritzaha, darinnen ain ver-
müschter junger wald, in welchem die wallachen auch vil scha-
den thuen.

Ferrer nach dem pächl Ritzaha hinaus gegen der saag hat es ain grossen wald, bay ainer halben meil lang, mit veichten-, tannen- vnnnd puechen-holtz gemüschet, genannt Redica; darinnen die wallachen mit abnichtung des holtz auch grossen schaden thuen.

Vonn dann hinüber ligt ain gemüschter wald, genannt die Khlain Redica, ist bay ainer viertl meil lang, in demselben thuen die wallachen mit niderhackhung des holtz auch vil schaden. Ferrer vber das wasser gegen der sag vber, ligt aber ain gemüschter wald von tannen- vnd puechenholtz, ungeuer ainer viertl meil lang, genannt Galua, in solchem wald thuen die wallachen auch grossen schaden.

Von der hütten im Alten Gebürg aussn Newensoll werts hat es nach dem weg hinaus zu baiden saiten nur jung laub-wäld, daraus der Hanns Hamischkha vnnnd Gregor Glass zu irem hüttwerch vnterm Alten Gebürg rösstholtz hackhen, vnnnd hat zu bayden saiten neben töller, als erstlichen vnder ainer schmeltz-hütten, so den Hannsen Hamischkha zuegehörig ist; auf der rechten handt ain tal Khrischna Tollina (auf teütsch Khreutz-Tal) ungeuer ainer halben meil lang, das ist durch Martin Gelschaba bey der Fugger zeiten abgehackht vnnnd verkholt worden, sich aber zu baiden seiten zimlichen wider mit laub- vnnnd tannen-holtz angesetzt, vnnnd möcht so es von nöthen rösstholtz zu der hütten Altgepürg nun wider daraus gehackht werden.

Ferrer auf der lincken handt ain tall Pocca Noua Tollina, auf teütsch Ratzental, vngeuerlich ainer halben viertl meil lang ist, durch Martin Furta mistrickh abgehackht vnnnd verkholt worden, hat sich auch wider mit jungen laub- vnnnd tannenwald beschüt. Mehr auf der linckhen handt vnnter Pocca Noua Tollina mehr ain tal Slady Podockh, auf teutsch Goldtpach, vngeuerlich ainer viertl meil wegs lang ist, ain alter gewachsner wald von tannen vnnnd puechen ist, bisher zum perg im Herrngrundt zu allerley notturft desselben gehayet worden, soll noch beschehen, vnd sein noch daneben zway töller khlaine, darinnen ist zimlich gewachsner junger wald, unnd ist vorhin auch durch Martin Furta abgehackht unnd verkholt worden.

Item aber auf der linckhen handt am hinausreiten ain tal vnnnd dann ains auf der rechten handt, baid Vocina Tollina, auf teutsch Votzentel genannt, das ain vngefärllich ainer halben viertl meil vnd das ander bey ainer halben meil lang, welche baide

töller der Sebastian Priwitzer zu seiner schmelzhütten im Khlain Hormants heergehackt vnd verkholt, hat sich wider mit jungen laubwald beschüt.

V. Dannen so volgen hernach die wäld, so auf der linckhen seiten der Grann nach herab bies in Newensol ersehen vnd befunden worden, dessgleichen die wäld, so wider vom Newensol aus auf der rechten handt, als in den weiten, dessgleichen den Weissen- vnd Schwarzenpach, gegen Kremnitz vnd dem Türtzländl mit iren zwayen töllern gelegen sein, also auch die wäld so zu vnserm eysenpergckhwerck in der Prössnitzkha gebracht vnd gebraucht mügen werden.

Erstlichen von der Polunga aus in Schallasch wald oder abgelegter zu Petringga vnd Maschaw gelegen, welcher durch die wallachen so der herrschaft Muran mit irem vnaufhörlichen niderhacken, so irem khlain schaf, vnd gaissviech zu guetem khumbt, mehr dann auf ain meil wegs grosse verwüstung vnd verschwendung der jungen vnd alten schwartzwald beschehen, also das niemands dadurch weder hin-, noch heerkhomen möge.

Darnach ist man von des statrichters zu Prisz sag auf durch ainen vast schönen puechwald im grünen wald oder Conrad genant, ist gleichsals der wallachen verwüstung befunden worden. Von der höch desselben schwartzen-hübls in Prorosna wider auf alle höch alda ist ain schwartzwald, auf zwo meil wegs hinein gegen Muran werdts vnd heraus dem wasser der Gran nach gegen der stat Priss ain meil wegs lang nahent gar durch die Muranischen wallachen verwuest worden.

Alsdann befindet sich aber ain schön schwartzholtz, der Gockhaba wald, darinnen gleichsalls durch die wallachen schaden vnd nachtheil beschehen vnd vil ain grosserer vnd mehrer schaden, dann im augenschein gesehen mügen werden, befunden wirdt.

Von dannen wider im den wald der Grossen Stainen Ronitzen gangen, darinnen ain verhackhter holtzmaiss vnd alte arbeit, so vor jaren Bärtl Lueger gehabt, besichtiget, aber noch nichts von jungen holtz widerumben angesetzt worden, vnd in derselben arbeit haben wir bey der holtzkhnecht ersten behausung daselbst in die zwaihundertfach risswerch, so durch vnfleiss erfault zu nachtheil deren wald, so noch darauf hetten mügen verhackht vnd pracht werden, befunden.

Alsdann in dem Hayginggrundt, alda der Ruep Super holtzmeister ein arbeit so Paul Lang, von im hat darinn achtzehntausend gehackht holtz befunden, der alweg ain tausent per ailff floren fünffundsiebentzig pfenning hungerisch bis in pach zubringen verdingt hat.

Mehr ain ort wald so ime Super gehörig, darinn Wolff Strimitzer bey ainundfünfftzig meillen gehackts holtz auf dem pach ligen hat besichtiget. Volgunds des Andreen Wobwatsch mistrickhen holtzarbeit bey sechzehntausent abzölt, vnd hat vom tausent holtz allein zu hackhen on alles risswerch auf den pach zu bringen ailff floren fünffundzwaintzig pfenning hungerisch.

Hinter der sag daselbst ist auf diesem pach in die anderthalb meil wegs hinein zu bayden seiten ain schöner wald, so ohne clauswerch auf die Gran mag verhackht und pracht werden.

Von der höch des Rotten Stains ist vom ridl heerab auch ain verwüstung beschehen, dessgleichen auch nach dem wasser daselbst hineinwerts.

Dann ist man in den Zürnenpach khumen, alda der Super holtzmaister bis in ain hundert sechzig meiller gehackts holtz ligen gehabt hat; mehr unaufgesetzts holtz ime Super bis in die achtzig meiler zugehörig.

Dergleichen geschlagens holtz auf hundert meiller angeschlagen, so ist auch ain mistrickh in ermelts Supers arbeit, Valtin Tascha genannt, der bey fünffundsibentzig meiller holtz geschlagen vnd aufgesetzt hat.

Mehr daselbst ob der Roinitz ain schöner feichtener wald, der mag zu bayden seiten durch risswerch auf Roinitz gebracht und verhackht werden.

Es ligen auch mehr wäld bis in die fünff meilweegs, so gleichsfalls auf der Roinitz in die Gran zu bringen sein, in welchen wälden durch die wallachen auf der rechten seiten des walds am hineinreiten auf ain halb meil grosser schaden beschehen.

Aber auf den Piberpach daselbst ain grosser schöner wald, welcher pach in die Roinitz fleusst, darinnen gleichsals vil schäden befunden werden.

Nachuolgundt ist man wider in das tal Schmareggaba in Christoffen Falbenstainers zwo arbeit khumen, darauf bei fünfundzwaintzig meiller khlobens vnd vnklobens holtz, vnd nach dem ridl hinauf befunden, das derselb wald aller het mügen auf dits

rysswerch bracht werden, aber vernachlast worden, ime dem Falbenstainer ist auch durch die waldmaister aufzulegen, das er disen wald vnnd schön holtz in der höch angreiff vnnd heerwürch.

Im andern grundt auf der Khlain Tschelne sein die wäld zum obristen im gepürg, nach dem rydl hinauss auf die zwo meil weegs vasst verwuest vnnd vil schaden beschehen.

Auch hat man daselbst in der Tschelne gegen dem Sernapach schöne schwartzwald, aber grosse verwuestung befunden, so alles durch clausswasser bis zu der Gran mag bracht werden. Auf obgemelten pach der Khlain Tschelne haben die gewerckhen des eysenperckwerchs in der Lappey vnder dem Wallachischendorf zum eisenhammer, die wäld vast mit vnordnung bisher heergearbeit vnd verhackht, welches inen hinfür nit mehr gestat, sonder in alweg die wäld, so auf der Gran unserm khupfferhandl im Newensoll zu gueten gebracht, gehayet vnd inen den eisenperckhleuten durch die waldmaister mit vorwissen der verwalter irer nothdurft vnnd enden, so sonst auf die Gran vnnd diesem khupfferhandl nit zu guetem gebracht werden khan, ausgezaigt werden soll.

Nachdem hieuorigen ist man in das Schwartztal und zu unserm schmeltz- und perckhwerck in der Höll gelegen, welches jetzt die von der Libeten von uns auf acht jar lang in bestandt haben, ankomen vnnd daselbst vil und schöne puechwäld dergleichen schwartz-wäld sonderlich ob der Schwarzen Höll, aber auch verwuestung darinnen befunden.

Dann ferrer so ist man von derselben schmeltzhütten nach dem rydl hinauf biss in Kolben auf den boden gezogen, daselbst wir aber ain seer grosse verwuestung in den wälden, die maistes thails von pirckhenholtz seyen, so durch die wallachen beschiedt befunden, aber vnangesehen der verwuestung, noch vil holtz verhanden ist; von denselben ebenen poden des Kholbm hinumb auf die linckhe handt, so hintern Kholben haisst, da auch schöne wäld, in demselben nit allein durch die wallachen die verwuestung und abhackung beschehen, sondern noch zu demselben ain gantzer grosser schlag verprennt worden.

So befindet sich auch in den alten kholungen daselbst etliche junge wäld erwachsen, puechwäld, darinnen sich etlich vnderstanden haben zureyten vnnd zu raumen daselbst etliche plosse fleckhen vnnd heyplatz gemacht, welches die stat Libeten, dieweils

in iren hattarten gelegen sein soll, abgestellt und derselben ir hey im wald verbrennen lassen; nachdem ist auf ainer höch der Libeter Wiperg der augenschein eingnomben worden auf solcher höch die andern gepürg vnnnd wäld zu übersehen, dieweil aber das wetter trüeb gewesen sein, nicht weniger im augenschein; gegen der Libetten im grund abwärts unserm weg nach haben wir zu bayden seiten durch herab vil schönen puechwäld und daneben etliche verschwendungen der wallachen befunden.

Volgends nach diesem allem ist weilendt Casparn Kaufmans allaun-perkhwerck bei der Poinig auf der Succuba gelegen befaren, auch dieselben wäld besichtigt und in guetem wesen befunden worden; daselbst khumbt man auf den Jessenebra perg, volgunds nach dem rydl am new weg vnd von demselben am Jaberberg, alda vil schöne wäld, derselb wald mit allen seinen zuetöllern vnnnd riglen, darinn aber auch durch die wallachen vil schaden geschehen, der geweert biss auf den Goszmin vnd von dem Goszmin bis auf den Grockh ain meil wegs lang, aber grosse verwüstung im augenschein befunden worden, so alle mit ryszwerckh zum land mügen bracht, verkholt vnd auf der achs in die hüttwerch Moschnitz gefuert werden.

Aber ain wald auf dem perg, genannt Driegkhina, der mag auf der achs in die saiger-hütten Moschnitz oder newhütten beim Newensoll verkholt vnnnd bracht werden, welcher aber diser zeit, vmb der nähendt vnd seines nambhafften holtz willen in frei vnnnd hayung ist, eingelegt vnd anzugreifen verbotten worden.

Dann vom Jessenepach, so ist auf die recht hanndt in dem langen grundt Solna, ain schöner wald vor augen, darinnen gleichsfalls etliche schäden vnnnd windtwüerff befunden worden.

Weitter von solchem rydl vbersich in ainen andern grundt, so da haist in den Obern etc., Schwarzenpach, Hornaschirni potockh, finden sich etliche schöne wäld, darinnen auf ain halbe meil wegs das holtz durch die wallachen und untherthanen verwüesst vnnnd nidergeschlagen worden, welche wäld vnnnd khol gleichfalls auf der achs zu der Moschnitz hütten mügen bracht werden, vnnnd er hat fünf schöne zuetöllern mit schönem holtz.

Alsdann so ist man wider in des Leonharden Euxlspergers holtzarbeit auf die recht handt herunder der Gran in der Wadiner wald komen, vnnnd daselbst biss in die hundert fünff- undfünfftzig meiler geschlagens vnnnd aufgesetzts holtz befunden,

vnd von dannen auf den rydl der höch, gegen geschaidt ain schönen wald, aber ainen zimlich grossen schaden auch durch die wallachen darinn im grundt beschehen befunden.

Von dannen auf die höch des Wadiner laubwaldt sein vil schöner laubwäld vor augen, biss auf den Weidin. Aber von solchem rydl der höch anzuraitten abwärts gegen der Chrembnitz raynen die Lipschey auf Saxenstain, welcher Saxenstain vnser aigenthumb, unnd nur ir den Lipschey pfandtschilling sein soll, an die jetzttermelten unsere wäld schier ain halbe meil wegs.

Und von dannen zu der Mutaba gegen Chrembnitz ist ain grosse anzahl wäld, so die wasser-sag mehr dann ander halb meil wegs gegen Altensoll vnd in wälden mügen verkholdt, alsdann auf der achs in die newhütten in Newensoll bracht werden.

Nacholgundt wider vom Newensoll aus ist man in die Teya zu der spleisshütten khommen, darob facht sich hinter dem gescheid ain schöner wald an, der geet auf alle höch, darinn der Andree Corsickh vnnd seine mistrickhen ir kholarbeit, vnd des mehrer holtz nun verkholdt haben.

Von dannen der höch hinter dem gescheid gegen dem Khreutz vnnd der Stuben seind noch vil schöner puechwald, biss in die drey meil wegs lang vnd brait, sy mügen aber zu ermelter spleisshütten Teya, weder auf risswerch oder clausswerch, sonder allain in wälden verkholdt, vnd auf die axt zu der statt Chrembnitz vnnd derselben schmeltz- vnd perckhwerchs-handlung gebracht werden, vnnd ist des gehackhten vnnd aufgezainten holtz, so dem Corsickh wie es abgemessen vnnd gezelt, bey fünffthalben meiller gefunden worden.

Nach solchem vorgemelten allen ist man vom warmen bad in Schwartzepach auf die recht handt in des Mosslehnens holtz- vnnd kholarbeit khomen, alda ain schöner vnuerschrotner wald, ainer meil wegs lang vor augen, so aber denen von der Chrembnitz zuegehörig ist, welcher auf die schmeltz-hütten Hörmants mage gebracht werden.

Mehr auf der linckhen handt im Waissenpach ain schöner wald vngeuerlich ainer halben meil wegs lang, darinnen der Mosslechner mitarbeit ist.

Alsdann auf dem pach Schiernabitz ain wald, so mit arbeit auf das negst jar angriffen, daselbst verkholdt vnd auf dem sain

in das hüttwerch Hormants mag bracht werden. Auf solchen Weissenpach, Schwartzpach vnnnd von der Schirnabitz biss auf die Lopota ist allerdings aufgesetztz vnd khlobens holtz abzölt worden vierhundert vnd sechs meiller.

Von Pritzner joch gegen den walden Zernovitz auf der rechten handt des Weissenpachs, so von der stat Chrembnitz vnnnd den herrn Rebey ansprächig ist, muss vber ermelten rydl vmb der kholfuer willen biss auf den rechen im Hörmants ain saimbweg gemacht werden, welches in ansehung der schönen holtz vnd wäld allen vncosten erstatten vnd bezahlen wird, vnd das vorgedacht gehültz mag alles, aber doch maistes thails auf saumen zu der hütten Hörmants gebracht werden.

Volgunds vnnnd zu dem zehenden sein die läb- vnnnd schwartzwäld bey vnsern eysenperckhwerch auf der Pressnitzga, ain meil von dem Altensoll gelegen, besichtigt und durchgangen worden vnd in dreyen langen gründten schöne wäld, aber grosse verschwendung durch die wallachen befunden; vnd auf der höhe der Lüpschey auf Sachsenstain wald anrainen, welche hinab gegen der stat Chrembnitz ir talnaig haben vnnnd vnser wäld ir wasser-saig von derselben höch biss auf den pach gar zu dem eisenperchwerckh vnd pläheusern vnnnd schmelzwerch hat geben, darauf in ansehung des guetten, flüssigen und milden eisenperckwerchs daselbst ain bessers aufmerckhen solle gehalten werden, damit sich nit allain die wallachen, sondern auch unsere aigne vnderthonen in der Pressnitzkha sesshafft khainer weitem verschwendung gebrauchen, auch die schaff vnnnd gaiss mit nichte in die wäld treiben.

VI. Und dieweil sich dann in dieser gehaltenen waldbeschaw augenscheidlich vnd sichtigelichen befunden, dass die wallachen vnd andere underthanen der enden vmb die wäld dem gaissviech vast verderblich, verschwendtlich vnd jämmerlich niederhackhen vnd verwüsten, welches holtz vmb sonst in den wäldern ligen bleiben vnd erfaulen muess, vnd unserm khupfferhandl auch so der enden andere perckhwerch mehr als diese, so jetzt im paw sein entstuenden, hoch nachthailig vnnnd schädlich, derhalben damit solche grosse verwüstung vnnnd verschwendung der wäld hinfüran verhüt werde:

1. So soll den vmbbligunden burggrauen vnnnd pfanndtschaffter, auch edleuten, desgleichen alle wallachen vnd underthanen durch

offne general vnd mandat in der gemain, vnd dem burggraffen vnd pfandschafftern darneben durch verschlossne beuelch mit dem fürderlichisten geboten vnd darob handt gehabt werden, da sie alles gaissviech ferrer in die wäld nit treiben, dardurch würd solche jämmerliche vnd hochschädliche verwuestung der wäld bey inen verhuet vnd abgestellt.

2. Vnd nachdem wir zu unserm perckhwerch vnd khupfferhandl im Newensoll, auch anderer der enden vmbbligunden gold-, silber-, khupffer-, pley- vnnnd eisenperckwerchen sollen die anderst im thuen vnnnd wierden erhalten werden, vnd darneben zu den schmeltz-, spleiss-, saiger- vnnnd hammerhütwerch zu khol-, schüer-, treib- vnnnd dörrholtz, dessgleichen zu vnsern prewheusern, auch des cammerhoffs der officier vnnnd der underthanen hausnothdurft, zu wegen, stegen, prüggen vnd andern gepewen jährlichen ainer grossen anzal holtz bedürfftig, geschlagen vnnnd verpraucht wirdt, vnnnd damit man dann zu den perckh-, schmeltz-, spleiss-, saiger- vnd hammer-hüttwerchen, auch zu allem andern vnserm vnnnd vnserer vnderthanen nothdurfften mit holtz vnd khol versehen sein müge vnd khünfftiger zeit nit mangel erscheine, die wäld so angriffen müssen werden, hinfüran mit ainer besserer ordnung heergehackht, man auch die samb-paum in den werchsetten vnnnd maisschlägen nach rechter waldordnung steen lasse, auf das sich der wald wider beschütten vnnnd wachsen khün, vnnnd die holtzmaister vnd mistrickhen nit ires gefallens in die wäld greiffen, dieselb zergentzen vnnnd inen die fuess abhackhen.

3. Demnach sollen auch die hievor beschriebne wäld, auch wo mehr wäld der enden, vmb so in dieser beschreibung nit begriffen vnd vns zuegehörig wären, all in pann vnd hayung gelegt vnd solches in die vorgemelt general vnd beuelch ordenlich eingeleibt werden vnd zu perckh- vnd schmeltzwerchs, auch anderer vnser und vnserer underthanen nothdurfften hayen; vnd damit aber hievor beschriebne wäld desster vleissiger gehayet, alle verwuestung vnd verschwendung darinnen abgestellt vnd verhüt, auch die wäld, darinn man mit wüchset nach rechter holtzwerchordnung angriffen, heer gehackht, gepracht, verkholt und die abgemaisten wäld zu wiederwachsung vnd erzüglung, anderer mit alle vleiss verschont vnnnd die jungen wäld nit vnzeitig angegriffen werden, so sollen die bestellten zwen waldmaister oder walduorster, wie hernach beschrieben, alles vleiss auf alle

verwüstung vnd verschwendung der wäld sehen, diselb souil inen zuthuen möglich abstellen; auch ir getrew vleissig aufsehen vnd nachdenckhen haben, damit in allen fürgedingen, holtz- vnnnd kholwerchs-arbeiten die sach mit hackhen, schlachten vnd bringen zum vortl vnd nutz gericht und mit gueter ordnung angegriffen, also das dieselben vom hinderisten zum vorderisten, vom obristen zum vnderisten vnd je die weitisten wäld neben den nähern auf ryss-gefertten, würffen oder mit clausen, nachdem es jedes orts nothdurfft vnd gelegenheit erfordert, auf die kholstetten, an rechen vnd lenden heergebracht vnnnd hierinn mit guetter ordnung gehausst, nichte verwarlost oder verabsaumbt werde.

4. Vnd so den waldbürgern in diesen hieuer beschriebnen wälden zu iren perckwerchen vnd schmelzhütten etliche wäld, so dem kupfferhandl zu nahendt vnd nachtail verlihen wären worden, oder sy sich derselben selbst vnderfangen vnd darein griffen vnd die angentzt hetten, welches sich die waldmaister oder waldvorster aigenlich erkündigen vnd dem nachfragen, nachsehen sollen, vnnnd so sy dergleichen wäld ainen oder mehr, den der khupfferhandl zu nahendt oder zu nachtail verlihen oder durch die waldbürger selbst angegriffen wär worden, erkündigen vnd befunden, des sollen sy den verwaltern anzaigen vnd sy die verwalter alsdann auch erkundigen vnd besehen, oder durch ander besichten lassen, vnd so sy es also finden würden, den oder dieselben wäld zum khupfferhandl wiedernehmen vnd einziehen vnd den waldbürgern zu iren perckh- vnd schmelzwerchen an andern gewöndlichen vnd gebüterlichen orten, ainem jeden insonders zu seinem perch- und schmelzwerch nach gelegenheit er der bedürfftig, ain auszaiigen thuen vnd so dieser vmbliedigen orten meer perchhwerch, es sei silber-, gold-, khupffer- oder eisenperckhwerch entstuenden, vnnnd man den waldbürgern zu demselben wald verleihen mueste, sollen die verwalter dieselben mit den waldmaistern oder waldvorstern am ersten besichtigen, oder so die verwalter selbst baid, oder ainer aus inen nit dabey sein möchten, den perchmeister vnnnd hütbereitter darzue an irer stadt ordnen, die mit vleiss besehen, berathschlagen vnd den waldbürgern nach gelegenheit aines jeden perchhwerchs die nothdurfft holtz an denen orten, da sy es dennoch bekhumen vnd bringen khüenen vnd es dem khupfferhandl am wenigsten nachtailig vnd zu nahend nit gelegen, ausszaigen vnd in allweg soll man bedacht sein, das man das schindl oder ander

guet kliebig vnd zimmerholtz nit vnnützlich verhackhen lass, die waldburger auch in solchen inen ausgezaigten vnnnd verlichenen wäldern nit verwüestlich hausen, sonder heernach vermelten ordnung durch ire holtzmaister, fündinger, mistrickhen vnd ander ordentlich heerarbeiten vnd nicks verderben, noch verschwenden lassen; dessgleichen solle man auch den schlaggen, schmeltzern, so man die zu schmeltzen verlässt, jeder zait ain oder zwai ort walds zu derselben schmeltz-arbait ordentlich auszaigen, damit sy nit ires gefallens, wie bisheer beschehen, zu negst die wäld zergäntzen vnd verhackhen; vnnnd solle auch dem perckhmaister im Newensoll vnd perckhrichter auf der Woytza auferlegt werden, dass sie sich khainer verleihung der wäld vnnnderfahen, sonder so, die durch die waldburger an sy begert, sollen sy es auf die verwalter weisen, die inen vorgehörter massen zu iren nothdurfften holtz ausszaigen lassen sollen.

5. Die waldmaister oder waldvörster sollen auch ain getrewes aufsehen haben vnnnd halten, damit durch vnsere oder ander herrn vnderthanen, es seyen bürger, inwoner, paursleüt oder andere personen, niemandt ausgeschlossen, in den wäldern nicht vnordentlich holtz 'schlagen, schwenden, pennen, aussreiten, die newen schleg vnnnd maissen nit mäen, darinn hawen vnd pawen oder dieselben einfahen, damit die wäld dessto pass gehayet vnd die jungen vnuerhindert heerwider erwaxen mügen; doch soll den vnderthanen, so nit aigen holtz haben, ir gebürliche hausnotdurfft an gelegnen orten, do sy es dennoch gelegentlich haben vnd bringen mügen, vorbehalten sein vnnnd durch die waldmaister oder waldvörster ir hausnotdurfft on allen geniess aussgezaigt werden. Welcher oder welche sich aber hierinn vngehorsam erzaigten vnd beweisen wurden, dieselben sollen die waldmaister oder waldvörster den verwaltern im Neuensoll anzaigen, die sollen alsdann mit straff vnd in ander weeg die gebüer von vnsert wegen gegen vnd mit inen fürnemen vnnnd handlen.

6. Wouerr aber ainer oder ir weer laut brieflicher vrkhunden vnd gueten titl ain aigen holtz hetten, desselben mügen sy sich allain zu irer nothdurfft zimlich gebrauchen, aber nicht dessto weniger, sollen die verwalter vnd meerbemelte waldmaister, waldvorster darob sein, damit sy nit verwüestlich darinnen arbeiten vnd solche höltzer nit vnnutz verhackhen vnd veröden; dann wo sy die zu ackher vnnnd wissmaden machen vnd nachmals

in vnseren wäld greifen wolten, das soll inen nit gestat noch zuegelassen, sonder wo es also befunden wurde, dem oder denselben soll aus unsern wälden khain holtz ausgezaigt, noch zu schlagen vergundt, sonder er darzue nach notdurfft gestrafft werden.

7. Vnd wo ainer zu zeiten aines zimmer- oder schintlholtz nothdürfftig vnnnd das in seinem aignem oder ausgezaigten holtz nit gehaben möchte, vnd damit er dasselb sein holtz derhalben nit veröd oder verwüesste vnd vnserer verwalter, waldmaister oder waldvorster, dessen ain wars wissen hetten, so möchten sy denselben in vnsern hochwälden solch zimmer- oder schinholtz zuschlagen vergundt vnd des ain ausszaigen thuen, wo das den wälden am wenigsten nachtaillig ist vnnnd sy es dennoch gelegentlich bringen khünnen.

8. Welcher oder welche vnderthonen ir aussgezaigt vnd geschlagen zimmerschintl oder prennholtz nit sauber vnd vleissig aufarbaiten vnd zu haus bringen, sonder im astach erfaulen vnd liegen liessen, darauf dann vnser waldmaister oder waldvorster ir nachsehen vnd nachfrag halten vnd so sy dergleichen vnfleiss vnnnd nachlässigkhait befunden, den verwaltern anzaigen, die sollen alsdann gebuerliche handlung vnd straff fürnemen.

9. Es soll auch niemandt khain holtz höher, dann so weit ainer von der erden mit ainer gemainen hackhen erraichen mag, oder aufs maist vber halbs kain paumb schnaiten, auch nit schwenden; wouerr aber je zu zeiten der ötz vnd wayd halber das schwennden ye so hoch von nöthen, der oder dieselben, so sich dieses schwennden gebrauchen wollten, sollen es den verwaltern vnnnd waldmaistern oder waldvorstern anzaigen vnd nach derselben rath vnd erlaubniss schwenden; wer aber das vbertrete, solle durch die verwalter darumb gestrafft werden.

10. Vnd so den khupfferhandels-arbeitern, so nit behaust, ain khaine wonung zu pawen vnnnd ein einfang zu ainem khrautgärtl oder wisel erlaubt werden müesste, das solle in alwegg durch die waldmaister oder waldvorster am ersten besehen vnd mit vorwissen vnd erlaubnuss der verwalter auch an denen orten, da den wälden nit sonders schaden beschehen khan, vergundt vnnnd bewilligt werden.

11. Vnd nachdem die wallachen vnd andere vnderthonen mit dem gaissviech, wie hieuor auch vermeldt, grossen vnd mercklichen schaden in den wäldern mit niederhackung der paumb,

so sy bemelten viech winterzeiten nidergehackht gethan, des vmbsonst in den wälden liegen bleiben vnnnd erfaulen muess, vnnnd dann, wie obsteet, für guet angesehen worden, das wir den vmbbligunden burggrafen, pfandschafftern vnd vnderthonen ernstlich gebieten vnnnd auflegen sollen, dass sy hinfüron khain gaissviech in die wäld ferrer treiben, noch demselben ainich holtz abzuhackhen vndersteen. So sollen demnach vilbemelte waldmaister oder waldvorster ir vleissig vnd getrew aufsehen darauf haben, das dasselb also beschehe vnnnd ferrer khain gaissviech in solche wäld getriben, auch khain holtz vnnützlich vnnnd verwüestlich niedergeschlagen werde. Im fall, do sy aber vber des das gaissviech in den wälden, oder aber ainiche andere vnordnung vnd verschwendung finden, dasselb alsbald abstellen vnd solches den verwaltern anzaigen, die vermüg der kayserlichen majestät etc. derhalben aussgangen generaln vnd beuelch die verprecher darumb straffen sollen.

12. Der gemain pluemb-besuech mit rinder vnd schaffviech soll niemandts gewerdts sein, doch das des jungen holtz verhütet, das es von dem viech nit gescheldt noch abgewüppfelt, auch nichts eingefangen, noch eingezeynt vnd khain gaiss oder ander dergleichen den wälden schädlich viech in die maiss vnd junge wäld durch niemandt gekhert vnd triben werde.

13. Damit aber in den wälden holtz- vnnnd kholwerchsarbeiten hinfüron ordenlicher gehaust vnnnd alle ding zum besten vnsern nutz angegriffen vnnnd angericht werde, so erfordert die nothdurfft, das die zwen waldmaister oder waldvorster jetzt alsbald in anfang vnd antretung ihre dienst sambt dem perckhmaister vnd hüttenbereytter, auch zwayen verständigen holtzmaistern alle vnd jede hievor beschribne wäld vnnnd höltzer, dergleichen so sy mehr wäld, so in dieser beschreibung nit begriffen, erfragen würden, vnnnd zu vnserm khupfferhandl im Newensoll zubringen vnd zuersuechen, auch der enden vmbbligenden perckhwerch zu hayen sein werden, dessgleichen alle fürgeding- holtz- vnnnd kholwerchsarbeiten mit vleiss durchgehen, besuechen vnd beschawen vnd ob sy in jetzt im werckh verhandnen fürgeding, holtz- und kholwercharbeiten ainige vnordnung spüern vnnnd befinden würden, sollen der perckhmaister, hüttenbereytter, die waldmaister oder waldvorster solches vnsern verwaltern anzaigen vnd mit inen, auch andern holtzuerständigen wol erwegen berat-

schlagt, geändert, gebessert vnd in nützlichere, fürtraglichere ordnung angericht vnd gestelt werden.

14. Es sollen auch ylbemelte waldmaister oder waldvorster die zeit irer dienst zu ordenlicher wetterlicher zeit immer zue, vnd so oft es die nothdurfft, oder da es durch die verwalter dahin verordnet vnd guet angesehen würd, die wald vnd höltzer, auch holtz- vnnnd kholwerchsarbeiter durchgeen, besuechen vnd beschawen vnnnd ir vleissig aufsehen vnd aufmerckhen haben, damit in den wälden vnd höltzern nicht vnordenlichs, oder verwüestlichs gehandelt, sonder die wald zum besten gehayet, derselben verschont vnd ertzügelt werden.

15. Meerbenennte waldmaister oder waldvorster sollen auch ir vleissig achtung haben, das die holtzmaister, fürdinger, holtz- vnd kholwerchsarbeiter iren gedingen vnd was jedem insonders eingebunden vnd zuerrichten aufgelegt worden ist, vleissig vnd erbar nachkhomen vnd geleben, die paumb nit zu hoch stocken, das asstach auf ain hauffen ordenlich zusammen ziehen, die rysnen nit wie uor beschehen vergeblich erfaulen, khain holtz im graben noch wüerffen hinden verbleiben, auch ordenliche, guete sambpaumb an den orten, das sy der wind an wenigsten niderwerffen vnd der sam doch in die werchstet aussfliegen mag, steen lassen, damit sich der wald wider besamen vnd desto eher erwachsen khan. Item das auch guet khol gebrennt vnd in die hütten geliefert werde, zu den ryssgeferten, clausen, rechen, lennden, wüer- vnd werch-gepewen sollen sy fleissig sehen, ob die recht geschlagen, gemacht vnd wol versehen seyen; wo sy befunden vnd spüreten, das hierinn in ain oder dem andern ainicher mängl, nachthail, oder gefär fürkhämb oder verhenden wäre, dasselbig sollen sy jeder zeit den verwaltern vnuerzogenlich anzaigen vnd mit irem guetbedunckhen, wie der sachen zu helffen, auch zu wenden, zu bessern vnd zu machen fürbringen, da soll alsdann durch die verwalter sambt den waldmaistern oder waldforstern, auch andern darzu verständigen personen berathschlagt vnnnd gebührlichs einsehen vnd wendung beschehen, vnnnd die nothdurft zu besstem vnserm nutz fürgenomben vnd gehandelt, auch inen waldmaistern oder waldvorstern durch die verwalter in allem guetter ruggen gehalten vnd beystandt gethan werden.

16. Damit aber sy die waldmaister oder waldvorster in allen waldsachen vnnnd handlungen, wie vnnnd was sy handeln, ver-

richten, thuen vnnnd lassen sollen, dessen desto gründtlicher bericht vnnnd wissenhait haben mügen, sollen dise vnd jede khünfftige waldmaister oder waldvorster bey allen fürgedingen, der holtz- vnd kholwerchsarbaitten, waldhandlungen sachen vnnnd rathschlegen sein, dieselben durch die verwalter mit vnnnd neben inen, nach irem guetbedunkhen, souil das für nützlich vnd guetgeacht werden mag, gehandelt, verricht vnd beschlossen werden.

17. Meer vnd oftbelmte waldmaister oder waldvorster sollen bey den pergen vnnnd hütten erkundigen vnd in guetem bedacht haben, was für allerlay zeug-, zimmer-, sag- vnd ander dergleichen holtz zu den perghütten, auch andern des khupfferhandls nothdurfft man bedürftig sey, wann der jedweders am monat guet zuschlagen nachdenckhen vnd den verwaltern die vermanung vnnnd anzaigung thuen, damit sy alsdann in irem beysein sölches zuschlagen verordnen vnnnd bestellen mügen.

18. Sy die waldmaister oder waldvorster sollen auch in alweg bedacht sein, das zu den pergen, dieweil man jürlich ein grosse anzahl holtz darzue haben, des so in der trückhen oder ness gezimert vnd gebraucht werden muess, jedes zu rechtem monschein geschlagen, die wäld in der nahend vmb die perg, dessgleichen bey einer hütten, jeden clausen, rechen vnd werchen, souil man zu jedem ort nothdurfftig vnd behalten solle, alles vleiss gehayet, nit verwüesstlich darinn gehaust oder on not hergehackht vnd verkholt werden; auch die wäld, so zu negst der Gran am wasser ligen und auf das wasser der Gran leicht vnd nahend zubringen, nit vnnotdürfftiger weiss angegriffen vnd verhackht, oder durch die wallachen oder jemens andern ausgereyt, verwüesst vnd verderbt, sonder das dieselben wäld zu gestenn-, zimer-, saag-, schindtl-, pruckh- vnd ander dergleichen holtz gleichsfalls gehayet werden.

19. Vnd so man ain wald von newen anzugreifen willens, sollen die waldmaister oder waldvorster denselben vom obristen zum vnderisten, auch vom hinderisten biss zum vorderisten ort alles vleiss durchgeen, vnnnd wieder anzugreifen vnnnd heerzu wirchen besichten, dasselb den verwaltern anzaigen, die sollen alsdann sambt zwaien holzmaistern oder andern zwaien walduerständigen personen vnd inen den waldmaistern oder waldvorstern solchen wald selbst auch aigentlich besichtigen, ob der zeitig sey, vnd wie man das holtz mit ryss- oder clauswerch,

das obrist mit dem vnderisten, auch in was cossten bringen vnd verkholen mügen, nothdürfftiglichen berathschlagen, damit die wald zu jederzeit recht angegriffen vnd vbriger vnckosten, auch schaden verhüet werden, vnd dann denselben wald zu wüchen verlassen.

20. Die wald- vnd höltzer sollen durch die holtzmaister, fuerdinger vnd holtzwerchs-arbeiter jederzeit, wann in die zuhackhen, schlagen vnd bringen angedingt vnd auf vnsern chossten darein angelegt werden, mit vorwissen, guetdünkhen vnd beysein der waldmaister oder waldvorster angegriffen, die ryssgefert gelegt, clausen geschlagen, rechen vnd lenndt gemacht; darauf sy dann ir getrewe vnd vleissig aufsehen haben vnd verordnug thuen sollen, damit solches alweg an den gelegnisten orten zu besstem vnserm nutz vnd mit ringistem chossten, jedoch mit vorwissen vnd bewilligung der verwalter angericht vnd ins werckh gebracht werde.

21. Meerernennte waldmaister oder waldvörster sollen auch mit vnd darob sein, damit jährlich vnd eines jeden jars insonderheit durch die holtzmaister, fuerdinger vnd holtzwerchs-arbeiter zu rechter zeit im früeling, oder lentzen vnd nit zu spat, wie ein zeither zu grossen nachthail beschehen, in die wald gegriffen, holtz geschlagen vnd die stämb nit zu hoch abstockhen, sonder souil immer möglich nahend bay dem boden abhawen, der arbeit durch sy trewlich beygewandt vnd ausgewart vnd ungeuer nit vil mehr, oder weniger schlagen oder bringen, dann souil inen jährlich durch die verwalter benent vnd beuolchen wird; dasselb holtz auch jährlichen vor Joannis baptista oder aufs lengist Jacobi nider schlagen, damit es den sumer hinumb vber dörrn und ringer werden mag; dasselb auch auf ein gewendliche oder benannte leng vnd werung hackhen vnd am herbst in den schlegen zusammen richten, das es durch die bestimbten waldmaister oder waldvörster gezelt oder vber schlagen khan werden, auf das alsdann gesehen, wieuil tausent oder anzahl meiller holtz auf die gewondlich wehrung geschlagen, wieuil tausent oder hundert fuerder kohl die abgeben, damit man sich gegen den holtzmaistern, fuerdingern vnd holtzwerchs-arbeitern in den bezallungen, darleihen vnd fürstreckhen auf die holtz- vnd kholwerchs arbeiten desto gewisser vnd gründtlicher, noch zimblichen vnd billichen dingen zurichten vnd zuhalten hab, vnd vnwissender weiss umb souil weniger vngewisser verlerner

schulden, wie ain zeither zu vnserm grossn nachtl vnd schaden beschehen, gemacht, auch vmb souil dest pass gegen ainen jeden, nachdem er haust, die billighait khün gehandelt werden.

22. Dann! bisheer, wie man in erkundigung befinde, die holtzmaister ires gefallens in die wäld griffen, niemands auf ir arbeit, wie sy die wäld heerwürchen vnd bringen, auch was sy für holtz gegen dem empfangnen geldt im vorrat haben, vnd wie sy ire holtzknecht auszahlen, vnnd das geldt auf die holtzarbeit wenden vnd ausgeben gesehen, dann sy die holzmaister das geld, so sy auf die holtzarbeit emphanen, nit alles dahin gewendt, sonder zum thail vnnützlichen mit-pracht vnd vbriger zerung vnnd anderer verschwendung, auch pawung der perckhwerch anwenden, vnd damit in grosse schulden gegen vns, die von inen nit zubekommen oder einzubringen, erwachsen, des also wo man auf ire arbeiten vnd das sy das geldt allain auf die holtz-arbeiten wenden, bass sehen vnnd aufmerckhen würdt, verhüet werden khan.

23. Sy die waldmaister oder waldvörster sollen auch mit vnnd darob sein, damit die holtzmaister, füerdinger vnd holtzwerchs-arbaiter das geschlagen vnnd gehackht holtz am herbst, so man one das mit dem hackhen vnd schlachten ausstelt, zu guetter vnd gebüerlicher zeit aus den schleglen auf dem ryssgeferten, würffen vnd sonst zu den wassern auf die päch oder ordenliche kholstet gepracht vnd geworfen werden, die schlög vnnd maissen vleissig raumen, khainen grossen hayer oder schar-paumb steen, auch khain holtz in dem asstach, würffen oder gräben liegen lassen, sonder alles vleissig vnd sauber heerarbeiten, darauf dann die verwalter, perckhmaister vnnd hüttenbereitter auch ir guet acht vnd aufsehen haben sollen.

24. Meerernennte waldmaister oder waldvörster sollen auch mit vleiss bedenckhen vnnd besichten, was ainem jeden holtzmaister auf das khünfftig jar zu würchen auferlegt werden solle; die ryssgefert vnnd würff, auch an welches ort der mit würch angelegt, darauf wol absehen, aussgeen vnd mit trewen vberschlagen vnnd erwegen, wie ain tausent oder ain meiller holtz aufnegst bracht verkholt vnd vns durch den holzmaister ain fuerder khol khun geben werden, dasselb den verwaltern anzaigen, die alsdann, oder ainer aus inen sambt dem perckhmaister, hüttenbereitter vnd irem waldmaistern oder waldvörstern alle jar su-

mers oder herbstzeiten in die werchstet vnnnd maisschläg reiten vnd geen, dieselben alles vleiss, ob die holtzmaister das holtz vleissig arbaiten vnd bringen, wo sy auch auf das khünfftig jar anschlagen sollen, vnnnd wie si das holtz auf das negst bringen vnnnd vns ain fuerder kohl geben khünen, wol absehen, erwegen vnd berathschlagen, damit sy desto statlicher mit den holtzmaistern handeln vnnnd was von nöthen bestellen mögen; wo sy auch bay ainem, oder dem andern holtzmaistern in denselbigen werchstat vnnnd maisschlag, oder in anderweeg was verwüestlichs, vnordenlichs vnnnd nachthailigs fünden, sollen die verwalter denselben nach gelegenhait seiner versprechung darumben straffen, vnnnd inen nicht vnordenlichs oder verwüestlichs zusehen noch gestatten.

25. Wann dann ain ort wald, oder holtzschlag gar verhackht, sollen die waldmaister oder waldvorster alles vleiss verordnen vnnnd mit hülff der verwalter darob halten, wann nun das lest zarwerch gehackht holtz angeworffen vnd aus den schleglen gebracht, das alsdann die rysswerch auch vleissig nacher gehackht vnnnd zu nutz gebracht werden, vnd nit in schleglen, wie in der wald beschaw befunden worden, ligen bleib vnnnd erfaulen muess.

26. Welche wäld- vnd höltzer dann mit, oder on clausen getrifft, getriben vnnnd an die ordenlichen rechen vnnnd lennden auf dem wasser geantwort werden müessen, sollen die waldmaister oder waldvörster ir getrewes aufsehen haben vnnnd die verordnung thuen; auch selbst bey den triffen vnd lenden sein, damit das holtz zu rechter weil vnnnd zeit am früeling bey zimblichen wassern, da die nit gar zu khlain oder zu gross, vnd fein aintziger weiss, nit gleich vber ein hauffen an das wasser geworffen, getrifft vnd getriben, auch ordenlich gelendt, damit es nit zuuil vber ainen hauffen khom, darauf grosse gefärlückaiten steet, vnd auf den pächen, oder an rechen vnd lendt mit hinrennung des holtz vnd in anderweeg nit schaden beschehe, dass auch die jetzt gegenwürttige vnd jede khünfftige holtzmaister das ausgeworffen vnnnd gesunkhen holtz ausziehen, aufzainen vnnnd auf den pächen vnd der Gran vleissig nacher keren vnd treiben, damit nicht im sanndt vnd schlamb ligen bleib vnd mitlerweil gar verschüt vnnnd versandt werde.

27. Die holtzmaister, fuerdinger oder khollmaister sollen guet gerecht khol brennen, gerechte, gefächte khol-paren vnd säkh haben, das recht gewendlich vnd guet mass in die hütt-

werch libern; darauf dann die waldmaister oder waldvörster neben dem hüttenbereytter, schaffern vnnnd hüttschreibern ir getrewes vleissigs aufsehen haben, vnnnd die verordnung, damit das beschehe, thuen sollen, vnd dieselben alle quartal des jars bey allen hütwerchen abeichen vnnnd abmessen.

28. Nachdem auch zu zeittn die holtzmaister iren fürdingern, arbeitern vnnnd knechten das holtz in den wälden nach der anzal der tausent oder meiller holtz zuschlagen, hackhen vnd bringen andingen, sollen die waldmaister oder waldvörster bey solchen gedingen jeder zeit gegenwüertig vnd dabey guette getrewe mittler sein, damit man wissen mag vnd sehe, was vnd wie alda gehandelt vnd ain thail gegen vnd wider den andern nit beschwärt werde, vnnnd in alweg sollen die waldmaister oder waldvörster die staigerung in den lönen nit gestatten oder erhöhen lassen; vnd wo sy es nicht verhüetten möchten, an die verwalter vmb gebürliche einsehung lassen langen, auch jeder zeit bey allen ablonungen der holtzmaister, als deren khnecht wieuil jeder gehabt wissen tragen, gegenwüertig sein vnd guet aufsehen und acht haben, dass die holtzmaister das geldt, so inen auf das chostgeldt auch die holtz- vnnnd kholwerchs-arbeiten gegeben werdet, anderstwo wie bissheer beschehen nit hinwenden, sonder ire fürgedinger, holtz- vnd kholwerchs-arbeiter damit bezallen vnd auf die holtz- vnnnd kholwerchs-arbeit ausgeben; sonderlich sollen sy gut acht haben, dass den holtzknechten dass khosstgeldt zu iren aigen handen vnd nur jedem, wieuil er wochen gearbeit, gegeben werde.

29. Vnd alssdann ains thails holtzmaister aigne perckwerch pawen vnd doch dieselben aus iren selbst vermögen zuuerlegen vnnnd zu pawen nit haben, vnd hoch vermuetlich, das sy zum thail gelds, so inen auf die holtz- vnd kholwerchs-arbeit geben werden, in ire perckwerch gesteckht, vnnnd wo inen die lenger zu pawen gestatt werden sollen, wurden sy iren holtz- vnd kholwerchs-arbeiten nit der nothdurfft nach beywonen vnnnd ausswarten, sonder iren vleiss vnd nachdenkhen meer auf ire perckwerch setzen vnd stellen. Derowegen man den holtzmaistern, so perckwerch pawen, dasselbig abstellen, verpieten vnd den jetzigen auch khünfftigen holtzmaistern perckwerch zu pawen nit gestatten solle; gleichfalls solle den waldmaistern oder waldvörstern khain perckwerch zu pawen bewilligt noch zuegelassen werden.

30. Wo den waldmaistern oder waldvörstern in ainem oder

andern weg was beschwärlchs zuestehen, fürfallen vnd begegnen, das alles sollen sy jeder zeit den verwaltern im Neuensoll anzeigen vnd zu wissen machen. Die sollen alssdann in fürfallunden sachen die handlungen zuerledigen, vnd gebürliche endtschiedt, auch wendungen vnd einsehung zu thuen, vnd was von nöthen, verordnen; sy die verwallter sollen auch den waldmaistern oder waldvörstern in allen billichen sachen guetten ruggen vnd schutz tragen vnd halten, auch inen den waldmaistern, oder waldvörstern nit gestatten, dass sy die underthonen, oder ander mit vngebürlichen gebotten chosst, zerung, oder ainicher aigennütlicher handlung beschwärm, oder ains vor dem andern verschonen, auch auf sy guetachtung aufmerckhen, nachsehen vnd nachfrag halten, damit sie iren diensten vnd was inen auferlegt vnd beuolchen würdet, getrewer, erbar, vleissig vnd aufrichtig ausswarten vnd nachkhumen; wo sy aber vntrew vnd vn vleissig befunden wurden, sollen die verwalter mit rath der andern ambleut sy ernstlich darumb zu straffen, vnd so sy sich nit bessern wuerden, neben der straff gar abzulegen, vnd ander getrew, vleissige vnd verstendigere waldmaister oder waldvörster anzunemen fueg vnd macht haben.

Bschluss.

Hierauf vnd dieweil dann diese derer obgemelten commissarien handlung vnd verrichtung zu vnserm gnedigstn gefallen vollzogen, vnd nicht allein zu befürderung vnd erhaltung vnser camerguets, sonder sowol auch des gemainen nutz raicht, so ist demnach vnser gnediger auch ernstlicher beuelch vnd wellen, dass dieser obsteender hierinn gegebenen ordnung vnd allen denselben articln vnd punctn gantzlichen gelebt vnd darwider mit nichte gehandelt werde, wie wir dann desswegen hieneben an vnser nachgesetzte obrighkheiten in vnsern hungerischen perckstetten sondere offne general vnd beuelch zu publizierung vnd handhabung solcher ordnung aussgeen lassen. Doch wellen wir auch vns, vnsern erben vnd nachkhumen vorbehalten, diese ordnung vnser vnd bemelts khupfferperckhwerchs gelegenheit vnd nothdurfft nach zu mehren, zu mindern vnd zu ändern, wann vnd wie vns das am besten ansehen vnd fügen wirdt. Vnd es beschiecht daran vnser ernstlicher willen vnd maynung.

Geben in vnser statt Wienn, den fünffzehenden tag Maji, anno etc. im fünffvndsechzigisten, ynserer reiche des römischen

im dritten, des hungerischen im andern vnd des behaimischen im siebentzehenden.

Ad mandatum domini electi imperatoris proprium.

Egykoru nyomtatvány «Waldbeschreibung und ordnung der wäld und gehültz so zu dem khupfferperckhwerch vnnnd handl im Newen-soll biszhero gebraucht, und noch khünfftiglich gebraucht werden muegen, im tausent fünffhundert vnnnd im drey vnd sechtzigisten jar auffgericht. Mit röm. khay. may. etc. gnad und priuilegien. Gedruckt zu Wienn in Oesterreich, durch Michael Zimmermann, in S. Annen Hof.» czim alatt a m. kir. beszterczebányai erdőigazgatóság, másik példánya pedig a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Patente und Circularien» gyűjteményében.

144.

*1567. jan. 31. Miksa király nyilt parancsa, melylyel a bányákhoz tartozó erdőkben a kecskék s marhák legeltetését, azok elkobzásának terhe alatt, tiltja.**

Wir Maximilian — sat. — Empieten N. allen vnnnd yeden vnnsern spanen, stuelrichtern, richtern, räten, burgern, dorfrichtern, gemainen vnnnd sonst allen vnderthanen vnnnd getreuen was namens, standts, ehren, wirden oder wesen, die in der refier vnnser khuniglichen hungerischen pergstet vnnnd dabeyliegunden heerschafften gesessen vnnnd wonhafft sein, niemants aussgenommen vnser gnad vnnnd alles guets. Vnnnd geben euch genediglich zuuernemen, als wie gleichwol hievor ain ordentliche ausfürliche waldtordnung ausgeen, vnnnd hernach darüber ernnstliche beuelch auch iungstlich vom zehenden tag Augusti nächstuerschines funfvnnndsechtzigisten jars durch ain sonnders mandat publicieren lassen, das hinfüran niemants, weder obrighaiten noch unnderthanen kain gayss vnnnd ander khlain viech in die wälder, so in vnnsern Newsollerisch khupferhandlungs-weesen vnnnd zu notturfft desselben, vnnnd aller anderer perckh- vnnnd schmeltzwerckh, es sey in vnnnd bey gemelten vnnsern khuniglichen hungerischen pergstetten vnnnd dabey vmbliegenden herrschafften als Altensoll, Dobring, Lypsch, Licoba, Wiglesh, Neuheüsl, Muran vnnnd anndern, gebraucht werden

* V. ö. Tomcsányi i. m. 39. l.

mug, eintreiben, waidnen, noch dieselben wälder in anderweeg, wie das ware, mit niderhauung der jungen vnd gewachsen paumb auch machung der gereüter, rotakhern vnnnd wisen schwenden noch verwisten sollen, so khumbt vnns doch abermallen glaubwirdig für, das demselben mit nichts gelebt, sondern durch die wallachen mit eintreibung des hochshedlichen gayssviech in die wälder, auch die obrighaiten vnnnd vnderthanen daselbst zum taill, solchem allem gestrachs zuwider, vnnnd mit gewalt an solchen wälden grosser mercklicher shaden beschehe vnnnd zuegefiegt werde, daraus enttlich nichts anders eruolgen khan, dann das man nit vber lange zeit dieselben handlungs-, perckh- vnnnd shmeltzweesen, vngeacht der reichen gottes gaben, so noch gotlob der enden in pergen verhandden, allain holtz vnnnd khol meyls halben auffassen miesste, welches dann inen den pergstetten vnnnd dabeyligunden herschafften vnnnd vnderthanen durch solches mit abfall der mannschafft irer narung vnnnd in vill ander weeg ain vnwiderbringlichs vnnklichs vnnnd gemaines verderben bringen wurde. Dieweil wir dann ob solchem allem, vnnnd sonnderlich des bishero ertzaigten vngehorsams halben nit vnbillich ain sonders gross missfallen tragen vnnnd hinfüran solche hochshedliche verwistung, ausreüttung vnnnd eintreibung des gannts verderblichen gayss vnnnd khlainen viechs durchaus nit meer zugestatten, noch leenger zuetzulassen enttlich enttlossen vnnnd bedacht sein, demnach ist an euch obgedachte alle vnd yede die obrighaiten vnnnd vnderthanen in bemelten vnnsern hungrischen bergstetten vnnnd darumb ligunden herrschafften, schlossern vnnnd andern fleckhen vnnserr ferrer ernnstlicher beuelch, auch enttlicher willen und mainung, das ir nun hinfüran vermüg der obberürten aussgangen vnnnd publicierten waldtordnung vnnnd general mandats der eintreybung in die wälder des schädlichen gayss vnnnd khlainen viechs, auch aller abödung des gehöltz vnnnd verschwendung der wälder bey vnnserr schwären vnnnd vnablässigen vngenadt vnnnd straff gäntzlich vnnnd gar ennthaltet, vnnnd wellen euch sament vnnnd sonnderlich hieneben gewarnet vnnnd zugleich auferlegt haben, das ir von publicirung ditz vnnserr general mandats vber ain monat gewislich vnnnd aigentlich alles gayss vnnnd ander khlainn viech gantz hinweckh thuet vnnnd abschaffet, dann wir menigentlich in verhalten wellen, wo nun hinfüran dessen wenig oder vill betreten, das wir allberait bei vnnsern waldtforsstern in Neusoll vnnnd in anderweeg

beuelch gethan vnnnd ernstliche ordnung gegeben, das sy solches als paldt zu vnnsere hannden entziehen vnnnd on alle genadt nemen vnnnd eintreiben sollen, welchem nach sich yedermeniglich zurichten, auch yedermann vor nachteil vnnnd schaden, vnnnd beuorab vor vnnsere schwaren vnnnd vnablassigen vngnaden vnnnd straffen zuuerhietten habe. Vnnnd beschiecht an dem allen vnnsere ernstlicher auch entntlicher willen vnnnd mainung. Geben in vnnsere statt Wien, den letzten tag Januarii, anno ec. 67-ten.

Nyomatvány a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár <Patente und Circularien> gyűjteményében. — Közölte F. A. Schmidt i. m. II. 149—51. l.

145.

1567. július 27. Miksa király II. törvénye 12. cikkelyének 2. pontja a szénégetők és más bányamunkások adómentességéről.

.... non dicentur, neque cabronarii et alii montanarum laboratores, qui antea quoque exempti fuisse dicuntur.

Corpus Juris.

146.

1567. szept. 22. Miksa királynnyilt parancsa, melylyel a bányákhoz tartozó erdőállomány mindennemű rongálását s pusztítását szigoruan eltiltja.

Wir Maximilian der ander etc. etc. Embieten allen vnd jeden vnsern spänen, stuelrichtern, richtern, räthen, burgern, dorf-richtern, gemainen vnd sonst allen vnderthanen vnd getrewen was nahmens, standts, ehren, wierden oder wesens, die in der refier vnserer khünigklichen hungerischen perckstet vnd dabey ligunden herrschafthen gesessen vnd wonhafft sein, niemand aussgenomen, vnnsere gnad vnnnd alles guets. Vnd geben euch gnediglich zuuernemen, als wir gleichwol hievor zu mehrmalen beuelch vnd general aussgehn, vnd kurtz verschiner zeit ain ordenliche ausfürliche waldordnung auffrichten vnd durch sondere general publiciern lassen, das hinfüron niemandts, weder obrigkhaiten noch vnderthanen, kain gaiss oder ander klain viech in die wälder, so in vnserm Neusolerischen kupferhandlungs-wesen vnnnd zu notturfft desselben vnd aller anderer perckh- vnnnd schmelzwerch,

es sey in vnser herrschafft Lipsch, auff der Cremnitz, Schembnitz, Libeten, Lipta, Jeroba, auch aller anderer orten, in vnd bey gemelten vnsern khünigklichen hungerischen perckstetten, vnd dabey vmbliegenden herrschafften, gebraucht werden mügen, treiben, waidnen, noch dieselben wälder in ander weg, wie das wäre, schwenden noch verwüsten sollen. So kompt vns doch an jetzo glaubwürdig für, dass denselben vnsern beuelhen wenig gehorsamlich gelebt, sonder sich lauter im augenschein befindet, dass nit allain durch die wallachen vnd ander vnderthanen mit irem gaissviech vnd niederhawung der jungen vnd gewachsenen paumb, auch machung der gereytter, rothäckern vnd wisen, sonder schier maistesthails durch etlich vnserer nachgesetzte obrigkhaiten, pfandschaffter vnd ander selbst mit eintreibung ihres viechs vnd machung gereyt vnd rotäckker, sonderlich aber durch prandtlegung vnd feur jetzt jüngstlich grosser merklicher schaden beschehen vnd zugefügt worden sey, darauss dann nichts anders eruolgen kann, dann dass mann nicht vber lange zeit dieselb handlungserckh- vnd schmeltzwesen, vnangesehen der reichen gottesgaben, so noch (gottlob) der enden in pergen verhanden, allein holtz vnd khol mangels halb aufflassen müste, was dann ynen vnsern perckstetten vnd den dabey ligenden herrschafften vnd vnterthanen durch solches mit dem abfall der mannschafft ihrer narung vnd in vil ander weg für ain vnwiderbringlichs, endtlichs vnd gemaines verderben bringen würde, das hat jeder menig verstandiger leichtlich zuermessen. Dieweil vns aber solche hochschedliche verödung vnd aussreutung lenger vnd ferner zuzusehen vnd zugestatten kains wegs gemaint noch gelegen, demnach so ist an euch all sament, vnd sonderlich die obrigkhaiten jeder orten in bemelten vnsern khünigklichen perckstetten vnd derselben vmbliegenden herrschafften vnser ernstlich beuelch, das ihr nit allain ob vorausgangen vnsern waldordnungen vnd general das gaiss vnd klain viech, auch abödung vnd verschwendung der wäldhalb gestracks haltet, sondern jetzt alsbaldt alle weitere schwendung vnd abödung der alten oder jungen waldt, auch alle aussreutung vnd machung merer newer rothäckher oder wisen, sonderlich das besorglich prandtlegung, dardurch vns in den geschlagenen vnd steunden höltzern vnd wäldern mercklicher schaden zuegefügt worden, bey euch, auch euer verwalung vnd pfandt vnderthanengentlich vnd gar ein vnd absetlet, vnd kaineswegs weiter zuse-

het noch gestattet, sy auch dahin weiset vnd haltet, damit die alten vnd jungen wald fürter gehaiet vnd, wie bissheer, weiter nicht geschwendt werden, ihr die obrigkaiten auch selbst solches nit thut bey vermeidung vnser vngnad vnd schweren straff, auch gewisser einziehung solcher newen auffgefangner gründt vnd nemung des betreten schedlichen viechs; dann wir euch den gemainen nicht verhalten wollen, wo sich auff ewren hattarten vnd gründten durch eintreibung des schedlichen gaiss vnd andern klainen viechs, gereytmachung, prandtlegung, oder in ander weg in gedachten vnsern höltzern vnd wäldern ainicher schaden vnd verödung zutragen würde, dass ain jeder haussess daselbst, insonderhayt, bey welchem der thäter betreten vnd auffgehalten wirdt, solchen schaden mit leib vnd guet zuerstaten schuldig sein solle; im fall sich auch befünde, dass angeregter thäter durch einen oder mehr geschonen vnd verborgen gehalten, vnd also vnsern nachgesetzten obrigkaiten oder vnserm Neusollerischen verwalter nicht angezeigt, gestelt vnd vberantwort würde, so sollet ihr samentlich vnd in gemain allen schaden, wie solcher in gehaltnem augenschein befunden vnd betheuert würde, vns zu bezalen vnd zu erstatten schuldig sein, wie wir dann deswegen vnsern walduörstern, sonderlichen ihr aufsehen darauff zu haben vnnnd solches nicht zu gestatten, ernstlichen beuelch geben. Damit sich auch mit der vnwissenhait niemant zu entschuldigen habe, so ist weiter vnser beuelch, dass ihr diss vnser mandat, alsbaldt nach vberantwortung allenthalben bey den pfarren, cantzlen, oder sonst hierzu tauglichen vnd gewöhnlichen orten öffentlich verkünden, publiciern vnnnd anschlagen lasset. Daran eruolgt vnser ernstlicher willen vnnnd mainung. Geben in vnser statt Wienn, den zweuvndzwaintzigsten tag Septembris, anno ec. im sibenvndsechtzigsten, vnserer reiche des römischen vnd hungerischen im fünfften vnd dess behamischen im neunzehenden.

Nyomtatvány a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Patente und Circularien» gyűjteményében. — Közölte *F. A. Schmidt* i. m. II. 155—8. l.

147.

1569. jan. 14. *Kivonat Miksa királynak az alsó-ausztriai kamarához intézett rendeletéből, a besztercebányai bányászatnál alkalmazott két erdész fizetése tárgyában.*

Zwaiier waldtvörster besoldungs pesserung.

Zum vierten, anlangendt die zwen waldvörster bey dem kupffer-handl, deren jeder bissher jürlich nit mehr als 80 fl. hungerisch besoldung gehabt, aber darbey schwärlich bestehen müg, da bewilligen wir auch auf ermelter comissarien guetachten vnd auss denen durch sy angezaigten vrsachen, das sy die waldtvörster den ainspänigen gleich mit jürlichen 90 fl. hungerisch hinfüran besöldt werden sollen — -- sat.

Fogalmazványa a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályában, f. 15,369. — Közölte F. A. Schmidt i. m. II. 185—6. l.

148.

1569. jan. 15. *Kivonat Kassa sz. kir. város szabályrendeletéből, a szerszámfák ügyében.*

Ein ehrbare gemein fugdt e. w. zue wissen wegen des waltreiters, das ehr ein handelsman worden ist, als nemlichen mit schindel, sparren, latten, bredt, welches ein ehrbare gemein gros wunder nimpdt, wohehr ihm solches kumpdt, den ein armer stadman kan weder schindel, sparren, latten nit pekumen; solches furt man gar ihm heimlich zue, den wie ehr solches pekumt, kan iderman abnemen, das es nicht recht zue gehet, und e. w. ein einsehen tuen wolt, darzue beschwert ehr die armen stadleit sehr mit uberigen pfenden.

A város levéltárából közölték: Dr. Kolosvári S. és dr. Óvári K. i. m. II. köt. 2. fele 101. l.

1569. február 17. A Csicseri atyafiság erdőrendtartása.

Mi kik vagyunk Csicseri András, Estván és Péter, Orosz János, Szentmarjai Mátyás, Hartai Kelemen, Csicseri János, Jobos András és Csicseri Ormos Dóra az néhai Posgai Mihály meghagyott felesége, adjuk mindeneknek tudtára valakiknek illik ez mi leve-
lünknek rendiben, hogy mi az mi örökségünknek és közönséges
hasznunknak és előmentünknek javán egyenlő akarattal töttünk
ilyen végezést, az mint alul rendszerint meg vagyon írván. Gyak-
ran jóllehet szóltunk egymással errül, minémű szertelenségben
és minden rendtartás kívül volnánk erdőnkben, minémű szertelen
kárunk naponkint esnék az szegény néptől, úgy annyira, hogy jó
részét erdőnknek élő és makktermő fáját hajóknak és deszkáknak
levagdalták volna, melyben nagy sokak levágván az földön
vesztenek, rothattak volna el, úgyannyira, hogy immár majd meg
annyira volnának, az levágott makktermő fáknak az törsoiki is az
földön fekszenek, mint azmely fák fennállanak, melyben majd csak
egy jó műbe való fát sem kezdünk találni, mintha az mi örökségünk,
erdőnk teljességgel uratlan és bitang volna, melyet ezkoráig úgy
volt szabad minden emberinknek mind hajónak, deszkának és
mind rétnak, deszkának, baromnak levágni, nyesni, mintha uratlan
és bitang lőtt volna, ki minékünk örök gyalázatunkra és nagy
kárunkra, utánunk való maradékinknak peniglen fogyatkozásokra
és megnyomorodására vagyon. Mivel peniglen hogy esztendőnként,
mikor az úristen az makkot teremti, hasznát az mi erdőnknek
vesszük és még üdövel az mi erdőnknek az úristen által, ki minden
állatokat táplál, jó rendtartás által ez tékozlás eltávoztatván neve-
kedése lehet: az erdőbírótságot adtuk az mi atyánkfíának Csicseri
Péternek mind az Wdocson elkezdett malmink csináltatásával, gond-
viselésével egyetemben ilyen hatalommal:

Először. Hogy senkinek emberink, avagy jobbágyink, avagy
zsellérink közül, se vaján-béliek, se csicseri-béliek közül ez mai
naptul fogván ennekutánna ne legyen (szabad) termő fát, avagy
tölgy, avagy makk fát, se fiatal, se nagy fát az csicseri Nagyerdőn,
Újerdőn, sem állót vágni és sem házához, sem Kapossá vinni;
az ki penig az mi megmondott emberink közül ez mi végezésünk-

kel nem gondolván tölgyfát, makkfát merészlene vágni és annak Csicseri Péter urunk atyámfia végire mehetne, bizonynyal megtudhatja: szabad és hatalma legyen az ilyen embert ugyan házánál is megfogni, avagy udvarárul, avagy az mezőről barmát udvarába hajtani és mindaddig ott tartani, míglén egy forintot nem ad.

2. Örökségre ha kinck fára szüksége lészen, megnevezze micsoda fa szükség, megkövesse és adván lészen.

3. Mivel peniglen hogy sok termó fát tüzzel is szoktak légetni és vargáknak mizgéjért meghántani (avagy fáklya fáért levágni, avagy az fiatalnak az fél oldalát annyira elfaragni, hogy osztán ugyan eldül, avagy mindenestül fogván elfogy), * annak okáért, ha valaki effélét mível is emberink közzül, ha bizonynyal végire mehet, avagy rajta kaphatja: ezféléken egy forintot vehessen, hasonlatosképen fogsággal, avagy káron behajtással, az mind felől meg vagyon irván.

4. Mezőbeli veteményről, avagy tilalmas helyekről behajtott barmokon, mind nemes emberen, mind szegény emberen régi szokás szerint éjjel egy pinzt, nappal egy fillért vehessen, avagy vétethessen.

5. Az kész csinált hajókat senkinek ne legyen szabad eladni; ha ki eladná, ne legyen szabad soha mást csinálni.

6. Mivel peniglen hogy szokott az szegény nép ilyen ravaszággal hajót csinálni, hogy régen levágott fa volna és abból hajót csinálni: ennekutánna ez mai naptul fogván senkinek ne legyen szabad hajót csinálni ezféle fából is, hanem először Csicseri Péter atyámfia oda menjen személye szerint és meglássa, ha régtől fogván levágott fa-é? és ha régi levágott fának esméri és szemivel látja: megcsinálja; ha nem penig, szabad legyen elvagdaltatni, ha titkon megcsinálja is valamiképpen.

7. Az tilalmas örvények és az láp ennekutánna is tilalmas legyen mindenkor; ha mikor követvén benne halásznak: az két (harmad) rész halval tartozzanak; ez kívül ha végire mehet Csicseri Péter atyámfia, ha ki híre nélkül halászna az tilalmasban, az feljül megirt mód szerint ezfélén egy forintot vehessen.

8. Mivel peniglen hogy az malom csináltatása is és végre való megmaradása jó rendtartás nélkül nem lehet: adtunk hatal-

* A zárjelek közti sorok az eredetiben át vannak húzva. Lásd erre vonatkozólag az utolsó, 15-ik pontot.

mat erre is Csicseri Péter atyánkfiának, hogy valakit úzet vagy az bíróval, vagy embere által az malom mívére, avagy gátlására és reá nem megyen, barmát nyolcz pénz zálogban elhajtassa, avagy egyéb zálogát vehesse, míglen az nyolcz pénzt le nem teszi.

9. Az mogyorófa, abroncsnak való és egerfa mindenütt tilalmas legyen, hasonlatosképen mind az makk termő fák; az ki pedig ezeket vágná, hasonló büntetése legyen, mint ha ki az tölgyfát vágja. Az makktermő fát pedig felől lenyesni senkinek ne legyen szabad soholtt az felől megírt büntetés alatt.

10. Réttel kiljebb irtani senkinek paraszt embernek ne legyen szabad az Nagyerdőn, se Újerdőn, se Makason, hanem azmibe most vagyon minden paraszt emberé, azban maradjon.

11. Élő erdőnek hadtuk az Orsuját és az Nyírest és az Fölsőerdőt, de úgy, hogy az tölgyfáját az élő erdőből is ne legyen szabad senkinek Kapossá hordani, hanem magok szükségire.

12. Deszkát se legyen szabad senkinck idegen helyre se titkon, se nyilván adni az felől megírt büntetés alatt.

13. Mikor pedig az erdőbíró és malomhoz látó atyánkfi az malom mívére úzeti az szegény népet, akkor az nemes ember senki az maga mívére ne úzethesse, mert ezkívül megzalogolathassa; de ha ennek kivüle szüksége esik, elküldhesse az nemes ember és Csicseri Péter meg ne zálogolhassa.

14. Aki pedig az közülünk az felől megírt mi végezésünket meg nem állaná, avagy ez felől megírt büntetésekért azmi megmondott atyánkfiának, erdőbíránkon, gondviselőnkön, avagy emberén vagy titkon, vagy nyilván boszút akarna állani, vagy perrel, vagy egyébképpen: tökéletlen magaaruló legyen és perének ereje ne lehessen.

15. Az fáklyafa dolgát egyenlő akaratval hadtuk ki és vonattuk ki.

Datum in Chycher, feria quinta proxima post festum Scolasticae virginis, anno Domini 1569.

Eredetije kilencz pecséttel ellátva, az Országos Levéltárban N. R. A. fasc. 196. no 22. alatt.

1569. június 10 előtt. *Körmöczbánya városának folyamódása a felséghez, hogy a városhoz tartozó nyolcz falu szénégető és favágó lakosait eddigi adómentességükben tartsa meg.*

Sacratissima caesarea regiaque majestas etc. domine domine noster clementissime.

Post fidelitatis nostrae perpetuae et servitiorum nostrorum, licet indignissimorum in gratiam sacratissimae majestatis vestrae caesareae humillimam commendationem. Annis retroactis et serenissimorum Hungariae regum, majestatis vestrae sacratissimae praedecessorum, ac genitoris quoque ejusdem charissimi piae recordationis temporibus coloni et subditi huius civitatis in Barsiensi et Thwrocziansi comitatibus existentes et in villis civitati ipsi vicinis, nimirum *Lwchka, Kunuschova, Plofuss, Horneawes, Szvab, Weternyk, Sklenna et Noua Stawna* habitantes, qui partim sunt carbonarii, partim sectores fodinarum, partim minerarum lavatores, partim lignorum vectores, partim tigillarii et tignarii et id genus laboratores, quorum opera cultura metallica in his locis promoventur, quique propter loca montosa et saxosa neque agros, neque vineas instar aliorum jobbagionum colere aut quaestum aliquem exercere possunt, sed ex hebdomadaria saltem mercede, quae pro labore ipsorum partim e camera majestatis vestrae Cremniciensi partim ab urburariis illis numeratur, vivunt, a qualibet dica et contributione, tam pro regia majestate quam in medium comitatus cedente semper liberi et immunes exstiterunt, neque in numerum aliorum colonorum regni computati fuerunt, neque per dicatores vel vicecomites, aut quosvis alios aliqua ipsis vis propterea illata. Hisce vero annis aliquot a felici majestatis vestrae regimine dicatores memoratorum comitatum non curata praetacta libertate et praerogativa seu privilegiis nostris, quae in specie majestatis vestrae commissariis anno superiori in partibus montanis existentibus legenda exhibuimus, de quibus etiam universitati nobilium utriusque comitatus constat, antefatos colonos nostros in praetactis pagis, civitati vicinis existentibus simul cum aliis colonis sessionatis connumerant, jamque nisi dicam regiam et restantias solverint se armata manu militum ipsos obruituros et per birsagiorum onera et abactiones pecorum, supellectilisque ereptionem ad dicae solutionem

compulsuros esse minantur, idque ut faciant, se stricta majestatis vestrae sacratissimae caesareae et camerae ejusdem hungaricae mandata cogi asseverant. Quum autem clementissime imperator negotium hoc non nos aut rempublicam solummodo nostram, verum multo magis et quidem praecipue fiscum majestatis vestrae sacr. caes. et totius inclyti regni Hungariae emolumentum concernat, non possumus pro fidelitatis nostrae officio et necessitate sic exigente idipsum, quod res est, majestati vestrae sacratissimae caes. per internuncios nostros et libellum hunc nostrum supplicem humilime aperire atque detegere. Nimirum nisi majestas vestra sacr. caes. sua propria autoritate et mandato speciali ferociam dicatorum cohibuerit, iisque, ne vim aliquam miseris colonis et metallicis inferant, serio praeceperit, futurum est, ut coloni ipsi relictis tuguriis et habitationibus suis alio diffugiant et aliis sibi sedes et manentia loca quaerant. Dilapsis vero et dispersis carbonariis, sectoribus et aliis laboratoribus, nos soli montana aut fodinas colere nequibimus, sed et nos ipsos a montanarum cultura cum maximo fisci majestatis vestrae et totius regni damno desistere necessum erit et fodinae maximis laboribus et sumptibus vix excultae funditus pessum ibunt. Quapropter sacratissimae majestati vestrae caes. tanquam domino nostro clementissimo supplicamus humillime, dignetur majestas vestra qualitatem et exitum huius negotii probe perpendere et laudatissimorum antecessorum suorum, serenissimorum scilicet Hungariae regum, genitoris quoque sui sanctae memoriae exemplo nos et subditos nostros montanicos tanquam membra regni penes antiqua privilegia, praerogativas et immunitates, nobis a praedictis regibus gratiose collatas et quibus usi et gavisus hactenus sumus, clementer conservare et manutenere, editisque novis et seriis mandatis ad comites, vicecomites et dicatores comitatuum Barsiensis et Twrocziensis praesentes et futuros, ne saepefatos colonos nostros in villis memoratis et fundo proprio civitatis degentes ac fodinis metallicis, cameraeque majestatis vestrae inservientes inconsueta et importabili onere aggravent, aut ob non solutionem dicae vim illis aliquam inferant et per id vastationem montanarum inducant, sed potius pacifice labores suos obire sinant, iisdem autoritate caesarea et regia praecipere, camerae quoque majestatis vestrae caes. hungaricae, a qua dicatores dependent, super hoc negotio certam informationem et mandatum (ne nos miseri toties hinc inde distrahamur et inanes sumptus facere co-

gamur) dare, qua in re factura est majestas vestra caes. opus christiano principe et monarcha dignum, nobis vero et huic reipublicae gratissimum, ac fisco majestatis vestrae totique regno utilissimum; idque erga sacratissimam majestatem vestram caesarem et liberos eiusdem charissimos nos cum omni posteritate nostra perpetua constantia et fidelitate demeruisse contendemus. Cui nos pro clementi responso omni subjectione iterum atque iterum commendamus. Eiusdem sacratissimae caes. maiestatis vestrae humillimi fideles et constantes subditi N. iudex, jurati cives ac tota communitas civitatis montanae Cremniciensis.

A hátára vezetett följegyzés szerint a folyamodvány 1569. június 10-én a magyar kamarának átküldetett.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályában, fasc. 15,378.

151.

1569. október 26. Miksa király III. törvényének 9. cikkelye a szénégetők s a bányáknál alkalmazott favágók adómentességéről.*

Carbonarios autem et sectores in montanis, qui nec pecora nec alias hereditates habent, sed sola domus propriae habitatione contenti labores fodinarum exercent, non esse dicandos, decretum est.

Corpus Juris.

152.

1573. febr. 16. Miksa király nyílt parancsa a bányákhoz tartozó erdők megóvása tárgyában.

Wir Maximilian der ander etc. etc. Entbieten allen vnd jeden vnsern spänen, hauptleuthen, pfandschafftern, burggrafen, vice-spänen, stuhlrichtern, richtern, räthen, burgern, dorffrichtern, gemeinden vnd sonst allen anderen vntherthannen vnd geträuen was nahmens, stands, ehren, wörden oder weesens, die in der revier vnserer königlich hungarischen bergstädte vnd darbeyligenden

* Ezt megerősítik az 1574: 3., 1598: 15., 1625: 28. §. 3. törvények.

herrschaften gesessen vnd wohnend seynd, niemand ausgenommen, vnser kayserliche gnad vnd alles gutes. Vnd fügen euch gnädiglich zu vernehmen, ob wir wohl hievor zu mehrmahlen befelch haben ausgehen lassen, dass fürohin niemants weder obrigkeit, noch vnterthanen kein geiss-vieh in die wälder, so zu vnserm Neusohlerischen kupfer-handel gehörig vnd zur nothdurfft derselben vnd aller andern berg- vnd schmeltz-wercke, es sey auf der Cremniz, Schemniz, Libetten, Lippa, Jeroba vnd aller andern orthen, in vnd bey gemelten vnd allen andern vnsern hungarischen königlichen bergstädten vnd dabey liegenden herrschaften gebraucht werden mögen, treiben, weiden, noch dieselben wälder in anderweg, wie das wäre, schwenden, noch verwüsten sollen ec., so komt vns doch anjetzo glaubwürdig für, dass denselben vnserere befehle wenig gehorsamlich gelebt, sondern in jüngster vnserer verordneter waldbereüthung durch vnserere darzu geordnete commissarien vnd amtleut befunden worden, dass nit allein durch die wallachen vnd andere vnterthanen mit ihrem geiss-vieh vnd niederhauung der jungen vnd gewachsenen bäum, sondern schier meisten theils durch etlicher vnserer nachgesetzten obrigkeiten, pfandschaffter vnd andere selbst verursachen vnd aigen geiss-vieh, auch in ander wege dermassen schaden beschehen, vnd vnordentlich, schädlich vnd verwüstlich gehandelt sey; also wo wir nicht fürderliches vnd ernstliches abstellen vnd einsehen verordnen, dass in kurtzer zeit nicht allein bey vnserm Neusohlerischen khupfer- vnd vnserm eisenhandel in der Pressnizka, sondern auch bei denen andern bergstädterischen berg- vnd schmeltzwercken grosser mangel vnd abgang an holtz vnd khol erscheinen, daraus dann bald erfolgen würde, dass mann nicht über lange zeit dieselben handlungen bergs- vnd schmeltzwerck, vnangesehen der reichen gottes gaben, so noch (gott lob) der orthen in bergen vorhanden, allein holtz vnd kholen mangels halber auffassen müsste, was dann ihnen vnsern bergstädten vnd den dabey ligenden herrschaften vnd vnterthannen durch solches mit dem abfall oder abnehmen des mehrern theils der mannschafft vnd in vill andere weeg für ein vnwiderbringliches, endliches vnd gemeines verderben bringen würde, dass hat ein jeder verständiger leichtlich zu ermessen, derentwegen vnnoth hierüber vill weitläuffige ausführung zu thuen darauf vnd zu fürkommung solches gemeinen schadens vnd verderbens seynd wir geursachet worden ein waldordnung auf-

richten zu lassen, wie dann solche principaliter bey vnserm Neüsohlerischen kupfer-handels-verwalter-ambt gefertigter, ligen ist, davon wir auch neben diesem general-mandat in alle gemelte vnser herrschafften vnd bergstädt gefertigte exemplar senden. Demnach ist an eüch allesamt vnd sonderlich die obrigkeiten jeder orthen vnser gnädiger, ernstlicher und endlicher befelch, da ihr die obrigkeiten dieses vnser mandat vnd gemelte überschickte wald-ordnung als bald nach ihrer ueberantwortung an den gewöhnlichen orthen publiciren, vnd damit sich mit der vnwissenheit niemand zu entschuldigen habe, öffentlich anschlagen lassen, ob derselben waldordnung handhabung thun vnd halten, denen in allem ihrem laut getreülich vnd fleissig geleben, nachkommen vnd darwider nichts fürnehmen, handeln, noch thun, sondern alle diejenige wälder, so in berührter wald-beschreibung begriffen, auch die, so darinnen nicht verleibt vnd vns zugehörig wären, in den bann vnd hayung leget, die wallachen, noch andere vnterthannen kein geiss-vieh mehr in den wäldern hüten, treiben, noch weyden lassen, noch auch selbst keines dahin zu treiben oder weyden verordnen, auch sonst kein schädliche verschwendung, verödung noch verwüstung der wälder in keinerley weg, noch weise, wie die beschehen möchte, zu sehen, gestatten, noch selbst fürnehmen vnd gebrauchen wöllet, bey verlust desselben geiss-viehs, so ohne mittel in vnser kammer Neüsohl eingezogen werden soll, vnd bey vermeidung anderer vnserer ernstlichen straff vnd vngnad; ihr sollet auch vnser geordnete gegenwärtige vnd künftige wald-vörster in ihrem ambt vnd befelch vermög gemelter wald-ordnung vnd ihrer instruction festiglich halten, handthaben vnd darwider nicht verhindern noch beschwären lassen, vnd solche verhinderung oder beschwörung selbst auch nicht thun bey vermeydung obgemelter straff. Daran beschicht vnser gnädiger ernstlicher will vnd meinung. Geben in vnser stadt Wienn, den sechzehenden Februarii, anno ein tausend fünfhundert vnd im drey vnd sibenzigsten, vnserer reiche des römischen im eylfften, des hungarischen im zehenden vnd des böheimischen in fünff vnd zwanzigsten.

Eredetije a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár
 «Patente und Circularien» gyűjteményében. — Közölte *F. A. Schmidt* i. m. II.
 221—4. l.

1573. *Kivonat Miksa királynak a hét sz. kir. bányaváros részére kiadott bányarendtartásából az erdők használatát illetőleg.**

Der vierunduiertzigist articl.

Verleihung der wäld, kholstet vnnnd wie es damit gehalten, die arbeits vnnnd fuer verricht werden solle.

Es sollen auch, wie im amfang diser ordnung gemelt ist, on mittl alle hoch vnnnd schwartzwald vnns als herrn vnnnd regierenden khünig in Hungern, wo perckwerch sein, oder noch aufersteen, zu vnsern perckwerchen eruolgen; es wär dann, das ain closter oder schloss ainen aigen wald het, des dasselb closter oder schloss notdurfftig wär, der soll iren vngeirt vom perckgericht beleiben, doch vorbehalten; wo man der zu vnsern perckwerchen in notdurfftig sein wurde, alssdan soll man sich mit dem closter oder schloss darumb zimlich vertragen.

Dergleichen, wo perckwerch gepaut werden an denen ortten, da burger, pauren vnd ander eingezeint wäld haben, die sollen inen auch on irrung beleiben, mit dem vorbehalt vns als herrn vnd regierenden khünig, wie obsteet, das mit inen nach erkphantus perckhmaisters, perckhrichters vnnnd geschwornen darumb zimlichen abgebrochen werden.

Wo aber die vnderthonen oder ander nicht einzeunt holtz hetten, damit sie versehen wären, denselben sol der perckmaister oder perckhrichter mit sampt den geschwornen zu iren guettern vnnnd haussnotdurfft ain ausszäigen thuen.

Aber die anderen all, ausserhalb der vorangezaigten wäld, sollen, wo perckhwerch sein, zu vnseren als herrn vnnnd regierenden khünig perckhwerchs-fürderung beursteen, darinnen vnser perckhmaister oder perckhrichter an denselben enden mit sampt den geschwornen ordnung machen vnnnd verhuetten sollen, damit die nach gewonhait vnnnd notdurfft der perckhwerch ordentlich gehackht vnnnd gebraucht werden; es soll auch bey straff on des bemelten perckhmaisters wissen vnnnd willen niemant darinn hackhen; wo das aber beschäch vnnnd darin verhandlt wurde, soll

* V. ö. *Tomcsányi* i. m. 36—38. 1.

ain yedlicher perckhmaister oder perckhrichter an denselben enden die verprecher zustraffen haben.

Die wäld an den pergen, da die perckhwerch ligen, sollen on mitl verboten sein, damit nit ain yedlicher nach seinem willen darein schlach, wie es die notdurfft der perckhwerch merckhlich erfordert; es sollen auch an denselben ortten vnser obrister camergraf oder im fall er nit wäre, dann vnser ober- oder mitueralter im Neuensoll, auch perckhmaister oder perckhrichter sambt denen, so die wäld zugehören, ordnung geben, damit das holtz in ainem zimblichen wert geschlagen, gemacht vnd gegeben werde; *die wäld sollen auch rings umb, in ainer halben meil wegs oder mehr den perckhwerchen gelegen, one des perckhmaisters oder perckhrichters derselben ende willen vnnnd wissen darein zuschlahen in verpot gelegt werden;* ob aber die nachtpauren derselben ort zu irer haussnotdurfft etwas bedurfftig wären, dass soll inen der perckhmaister oder perckhrichter vergönnen vnd zimblicher mass ausszaigen.

Die wäld vnnnd schleg soll man hinfüran also hinlassen, das ainer gesellschaft auf ainmal, nit mer dann ain schlag verlihen werde, den soll sie vom obristen biss zum vndristen gross vnd khlain schlahen vnd verarbaitten, wie es auf ain risswerch vngefährlich khumen mag. So dann derselb schlag aufgearbeit ist, mag dieselb gesellschaft ainem andern emphahen, darinn aber der perckhmaister oder perckhrichter, wie es die arbeit vnd notdurfft erfordert, wolbedacht sein soll.

Vnsere perckhmaister vnd perckhrichter sollen auch hinfüran alle wäld laut vnser vorausgangen beuelch verleihen; der aber, dem die also gelihen werden, soll sy nit verkhauffen, vnnnd wo er aber deren selbst zugebrauchen nit notdurfftig wär, so sollen alssdann dieselben wäld widerumb frey vnnnd die verleihung absein.

Es soll auch ain yeder vnser perckhmaister oder perckhrichter die wäld, so zu dem perckhwerchen dienstlich vnnnd gelegen sein, verleihen, wie von alter herkhomen ist; darinn sollen im vnseren lanntleut hoch vnnnd nider standts, haubtleut, burggrafen, pfanndtschaffer, vorsstmaister, ambleut oder richter khain irrung thuen, dardurch vnseren perckhwerch hindernuss entsteen möcht; wo aber ain schloss ainen ausszaigten wald oder ain gemainen pannwald hette, darinn soll er nicht verleihen.

Ainem hütwerch mag man mer dann ainen schlag verleihen, vnnnd soll die auch arbaitten, als hieuor geschriben steet; wer es aber nit nutzlich arbaite, des sich also erfunde, den soll man seiner versprechung nach darumben straffen, es sey holtzmaister, holtzknecht, oder die waldburger vnnnd fürgedinger selbst.

Ob ainer ainen wald emphieng, der khain schmeltz-herr wär vnnnd das khol verkhauffen wolt, dem ist der perckhmaister oder perckhrichter nit mehr auf ainmal zuuerleihen schuldig, dann drey schnüer die soll er arbaitten, vom vndristen biss zum öbristen, wie vor anzaigt ist; wo aber ainer oder mehr solches vberfieren, die sollen vom perckhmaister darumb gestrafft werden; vnnnd so er dann solches verhackht hat vnnnd weiter zu khol etwas notdurfftig ist, soll im auch mit guetter ordnung verlihen vnnnd aussgezaigt werden.

Es sollen vnnnd mügen auch die perckhleut in den gemainen wälden holtz zu irer notdurfft nemen vnd gebrauchen, dergleichen in freyen pächen schmeltzhütten, schlahen, kholstet aufrichten, auch weg vnd steg darzue machen, doch das sy solches andern leutten one merckhlichen schaden, vnnnd nach erkhanntnus der perckhmaister vnnnd geschwornen thuen.

Nachdem die wäld bey den perckhwerchen gelegen vnserm perckhmaister derselben ende zuuerleihen zu hayen gebot vnnnd verbot darauf zu thuen beuolhen sein, so ist vnser mainung vnnnd beuelch, wann darinnen verbrochen auch mit schwenden, gereütten, prennen, rantten, zeunen vnd lorgetporen vber die verpott gehandelt wirdt, das solches vnser perckhmaister oder perckhrichter, vnnnd nit die gericht- oder phanntherrn, zustraffen haben, die sollen vns dieselben wandt jährlich mit anderen peenen verraitten.

Vermainet aber yemants der wäld halben ainicherley freyhaitten zu haben, der soll die, wie im eingang dieser ordnung angezaigt, vnserm obristen camergrafen oder den nachgesetzten fürtragen, der wirdt alssdann nach gestalt der sachen darinn handeln, oder vnseren nider-österreichischen camer-rätten anbringen, damit ferrer die notdurfft darauff fürgenumen werde; ob aber vnser camergraf oder im fall khainer nit wäre die nachgesetzten selbst derhalben mit handlung fürgeen wurden, das sollen sy gleichssfals angeregten vnseren camer-rätten anzaigen, damit vns an vnseren hochhaitten, herrlichkhaiten vnnnd wälden nichts ent-

zogen, noch vnser camerguet vnd manschafften gemindert vnd die perckhwerch der wäld halben erligen.

Doch soll den stetten, märckhten, dörrfern vnnnd nachtparschafften zu iren notdurfften ain ausszaigung der wäld gethon werden, die sy nach ordnung, inmassen vnseren perckhleuten aufgeladen ist, gebrauchen sollen.

Es sollen auch von meniglich in den empfangnen wälden die stämb aufs maist vber ain daumelen von der erden nit abgestockht, vnnnd diselben sambt den wipflen fleissig aufgearbeit werden.

So die geschwornen in die wäld von yemant gebraucht werden, so soll in den nahenden wälden von ainem halben tag sechtzehen phenning hungerisch vnd von ainem gantzen tag viervndzwaintzig phenning, vnnnd vbernacht achtvndviertzig phenning hungerisch für liferung vnd lon gegeben werden; aber auf den nidern wälden mag es weniger erleiden, doch alles nach gestalt der sachen.

Auch so man die wald angreifen vnnnd zu den perckhwerchen hackchen wurde, es sey zu khol, ressten oder notdurfft der grueben, so soll der perckhmaister oder perckhrichter mit sambt den geschwornen vnd waldburgern einsehung thuen, das man solches auf das nächst vnd jedes in seinem werdt an dieselben ende hinbringen müge, da es verbraucht soll werden, vnnnd wie der weert vnnnd lon gesetzt, darumben es frembd holtzknecht, oder ander arbaitten oder bringen wolten, soll es allweg den nachpauren vmb denselben anschlag, souer es inen gemaint ist, zu fueren gelassen werden; ob aber die nachpauren solch arbeits nit annemen wolten, noch arbaitten khöndten, alssdann mag es ain yeder waldburger oder verweser sonst ainem verlassen, wem er will.

Wann sich ainer, wer der wär, ainer holtzarbeits vnderstuende vnd nit verfertigen wolt, wie im verdingt vnnnd anzaigt wirdt, desshalben er vor dem perckhmaister oder perckhrichter verkhlagt wird, so mag in derselb seiner versprechung nach straffen vnnnd zu abtrag halten.

Wär aber das ainer einen schlag emphieng vnnnd het holtz darinnen geschlagen, das er ligen liess vnnnd wolt es nit furderlich arbaitten, der soll khain freyung haben, vnd mag der perckhmaister solchen schlag sambt dem geschlagenen holtz vnd risswerch ainem andern verleihen.

Vnnd nachdem die pauren die frembden holtzknecht nit zgedulden, sonder die holtzarbait inen allain zuuerlassen vermainen, dardurch die waldburger zu nachtl der perckhwerch in den lönen geengt werden, so ist vnser mainung: wann also die pauren vber die gegeben ordnung, wie obbegriffen, die lön vnfüglicher weiss erhöhen wellen, das die waldburger alssdann zuegelassen sey frembde holtzknecht zu gebrauchen, doch sollen die perckmaister oder perckhrichter solches one gnuessame vrsachen nit gestatten, sonder die vnderthonen sollen, wie obvermelt, für ander mit der arbeit bedacht vnnd gefüerdert werden.

Dergleichen wellen wir auch, das die holtz-, ärtzt- vnd die khol-füer, oder was man sunst zu notdurfft des perckhwerchs bedarff, gleichfalls den nachpauren vmb zimlich lön für ander vergündt vnd gelassen werde.

Wir wöllen auch, das in vnserm khünigreich Hungern auf allen vnseren perckhwerchen, so yetzo sein oder khünfftiglich aufersteen, ain gerechter gleichmässiger kholsack oder geeichte khrüppen oder pennen gebraucht werde, derhalben vnns obrister camergraf oder die nachgesetzten auf yedes perckhwerch dieselb mass gerecht verordnen soll; welcher sich dann hinfüran ainer andern mass gebrauchen oder dārnach khauffen vnd verkhauffen wurd, es sey in schmelzhütten, pläheusern, hämern oder schmitten, dieselben sollen vnsern perckhmaister oder perckhrichter, so oft sy betretten werden, vmb sechs gulden in müntz straffen; es soll auch vnser fröner, geschwornor oder perckpotten alle kholl-khrippen an den ortten, zuuor vnnd ehe dieselben gebraucht werden, bezaichnen vnnd ain schin oder zwo darüber schlahen, das sy nit eingezogen oder enger gemacht werden; welcher aber ain solche vnbezaichnete oder gefelschte khrippen fueren vnnd von den waldburgeren, schmelzern oder andern angenumen wurden, die sollen bald als khauffer vnd verkhauffer obgeschribner massen gestrafft werden; vnnd dem der die khrippen abphächt, soll man von jedem sackh für seinen lön fünf hungerisch phenning geben.

Damit vnser perckhwerch destmehr befüerdert vnnd erhalten werden, so wellen wir, wo perckhwerch sein oder noch entsteen, es sey auf hohen oder nidern holen, da die perckhsamer vnnd fuerleut waid notdürfftig wären, das dieselben inen vmb ainen zimlichen zinss, nach erkhanntuss vnser perckhmaisters oder

perckrichters vnnnd zwaier geschwornen, auch zwayer vnpartheischer nachpauren vngeweigert gelassen vnnnd darüber nit zuuil ander viech, dardurch die fuer- vnnnd sam-ross an irer waidt abgang hetten, auf dieselben alben genumen werden, doch soll dem das solche etz oder hohl ist, seit gemachter zinnss bey peen fünf gulden hungerisch in müntz zu rechter zeit bezalt werden; wolt aber derselbig selbs fueren vnnnd das perckhwerch befürdern, das soll im vmb den gewöndlichen lon für ander vergündt werden.

Percksämern, wägneren vnnnd andern fuerleuten, so zu fürderung gemainer perckhwerch ärtzt, khol, trüfft, laimb, holtz vnnnd andere notdurfft führen, denen soll ir gedingter vnnnd geredter lon mit parem gelt vnnnd zu gewöndlicher zeit wie andern perckhleuten bezahlt, vnd den nachpauren, welchen von den perckhwerchen am maisten schad geschicht, sollen vor andern vmb den gewöndlichen lon bey denselben perckhwerchen mit arbeit, besonder mit fuer, darzue sy am maisten zugebrauchen sein, gefördert werden, doch das dieselben sämer vnd fuerleut den waldburgern hinwiderumb ire pact vnd geding, so sy solcher fuerhalben mit inen machen, auch erbarlich vnnnd wie sich gebürt on ausszug halten.

Es sollen auch vnser perckhmaister oder perckrichter, waldburger, fröner oder vrburer, schichtmaister, verweser vnnnd huetleut ir getrew vnd vleissig aufsehen haben, das die scheitter, pfäl, stempl vnd gesteng in rechter gröss vnnnd leng zu den grueben gemacht, das auch die sämer vnnnd fuerleut, wann sie ainen khasten mit scheitter angreifen, kain scheidt noch stempl ausswerffen, sonder alles verfuere; welcher aber solches vbertreten, das die recht mass nit gemacht, auch durch die sämer nit alles verfuert vnnnd zu den grueben geantwurt wurde, dieselben sollen durch vnsern perckhmaister oder perckrichter vmb zwen hungerischen gulden in müntz gestrafft werden.

Der sechsundvierzigist articl, der ambleut aidt belangendt.
Waldmaister aidt.

Ir werdet geloben vnd schweren dem allerdurchleuchtigsten, grossmechtigsten fürsten vnnnd herrn, herrn Maximilian dem andern röm. khaiser, zu Hungern vnd Behaimb ec. khünig, ertzhertzen

zu Oesterreich ec. vnserm allergnedigisten herrn, das ir wetlet irer rō. khay. mt. ec., auch derselben obristen camergrafen oder ober- vnd mitverwalter allezeit gehorsamb, getrew vnnd gewärtig sein, irer khay. mt. ec. gegebne perckh- vnnd waldordnung, general vnd beuelch zuuolziehen müglichen vleiss fürwenden, auch euer treues, vleissiges aufsehen haben auf, das berürtter wäld halben die landtsfürstlich hoch vnnd obrigkhait gehandhabt, die hoch vnnd schwartz-waldt gehayet vnd gezigelt, vnnd die verschwendung souil müglich verhuet vnnd abgestellt werde; auch wo sich ainer oder mehr dagegen mit verwuesstung oder in ander weg vngehorsamb erzaigen wurden, dieselb zu gebürlicher stroff halten, oder berürten obristen camergrafen oder ober- vnd mitverwalter anzaigen, vnd euch darinn weder mietgab, freundschaft, feindschaft, armut, forcht oder betroung bewegen vnnd verhindern lassen, sonder in allem eurem ambt gmäss vnd vnuerweisslich halten, wie ainem getrewen, ehrlichen waldmaister vnnd diener seiner plicht nach gebürt.

Nyomtatvány a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltár «Patente und Circularien» gyűjteményében; egykorú latin fordítása pedig az «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályban, fasc. 15,369. — Közölte *F. A. Schmidt* i. m. II. 328—335. és 341—342. l.

154.

1573. *Kivonat Kőrmöczbánya és Ujbánya sz. kir. városok régi bányarendtartásából az erdők használatát illetőleg.*

Der ainvndzwaintzigist artickel.

Verleihung der wäld, kholstett, vnnd wie es damit gehalten, die arbeits und fuer verricht werden soll.

Nachdem das holtz in gemainer stat wälden den perckhwerchen vnd handlungen zu guet erhalten würd vnd von gemainer stat verordente waldhueter, die wochentlich besöldet, gehalten werden, so sollen solche waldhuetter ir fleissig aufsehen haben, damit khain nachtl oder schaden in den wälden muetwilliger weiss geschehe; wo aber solch schadhafte personen erfunden werden, die sollen von ainem richter vnd rath gestrafft werden.

Ferrer ist auch zu wissen, so etwo perckhleuten oder waldburgern holtz vonnöthen ist, so sollen sy sich nach altem brauch für ainen richter vnd perckhmaister finden, wo solches aussbitten zu yeder zeit, wann es die notdurfft erfordert, welches inen alssdann von dem richter und perckhmaister erlaubt würd, doch nit seines gefallens, sonder in stell vnd ort, das es den wälden vnd wassergräben ohne nachthail ist, vnd wo ihnen von den walduettern hingewisen würdt.

Dieweil dann järlichen ain waldbereüttung gehalten würd, vnd in solcher waldbereüttung denen, so holtz zu denen handlungen fürren, järlichen holtz in gemainer statt wälden lehenweis vmb sonst ohne betzallung aussgethailt wirdt, so sollen solche holtzfuerer das holtz zu den handlungen, als nemblich ain perckh-polen, zwayvndzwaintzig schuech lang fueren vnd solcher sol inen vmb vier pfenning bezalt werden; wagen- vnd jocher-holtz, so mit zwayen rossen an der Waag gefuert würdt, sollen auch fünfzechen schuech lang gefürt werden, vnd ain solch holtz sol vmb acht pfenning gezalt werden; ain laitter-paumb soll vmb drey pfenning gezalt werden.

Was prandtholtz, mühlholtz vnd stockholtz, auch puchholtz belangend, sol ain stockh fünf schuech lang mit seiner rechten duecke, wie von alters her gefürt, vnd vmb zwen pfenning gezalt werden; ain puschkholtz sol neün schuech lang sein mit seiner rechten dückh der statmass nach, vnd ain klufft sol vmb ain pfenning gezalt werden, vnd solches sol von denen, die sich damit erhalten oder nehren wollen, treulich vnd vngeferlich, one allen betrug gehalten werden.

Es soll auch khainer khain kholstat, one vorwissen vnd vergünstigung richter vnd raths zuerichten; es wern ihme dann vergünstigt vnd verwilliget, vnd wo nun solche kholstetten zuegericht sein, so sollen dieselben köller das khol den waldburgern, schmelzern, schmiden vmb ain rechtes gelt, wie sichs gebürt von alters her verkhauffen, als nämblich das vilmass inn die statt vmb fünfzechen pfenning hungerisch; was aber belangendt den schmittn oder hütten, so nähender bey den wälden sein, mag es vmb zwölf pfenning gezalt werden; auch sol ain perckhmaister, so man seiner begert vnd die notdurfft erfordert, darbey sein, wan man solche khörb oder vilmass merckhen wil; wo aber ain kholler darüber erfunden wirdt, der da den khorb khleiner macht, sol er sechs

gulden in müntz zu gemainer stat zu erhaltung der waldhuetter zu straff geben.

Nyomtatvány a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumi levéltár «Patente und Circularien» gyűjteményében; egykorú latin fordítása pedig az «Ungarisches Münz- und Bergwesen» osztályban, fasc. 15,369. — Közölte *F. A. Schmidt* i. m. II. 384—6. l.

155.

1574. február 20. Kivonat Rozsnyó város szabályzatából az erdők megővéséről.

12. Die wäld, so den berchleuten zugut gehalten werden in verbot, sollen nicht ausgehauen werden. Auch wo einen bauholz von nöthen wäre, der soll das mit erlaubniß des herrn bergmeisters thuen, und soll niemand brennholz draus nehmen, er sei richter oder purger, bei 1 fl. busz.

13. Item soll niemand bei leibesstraf die wäld und dürre gras anzinden; der solches sehe und verschwiege vor der obrigkeit, der soll nochmals, wenn man's erfährt, gleichwohl gestraft werden, als der brenner selbs. In diesen ist bisher grosze nachlässigkeit beschehen, derhalben auch, wenn der bergmeister selbs jemand verschonen wollt und durch die finger sehe, wenn einer in den verbotnen wälden schaden thut, es sei mit haken oder brand, soll von uns umb fl. 1 gestraft werden.

14. Item soll man den wolachen nicht gestatten die wäld mit ihren ziegen zu verwisten; soll auch kein stadtman frei sein, auch nicht den derflern zur stadt gehörend ziegen oder schaf zu halten.

15. Item soll man die wäld nicht auskohlen oder aushauen, der drüber thut, soll am leib und gut gestraft werden.

A város levéltárából közölte: *Mikulik J.*, Magyar kisvárosi élet. Rozsnyó 1885. 249—250. l.

156.

1577. július 23 előtt. A fraknói várkapitány és erdőmester jelentése az alsó-ausztriai kamarához, a fraknói és kismartoni uradalmakhoz tartozó erdők állapota és kezeléséről.

Wohlgeborn, edel, gestreng und vest günstig vnnd gepietendt herrn. Auf euer gnaden an uns ausgangen commission sammt ain schliessung ainer instruction, bereit und beschreibung der waldt zur grafenschaft Forchteinstain und herrschaft Eisenstadt betreffend zu gehorsamer vollziehung haben wir uns anfangs den siebzehnten tag Aprilis in marckht geen Praiten-Prunn verfügt, den richter und gemain für uns erfordert, ihnen mit ernst zugesprochen auch bei den alten erkundigung eingezogen, ob sie ain aignes gehültz eur gemein haben und was sie darumb zusaigen, sie uns ainhellig bericht, wie sie ja ain gemein holtz und bei mentschen gedenckhen nach ihrem gefallen ohn raichung ainiges waldtzins zu ihren haussern austheilt, im gebrauch und ruhwiger possession innen gehabt und noch, vnnd sich auf ir gemerckht und hotter gelendet, wie eur gnaden *aus beiliegenden patrikular-beschreibung mit nr. 1** zu sehen haben.

Nachdem wir in der bereitung der gemerckh und hotter maist thail richtig befunden, auser St. Georger und Wiser waldt, auch etlichen gemain holtzern, so strittig, wie bemelt particular beschreibung ausweist, demnach wir unser gehorsamst guetachten, wie es auch der kais. majestät etc. hochste nothdurfft erfordert, dass euer gnaden mit dem fürderlichsten commissarii verordneten, dass man bemelte strittigkaiten khündt zu orth hanndlen, damit hiefüran mehrer schaden und nachthail verhüet wurde, und da sich die commission verziehen wolte, dass euer gnaden der frau Püchlerin und Teufflin zu Krattendorf zuschrieben, dass sie sich dern grundt und gehültz, wie der augenschain und erkundigung ausweist, absteen, zweifelt vns gar nit, weil sie unsers vermainen kainen billichen zuspruch darzu haben, sie werdens nit waigern, sonder guetwillig gegen ir kais. majestät sollichen stritt fallen lassen, und der grundt und gehültz weiter nit underfahen.

* Lásd a következő számú okiratot.

Item, wegen eintreibung des viechs auf die jungen holtzmaiss, so von frembden fleckhen under der grafenschaft Forchtenstain und herrschaft Eisenstatt underthonen, berichten euer gnaden etc. wir, dass nit weniger das verschine jahr, wenn wir im augenschein befunden in ainen und dem andern weg grosse unordnung mit abgebung des holtz und abhaltung der jungen holtzmaiss, daraus grosse verschwendung des holtz, so nit aufwachsen mag, ervolgt, dass der ursachen beschehen, dass die wäldt etwas fern entlegen und ainicher besöldter vorster oder vberreiter, der darauf gesehen, nit gehalten; damit aber soliches zu mehrer heüung und aufzigung des holtz und verschohnung der jungen maiss gebracht wurde, wer unser getrau und guetbedunckhen, wie es dann die gross und höchste nothdurft erfordert und nit anderst mit nutz gehandelt kann werden, dass man einen überreiter, der alle waldt bei baiden herrschaften wochentlich bereit, wellicher von der herrschaft besoldt und sein unterhaltung im geschloss wie andere dienst leuth, so ir gnaden allda von mehrer sorg wegen unterhalten, gehalten; da man aber hinfüran khainen überreiter und forster halten solle, haben euer gnaden selbst wohl zuerwegen, dass noch mehre verschwendung und abödung daraus entsteen würde. Was nun auf denselbigem jährlichen für vncosten erlaufft, haben euer gnaden aus beiliegenden particular mit no. 4 zuvernehmen und wöllen euer gnaden gar nit bedencken haben, dass dieser vncosten, was auf ainen geen wurde, erspart sollt werden, es khäm dieser vncosten ir kay. may. in vielen andern wegen herein, *das forstgeld, das krägt ein jahr über fünfhundert gulden* mehr und weniger und solle auf soliches jährliches richtiges einkommen nit ain person unterhalten werden, durch wellichen dieser und mehrer vncosten mit mehreren der herrschaft nutz mag gebracht werden. Die frau Püchlerin hat so vil waldt und forst bei der herrschaft Seiberstorff nicht, sie hellt ainen aignen waldt-reütter, der nit allein wol besoldt, sonder hellt ime zway ross, damit er desto besser gefolgen mag; dann so sein sechs forster, als zu Forchtenau ainer, im Siggraben ainen, zu Praitenprunn, Puerpach, Thunders-Kürchen und zu Gschies, welliche bishero khain besoldung gehaldt, des ohn und acht, da sie nit besoldt, nit zugeet oder sich erhalten mögen, und sollen nicht destweniger tag und nacht im wald sein, ir arbeit versaumen, dardurch sie zu gross verderben khommen und ich hauptman sie

mit grosser mueh bishero erhalten und sie jeder zeit vertröst, wann die waldt-bereittung ins werckh gericht, euer gnaden solliches zuberichten, werde man inen ain besoldung zu geben bewilligen, wie dann euer gnaden wol zu erwegen, dass die arme leuth umbsonst nit dienen mögen und zum fordersten beschüecht der kais. majestät mit entfrembdung des gehültzes und jungen maissen, so das vieh abfrist, grosser, verderblicher schaden, dass also mit besoldung der forster verhüet und sollicher vncosten, so auf sie gewendnt, mit nutz irer gnaden mit viel mehrerm wol herein zubringen ist, so mögen die gehültz des jahrs ain stattliches forstgellt geben, also dass hinfüran durch dergleichen personen fleiss ihr besoldung in viel mehrerm herein gebracht wüerd. Was belangend, dass bey innhabung weilandt herrn Hansen von Weispriach freyherrn vnnnd seine erben in den walden zur graffschaft Forchtenstain vnnnd herrschaft Eisenstadt mit abgebung des gehültz fast verderblich vnd vnordenlich gehaust, dass dieselben gar nit gehait, sondern verschwendt, daraufs khünftig am holtz grosser mangel erfolgen wurde, vnd wir sollen vns an dieselben orthen vnnnd verwustlichen holtzschläg verfuegen, dieselben besehen im fall das der schaden so gross, denselben schätzen vnnnd erkundigen, durch wem das beschehen, einziehen vnnnd wie die einstellung zuerordnen, berathschlagen. Darauf berichten euer gnaden wir, dass wir uns vermög des particular, wie hieuer gemelt, auf ir kays. majestät wäld vnnnd zum thail auf die gemain holtzer verfuegt dieselben durchritten, auch den holtzmaiss vnnnd gewerck besehen vnnnd befunden, dass fast verwüestlich vnnnd wider die waldt-ordnung an mehr orthen hin vndt wider an absonderlichen orthen vil holtz abgeben, nochmals an etlichen orthen dern fleckhen auch frembder herrn vnderthonen, so neben vnnnd vmb die waldt ligen, ir viech auf die jungen holtzmaiss getriben, das junge holtz so heraus gewachsen jährlich abgefressen vnnnd vertretten vnnnd dermassen verderbdt, das zu besorgen an den maisten orthen nunmehr gar khain holtz wachst, das eruolgt alles von dem, dass khain besoldter vorster oder vberreitter nit gehalten worden ist; doch hab ich hauptman souil möglich hieuer lanngest allerley vnordnungen so in walden beschehen eingestellt. Nachdem sich aber die armen leuth nit allein bey mir hauptman, sondern auch an jetzo hochbeschwärn, wie sie ausser des walds wenig vnnnd schlechte waidt ir vieh zu waiden hetten, da inen solliches verwerdt,

khundten sie sich zum thail nicht erhalten, vil weniger diennst-
 steur, andere herrn-gaab raichen, wie wir zum thail im augen-
 schein befunden, vnnnd die einstellung bey allen dörrffern, dass sie
 jetzt vnd hinfüran sich mit ihrem vieh in die wäldt auf die jungen
 maiss zu treiben bey straff gänzlichen enthalten, dem werden sie
 ohn zweiffel nachkommen, darauf ich hauptman mein vleissig
 aufsehen halten lassen will.

Belangendt des Christoff Graffenstainer zu sainem zieglstadl
 bey Forchtenau ain grosse summa holtz abgeben, darauf berichten
 euer gnaden wir, dass wir in erkundigung befunden auch im
 augenschein gesehen, dass Graffenstainer noch vor 15 oder
 16 jaren seinen ziegelstadl gepaut vnd die zeit in die 45 ofen
 ziegl geprennt, zu ainem ofen, wie uns die zieglerin vnd ander
 anzaigt, 20 claffter zieglholtz verprennt vnd auf der länng des
 zieglholtz khan man auf ainer zieglclaffter 2 waldclaffter machen.
 Was aber auf erpawung seines hofs, wellichen er von grundt, als
 er ime ainesmals abprennen ist, aufpaut hat, so wol auf sein müll
 auch stadl prenn- und zaunholtz abhackhen lassen, haben wir
 diessmals nit eigentlich erfahren khönnen, sondern achten wohl, es
 sey ohn grossen schad nit hingangen. Er Graffenstainer hat vns
 aber souil bericht, wann er schon vil holtz aus der herrschafft-
 walden genommen hatte, so hatte er dessen guet jung gehabt,
 dann ime der herr von Weispriach solliches erlaubdt vnnnd ainem
 brieff darumben geben, wie hiebey mit signo A. zu sehen.

Ferrer was berüert, dass etliche der kaiserlichen majestät
 vnderthonen zu der herrschafft Eisenstatt gehörig aines thails
 gehültzes sich anmassen auch ander frembdt vnderthonen, so bey
 inen in den dorffen behaust, frei machen vnnnd in ire häusser
 thailen, berichten euer gnaden wir souil, dass wir dieselben vnder-
 thonen, auch die so höf vnder ir gnaden baiden herrschaffen
 haben, wie euer gnaden aus beyliegenden verzeichnuss mit nr. 5,
 wieviel dern sein zu sehen haben, welliche auch des paue- vnnnd
 prennholtz frey zu sein, vermainen, für vns erfordt ihnen mit ernst
 zugesprochen, ob sie aigene gemaine höltzer hetten. Wer inen
 dasselbig geben, auch ob sie darumben zusaigen, dieselben vns
 als stattmärckht vnd dorffer bericht, wie sie sollich ir holtz ob
 menschen-gedenckhen rhuewig inen hetten; aber ainiche schriffliche
 schein haben sie desswegen nit fürzulegen vnnnd darneben auch
 gemeldt, wie sie der kaiserliche majestät wegen darleühungs-

gelds zu ablosung beeder herrschafften Forchtenstain vnd Eistenstatt ein frei brieff haben, das man sie bey irer alten gerechtighait vnd forkommen allerdings bleiben lassen wölle. Desselben freibriefs hiebey mit nr. 6 zuersehen. Desgleichen freibrieff ain jeder fleckhen so zu beeden herrschafften gehörn fürgelegt haben, verhoffen man, werde sie gleichfals bey iren alten herkhommen bleiben lassen. Was aber die so höff vnd frembde vnderthonen belangt, wer vnsers erachtens ganntz billich, dass dieselben, was für holtz sie aus den herrschafften nemen, das gewöhnlich forstgeldt vnnnd waidtgeldt erlegten.

Was belangendt mit abgebung des holtz vnd fertigung der zettl fürgenommen werden soll, das haben euer gnaden aus hieneben liegender waldt-ordnung, so wir unser guetachten nach aufgericht, mit nr. 7 zusehen.

Vnd beschliesslichen haben wir das von articl zu articl inhalt euer gnaden gegebenen instruction, souil sich immer dissmaal thuen lassen, mit fleiss abgehandelt vnnnd ins werck gericht vnnnd alle guete fürsehung vnd verordnung gethon.

Vnnnd wär ernstlich vnser gehorsam guetachten, das mit verkhauffung des holtz in allen forstambtern des forstgelds halben, als zu Praitten-Prunn, Puerpach, Thunderskhürchen, Gschiess vnd zu Oszloph paueholtz ain stamb, oder pindler-aichen ime seinen alten werdt per 4 schülling, die klaffter-prennholtz den ausländern vnd frembden per 10 oder 12 kreitzer, aber ir gnaden vnderthonen in dem alten werth die claffter per 6 kreutzer, dann die frau Püchlerin, dern orthen sey, mit irem gehültz raint die claffter per zwen schülling verkhaufft.

Dann betreffendt die windtfäll vnd wüpfelholtz den frembten die clafter per 6 kreitzer, den vnderthanen aber die clafter per 4 kreitzer gelassen.

In Forchtenstainer wälden, nachdem das holtz derselben orthen nit so gülttig als zu Forchtenau vnnnd Wisen, den frembden das paw-holtz im alten werdt, das prennholtz vmb 10 kreitzer, wüpfelholtz vnd windtfähl per 4 kreitzer; denen vnterthanen aber hat man bishero die klaffter nun umb 1 kreitzer forstgeldt gelassen.

Weiler in Siggraaben ain holtz so gar weit entlegen, den frembden das paw-holtz im alten werdt, das prennholtz per 8 kreitzer, das klaub- vnnnd wüpfelholtz per 6 kreitzer; den undertho-

nen aber die klaffter per 6 kreitzer, windtfähl vnnnd wüpfelholtz per 4 kreitzer. Was nun euer gnaden hierauf fürnehmen vnd ordnen, will ich hauptman guetwillig nachkhommen vnd ins werkh richten. Ferrer nachdem zu Mannerstorft drey kallich-prenner, zu Gschiess ainer vnd zu Thunderskirchen auch ainer, welliche kallich-prenner jürlich ain grosse anzall mit grosser verwüestung das holtz zu irem prennen gebrauchen vnnnd geben von ainem prandt von den grossern 16 gulden, von den khlainern 10 gulden, auch von ainem 5 gulden vnnnd aber von ainem 4 gulden, wellicher zins gegen hakhung souil holtzes gar vil zu wenig, vnd möchten vnsers erachtens von dem grossern kalch-ofen man nit ain mehrers doch 30 gulden, von dem andern 24 vnd von den zweyen khlainen zu Gschiess vnd Thunderskhurchl, weil sie vnderthanen sein, wöllten ich hauptman vnd ränntmaister mit inen der kais. majestät zu nutz nach billichen dingen ain staigerung, dern sy vnbeschwerdt sein sollen, fürnehmen.

Damit aber euer gnaden, wie ain grosse anzahl holtz auf die kalch-ofen geen, mehrern vnnnd eigentlichen bericht haben mögen, so haben wir nit den grossten vnnnd nit den klainisten, sondern *den mittlern kallich-ofen prennen*, vnd so lang der geprennt tag vnnnd nacht den schaffer zur Eisenstatt dabey ligen lassen, wie ers befunden oder was er für ainen bericht gethan, das haben euer gnaden hiebey mit signo B. zuersehen, vnnnd so nun das holtz wie vil auf diesen ofen gangen, andern nach den clafftern verkhaufft wurde, vnd die klaffter per 12 kreitzer zu raiten, prächte dieser mittler kallich-offen in prandt 59 gulden 4 schilling pfenning, vnnnd wann dieser ofen nit immerdar schön wetter gehabt hette, wär vil ein mehrers holtz aufgegangen, auf diesen des schaffers bericht sehen euer gnaden, wie schadhafft die kallich-prenner in den wälden bishör gehaust, vnd was sie für nutz bey irem bishero geraichten geringen forstgeld haben.

Dann was belangenndt die *salliteren*, dass dieselben ebnermassen ain grosse anzahl holtz hackhen, vnnnd von der claffter nit mehr als 6 pfenning forstgeld zalen, wöllens darzu an besten orthen haben, dass inen hinfüran nit wol in sollichen zins khann gelassen werden, so haben wir dann erinnerung empfangen, dass sie zum thail von demselben holtz, so sie zu dem salitern begern, in annder weeg verwennden, vnnndt vnder andern ain saliterner, wellicher zu Pruckh an der Leutha ain gastgeb sein gantze würt-

schafft mit demselben saliterer-holtz zur hauss-nothdurfft gebraucht vnnnd wie verstanden, von der claffter auch nit mehr dann 6 pfenning bezahlt, vnnnd im fall dass man sy mit dem forstgelt staigert vnd sich dessen beschwären wurden, wie sie den saliter in dem gelt wie zuuor nit geben khündten, mochten euer gnaden beuelch geben, dass jemand dartzu verordnet wurde, der ain anschlag machet, ob sie sollicher staigerung des saliters vrsach hetten oder nit, vnnnd alsdann mir hauptman vnnnd rântmaister bescheid zu khommen lassen, wess wir vns verhalten sollen.

Dann so begert der salitterer vberreiter sein haussnothdurfft pau- vnnnd prennholtz in gleuchen werdt, wie die saliterer, das vns gar für vnbillich ansicht, vnnnd wer vnser guetachten, dass er hinfüran das forstgeld von paw- vnd prennholtz wie andere bezalet.

Dann so ist dem herrn Andree Theüffl jährlich 300 claffter prennholtz im Leutaperg, dann dem Hanns Fueringer 200 stämb pauholtz, ferner den Paulinern in der Neustatt jährlichen 150 claffter prennholtz, item herr Jacob pfarrer in der Eisenstatt, der selbst ain schön pfarr- vnnnd dann ain hausholtz hat, 30 claffter jährlichen, dann dem herrn hauptman vnd rântmaister in der Neustatt ir nothdurfft ain grosse anzahl holtz, vnnnd hackhen ain jar mehr alls des annder, so lasst sich der rântmaister dort nit benüegen, weder mit der anzahl oder sonst an taugenlichen orthen, sonnder er will jeder zeit an den aller besten orthen hackhen, wie wir dann jetzt im augenschein befunden, das er in zwaien forsten, als zur Wisen vnnnd Forchtenau hackhen lassen, dass ich hauptman nicht verwilliget, vil weniger gewust, dann so wird auch sonst vil holtz hinweg entfüert vnnnd entfrembdt, das thuen nun maistes thails die fhurleüth dern herrn, so das holtz vmbsonst haben, dann es bringt ain jeder fhurman vnderweilen mehr ainen gesellen mit sich, wie das sprichwort laut: «Ain gast bringt ain gästlin mit», wanns die forster schon ergreifen, so referiren sie sich doch auf diejenigen, denen das holtz vmbsonst passiert wird, haben euer gnaden derwegen, was das für beschwärlichen verantwortungen sein zu verbothen. Dieweil wir aber in erkundigung lauter befunden, dass das ränndtambt in der Neustatt selbst ain aign wald, darauss sich herr hauptman vnnnd rântmaister selbst irer nothdurfft prennholtz, da es mit ordnung gehackht, ohn ainichen schaden vnd verödung wohl haben mögen, dann euer gnaden die haben gnädiglich abzunemen, dass das holtz im rendt-

ambt in der Neustadt irem aignen anzaigen nach abgeheet ist worden, so nun der rändtmaister dasselb holtz abgeheet, wie kheimen die ambtleuth zu Forchtenstain darzu, dass die Forchtenstainerische waldten auch durch andere frembde sollen abegeheet werden, man nimbt ohn das von diesen beeden herrschafften die wein vnnd das getraidt in die profanndt ohne bezallung, da man nun das holtz auch jederman vmbsonnst geben will, so sein die drey besten einkommen den herrschafften entzogen, vnnd weil grosse verweisung auf den herrschafften ligen, von wo sollt man abzahlen. Ist also nit allein den ambtleuthen beschwärlichen, dass sie nit mit den verweisungen geulgen khönnen, vnd also allerley eingriff beschehen, sondern sie werden von denen partheyen, denen das holtz vmbsonst verwilliget, wann sie nit ainem jeden mehrers alls sich gepürth, oder an den allerbesten orten ires gefallens abgeben würdt, so werden sie zum höchsten verhofft; daruon ich hauptman wol zu schreiben hette, weils aber von khurtz wegen vnderlassen; item, Anthoni Spreng zu Mannenstorff hat begert 100 stämb, darumb jetzt der Angerer als sein ayden anhellet, so wol der Tetsch vnd andere mehr auf pau- vnnd prenholtz vertröstung haben, vnd für nämlich zum Minichhoff, da ir kaiserliche majestät da gestuet haben, ein grossmechtige anzahl prenholtz, planckhen, spelten, rafen vnd gespörr-holtz in allen walden, wo sie selbst wöllen hackhen wüerd, ebnermassen hat der Stüzl in das arsinal ohn mein hauptmans vorwissen diess jar in die 20 gross aichpaumb geschlagen, wer vnser gehorsamist guetachten, dass man dem herrn Theuffl, Füeringer vnd andern verdiennten personen in annder weeg entgegen gieng vnd verniegt wurden, da aber solliches jedes begern stat gethan wurde mit abgebung sollicher grossen summa holtz vnordnung vnd dem waldt zu noch mehrer verschwendung vnd abödung raichen.

So werde ich hauptmann vnd die ränntmaister bericht allsobaldt den abgemelten herrn vnd personen irem begern nach das bewilliget, das strags andere mehr ansehnliche personen vmb ain mehre anzal pau- vnnd prenholtz ohn bezalung des forstgelts anhalten werden, beschehe der herrschaft vnd amptlern noch mehrer eingriff vnd verderblicher schaden.

So pitten wir ambtleuth euer gnaden, wöllen hiefüran darauf gedacht sein, damit in diesen wie in andern amptern ain gleuchait vnd ordnung gehalten werde, sonnderlichen wegen der grossen

vnordnung vnd verschwendung das gehültz, das niemandt ohn bezalung des forstgellts vnd ohn main hauptman vorwissen im waldt sich ainiches maiss oder holtzschlags vndersteen vnd so es hinfüran, dass ich mich wegen der kaiserlichen majestät nothdurfften vnordnung vnd verschwendung des gehültz gar nit verseehe, ye bewilligt soll werden, dass solliches mit mainem vorwissen gehackht vnd vmb solich holtz, was vnd wievil sie nemen, ordentlich zu quittiren, nach zu mainer verantwortung waiss darnach zu richten vnd ob es wol von denen zu Minichhoffen, so wie eben vermelt, ain grosse anzal gehackht, auch von dem Stitzl zu mehrmaln begert, dass sie vmb das genommen holtz quittiren sollen, haben wir aber biss auf dato solliche quittungen von inen nit erlangen mögen, welches in warhait in diesen amthern ein sehr beschwärlichen eingang macht vnnnd der kaiserliche majestät zu grossen schaden geraichen thuet, wie wol wir noch mehr articl der nothdurff nach mit ebner melter holtzabgebung zu berichten hetten, haben wir doch bedenckhen, dass es die herrn vnd personen erindert, dass vns wegen vnserer mueh vnnnd arbeit vngunst daraus eruolgt vnangezaigt bleibt, doch wöllen euer gnaden wir hierin nit mass noch ordnung geben, sondern solliches alles zu euer gnaden mehrer bedenckhen vnd erleuterung vmb beschaidt haim setzen, das haben euer gnaden wir hiemit mit vbergehend der bereitung der waldt-paricular sampt den einschlüssen gehorsamlich berichten wällen. Euer gnaden vnd gnaden uns beuelhendt. Gehorsamen Georg Seyfried von Kolonisch s. k. Vrban Meysinger waldmaister s. k.

Eredetije — mely az alsó-ausztriai kamarához 1577. július 23-án érkezett — a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminisztérium levéltárában a Nieder-österreichische herrschaften, fasc. 17,397. Forchtenstein című gyűjteményben.